36151.

Ол. МАЛИЦЬКИЙ

РАДЯНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

10

Ол. МАЛИЦЬКИЙ

РАДЯНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ

ПЕРЕКЛАД З РОСІЙСЬКОЇ

ВИДАННЯ ТРЕТЄ ВИПРАВЛЕНЕ Й ДОПОВНЕНЕ

Державний Науково-Методологічний Комітет Наркомосвіти УСРР по секції професійної освіти ухвалив до вжитку як посібник для Вузів

75456

Бібліотека Науков-ва ім. Шевченка у Львові

Львів. Бібліотека АН. УРСР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ
1928

342(02)-91.79

Х620.111.04

Харків, Уряд. Друкарня
імени тов. Фрунзе.
Укрголовліт Ч. 2778/к
Зам. Ч. 1046. Прим. 3.000

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 3839

ПЕРЕДМОВА

До 3 видання

З того часу, як вийшло в світ друге видання цієї праці видано й задумано видати чимало законодавчих актів, як, мають значіння актів конституційних, бо їхній зміст становить форма організації і предмет діяльности органів радянської державної влади та організація радянської суспільности. З'являється пекуча потреба завести цей новий матеріял до нашої праці, відповідно висвітлити його та обґрунтувати. Крім цього буде безумовно доцільно обміркувати тут ще ті питання, якими вельми цікавиться пролетарське студентство, вивчаючи радянське конституційне право.

Оце й спонукало нас збільшити розмір праці в цьому виданні. Підготовляти її до нового видання довелось—на превеликий жаль автора,—дуже похапцем, бо треба було випустити працю, яка фактично стала за підручник радянському студентству, поки розпочнеться шкільний рік. Тому автор одверто визнає, що ця праця має ще чимало вад. Усяку вказівку на знайдені хиби, кожне слово критики автор прийме з подякою: його мета—взяти участь у закладенні підвалин радянського конституційного права, як цілком нової науки.

Водночас вважає автор за свій обов'язок висловити щиру подяку асистентові катедри державного права на юридичному факультеті Харківського Інституту Народнього Господарства Г. В. Александренкові за активну допомогу в складанні 3 видання цієї праці.

Ол. Малицький

Харків. 15 червня 1927 р.

І. ПРИНЦИПИ РАДЯНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ

„Сотні років будувались держави за буржуазним типом, і вперше було знайдено форму держави не буржуазної". (Ленін: „Доповідь про діяльність ЦК РКП 27 березня 1922 р. т. XVIII ч. 2, стор. 52).

1. Право та правні норми. Право є порядок громадських відносин, що його настановлює владуща класа в своїх класових інтересах і боронить своєю організованою силою. Право як порядок, або инакше правопорядок, виявляється в певних правилах поведінки, що їх захищає організованою силою владуща класа: в правних нормах. Сукупність правних норм називається право позитивне, цеб-то право, що його владуща класа запроваджує, приписує. Позитивне право буває писане, висловлене: а) в законах, що їх видає державна законодавча влада, б) в постановах органів влади адміністративної та в) в судових вироках, — і неписане — звичаї, яких владуща класа дотримує в своїх громадських відносинах. Але за основне джерело позитивного права, так писаного, як і звичаєвого є правосвідомість владущої класи, що намагається створити своє право, цеб-то завести такий порядок громадських відносин, який відповідав-би інтересам даної класи та який дана владуща класа обстоює й боронить своєю організованою силою. Зайнявши пролетаріят становище владущої класи, створює своє право, цеб-то заводить свій порядок громадських відносин, що відповідає його класовим інтересам і має на свій захист його класову організовану силу. За джерело цього порядку встановлюваного від пролетаріяту є соціялістична правосвідомість, що відповідає класовим інтересам пролетаріяту.

2. Конституційні норми. Організована сила владущої класи є саме держава, машина до придушення підвладної класи. Форма організації цієї машини, організація даної держави, — це і є конституція даної країни, той порядок, що його завела владуща класа з метою самоорганізації для придушення

підвладної класи або, инакше, це є певна система громадських відносин у ділянці організації владущої класи в державну владу.

Як частина всього правопорядку заведеного від владущої класи в своїх інтересах, конституція кожної країни, кожної держави, складається з певних правних норм, що називаються конституційні норми. Ці норми являють собою частину позитивного права даної країни й бувають писані та неписані. Писані конституційні норми викладено: а) в конституційних актах — „конституціях" у стислому розумінні слова та б) у звичаєвих законах, що їх створюється в розвиток і доповнення конституційних актів.

Конституційні норми неписані існують у формі конституційних звичаїв, що ними керується владуща класа в царині організації своєї сили. Неписані конституційні норми мають свою силу та чинність не меншу, ніж норми писані. На Заході постають вони з так званих „парламентських прецедентів". Так, приміром: відставка міністерства в разі не зібрано більшости голосів у парламенті на внесений від міністерства (уряду) законопроєкт, — або обов'язкове доручення короля лідерові більшости в парламенті скласти міністерство — є правові конституційні норми, в англійських конституційних актах ніде не записані, які проте мають досить чітку силу; ґрунтуються вони на попередній парламентській практиці, на низці парламентських прецедентів, які створили право звичаєве.

В умовах радянської державности маємо теж конституційні норми, які — раніш, ніж зафіксовано їх у конституційних актах або в законах — народжуються й мають силу як норми права неписаного, як норми радянського конституційного звичаєвого права. Так, приміром, порядок проходження законів, суть якого є в тому, що законодавчий акт не розглядає та не ухвалює Центральний Виконавчий Комітет Радянської Республіки, якщо перед тим не розглянула та не ухвалила його Рада Народніх Комісарів, а Рада Народніх Комісарів не розглядає й не ухвалює його, поки не було його розглянуто та ухвалено в Малій Раді Народніх Комісарів або у відповідних до неї органах — настав і набрав сили без спеціяльного на це закону, а лише як норма звичаєвого права, поки не було його закріплено в формі законодавчого акту. Творці радянських конституційних актів залічують до цих актів лише такі норми, що в їхній життєздатності вони переконались, випробовують на ділі, оскільки та чи инша норма заведена як норма неписана, матиме спроможність і силу справді виявляти реальні інтереси, і аж

тоді надають тій нормі права звичаєвого, що виправдала себе на досвіді, форму норми права писаного, цеб-то закріпляють її законодавчим актом, писаним законом. Але за загальну підставу для всіх конституційних норм, писаних і неписаних править завжди і всюди правосвідомість владущих клас, що прагнуть створити таку організацію своєї держави, яка відповідала б їхньому класовому інтересові та служила їхній меті—придушити класи підвладні. Таку організацію своєї держави владуща класа завжди і всюди обстоює своєю організованою силою. Це твердження можна застосувати й до держави, що її створив пролетаріят.

А в тім, навіть писані норми конституційного характеру заводиться в текст радянської конституції зовсім не обов'язково та й не в усіх випадках, а лише тоді, коли застосування цих норм на практиці доведе їхню доцільність на підставі того, яку силу мають вони на ділі.

Так, тов. Енукідзе, висловлюючись на 2 З'їзді Рад Союзу РСР з приводу заведення в конституцію Союзу РСР нових конституційних норм, навів цілий ряд правних положень з обсягу радянського конституційного права, які, хоч і видано їх у формі законодавчих актів, проте, деякий час матимуть силу, але до тексту конституції ввійдуть аж тоді, коли на підставі досвіду їхнього застосування буде визнано, що вони справді життєві й доцільні. Він сказав у своїй промові 31 січня 1924 року: „Ми не наважились на цьому З'їзді подати на ваш розгляд положення ухвалені на останній сесії й завести їх у конституцію. Ми ще зачекаємо, ще випробуємо їх на ділі й те, що виявить свою життєздатність, що цілком відповідатиме інтересам усіх республік, те ми ухвалимо як доповнення до нашої Конституції на найближчому З'їзді". (Стенографічний звіт 2 З'їзду Рад Союзу РСР, стор. 133).

3. **Конституційне право.** Конституційне право є система основних положень конституції, що мають силу в різних країнах. Конституції сучасних держав мають загальні основні принципи, на яких ґрунтується форма політичного панування командної класи. В країнах буржуазних державний лад в основі своїй означає організоване панування буржуазії, що ґрунтується на приватній власності. Загальні риси конституцій у буржуазних країнах становлять предмет буржуазного конституційного права, яке обіймає собою й конституції так званих „демократичних республік". Протилежно до нього конституційне право радянське має за свій предмет вивчити системи основних положень

державного ладу, що перебувають в умовинах усуспільнення основних засобів виробництва під диктатурою пролетаріяту.

Конституційне право буржуазне і радянське мають спільні між собою принципи, оскільки кожне з них вивчає форми державної організації владущих клас. Проте, зміст цих принципів для буржуазного конституційного права та для радянського є різний, бо буржуазний державний лад має на меті забезпечити панування буржуазії, коли тимчасом лад радянський ставить за свою мету забезпечити панування трудящих.

4. Держава. Буржуазна наука визначає державу як „населення, що займає певну територію й підлягає одній верховній владі" або як „суб'єкт панування". Цього визначення не можна визнати за достатнє, воно бо не виявляє суття держави, як явища історичного й класового.

Держава є явище історичне. Це—продукт суспільства на певному ступені розвитку. З'явилася вона тоді, коли суспільність розділилась на класи, які розпочали між собою боротися за свою ролю у виробництві. Ця класова боротьба за або проти приватної власности на засоби виробництва стала водночас і боротьбою політичною, цеб-то, боротьбою за право та за можливість завести лад, як систему панування. Класова боротьба власне, як боротьба політична, спричинилася до створення держави як організованої сили владущої класи власників з метою експлоатації класи підвладної, цеб-то з такою метою, щоб класа владуща привласнила собі ті продукти праці, що їх створює класа підвладна. А що держава є плід і вияв непримиренности класових суперечностей, то вона зовсім не є щось таке, що стоїть понад класами й замиряє класові інтереси; вона є засіб до панування одної класи над одною, знаряддя класового пригноблення.

„Держава з'явилася як установа, що мала на меті увіковічити не лише той поділ суспільности на класи, який уже розпочинався, але й право заможної класи на експлоатацію незаможних і панування її над ними". (Енґельс „Походження сем'ї"). Держава є не що инше, як організована сукупна влада заможних клас, землевласників і капіталістів, протиставлена експлоатованим класам, селянам і робітникам". (Енґельс „Житлова справа"). —А що держава виникла з потреби стримувати класові суперечності й заразом зародилась вона в розпалі сутички між цими класами, то за загальним правилом являє вона собою державу найдужчої, економічно владної класи, яка через неї набирає ще влади політичної й таким робом набуває нових засобів, щоб

підпорядкувати собі та експлоатувати пригноблену класу. (Енґельс „Походження сем'ї"). — „Отже, ознака держави — наявність окремої класи, що в її руках зосереджується влада". (Ленін „Економічний зміст народництва").

Тому на відзначення від буржуазної доктрини розуміємо ми під державою *організацію владущої класи, що має на меті панування цієї класи.* Це визначення можна цілком застосувати до всіх типів держав, що їх спостерігаємо в історії людства, між иншим і до держави радянської, яка являє собою організацію трудящих, яка має на меті їхнє панування над буржуазією.

Тут треба мати на увазі, що держава зорганізована буржуазією є класова організація панування маєтних, а це панування має на меті експлоатацію немаєтних на користь маєтним, існування власности на засоби виробництва коштом надвартости, що її створюють трудящі. Ленін називає буржуазну державу знаряддям експлоатації пригнобленої класи. Отже, держава, яку зорганізувала буржуазія, здійснює панування незначної меншости над величезною більшістю, а держава, що її створив пролетаріят, є класова організація панування немаєтних, але це панування зовсім не має на меті експлоатації класи підвладної — буржуазії — від владущої класи — пролетаріяту, бо завдання пролетарської держави є скасувати такий стан, де людина експлоатує людину, а буржуазія ніякої цінности не створює. З другого боку, влада в пролетарській державі є в руках трудящих, цеб-то величезної більшости населення країни, отже в державі, що її зорганізував пролетаріят, панує велика більшість — трудящі — над незначною меншістю — буржуазією. Тут владуща класа — пролетаріят — диктує свою волю класі підвладній — буржуазії, — щоб придушити опір буржуазії будівництву соціялізму та сприяти поступовому відмиранню держави й переходові до безкласового та бездержавного суспільства.

З цією метою, з метою придушити буржуазію, пролетаріят здійснює свою революційну диктатуру, яка для буржуазії є „влада завойована й підтримувана насильством пролетаріяту над буржуазією, влада не звязана ніякими законами" (Ленін „Пролетарська революція"), цеб-то актами творчости буржуазних парламентів.

5. Конституція. Визначення буржуазної науки: „Конституція — це основний закон держави" неточне, бо воно нічого не згадує за класовий характер держави. Конституція не є писаний закон; зокрема англійська конституція складається що

з норм писаних — цеб-то законів, що із норм неписаних — конституційних звичаїв. Далі конституція не є одинокий закон, бо конституційні норми, які встановлюють організацію й порядок діяльности апарату державної влади, є в різних законах, а не лише в тому законодавчому, сказати б точніш, установчому, що має звичайно назву основного закону країни. Конституція, як правний інститут, існує і має силу не через те, що вона є писаний закон, але через те, що вона є певний порядок громадських відносин, заведений відповідно до інтересів владущої класи, яка за те й захищає його. Отже, конституція є форма організації владущої класи в державну владу на ґрунті наявних суспільних взаємин, або инакше, форма, в якій класа здійснює своє панування. Це визначення конституції можна цілком застосувати й до конституції буржуазної і до радянської, яка являє собою форму класової державної організації пролетаріяту, з метою панування робітників і селян.

„В чому виявляється панування класи? Панування пролетаріяту виявляється в тому, що віднято поміщицьку й капіталістичну власність. Дух, основний зміст усіх попередніх конституцій аж до найбільше республіканської, демократичної, сходив лише на власність. Наша конституція через те має право й виборола собі право на історичне існування, що не на папері тільки написано про скасування власности. Переможний пролетаріят, скасував і зруйнував до щенту власність, ось де панування класи... Коли на практиці було розвязано питання про власність, цим забезпечено панування класи". (Ленін: Звіт ЦКРКП(б) IX-му з'їздові партії 1920 року, т. XVII, стор. 73).

Треба пам'ятати, що політична влада, цеб-то влада одної класи над одною, не є самоціль. Політична влада є лише засіб, яким владуща класа закріпляє собі економічне панування. Тому кожна класа в боротьбі з иншою класою намагається здобути політичну владу, вирвати з рук ворожої їй класи апарат державної влади, щоб насамперед зруйнувати старі економічні взаємини, а потім, скориставши з політичної влади, створити новий економічний лад і через апарат державної влади розвивати та обстоювати нові економічні взаємини, що відповідатимуть інтересам владущої класи. Тому кожна класа, здобувши політичну владу, величезного надає значіння створеній від неї конституції, бо конституція є організація владущої класи в державну владу, що має на меті дати цій класі політичну й економічну владність, цеб-то зруйнувати старі економічні взаємини та створити й захищати нові.

6. Зміст конституції. Кожна конституція має в собі три відміни правових норм: по-перше, норми, що визначають форми державної організації, як класового панування, по-друге, норми, що урегульовують вияв класового панування, цеб-то форму діяльности апарату державної влади, а, по-третє, правне становище окремих громадян та їхніх об'єднань. Це є загальний зміст усіх конституцій, цеб-то всіх форм організації державного ладу протягом усієї історії людства. Такий самий зміст має й радянська конституція, як форма державної організації пригноблених клас, що запровадили в своїх класових інтересах і форму свого державного ладу — ради — і форми діяльности своїх органів радянської державної влади, і норми, що визначають права та обов'язки окремих громадян і їхніх об'єднань перед державою.

7. Форма державного ладу. Протягом усієї історії і по всьому світі маємо дві форми державного ладу: монархію та республіку. За основну ріжницю між республікою та монархією визнати треба виборність найвищих органів центральної державної влади на встановлений законом строк. Хай хоч які широкі права й повноваження має обраний голова державної влади, чи має він право відмовляти в затвердженні вироблених у парламенті законопроєктів (як це бачимо в праві президента Північно-Американських Сполучених Штатів), чи навіть право розпустити парламент (як це встановлено для президента за німецькою конституцією 1919 року), маємо тут справу з республікою, де вищі органи влади складаються виключно з осіб, обраних од населення, до того ж на певний термін, заведений конституцією країни.

Та по суті форма правління в буржуазній державі для нас принципового значіння мати не може, бо типовими для буржуазної держави є оборона класових інтересів буржуазії, система парламентаризму з її законодавством, відокремленим од управління та невідповідальністю депутатів перед своїми виборцями, права для буржуазії, утиски трудящих і т. ин. Ленін каже: „... бувають монархії, не типові для буржуазної держави, приміром, відрізняються тим, що нема в них воєнщини, і бувають республіки з цього погляду цілком типові, приміром, з воєнщиною та бюрократією". („Пролетарська Революція" т. XV).

Радянський державний лад є лад республіканський: найвищі органи центральної державної влади — З'їзди Рад — Всеросійський, Всеукраїнський, Союзний — та обрані на них Центральні Виконавчі Комітети — складаються виключно з осіб,

обраних од трудящого населення, як депутатів, на певний строк за представників місцевих виборних рад, до яких сукупно належить уся влада в центрі й на місцях. Через те, що вся державна влада в центрі й на місцях належить радам, радянський державний лад є Республіка Рад. Цей лад одмітний од республіки демократичної вже самим принципом, що державну владу організує пролетаріят у своїх класових інтересах: він панує над буржуазією і керує трудящими масами в місті й на селі, щоб до решти усунути економічне панування одної класи над одною, скасувати через те політичне панування й досягти таким способом безкласової суспільности, — тимчасом держави буржуазні, між ними навіть найбільше демократичні республіки, мають таку організацію державної влади, яка обстоює економічне, а через те й політичне панування буржуазії.

8. Республіка демократична. Державний лад середніх віків набрав форми феодальної монархії тому, що цією формою владуща класа — землевласники — забезпечила собі привілейоване становище як супроти населення хліборобського — селян, як і супроти міської буржуазії — торговельної й промислової. З переходом економічного, а заразом і політичного панування до буржуазії, яка заволоділа капіталом торговельним, промисловим і фінансовим, поступово настає форма держави республіканська, що ґрунтується на принципі виборности влади. Але буржуазія, цеб-то класа, що складається з власників, організовує свою державну владу чисто класову, тому й допускає до свого державного апарату — до парламенту та уряду — лише тих, хто обстоює інтереси власників. Тим-то буржуазна республіка з'явилась насамперед як республіка цензова, що ґрунтується на цензі маєтковому або освітньому. Але під натиском що-раз дужчого впливу широких мас трудящих, пролетаріяту, як класи що виникла в умовинах буржуазного ладу, приватно-капіталістичних виробничих взаємин, буржуазія змушена була допустити до участи в державній владі ще й представників трудящих мас, скасувавши виборчий ценз. Так виникло загальне виборче право, основа республіки демократичної, яку сучасна буржуазна ідеологія вважає за ідеал суспільного й державного ладу. Буржуазія каже, що лише там, де має силу загальне і рівне виборче право, особа та її прагнення мають змогу розвиватися вільно й усіма сторонами, а класові суперечності знаходять собі замирення в демократії. Заразом так звані „праві соціялістичні партії" вбачають у демократії з її вселюдним

виборчим правом можливість надати класовій боротьбі легальних форм парламентаризму та безболісного переходу до безкласового суспільства. Такими способами буржуазія затушковує класовий характер держави та державної влади, а праві соціялісти вносять формулу замирення клас і послаблення загострености класової боротьби. І ці і ті обстоють принцип демократії.

9. Демократія. Під словом „демократія“ розуміють або: а) державний лад, що ґрунтується на загальному й рівному виборчому праві, на формальній самовладності народу, або б) самі маси народні, оскільки вони живуть політичним життям, не розбиваючи їх на класи. Об'єднавши обидва ці поняття і розуміючи під демократією такий державний лад, де за підвалину державній владі правлять широкі народні маси, що належать до даного державного об'єднання, треба визнати, що в демократії помітно знов те саме затушковування класової природи держави, на яке взагалі хорує буржуазна ідеологія, розглядаючи і право й державу як щось таке, що стоїть понад класами і має на меті замирення класових суперечностей, а не панування одної класи над одною.

Демократія, як державний лад або режим, що ґрунтується на широких народніх масах, з участю буржуазії, цеб-то демократія буржуазна, або ще инакше „справжня демократія“, „щира демократія“ може набрати то тривкішої форми, що більше місця в житті країни має дрібна буржуазія міська та сільска, що більшу політичну активність вона виявляє, а це є в простій пропорції до росту її економічного розвитку. Дрібна буржуазія є проміжний шар суспільства між двох цілком протилежних клас, які борються: класи капіталістів і пролетаріяту; дрібна буржуазія поступовно, але несхибно в міру зростання великого капіталу та його концентрації, в міру розвитку конкуренції в промисловості й торговлі, покидає свої господарські позиції і має нахил перейти до пролетарської класи. Отже, історична доля дрібної буржуазії—а з нею й буржуазної демократії — зійти зі сцени історії.

Проте, дрібна буржуазія вперто обстоює своє теперішнє становище, що ґрунтується на приватній власності й через те захищає приватно-капіталістичний лад. Тому в боротьбі капіталу й праці дрібна буржуазія пристає до лав оборонців капіталу, отже й класова боротьба за демократичного ладу, в демократичній республіці, не припиняється й класові суперечності не можуть знайти собі замирення там, де має силу загальне виборче право.

Відціля виникає, що демократична республіка, яка ґрунтується на загальному виборчому праві, зберігаючи приватно-капіталістичні взаємини, віддає всю перевагу економічну, а через те й політичне панування, виключно класі капіталістів і створює лише юридичну, цеб-то формальну рівноправність, але не соціяльно-економічну рівність.

Инакше кажучи, демократія є державний лад і, як кожний державний лад, спирається вона на насильство, на такий стан, де буржуазія гнобить широке трудяще населення, де меншість експлоатує величезну більшість, прикриваючи це формальною рівноправністю. Ленін: „Демократія є форма держави, одна з її відмін. Отже, являє вона собою, як і кожна держава, організоване систематичне застосування насильства до людей, це — з одного боку. Але з другого боку вона означає формальне визнання рівности між громадянами, рівного права всіх на визначення державного ладу й керування державою". „Демократія означає рівність. Зрозуміла річ, яку величезну вагу має боротьба пролетаріяту за рівність і гасло рівности, якщо правильно розуміти його в значінні знесення клас. Але демократія означає лише формальну рівність" („Держава й революція"). Тимчасом величезна більшість трудящого населення зацікавлена в тому, щоб настановлено було не формальну тільки рівність, але рівність фактичну, цеб-то не лише „рівність усіх членів суспільности що до володіння засобами виробництва, цеб-то рівність праці, рівність заробітної плати", але й здійснення правила: „кожен по змозі, кожному по потребі". (Ленін, там само).

Отже, буржуазна демократія ні в якому разі не є ідеальний державний лад, не є остаточна мета розвитку класової суспільности. Вона має вартість для пролетаріяту остільки, оскільки, користуючись цією формою держави, пролетаріят має змогу боротися проти капіталу за своє остаточне визволення. Та проте вона не є останній етап на шляху до безкласового суспільства та й не „ворота до соціялізму", а лише один із етапів на цьому шляху, що закінчується революційною диктатурою пролетаріяту цим неминучим історичним етапом на шляху до відмирання держави. Ленін: „Демократія має величезне значіння в боротьбі робітничої класи проти капіталістів за своє визволення. Але демократія зовсім не є та межа, якої не переступити, а лише один із етапів на шляху від феодалізму до капіталізму та від капіталізму до комунізму". („Держава й Революція").

10. Правні передумови демократії. Конституційне право демократичних республік ґрунтується на так званому „природ-

ному праві особистости", цеб-то на філософсько-юридичній теорії міської буржуазії, яка виросла економічно та розпочала політичну боротьбу з феодалами. Це була теорія, що мала своє історичне значіння: вона обґрунтовувала й виправдувала прагнення промислового й торговельного капіталу зламати політичне панування землевласників. Теорія „природного права особистости" висунула теорію „свободи особистости" та теорію суспільства й держави, як колективну на основі добровільної згоди вільних індивідів, що в сукупності своїй становлять нарід, який має всю верховну владу в країні. З науки про природне право особистости зародилася згодом наука про демократію як такий державний лад, де в організації державної влади та в законодавстві бере активну участь уся нація, як сукупність усіх громадян. Цю науку про права особистости створила буржуазія, що приходила до влади, тому й відбиває вона в собі виключно інтереси капіталіста—одинця. На ґрунті цієї науки проголосила була революція права людини і громадянина, як суб'єкта права приватної власности. Жан Жорес цілком слушно стверджує,що вже в самому проголошенні прав людини і громадянина (цеб-то сказали-б ми, буржуа, що визволився з кайданів і гніту феодальної державної системи) революція з дивним патосом резюмувала нові прагнення змужнілої свідомости (цеб-то поступової порівняно до поміщиків-феодалів буржуазної класи) та ті позитивні ґарантії, яких вимагали нові інтереси. Тут виявились інтереси буржуазії промислової, торговельної й фінансової та нового хліборобського капіталізму. „Вся школа Кене та фізіократів, що їх Маркс так влучно назвав теоретиками хліборобського капіталізму, не мала-б рації, коли б у XVIII столітті не спостерігалось припливу буржуазних капіталів до землі" — каже Жан Жорес („Історія Великої Французької Революції" т. I, стор. 24). Теорія фізіократів була за економічну підвалину науці про права особистости в XVIII столітті. Отже і наука про природні, цеб-то прирождені права особистости, і теорія демократії, як безкласового державного ладу, були плодом буржуазії та відбивали її класові інтереси. Говорячи про права особистости, буржуазія мала на думці права буржуа; твердячи, що ці права прирождені кожній особі, буржуазія висловлювала свій протест проти привілеїв феодалів; заявляючи, що право керувати державою належить нації, як сукупності осіб, буржуазія під словом „нація" розуміла й розуміє буржуазію. Але ці, заховані від инших клас думки та прагнення свої, прикрашувала буржуазія бучними гаслами рівноправности й свободи

кожної людини, верховної влади народу, права кожного громадянина брати участь у законодавстві та иншими подібними правними урядженнями сучасної буржуазної демократії.

Так виникли три правні передумови сучасної ідеології буржуазії, які згодом стали за підвалини демократії: а) суверенітет народу, б) загальне виборче право і в) свободи: особистости, спілок, зборів, преси й т. и.

11. Суверенітет народу, иншими словами — народовладдя або самодержавність народу. Ця ідея виникла ще в другій половині середніх віків, за епохи боротьби імператорів з папами та королів з феодалами, коли кожна з чотирьох сил, що боролися, обґрунтовувала правом народу своє право на економічне й політичне панування над народніми масами. Більш за те, церковники-феодали в своїй боротьбі за обмеження папської влади обґрунтовували на народньому суверенітеті своє право на експлоатацію народу.

Сучасна буржуазна наука дійшла висновку, що народній суверенітет означає зовсім не те, наче-б то всі права публічної влади належать народові, а лише те, що всі влади виходять від народу, цеб-то, що нарід має тільки одно право — обирати законодавців і не переобирати тих, хто не хоче зважити на його волю. А що в демократичній республіці волю народові, цеб-то виборцям, диктує владуща класа капіталістів в інтересах збереження приватно-капіталістичних взаємин, то в демократичній республіці нарід має одно однісіньке право — обирати законодавців за вказівками владущої класи капіталістів. Коли ж у склад буржуазних парламентів иноді й потрапляють члени робітничих партій, то вони безсилі здійснити волю своїх виборців — трудящих і через те, що їх у парламенті надто мало й через те, що апарат управління країною в умовах парламентаризму відокремлено від апарату законодавчого — від парламенту — та передано в руки буржуазії й урядовцям, які їй допомагають. Так „суверенний нарід“ насправді в умовах приватно-капіталістичних відносин не має навіть натяку на свій суверенітет, отже, як „народній суверенітет“ як і „воля народу“ є фікція, вигадка, не лише без ніякого конкретного змісту, але ще й шкідлива, бо затушковує дійсну природу суспільних відносин у державі—боротьбу клас проти підпорядкування одної класи одній.

12. Загальне виборче право. Теорія загального виборчого права так само як і теорія народовладдя має своє історичне значіння як ідеологія боротьби буржуазії проти феодалізму. Її основа —

36151.

поняття „вільної особистости“, що має всі права — ідеал свободної конкуренції та необмеженої експлоатації — веде до поняття рівноправности особистостей, правної, цеб-то формальної рівности всіх громадян у країні. Обидві ці ідеї—„свобода особистости“ та „рівноправність громадян“ правили буржуазії за обґрунтування її змагань доходити однакових прав з поміщиками за феодалізму, за тієї суспільної системи, що гальмувала розвиток промисловости й торговлі. Найбільшого розвитку ідея природного права особистости та рівноправности індивідів досягла на початку французької революції 1789 року; її висловники, найтиповіші з усіх, були Жан-Жак Русо, як теоретик, та Робесп'єр, як політичний діяч революції.

Теорія загального виборчого права, ґрунтуючись на цих двох ідеях, виходить із того припущення, що політичне виборче право належить кожному громадянинові як членові суспільства, яке складається з цілком рівноправних осіб. Закон, за визначенням Русо, є не що инше як загальна воля; тому всіх без винятку громадян треба перепитати і взяти на увагу в тім акті, який висловлює цю загальну волю. Робесп'єр виклав це право кожного громадянина на активну участь у справах законодавчих та справах керування на Установчих Зборах 22 жовтня 1789 року, дуже ясно вказавши, що „кожен громадянин має право брати участь у запровадженні законів, які накладають на нього обов'язки, та в керуванні громадськими справами, які є його справи, а якщо це не так, то, виходить, неправдиве є твердження, ніби всі люди рівні в правах, що кожна людина—громадянин“.

Ці думки відбилися в декларації прав людини й громадянина 1789 року: „Люди народжуються й залишаються вільні та рівні в правах“ (арт. 1) — „суверенітет належить нації“ (арт. 3).—„Закон є вираз загальної волі. Всі громадяни мають право допомагати особисто або через своїх представників запровадити його“. (арт. 6).

Але виявилось, що проголосивши ці принципи в Декларації прав, буржуазія була не в силі та й не намагалась застосувати їх у своїх конституціях, саме через те, що кожна конституція як форма державного ладу, завжди має в собі класову ознаку і править за засіб до класового панування. Принципи „природного права особистости“ і Декларації прав були невигідні для самої таки буржуазії зразу, як тільки перейшла до неї державна влада. Насамперед самі Національні Збори, проголосивши в Декларації прав, що закон є загальна воля народу та

Львівська державна наукова бібліотека
№ 3839

що всі громадяни мають рівні права, завели ценз на виборче право та розділили громадян на активних і пасивних і так усунули від права участи в справах „суверенного народу“ цілу категорію громадян. Так наділила буржуазія виборчим правом лише тих громадян, що посідають певну власність або сплачують певну суму податків. Щоб обґрунтувати цензове виборче право, буржуазія наводила таке міркування: невласники „ не досить зацікавлені в тому, щоб зберегти наявний лад“ (Барнав) і „опинившись колись на лавах законодавців спричинятимуть або допускатимуть заколоти, не боячись їхніх наслідків; вони ухвалять або допустять ухвалити податки згубні для промисловости та хліборобства; країна під проводом власників живе соціяльним ладом—країна, де керують люди, що не мають власности, є в природному стані (цеб-то в анархії)“ (Буассі д'Англа).

Так широкі маси трудящого населення було позбавлено виборчого права зараз таки на другий день після того, як досягла буржуазія державної влади. Адже до революції та сама буржуазія устами свого ідеолога Русо твердила, „що ніщо не може позбавити громадянина права голосу в усіх актах суверенітету“. Так попередня ідеологія буржуазії дореволюційних часів стала непотрібна тій самій буржуазії по революції; її як фікцію без реального змісту викинула буржуазія по революції за борт. Знов таки буржуазія в першій половині XIX століття в особі Ройє Коллара, Гізо, Бенжамен Констана та инш. одверто вже повстає проти самої теорії, яка вважає виборче право за природне право індивіда, і на місце суверенітету народу ставить або суверенітет розуму або суверенітет права та справедливости. Буржуа — капіталіст тремтить за свою власність і через те жахається ідеї народовладдя, але це тільки за перших часів свого політичного панування.

На ґрунті теорії суверенітету права й справедливости виросла теорія „правної держави“, за якою державна влада є звязана тими ж таки старими правами особистости, але особистости виключно буржуазної, що має право на власність і на те, що цю власність закріпляє, боронить і розвиває. Отже, виборче право, цеб-то участь у владі, вважається вже не за природне право особистости, але за суспільну функцію і через те надається це право не кожному індивідові, а лише тому громадянинові, що має „виборчу здатність“, цеб-то ценз, маєтковий або освітній, який робить з громадянина свідомого заступника інтересів приватного капіталу та буржуазного ладу.

Проте, з дальшим ходом історії XIX століття буржуазія була змушена завести загальне виборче право. Цього домагались широкі маси трудящого населення, що вийшли на шлях революційної боротьби за свою участь у державній владі. Але цього вимагали ще інтереси самої буржуазії. Французька буржуазія та поставлений від неї уряд Луї Бонапарта гадали через заведення загального голосування „одняти прапор у громадянської війни", цеб-то втихомирити класову боротьбу. В Німеччині Бісмарк, об'єднуючи країну в одну суцільну державу, вбачав у демократії, цеб-то в широких народніх масах, знаряддя до придушення опозиції так званої „ліберальної буржуазії", цеб-то представників міського капіталу — торговельного й промислового—королеві імператорові, цеб-то пруській хліборобсько-юнкерській класі. В Австрії загальне виборче право було за засіб боротьбу національностей замінити боротьбою економічною, яка не виходила б за стіни парламенту.

Кінець-кінцем, заводячи систему загального виборчого права, владущі класи намагались опертися на неорганізоване селянство, цеб-то на дрібних власників і протиставити їхні голоси голосові організованого міського пролетаріяту, за гаслом „діли та пануй".

Поступаючись перед історичною конечністю завести загальне виборче право буржуазія закріпила свою позицію економічного класового панування, як основу панування політичного. За засіб до закріплення класового панування буржуазії є право приватної власности на засоби виробництва і збудований на ній приватно-капіталістичний лад, який трудящі маси, що їм надається тільки юридичну, цеб-то формальну рівноправність, ставить в економічну та ідеологічну залежність од буржуазії. Тому формальна їхня участь у державній владі, яка виявляється лише в праві голосувати за того або иншого кандидата, аж ніяк не впливає на державну політику владущих клас.

Боротьба трудящих за загальне виборче право є рух історично-поступовий, бо вона до певної міри виявляє класовий інтерес трудящих мас, перетворюючи їх як „класу в собі" на „класу для себе" та організує їх в активну соціяльну величину. Але фактичне становище, що його буржуазія призначила трудящим масам навіть за чинности загального виборчого права, коли на підставі його викидають трудящих із фабрик або гонять як гарматне м'ясо мільйонами на смерть за інтереси капіталу,—показує, що загальне виборче право, за яким трудящі мають однакові формальні права з буржуазією, ані трохи не

поліпшує долі трудящих мас і не виводить їх із становища економічної залежности та політичної підвладности класі буржуазії.

13. Свободи. Третю основу демократії становлять так звані свободи: особистости, переміщення, зборів, спілок, преси то що. Свободи буржузна наука називає особистими правами, що забезпечують громадянинові особисту волю, і ділить їх на три категорії: 1) права внутрішньої свободи—воля релігійна, наукова, політична, естетична, 2) воля зовнішнього самовизначення—воля переміщення, заняття, освіти особливо ж недоторканість особи, житла і власности; 3) права зносин з иншими—воля слова усного і в пресі, аж до волі навчання і тайни листування включно, воля зборів спілок і спеціяльних об'єднань, що мають на меті всіляку економічну та політичну боротьбу, як от бойкот, страйк.

Але всі ці „свободи" або „особисті права" як-найсуворіше регламентує держава, цеб-то владуща класа, цеб-то буржуазія, що за допомогою своєї адміністрації та свого суду надає цим поняттям такого змісту, який є на руку лише їй, а широким трудящим масам дає використовувати ці свободи хіба тоді, коли це не торкається класових інтересів буржуазії.

Тому так звані „свободи" або „особисті права" в демократичних республіках, де панує економічно й політично буржуазія, мають такий вигляд:

А. Права внутрішньої свободи. Волю совісти, яка наче-б то дає громадянинові право бути безбожником, паралізує держава, забороняючи антирелігійну пропаганду. Волю релігійну, цеб-то право громадянина належати до якої завгодно з наявних релігій, ба навіть засновувати новий культ, паралізує факт існування владущої церкви, якій сприяє державв в справі пропаганди її культу та яку утримує державна скарбниця, що бере гроші з усього населення, отже, і з тих громадян, які до владущої церкви не належать. Волю наукову, цеб-то право вивчати явища природи або суспільного життя з якого завгодно погляду, паралізується тим, що держава дозволяє в своїх університетах та инших учбових установах вивчати й викладати лише такі науки, які закріплюють ідеологію буржуазії з її приватним капіталізмом і лише в тім напрямку, який ставить собі за мету обстоювати приватну власність. Волю політичну, цеб-то право громадянина належати до якої завгодно політичної партії паралізує держава, переслідуючи партії, що прагнуть змінити соціяльний лад, приміром, партію комуністичну, ба навіть партії соціялістичні взагалі, як це бачимо

в сучасній фашистській Італії. Воля естетична, цеб-то мистецька, натрапляє на непереможну перешкоду в цензурі, що охороняє моральне почуття доброго буржуа.

Б. Права зовнішнього самовизначення. Воля переміщення, коли нема матеріяльних засобів на оплату подорожних коштів та коли незабезпечено заробітку на новому місці проживання, є для пролетаріяту порожнє слово, бо користуватися нею можуть тільки заможні класи населення. Воля професії без права на працю не дає трудящим змоги змінити своє заняття та перейти на иншу професію. Воля освіти, коли буржуазія впливає на всю ідеологію широких мас населення за допомогою науки, школи, преси, літератури, коли вона ставить попит на освіту певного типу, придатну для її урядовців, учителів, юристів чи техників, перетворюється на фікцію без певного змісту. Недоторканість житла не звільняє окремих оборонців робітничої класи від поліцайських трусів. Недоторканість власности на ділі означає захист інтересів тієї частини населення, яка ту власність посідає, але пролетаріятові ця недоторканість нічого не дає.

В. Права зносин з иншими. Воля слова, цеб-то воля агітації усної або в пресі (воля преси) натрапляє на перешкоди в формі заборони навіть у демократичній республіці пропагувати ідеї соціяльного перевороту, а з боку буржуазії — у вигляді відмови не лише в коштах на утримання або допомогу опозиційним органам робітничої преси, але й у безпосередній відмові продавати такі газети, журнали та брошури в своїх книгарнях та кіосках. Воля навчання натрапляє на ті самі перешкоди, що й воля наукова та воля освітня. Тайни листування дотримується лише доти, поки буржуазія не забажає скасувати її, щоб не дати виникнути організаціям, які прагнуть змінити даний соціяльний лад або стати на перешкоді імперіялістичним тенденціям буржуазії. Воля зборів спонукує буржуазію, цеб-то державну владу посилати на публічні збори представників поліції явної, наче-б то на оборону зборів од насильств, і таємної (шпигунів) стежити за небезпечними для буржуазії промовцями. Воля спілок не позбавляє державу права відмовитись зареєструвати створену спілку через те, що вона, мовляв, антисоціяльна або покласти край її діяльності за допомогою класового буржуазного суду, оголосивши, що спілка збочила од своєї безпосередньої мети. Волю бойкоту підтримує буржуазія лише проти трудящих, коли, приміром, фабриканти погодяться не приймати на свої фабрики робітника, якого один із них звільнив, але

вона не зважає на це і, якщо бойкотують робітники, приміром, — якщо робітники оголосять під бойкотом будь-яке підприємство, буржуазія завжди сприяє страйкбрехерам. Праву страйків стоїть на перешкоді запроваджене від буржуазії право „на волю праці, цеб-то право окремих робітників не приставати до страйків та право підприємців користуватися послугами страйкбрехерів, а ще й те, що на місце страйку посилають військо, хоча б страйк відбувався цілком мирно. Отже, навіть право на об'єднання для будь-якої економічної й політичної боротьби використовує буржуазія в своїх класових інтересах і проти класових інтересів трудящих.

Це все разом означає, що в умовинах буржуазної держави навіть у найбільше демократичних республіках з парламентським ладом, особистих свобод або прав особи не можна здійснити сповна. Перешкоду на шляху до здійснення повної волі в буржуазній державі становить приватна власність на засоби виробництва та збудована на ній експлоатація одної класи від одної, Особисті свободи в буржуазній державі обслуговують класові інтереси буржуазії і скеровані проти інтересів трудящих.

Ленін: „Воля преси та зборів у буржуазній демократії— є воля чинити змови проти трудящих, капіталістам підкупляти газети та скуповувати їх". (Лист до англійських робітників т. XVII стор. 210).—„Робітники дуже добре знають, що „воля зборів" є пустопорожня фраза навіть у найбільше демократичних буржуазних республіках, бо в розпорядженні багатіїв є найкращі громадські та приватні будинки, є й досить вільного часу і вони користуються захистом буржуазного апарату влади. Міські та сільські пролетарі, так саме й дрібні селяни, цеб-то переважна більшість населення не має ні першого, ні другого, ні третього. Поки так стоїть справа „рівність", цеб-то „щира демократія" є облуда. Хотівши здобути справжню рівність, хотівши дати трудящим здійснити справжню демократію, треба спершу відняти в експлоататорів усі громадські й приватні палаци, дати спочатку робітникам вільний час і треба, щоби волю їхніх зборів захищали озброєні робітники, а не дворянські синки або офіцери з капіталістичних кол за допомогою заляканих салдатів. Аж після такої переміни можна буде говорити про волю зборів і рівність, не глумлячись з робітників трудового народу та бідноти. Але здійснити цю переміну може лише авангард трудового народу — пролетаріят, який скине експлоататорів, буржуазію" („Тези й доповідь про буржуазну демократію" 4 Березня 1919 року т. XVI стор. 39).

14. Республіка Радянська. Держава є організація владущої класи, що має на меті панування цієї класи. Пролетаріят, як соціяльна класа, революцією здобувши собі владуще становище, створив свою організацію, що має на меті класове панування пролетаріяту, яке він здійснює в спілці з селянством. Оця організація є власне Республіка Радянська; суть її є в тому, що вся державна влада перебуває в руках трудящого населення і як у центрі, як і на місцях належить радам, цеб-то органам, що їх обирають трудящі з-поміж себе.

Через ради пролетаріят здійснює свою диктатуру, як авангард трудящих мас, як передова класа, що провадить за собою широкі маси трудящого населення, притягаючи їх до справи безпосереднього керування державою. Свою диктатуру здійснює пролетаріят у спілці з селянством, „з тими селянами, яких експлоатували поміщики та капіталісти".

Ленін: „Кожна держава, хоча б і найдемократичніша республіка, є не що инше, як машина до придушення класи класою. Пролетарська держава є машина до придушення буржуазії пролетаріятом".(„Лист до робітників Европи й Америки". том XVI, стор. 7). „Ради — безпосередня організація самих трудящих і експлоатованих мас, яка полегшує їм можливість самим будувати державу й керувати нею всіляко, як тільки можна". („Пролетарська Революція" т. XV стор. 461) — „Радянська влада є не що инше, як організаційна форма диктатури пролетаріяту, диктатури передової класи, яка підносить до нового демократизму, до самостійної участи в керуванні державою десятки й десятки мільйонів трудящих та експлоатовуваних, що на своїому досвіді вчаться бачити в дисциплінованому й свідомому авангарді пролетаріяту свого найпевнішого провідника". („Чергові завдання Радянської влади" т. XV, стор. 215). — „Найвищий принцип диктатури — це зберегти спілку пролетаріяту з селянством, щоб пролетаріят міг утримати провідну ролю й державну владу." („Тактика РКП", т. XVIII, ч. 1, стор. 331). — „Ми творимо: з тими селянами, яких експлоатували поміщики і капіталісти й які трудяться за свою землю на землі, однятій у поміщиків; з такими селянами повна рівність, дружба й братній союз. А тим селянам, які старим звичаєм через свою темряву й користолюбність тягнуться назад до буржуазії, ми не даємо рівности. Ми не обіцяємо, що конституція забезпечує свободу й рівність взагалі. Свобода, але якій класі та до якого вжитку? Рівність, але чия та з ким? Тих, хто працює, кого експлоатувала десятки й сотні років буржуазія, хто тепер бореться проти

буржуазії. В конституції сказано: диктатура робітників і найбіднішого селянства для придушення буржуазії". Прикінцеве слово на XVIII З'їзді Рад, том XVI, стор. 429).

Якщо взяти це все разом, то воно означає, що радянська республіка або инакше республіка рад є форма здійснення диктатури пролетаріяту, але водночас республіка рад є безпосередня організація самих трудящих, що через неї пролетаріят здійснює свою диктатуру в дружній спілці з селянством, щоб приборкати буржуазію та взяти в свої руки керовництво трудящими масами.

Ці положення викладено в конституції РСФРР 1918 року в розділі 1 під заголовком: „Декларація прав трудящого й експлоатованого народу" арт. 1: „Росія проголошується Республікою Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів. Уся влада в центрі й на місцях належить цим Радам". Далі, в розділі 2, де викладається „загальні положення конституції РСФРР" в арт. 10 сказано:" „Російська Республіка є вільне соціялістичне суспільство всіх трудящих Росії. Вся влада в межах Російсько-Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки належить усьому робітничому населенню країни об'єднаному в міських та сільських Радах". Що має на меті конституція РСФРР, власне як Радянської республіки, вказує арт. 9: „запровадити диктатуру міського й сільського пролетаріяту та найбіднішого селянства в формі могутньої Всеросійської Радянської влади, щоб до решти приборкати буржуазію, знищити експлоатацію людини від людини й запровадити соціялізм, за якого не буде ані поділу на класи, ані державної влади".

Конституція РСФРР 1925 року, яка ґрунтується, як це написано в її артикулі першому, на основних положеннях Декларації прав трудящого й експлоатованого народу і має на меті „забезпечити диктатуру пролетаріяту, щоб приборкати буржуазію, знищити експлоатацію людини від людини та здійснити комунізм, за якого не буде ані поділу на класи, ані державної влади", визначує в артикулі 2: „Російська Республіка є соціялістична держава робітників і селян, збудована на федерації національних радянських республік. Уся влада в межах Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки належить радам робітничих, селянських, козацьких і червоноармійських депутатів".

В конституції УСРР 1919 року ці положення проведено в артикулах 1 і 5, в розділі про основні положення Конституції. В арт. 1 сказано: „Українська Соціялістична Радянська Респу-

бліка є організація диктатури трудящих і експлоатованих мас пролетаріяту й найбіднішого селянства над їхніми одвічними гнобителями та експлоататорами — капіталістами й поміщиками" Арт. 5 каже: „Владу трудящих мас на території Української Соціялістичної Радянської Республіки здійснюють Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських депутатів та інші органи влади з вибору Рад".

Аналогічні вказівки знаходимо в конституціях решти радянських республік: Білоруси, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Туркменістану та Узбекістану.

Це означає: 1) що Радянська республіка є організація трудящих 2) що вона є класова організація, як і кожна держава, 3) що вона має на меті панування трудящих: революційну диктатуру про, летаріяту в спілці з селянством, 4) що ця класова державна влада трудящих має за свого носія (соціяльну базу) не нарід, як у республіках демократичних, бо поняття „нарід" або „демократія" поширюються на трудящих і буржуазію,—але виключно на трудящих або трудяще населення, і 5) що органи цієї влади трудящих є Ради, яким належить повна державна влада в центрі і на місцях

15. Ради, як державний апарат, є форма цілком нової державности, яка повинна замінити собою державність не лише царату але й буржуазної „демократичної" республіки. Суть Рад як нового в історії людства державного апарату, є така:

1. „Ради є новий державний апарат, що дає по-перше, збройну силу робітників і селян; сила ця не є відірвана від народу, як сила старої постійної армії, але дуже щільно звязана з ним; з військового погляду ця сила куди могутніша за колишню; з погляду революційного вона незамінна нічим иншим" (Ленін: «Чи втримають більшовики державну владу» т. XIV. ч. 2, стор. 228). — Це означає, що тільки за системи радянської державности є можливість створити справді народню армію з робітників і селян, яка боронитиме інтереси широких мас трудящого населення й не піде проти них в інтересах буржуазії. Де треба захищати інтереси трудящих мас, там ця збройна сила, яка складається цілком із трудящих, є могутніша за армію з заляканих салдатів, що є в руках західньо-европейських парламентів і мусить під командою офіцерів із буржуазних шарів проливати свою кров за інтереси капіталістів. Утворена з самих трудящих і призвана обороняти інтереси трудящих ця збройна сила Рад, що несе на своїх прапорах і штиках визволення праці є збройний революційний нарід і через те вона непереможна й нічим незамінна революційна сила.

Ленін: „Армія правила за апарат до гноблення не лише в монархії; вона мала таке призначення в усіх буржуазних, навіть найдемократичніших, республіках. Лише Радянська влада, як одинока постійна державна організація гноблених від капіталістів клас, у силі визволити армію з-під буржуазного командування і дійсно з'єднати пролетаріят з армією; вона може озброїти пролетаріят і роззброїти буржуазію, без неї перемога соціялізму неможлива". (Тези й доповідь про буржуазну демократію т. XVI, стор. 45).

„По-друге, цей апарат дає звязок з масами, з більшістю народу такий щільний, нерозривний, легкий з погляду перевірки та відновлення, що в попередньому державному апараті про щось таке й гадки не може бути". — Це означає, що за системи Рад державний апарат ґрунтовно відрізняється від західньо-европейського парламентаризму „демократичних" республік, де нема ніякого звязку депутатів зі своїми виборцями, де члени парламентів є абсолютно невідповідальні перед населенням, де так звane „відповідальне" міністерство творить волю не більшости населення, а лише владущої класи — буржуазії. Навпаки, Радянська система знає правні інститути наказу депутатам, звіту депутатів і дотермінового відкликання депутатів із Рад. Так, дається справжню можливість виборцям коли завгодно мати зі своїми представниками дуже щільний і нерозривний звязок, коли завгодно вимагати від депутатів звіту та перевіряти їхню діяльність як представників од населення, яке їх обрало, давати їм інструкції та вказівки, а коли депутати відхилились од цих наказів — відкликати їх назад з органів державної влади, із Рад. У цьому постійному впливі виборців на своїх представників, у цій постійній залежності органів державної влади від населення, яке їх обрало, у цьому постійному звязку державного апарату з неселенням є суть радянської державности, що створила державний апарат, цілком новий порівняно до апарату „демократичних республік", де має чинність система парламентаризму, за якої державний апарат цілком одірваний від мас, хоч формально він ґрунтується на тому, що обирають його маси.

Ленін: „Радянська влада перша в світі (строго кажучи — друга, бо те саме розпочала робити Паризька Комуна) притягує маси, а саме експлоатовані маси до управління. Участь у буржуазному парламенті (який ніколи не розвязує найсерйозніших питань у буржуазній демократії: їх розвязує біржа, банки) загороджено від трудящих мас тисячами загородок, а робітники чудово знають і почувають, бачать і відчувають,

що буржуазний парламент — чужа установа, знаряддя буржуазії щоб гнобити пролетарів, установа ворожої класи, експлоататорської меншости" („Пролетарська Революція").

„По-третє — через виборність і змінність його складу з волі народу без бюрократичних формальностей є він куди демократичніший за попередні апарати". — Справді, бюрократизмові й формалізмові не може бути місця в радянській державній системі, бо кожен радянський робітник природно звикає бачити в собі виконавця інтересів широких мас трудящого населення, а не чиновника, якого настановило начальство командувати над народніми масами. За гасло діяльности кожного урядовця в умовах радянської державности повинні бути відомі Ленінові слова: „Не сміти командувати". Радянський робітник, хай хоч яке високе буде його службове становище, є не чиновник, не бюрократичне начальство, поставлене над народом, але слуга народу, виконавець волі трудящого населення. Тимчасом, на Заході кожен урядовець бачить у собі особу, покликану командувати над робітниками й селянами, бо він є та особа, яку настановила владуща буржуазія боронити її класові інтереси. Відціля ясно, як радянський державний лад є незрівняно демократичніший за державний лад „демократичних" республік. В основі цієї великої демократичности радянського державного апарату лежить саме принцип виборности всього цього апарату та його змінности, бо виборці мають право відкликати своїх делегатів.

Виборність і змінність складу радянського державного апарату є одно із здійснень справжнього демократизму, справжнього звязку державного апарату з масами.

Ленін: „Питання про перевибори, це — питання про справжнє здійснення демократичної основи... Демократичний уряд існує й визнано його всюди, де є парламентський лад, але це право представництва обмежене тим, що нарід має право раз на два роки голосувати та часто виходить таке, що його голосами пройшли ті, хто помагає його самого гнобити, а демократичного права усунути, вжити справжніх запобіжних заходів — не має... В Раді кожен селянин, посилаючи, може й відкликати — отут справжнє народнє значіння Рад" (З промови у ВЦВК'у 21-XI 1917 року про право відкликання, том XV). Виборність і змінність особистого складу державного апарату, цеб-то урядовців є один із наймогутніших засобів боротьби з бюрократизмом, цеб-то з відірваністю урядовців од мас.

Ленін: „Ми не обходимось без урядовців за капіталізму, за панування буржуазії. Капіталізм гнобить пролетаріят,

поневолює трудящі маси. За капіталізму демократизм є вузький тісний, куций, покалічений усією обстановою найманого рабства злиднів і убозтва мас. Через те і тільки через те в наших політичних і професійних організаціях урядовці деморалізуються (або, сказати б точніш, мають нахил до деморалізації) обстановою капіталізму та виявляють нахил до перетворення на бюрократів, цеб-то на людей, що відірвалися від мас, стали понад масами, людей привілейованих, і цьому суть демократизму і поки не експропрійовано буде капіталістів, поки не буде скинуто буржуазії, до того часу неминуча певна „бюрократизація" навіть пролетарських урядовців.

„У Кавтського виходить так: коли залишаться виборні урядовці, значить — залишаться й чиновники за соціялізму, залишиться бюрократія. Оце вже й неправда. Саме на прикладі Комуни Маркс показав, що за соціялізму урядовці перестають бути „бюрократами", бути „чиновниками", перестають у міру того, як крім виборности запроваджується ще змінність коли завгодно, та ще приводиться плату до середнього робітничого рівня, та ще заміняється парламентарні установи „такими, що працюють, цеб-то видають закони і застосовують їх у життя". („Держава і Революція").

По-четверте, він дає міцний звязок з найрізноманітнішими професіями, полегшуючи через те всілякі реформи дуже глибокого характеру без бюрократії". — Ради складаються з трудящих різноманітних професій, різноманітних спеціяльностей. Тимчасом західньо-европейські парламенти складаються тільки з політичних спеціялістів, балакунів, незнайомих з практичними сторонами та виявами реального повсякденного життя, такого різноманітного. Тому члени цих парламентів не знайомі з технікою державного управління і з тонкощами народнього господарства, тому мусять вони ввесь час залежати від підвладних їм урядовців різних міністерств і департаментів. Перевести будь-які реформи глибокого характеру в умовинах навіть „демократичних республік" неможливо як через те, що депутати своїм соціяльним складом — прихильники буржуазії або безпосередньо належать до неї — нездатні вносити проєкти та переводити заходи широкого суспільного значіння й глибокого характеру в інтересах широких мас трудящого населення, так і через те, що в цій царині вони безпорадні чисто практично й мусять звертатися по допомогу до підвладних їм урядовців або до спеціялістів Зате в умовинах радянської державности депутати, члени Рад — люди практичного життя, які водночас і керують державними

справами і беруть участь у державному господарстві. А що вони до того ще й трудящі то, природна річ, перевести дуже широкі й глибокі реформи в інтересах широких мас трудящого населення можливо лише через Ради, як апарат державної влади трудящих.

Ленін: „Радянська влада є новий тип держави, без бюрократії, без поліції, без постійної армії, з заміною буржуазного бюрократизму новою демократією — демократією, яка висуває в авангард трудящі маси, роблячи з них і законодавців, і виконавців, і військову оборону, створюючи апарат, який може перевиховати самі маси". („Доповідь про зміну партпрограми" на VII З'їзді 1918 року — т. XV стор. 153).

„По-п'яте, він дає форму організації авангарду, цеб-то найсвідомішої, найенергійнішої передової частини пригноблених клас, робітників і селян, отже, він є той апарат, що за його допомогою авангард пригноблених клас може підносити, виховувати, навчати й вести за собою всю велетенську масу тих клас, що досі стояла поза політичним життям, поза історією". — Ради складаються з передової частини робітників і селян, з авангарду гноблених перед революцією клас. Через Ради передові та свідомі робітники й селяни, — і лише через Ради — можуть піднести, організувати, навчити й повести за собою всю решту велетенської маси трудящих і селян, яка до цього часу, до Жовтневої Революції, жила обивательським життям, далека вид інтересів суспільности, позбавлена елементарних понять про культурні умовини існування, та яка взагалі стояла осторонь від громадського життя, осторонь від політики, від історії. Лише через Ради та за допомогою Рад передовий авангард пригноблених економічно, політично й морально клас може підняти всю цю велетенську своїм числом і багатством притаєних сил масу й повести її за собою, приєднавши її до політичного життя й створивши умовини для життя культурного. В цих словах, виголошених 1917 року, напередодні Жовтневої Революції Ленін заклав принцип нашої державности й суспільности, про який він говорив ще 1894 року: „Пролетаріят, що веде за собою селянство". („Хто такі приятелі народу" т. I, стор. 65). Звичайно нічого схожого на це в „демократичних республіках" не бачимо та й не побачимо, там-бо панує буржуазія, для якої культурний і політичний розвиток широких трудящих мас, особливо пригноблених клас колоніяльних країн, явно суперечить її класовим інтересам, але навіть там роля геґемона, що веде за собою селянські маси, належатиме свідомій частині пригноблених клас,

яка на це не може не створити своєї класової організації, аналогічної до наших Рад.

Ленін: „Радянська організація держави“ пристосована до того, щоб пролетаріят, як класа, найщільніше з'єднана під впливом капіталізму і найсвідоміша, взяв провідну ролю в державі. Досвід усіх рухів пригноблених клас, досвід соціялістичного світового руху навчає нас, що лише пролетаріятові судилось об'єднати розпорошені та відсталі шари трудящого й експлоатованого населення та повести його за собою“. („Тези та доповідь про буржуазну демократію й диктатуру пролетаріяту“ т. XVI стор. 45).

„По-шосте, він дає можливість сполучати вигоди парламентаризму з вигодами безпосередньої і справжньої демократії, цеб-то сполучати в особі виборних представників народу і законодавчу функцію і виконання закону. Порівняно до буржуазного парламентаризму це є такий крок уперед у розвиткові демократії, що має всесвітньо-історичне значіння“. Західньо-европейська думка побивається над розвязанням завдання з'єднати вигоди представницького способу управління державою з можливістю створити умовини, що забезпечували б постійний звязок виборців зі своїми представниками. Представницька система управління цеб то парламент, як палата народніх представників, потрібна там, де доводиться керувати країною з великою територією, де нема ніякої змоги зібрати всіх виборців країни в одно місце, хоч би це була навіть велетенських розмірів відкрита площа; тому система парламентаризму, цеб-то народнього представництва має свої вигоди в тому, що нарід посилає своїх представників до парламенту, через парламент — у склад уряду, і не ламає собі голови над розвязанням нерозвязного завдання — збиратися вирішувати державні справи в одному місці. Але з другого боку — витворена на Заході система парламентаризму відриває народніх представників од народніх мас і виборці не мають ніякого звязку зі своїми депутатами та ніякого контролю над вчинками ні членів парламенту, ні державного апарату. З цього погляду в розумінні впливу населення на діяльність державного апарату має велику перевагу безпосередня й справжня демократія, де нарід безпосередньо видає закони й безпосередньо керує та постійно контролює своїх урядовців. Так здійснював свою владу за старих часів римський нарід на форумі, населення Греції на площі в Атенах або в Спарті, народні маси на вічових зборах у великому Новгороді або Пскові. Такий спосіб законодавства й управління є ще й тепер у невеличких кантонах швайцарських. Але звичайно зібрати всенароднє віче у Франції,

Німеччині або Англії нема ніякої змоги, тимчасом думка про створення народнього контролю над своїм урядом існує; причина цього є в тому, що депутат, член парламенту, є фактично і юридично незвітний та невідповідальний на ввесь строк свого обрання, цеб-то протягом кількох років — до перевиборів парламенту.

Лише радянський державний лад запровадив принцип легкої виборности, звітности й дотермінової змінности депутатів Рад і зумів якось з'єднати представницьку систему та щільний звязок депутатів із своїми виборцями. Ради — це наші робітничі парламенти, цеб-то представницькі органи, а члени Рад є під постійним і невсипущим контролем і впливом своїх виборців. Отже, лише радянський державний апарат спромігся розвязати завдання неможливе до розвязання в умовах „демократичних" республік і сполучив вигоди парламентаризму та безпосередньої дійсної демократії, відкинувши водночас усі невигідні сторони їхньої діяльности (докладніше дивись: В. І. Ленін „Чи втримають більшовики державну владу", т. XIV, ч. II).

Ленін: „Стара, цеб-то буржуазна, демократія і парламентаризм були так зорганізовані, що якраз трудящі класи стояли найдалі від урядового апарату. Але радянську владу, цеб-то диктатуру пролетаріяту зорганізовано так, що вона наближає робітничі маси до урядового апарату. Тій самій меті служить об'єднання законодавчої та виконавчої влади в радянській організації держави і заміна територіяльних виборних округ виробничими одиницями — заводами, фабриками („Тези й доповідь про буржуазну демократію" т. XVI, стор. 44).

16. Правні передумови Радянської Республіки. Якщо конституційне право демократичних республік ґрунтується на так званому „природному праві особистости", що його принципи зформульовано в положеннях „Декларації прав людини й громадянина" 1789 року, то конституційне право Радянських Республік має за свою підвалину теорію соціялізму, що її принципи висловлено в „Декларації прав трудящого й експлоатованого народу" ухваленій на 3 Всеросійському З'їзді Рад у січні 1918 року; ця Декларація вкупі з Конституцією РСФРР становить, згідно з постановою V Всеросійського З'їзду Рад у липні 1918 року, єдиний основний закон РСФРР, в якому „Декларація прав трудящого й експлоатованого народу" становить розділ I від артикулу 1 по 8 включно. Ті самі по суті положення, що їх маємо в Конституції (основному законі) РСФРР, тільки в дещо зміненій редакції, входять у Консти-

туцію УСРР, в її перший розділ: „Основні положення“ — артикул 1 — 5 включно.

Теорія революційного соціялізму (марксизму) ґрунтується не на абстрактних міркуваннях метафізичного характеру й не на утопічних мріях, але на цілком тверезому та об'єктивному вивчанні суспільних явищ з погляду їхньої історичної послідовности та економічного обґрунтування, тому цілком слушно має вона ще назву „наукового соціялізму“. Науковий соціялізм, вивчаючи державу в її історичному походженні та розвиткові на економічних основах, її виникнення й буття, дійшов до трьох положень: 1) що держава є продукт непримиренних класових суперечностей і з'явилась на арені боротьби класових інтересів з метою пригноблення одної класи иншою, 2) що для пригноблення класи класою держава має цілий апарат своєї державної влади, і 3) що через те держава є знаряддя експлоатації пригнобленої класи.

Що до клас і класової боротьби революційний (науковий) соціялізм прийшов до таких тверджень, зформулованих у „Комуністичному маніфесті“: 1) існування клас звязане з певними історичними етапами боротьби в царині виробництва, 2) боротьба клас неминуче веде до диктатури пролетаріяту і 3) ця диктатура сама становить тільки перехід до скасування клас та до безкласового суспільства. За основу поділу суспільства на класи — командну та підвладну править їхнє відношення до засобів виробництва: класа командна — буржуазія — володіє засобами виробництва, класа підвладна — пролетаріят — не володіє ними. Це означає, що за основу поділу суспільства на класи, цеб-то на окремі групи, осіб об'єднаних між собою своєю ролею в процесі виробництва, є приватна власність на засоби виробництва. Класа підвладна — пролетаріят — має свій класовий інтерес, що заради його вона й провадить свою класову боротьбу; її класовий інтерес є в тому, щоб скасувати приватну власність на засоби виробництва, як основну умову до скасування поділу суспільства на класи: пролетаріят має за своє завдання — створити безкласову суспільність трудящих усього світу.

Виходячи із цих даних наукового соціялізму, ми й повинні визнати, що радянський державний лад має такі правні передумови: а) диктатура пролетаріяту, б) скасування приватної власности на засоби виробництва, в) федерація трудящих клас усіх націй.

17. Диктатура пролетаріяту, цеб-то владуще з погляду економічного й політичного становища пролетаріяту, є не лише

сама „форма правління“ але й окрема відміна держави. Це є держава цілком иншого типу, ніж демократична буржуазна республіка: буржуазна держава, хоча б у формі демократичної республіки, є „машина для приборкання пролетаріяту буржуазією“ (Див. Ленін т. XV, стор. 425), тимчасом „диктатура пролетаріяту, пролетарська держава — це машина для приборкання буржуазії пролетаріятом“. Таке приборкання класи буржуазії класою пролетаріяту потрібне через те, що „буржуазія ставитиме завжди шалений опір експропріяції“, цеб-то скасуванню приватної власности на засоби виробництва.

Ленін: „Радянська влада“ є другий всесвітньо-історичний крок або етап розвитку диктатури пролетаріяту. Перший крок — це була Паризька Комуна. Геніяльна аналіза змісту й значіння цієї Комуни, що її дав Маркс у своїй „Громадянській війні у Франції“, показала, що Комуна створила новий тип держави, пролетарську державу. Кожна держава, навіть найдемократичніша республіка, є не що инше, як машина для приборкання одної класи иншою. Пролетарська держава є машина до приборкання буржуазії пролетаріятом, а таке приборкання є конче потрібне, зважаючи на той шалений одчайдушний, невгамовний опір, який ставлять поміщики й капіталісти, вся буржуазія й усі її посіпаки, всі експлоататори, коли настає їм кінець, коли починається експропріяція експропріяторів“. („Лист до робітників Европи й Америки“ — т. XVI, стор. 7).

„Не „форму правління“, але державу иншого типу становить диктатура пролетаріяту, пролетарська держава — машина для приборкання буржуазії пролетаріятом. Приборкати її треба через те, що буржуазія ставитиме завжди скажений опір експропріяції... Де є приборкання, там не може бути свободи, рівности то-що. Отож і говорив Енґельс: „Поки пролетаріят ще потрібує держави, то потрібує він її не в інтересах свободи, але на те, щоб приборкати своїх супротивників, а коли настає змога говорити за свободу, тоді держава, як така, перестає існувати“. (Із статті „Пролетарська революція“ — т. XV, стор. 425).

Буржуазія твердить, що вона ніколи своєї диктатури не здійснювала і завжди противилась усякій диктатурі взагалі. В цьому твердженні підтримують її „соціялісти“ II Інтернаціоналу, супротивники диктатури пролетаріяту й прихильники „демократії“. Але історія говорить нам якраз навпаки. Ленін у тезах „Про буржуазну демократію та диктатуру пролетаріяту“, що

їх він подав 4 березня 1919 року на I Конгресі Комінтерну, слушно вказує:

„Історія навчає нас, що ще ніколи пригноблена класа не здобувала та й не могла здобути влади без попереднього періоду диктатури, цеб-то не завоювавши політичної влади й не поборовши насильно того запеклого, дикого, на всі злочини готового опору, який завжди ставлять експлоататори. Сама буржуазія, що її владу тепер захищають соціялісти, висловлюючись за „демократію взагалі", здобула собі владу в цивілізованих країнах через цілий ряд повстань, громадянських війн, насильне скинення королівської влади, феодальних рабовласників та придушення спроб реставрації" (т. XVI).

Це означає, що диктатура буржуазії за епохи Французької Революції 1789 року була історично неминуча, бо вона здійснювала політичну владу поступової на ті часи класи, яка активно боролася з останками феодалізму, що сам себе вижив. Бухарін, вказуючи на те, що нема ніяких підстав твердити, наче-б то якобінська диктатура була історично зайва, підкреслює: „навпаки, об'єктивне завдання було в тому, щоб найпослідовніше скинути з французького суспільства шкаралупу феодальних відносин. Цього боку справи не могла виконати жирондистська буржуазія. Його блискуче виконала терористична диктатура дрібної буржуазії, з її, як казав Маркс, „плебейськими методами" розправи з феодальним режимом. Тому вона, ця диктатура, мала величезну прогресивну ролю в історії европейського суспільства". (Друкована доповідь т. Н. І. Бухаріна на VII Поширеному Пленумі ВККІ: Звіт VII Пленуму ВККІ — стор. 81).

Диктатура пролетаріяту, що здійснюється в сучасних умовинах трухлявіння капіталізму й боротьби з останками феодалізму в Східній Европі та в Азії, скерована на розкріпачення людини й на встановлення безкласового суспільства, диктатура, яку переводить класа порівняно до трухлявої буржуазії поступова, є теж явище історично неминуче й поступове, як узяти тут на увагу ще й ту немаловажну обставину, що щирий демократизм або найвища демократія в умовах класової суспільности можливий лише за диктатури пролетаріяту, цеб-то тоді, коли пролетаріят приборкає буржуазію і як класа-геґемон керуватиме широкими трудящими масами.

Державна форма диктатури пролетаріяту, як політичного панування пролетаріяту, є Радянська Республіка, цеб-то Республіка Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів, де вся державна влада в центрі й на місцях нале-

жить тим радам як організаціям трудящих, що в цих радах організуються в державну владу. Ці принципи й переведено в наведених вище (див. § 14) артикулах 1 і 10 Конституції РСФРР, в артикулі 1-му Конституції УСРР і в конституціях инших радянських республік.

Через Ради, цю цілком нову в історії людства державну організацію, пролетаріят здійснює свою диктатуру, що її конечну ознаку становить пригноблення підвладної класи. У пролетарській державі така підвладна класа є буржуазія, тому класове придушення скеровується проти буржуазії, тимчасом супроти трудящих мас диктатура пролетаріяту виявляється в проводі. Ленін: „За конечну ознаку, обов'язкову умову диктатури є насильне придушення експлоататорів як класи, отже й порушення „щирої демократії", цеб-то рівности й свободи супроти тієї класи". („Пролетарська Революція" — т. XV, стор. 469). Це означає, що диктатура пролетаріяту аж ніяк не виключає демократизму для трудящих; навпаки лише за диктатури пролетаріяту можлива найвища демократія, демократія трудящих, демократія без буржуазії, демократія радянська.

Тут треба зауважити, що, як буржуазний політичний лад цілком відповідає буржуазному економічному ладові, так і політичний лад, що його запроваджують трудящі, цілком відповідає тому економічному ладові, що його створюють і захищають трудящі. Тому основний принцип самої організації радянського державного ладу дуже одмітний од принципу державної організації буржуазної демократії. Буржуазний демократичний лад ґрунтується на принципі обстоювання приватної власности, отже, на принципі індивідуалізму, на правах, прирождених особистості, брати участь у творенні державної влади і в наслідок цього на протиставленні прав особистости правам держави. Радянський державний лад має за свою основу принцип виробничий: радянську державну владу, яка виявляє і здійснює диктатуру трудящих, утворюють виробничі об'єднання — в місті виробничі підприємства, а на селі виборчі збори як об'єднання виробників. Ці міські та сільські об'єднання виробників правлять за ті основні осередки радянської державности, на яких збудовано ввесь будинок Радянської державної влади. „Трудові звязки суспільства стають тими звязками, що безпосередньо й одверто визначають решту суспільних взаємин" (Л. Крицман „Героический период великой русской революции" — Вестник Коммунистической Академии № 9, ст. 69).

Пролетарська держава здійснює диктатуру пролетаріяту в формі республіки рад. Супроти буржуазії диктатура пролетаріяту виявляється в придушенні експлоататорів з метою запровадити новий лад соціяльних взаємин, скерованний на знищення приватної власности на засоби виробництва та усуспільнення їх, як основну умову до знесення поділу суспільства на класи й самої диктатури пролетаріяту як класи та до відмирання держави як класової організації. Що ж до соціяльної бази пролетарської держави, цеб-то трудящих мас міських і сільських, то диктатура пролетаріяту по суті є керування цими масами політичне й економічне, яке має визволити їх від гніту капіталу, як свого рідноукраїнного, так і міжнароднього, та запровадити соціялістичне господарство, рівночасно втягуючи всі маси в державне життя.

18. Скасування приватної власности на засоби виробництва ґрунтується на принципі наукового соціялізму, що, хотівши пролетарі досягти безкласового суспільства, повинні вони виконати своє історичне завдання і перш за все „зруйнувати всі закріплені способи приватного збагачення". („Комуністичний Маніфест"). Тому до завдань пролетаріяту входить, після того, як досягне він політичної влади, скасувати приватну власність на засоби виробництва, як основу поділу суспільства на класи, що дає можливість одній класі існувати коштом тієї надвартости, яку створює инша. Пригадаймо Енґельсові слова: „Пролетаріят бере державну владу й перетворює засоби виробництва насамперед на державну власність, але через те саме він скасовує самого себе як пролетаріят, через те саме усуває він усі класові ріжниці й класові протилежності, а заразом і державу. Втручання державної влади в суспільні відносини стає тоді в одній ділянці за одною зайве і само собою сходить на нівець. Замість керування особами настає орудування речами й керування процесами виробництва. Державу не „касується", вона відмирає". (Анти-Дюрінґ).

З другого боку, свободи ніяк не можна сполучити з приватною власністю, цеб-то така свобода, яка є в буржуазних конституціях, що обстоюють приватну власність, не є повна свобода, свобода для широких мас, а лише свобода для невеличкої частини населення, для власників. Ленін: „Ваша свобода, панове англійці, французи, американці, є облуда, якщо вона суперечить визволенню праці з-під гніту капіталу. Ви дрібницю забули, панове цивілізовані. Забули, що ваша свобода написана в конституції, яка взаконює приватну власність. Ось

у чім суть справи. Поруч свободи — власність, так і написано у вашій конституції" („Про обдурювання народу гаслами свободи й рівности" т. XVI ст. 205). —„Справжню свободу та рівність дасть той лад, що його запроваджують комуністи, де не можна буде збагачуватися чужим коштом" („Тези й доповідь про буржуазну демократію" — т. XVI стор. 39). Це означає, що дійсну свободу й рівність можна запровадити лише за такого економічного й політичного ладу, де не буде власности на засоби виробництва.

Тому радянська держава, що її заклав пролетаріят, насамперед ставить перед собою завдання повернути в державну власність найбільші виробництва — командні висоти: землю, велику промисловість, транспорт, зовнішню торгівлю, щоб на цій економічній базі пролетаріят як владуща класа прийшов до безкласового суспільства.

Через те Радянська Республіка й називається соціялістична, що вона ставить собі за завдання не закріпляти такого стану, щоб її громадяни мали необмежене право орудувати й користуватися засобами виробництва, але усуспільнити засоби виробництва, цілком скасувати приватну власність на них. Тому конституція Радянська декларує скасування приватної власности на землю, націоналізацію фабрик і заводів і способи боротьби з фінансовим капіталом (націоналізація банків), коли тимчасом буржуазні конституції, навіть у демократичних республіках, обстоюють приватну власність, забезпечують їй розвиток та обстоюють усі суб'єктивні публічні права громадян, як свободи, потрібні для розвитку як раз приватної власности. Або инакше — тоді, як буржуазні та буржуазно-демократичні конституції збудовано на основах індивідуалістичних, конституція Радянська ґрунтується на принципах колективізму — усуспільнення народнього господарства.

Тому конституція РСФРР в „Декларації прав трудящого й експлоатованого народу" (арт. 3-й) вказує як на мету, з якою створено Радянську Республіку, на знесення всілякої експлоатації людини від людини, цілковите усунення поділу суспільства на класи, нещадне придушування експлоататорів, запровадження соціялістичної організації суспільности та перемогу соціялізму в усіх країнах" і декларує, як перший захід на шляху до здійснення соціялізму, скасувати приватну власність на засоби виробництва.

З цією метою „Декларація прав трудящого й експлоатованого народу" в арт. 3 закріпила цим конституційним актом

увесь напрямок дальшої політики Радянської влади, як апарату соціялістичної республіки. Ця політика ґрунтується цілком на принципі скасування права приватної власности на засоби виробництва. Цим принципом просякнута вся політика соціялістичних республік у царині організації народнього господарства.

Принцип скасування права приватної власности на засоби виробництва деталізовано в Радянській конституції — в арт. 3 Конституції РСФРР — в таких положеннях:

а) „Приватну власність на землю касується". — Всі землі в межах республіки становлять власність держави (арт. 2 Земельного Кодексу). Отже, земля не може бути за об'єкт приватного обороту, не може бути за предмет приватних угод. — Увесь земельний фонд становить державну власність, бо лише держава, як одинокий власник усього земельного фонду, має право передавати земельні участки окремим особам та їхнім об'єднанням у володіння, яке вони здійснюють лише на правах користування (арт. 21 Цивільного Кодексу). До того ж держава має право контролювати, чи правильно використовують землекористувачі дані їм земельні участки в розумінні виконання тих обов'язків, що їх покладають на землекористувачів державні закони (арт. 7 Земельного Кодексу).

б) „Усі ліси, надри та води загально-державного значіння оголошується як національне майно". — Всі ліси, так само земельні площі призначені до вирощування деревини і на потреби лісового господарства, становлять державну власність і утворюють єдиний державний лісовий фонд (арт. 1 закону про ліси) і перебувають у віданні Наркомзему (арт. 27 і 49), який має обов'язок провадити лісове господарство та видавати до вжитку стільки дров, скільки можна видати з господарських міркувань, не виснажуючи лісної дачі (арт. 61). Так само, як земельні участки, держава, як одинокий власник усього лісового фонду, може передавати і лісові ділянки приватним особам та їхнім об'єднанням, але користування їхнє лісовими ділянками є під державним контролем (арт. 74 — 81 Лісового Кодексу).

в) „Як перший крок до цілковитого переходу фабрик, заводів, копалень, залізниць та инших засобів виробництва й транспорту у власність Робітничо-Селянської Республіки стверджується Радянський Закон про робітничий контроль та про Найвищу Раду Народнього Господарства з метою забезпечити владу трудящим над експлоататорами".

В цих словах є власне правна норма про повний перехід усіх засобів виробництва на власність держави, цеб-то скасу-

вання права приватної власности на засоби виробництва. Закон про робітничий контроль та про Найвищу Раду Народнього Господарства ухвалюється як перший крок до застосування в життя цього законодавчого наказу, внесеного в Радянську Конституцію. В цих словах маємо законодавче ствердження, правне оформлення одного з досягнень Жовтневої Революції — скасування приватної власности на засоби виробництва.

Конституція УСРР має це положення в арт. 3, де вказується, що „УСРР переводить в життя заходи, безпосередньо скеровані на знищення наявного економічного ладу, які виявляються в скасуванні приватної власности на землю та на всі інші засоби виробництва".

На цьому принципі радянської конституції здійснюють Радянські республіки тепер „нову економічну політику". За цієї економічної системи пролетарська держава залишає в своїх руках чотири командні висоти: землю, велику промисловість, транспорт і зовнішню торговлю, бо, володіючи ними, пролетаріят має змогу середні та дрібні підприємства, як знаряддя виробництва, передати приватним особам і, створивши так нову буржуазію — власницю засобів виробництва — упідвладнити її пролетаріятові; отут і виявляється суть диктатури пролетаріяту, як нового типу держави.

19. Федерація трудящих клас усіх націй ґрунтується на тому принципі революційного соціялізму, що протилежно до буржуазного ладу, який прагне створити ряд національних держав, що є одна до одної в стані економічної конкуренції й підвладности, пролетаріят намагається покласти край експлоатації одної нації від иншої, бо „вкупі с антагонізмом клас у середині нації зникнуть і ворожі взаємовідносини націй між собою". (Комуністичний маніфест). Тому, виходячи з класової боротьби пролетаріяту зі своєю національною буржуазією, науковий соціялізм вказує трудящим історичний шлях: створити інтернаціональну безкласову суспільність, всесвітнє об'єднання трудящих. За основу такого об'єднання править Союз Радянських Соціялістичних Республік, що його встановлено спочатку в рямцях наявних державних, цеб-то національних, об'єднань.

Принцип культурної й політичної автономії націй, як основу федерації трудящих усіх націй, поставили перед собою трудящі так, щоби з першого моменту переходу державної влади до рук пролетаріяту застосувати його практично. Вже III З'їзд Рад, що відбувався 1918 року, проголосив право народів Росії на

вільне самовизначення аж до відокремлення й створення самостійної держави.

Це положення закріплено в артикулі 8 Конституції РСФРР 1918 року в розділі „Декларація прав трудящого й експлоатованого народу", де сказано: „Прагнучи створити справді вільний і доброхітний, отже то повніший і триваліший союз трудящих усіх націй Росії, III Всеросійський З'їзд Рад (як верховний орган Республіки трудящих) обмежується (на першій порі) тим, що встановлює головні основи Федерації Радянських Республік Росії, полишаючи робітникам і селянам кожної нації самостійно вирішити на своєму власному повновладному радянському з'їзді: чи бажають вони та на яких підставах брати участь у федеральному уряді та в инших федеральних радянських установах".

В Конституції УСРР 1919 року цей принцип висловлено в артикулі 4-му: „Рішуче пориваючи з минулим, намагаючись знищити, вкупі з поділом суспільства на класи, національний утиск і національні незгоди, Українська Соціялістична Радянська Республіка заявляє про свою тверду рішучість увійти в склад єдиної міжнародньої Соціялістичної Радянської Республіки, як лише буде створено умовини до її виникнення; заразом УСРР заявляє про свою повну солідарність з наявними вже Радянськими Республіками та про свою постанову міцно об'єднатися з ними політично до спільної боротьби за перемогу світової комуністичної революції та пліч-о-пліч з ними працювати в царині комуністичного будівництва, мислимого тільки в міжнародньому маштабі".

Уся дальша політика Радянської влади, як висловниці інтересів трудящих мас, скерована в національній справі на справжнє здійснення культурної й політичної автономії націй. Тут є початок утворення автономних соціялістичних радянських республік і автономних країв та визнання за автономними краями прав і положення автономних республік.

Один із пізніших виявів цього принципу це — утворення Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки; утворено її на бажання трудящих цієї місцевости, а уряд Української Соціялістичної Радянської Республіки висловив на це свою згоду, бо це виникає з права кожної нації на самовизначення аж до відокремлення й утворення самостійної держави. Радянська влада твердо й непохитно переводить загальний принцип своєї діяльности: давати свободу — означає уможливити дійсно нею користуватися, а проголосити свободу наці-

онального самовизначення й не дати змоги трудящим тієї або иншої нації утворити державу — означає оголосити порожнє гасло без усякого реального змісту та й годі.

З цього погляду утворення Молдавської Республіки має величезне значіння як через те, що „ще один нарід великого Союзу дістав змогу розвивати свою національну культуру", як і через те, що на долю Молдавської Республіки припали завдання величезної історичної ваги: „це завдання не лише що до наших братів — басарабських робітників і селян, але й ще до всіх народностей Балканського півострову, де йде ще безперестанна боротьба за національне визволення". Молдавська Республіка „повинна бути за приклад усіма сторонами иншим народам і стати за розсадник визвольних ідей комунізму". (Див. телеграму тов. Х. Г. Раковського Молдавському Ревкомові: „Правда" з 21 січня 1925 року, є, 17).

Федерація трудящих клас усіх нації має тепер свій вияв в об'єднанні незалежних і автономних рядянських республік і національних радянських країв в одну цілість, у Радянську Федерацію. Так переводить пролетаріят принцип здійснення справжньої свободи націй на основі їхньої дійсної рівноправности.

Ленін: „Лише пролетаріят обстоює за наших днів справжню свободу націй і єдність робітників усіх націй. — Щоб різні нації вільно й мирно зживалися або розходились (коли це їм зручніше), утворюючи різні держави, на це треба повного демократизму, що його обстоює робітнича класа. Жодного привілею ні одній нації, ні одній мові! Найменшого утиску, найменшої несправедливости супроти національної меншости! — ось принципи робітничої демократії... Старому світові національного гніту, національної колотнечі або національного відокремлення робітники протиставлять новий світ єдности трудящих усіх націй, де нема місця ніяким привілеям, ніяким утискам людини від людини". („Робітнича класа й національна справа" 1913 р., — т. XIX, стор. 28).

З цією метою, з метою здійснити справжню свободу націй, пролетаріят визнає за кожною нацією право на самовизначення цеб-то на відокремлення зі складу даної держави й утворення самостійної держави.

Ленін: „Якщо ми хочемо зрозуміти значіння самовизначення націй, не граючись юридичними дефініціями, не „вигадуючи" абстрактних визначень, але розглядаючи історико-економічні умовини національних рухів, то ми неминуче дійдемо висновку:

під самовизначенням націй розуміється державне відокремлення їх від чужонаціональних колективів, розуміється утворення самостійної національної держави. Ми побачимо далі ще інші причини, чому неправильно було б під правом на самовизначення розуміти щось інше, крім права на окреме державне існування". („Про право націй на самовизначення" — т. XIX, стор. 98).

„Право на самовизначення націй означає виключно право на незалежність у політичному розумінні, на вільне політичне відокремлення від нації, яка пригноблює. Конкретно ця вимога політичної демократії означає повну свободу агітації за відокремлення та розвязання питання про відокремлення референдумом тієї нації, яка відділяється. Отже, ця вимога зовсім не є рівнозначна з вимогою відділення, дроблення, утворювання дрібних держав. Вона означає лише послідовний вияв боротьби проти національного утиску... Визнання самовизначення не є рівнозначне з визнанням федерації як принципу. Можна бути рішучим противником цього принципу і прихильником демократичного централізму, але давати перевагу федерації перед національною нерівноправністю, бо федерація є єдиний шлях до демократичного централізму... Соціялізм має на меті не тільки покласти край роздробленості людства на дрібні держави та всілякій відокремленості націй, не тільки зблизити нації, але й злити їх". (Ленін: „Соціялістична революція та право націй на самовизначення" — т. XIX, стор. 171).

Таким робом, федерація націй є не ідеал будови прийдешнього суспільства, але переходова форма на шляху до найщільнішого їх об'єднання на основі демократичного централізму. „Подібно до того, як людство може прийти до знищення класів лише через переходовий період диктатури пригнобленої класи, так і до неминучого злиття націй людство може прийти лише через переходовий період повного визволення всіх пригноблених націй, цеб-то їхньої волі відділення". (Ленін: Там само, стор. 171).

Цей погляд на федерацію, як на переходову форму до міцнішої єдности трудящих різних націй, закріпив Ленін у „тезах з приводу національного й колоніяльного питання", ухвалених на II Конгресі III Комуністичного Інтернаціоналу:

„7. Федерація є переходова форма до повної єдности трудящих різних націй. Федерація вже на практиці виявила свою доцільність, як у зносинах РСФРР з иншими радянськими республіками (Угорською, Фінською, Латвійською в минулому, Азербайджанською, Українською — тепер), як і в середині РСФРР

що до національностей, які не мали раніш ні державного існування, ні автономії (приміром, башкірська або татарська автономні республіки в РСФРР, створені 1919 і 1920 року)". (т. XIX, стор. 268).

20. Форма діяльности державних органів. Держава, як організація класова, здійснює свою волю, скеровану на здійснення класового панування класи владущої над класою підвладною. На це має держава свій політичний апарат — державну владу. Державна влада є організація владущих клас для обстоювання їхніх привілеїв (Енґельс у листі до Кунова 1871 року).

Комуністичний Маніфест так визначає державну владу буржуазії: „Сучасна державна влада є не що инше, як комітет, що завідує справами буржуазії".

Щоб перевести волю владущих клас, державна влада має певні функції, а для того, щоб здійснити ці функції в кожній державі — що в буржуазній (залічуючи сюди і буржуазно-демократичну), що й у радянській — є спеціяльні органи: органи державної влади. З часів французької революції 1789 року під впливом теорії Монтеск'є ми звикли говорити про поділ влади, про три влади або правильніше про три функції державної влади: законодавчу, виконавчу (инакше адміністративну) та судову. Ці три функції влади є так у буржуазних державах, як і в радянських республіках. Ріжниця між цими двома типами держав з цього погляду є в тому, що в державах буржуазних діяльність державних органів і сама їхня будова ґрунтується на принципі поділу цих трьох функцій між спеціяльними органами державної влади, цеб-то на принципі так званого „поділу влад" — коли тимчасом радянський державний лад заперечує саму потребу поділу цих функцій між відокремленими один від одного державними органами і якщо в окремих випадках навіть проводить такий поділ, то не силою якогось неодмінного принципу, але тільки заради зручности в справі державного керування, як засіб до переведення певної класової політики.

З другого боку, в царині науки про форми діяльности органів державної влади є ріжниця між державою буржуазною і державою пролетарською ще в справі запровадження зв'язку населення з діяльністю апарату державної влади в розумінні впливу населення на ввесь хід державного управління. В державах буржуазних уся участь широких мас населення, навіть тих, що мають загальне виборче право, обмежена тим, що вони подають виборчі записки на виборах до парламенту, цеб-то до органу, який здійснює лише законодавчу функцію державної влади, і маси ці аж ніяк не можуть впливати ні на хід зако-

нодавства, ні на справу керування країною. Але за радянського державного ладу широкі маси трудящого населення, що становлять соціяльну базу радянської держави, мають дуже щільний звязок з усім апаратом державної влади і державного керування. Отут радянський лад з погляду здійснення державною владою законодавства та керування дуже одмітний від „демократії" та демократичного ладу, де всюди панує система так званого „парламентаризму".

21. Парламентаризм. Це є така, тепер усюди в так званих цивілізованих країнах заведена форма діяльности державних органів, де законодавчу владу відокремлено від виконавчої та де населення не має ніякого тривкого звязку з усім апаратом державної влади і державного керування, навіть суду. Ця система — парламентаризм — веде до того, що навіть у буржуазно-парламентській демократичній республіці всюди на світі зберігається та закріпляється „монархічні знаряддя" для пригноблення мас: поліцію, постійну армію, привілейоване чиновництво (див. Ленін т. XIV, ч. II, стор. 455). Навпаки, Радянський лад ґрунтується на таких формах діяльности державних органів, де законодавча й виконавча державна робота об'єднується, цеб-то управління зливається з законодавством; з другого боку, забезпечується дуже щільний звязок з масами всього апарату державної влади в справі здійснення всіх трьох згаданих функцій державної влади: законодавства, управління й суду.

Основа парламентаризму є в невідповідальності депутатів перед їхніми виборцями. За системи парламентаризму нарід, цеб-то виборці, стоїть осторонь од державних справ та від контролю над станом державного апарату та над його роботою. За системи парламентаризму вся участь народу, цеб-то виборців, у справі керування державою, залічуючи сюди й видання законів, є лише в тому, що вони обирають депутатів до парламенту: цеб-то кладуть свою виборчу записку у виборчу урну. В. І. Ленін визначив суть парламентаризму такими словами: „Раз на кілька років вирішати, який член владущої класи буде гнобити, роздавлювати нарід у парламенті — ось де справжня суть буржуазного парламентаризму не лише в парламентарно-конституційних монархіях, але й у найдемократичніших республіках".

Суть парламентаризму є в тому, що тут невідповідальні перед народом його депутати лише балакають, виконуючи функцію законодавчу, а тимчасом країною насправді керують не парламенти, цеб-то не збори народніх представників, але

міністри — або певніше урядовці — бюрократи, здійснюючи функцію влади виконавчої: „а в канцеляріях, у штабах „роблять" „державну роботу! — „Ленін: „Держава й революція", цеб-то керування країною йде собі цілком окремо від законодавства. В. І. Ленін протиставить цьому „не парламентську установу, а таку, що працює", де депутати, цеб-то народні представники водночас і видають закони на підставі практики з місць та вимог населення і керують країною на підставі законів, що їх вони видають в інтересах населення, переводять ці закони в життя й на ділі переконуються про їхні добрі й кепські сторони, перевіряючи їх на практиці й маючи матеріял для того, щоб їх виправити, скасувати або замінити. В. І. Ленін визначає це такими словами: „Вихід із парламентаризму є, звичайно, не в знесенні представницьких установ і виборности, але в перетворенні представницьких установ з таких, де тільки балакають, на установи що працюють". Тут тов. Ленін наводить Марксові слова: „Комуна повинна бути не парламентською установою, але установою, яка працює, яка водночас і видає закони і виконує їх". — Далі Ленін пояснює: „Продажний і прогнилий парламентаризм буржуазного суспільства Комуна заміняє установами, де воля думки та обмірковування не вироджується в облуду, бо парламентарі повинні самі працювати, самі виконувати свої закони, самі перевіряти те, що виходить у життя, самі відповідати безпосередньо перед своїми виборцями. Представницькі установи залишаються але парламентаризму, як окремої системи, як поділу праці законодавчої й виконавчої, як привілейованого становища для депутатів — нема. Без представницьких установ ми не можемо уявити собі демократії, навіть пролетарської демократії, без парламентаризму - можемо й повинні"... (В. І. Ленін „Держава й Революція", т. XIV, ч. 2, стор. 332 і далі.)

22. Парламентаризм як парламентський режим. Буржуазна наука державного права під парламентаризмом розуміє парламентський режим, цеб-то відповідальність кабінету міністрів перед парламентом, а зокрема перед нижньою палатою парламенту, бо кабінет міністрів відповідальний перед парламентом складається персонально із числа членів нижньої палати. Маючи на увазі те, що наша Рада Народніх Комісарів складається з осіб, наставлених од Центрального Виконавчого Комітету, перед яким вона і складає свої звіти, буржуазно-настроєні державознавці твердять, що Радянська Конституція не цурається принципу парламентаризму, цеб-то парламентського режиму. Цей погляд є в основі неправильний і доводить неро-

зуміння сути Радянської Конституції і форм радянського державного апарату.

Насамперед, нашу Раду Народніх Комісарів зовсім не можна утотожнювати з західньо-европейським кабінетом міністрів. Кабінет міністрів є орган влади виконавчої. Він видає лише акти управління, а не закони, він є продукт, власне, розподілу влади, відокремлення влади законодавчої від влади виконавчої, де владу законодавчу зосереджено в парламенті, а влада виконавча є в руках уряду, цеб-то кабінету міністрів. Тимчасом Рада Народніх Комісарів і керує і видає закони, цеб-то зосереджує в собі обидві влади: і виконавчу і законодавчу, — отже Рада Народніх Комісарів ґрунтується на принципі не поділу влади, а сполучення законодавчої і виконавчої державної роботи, на принципі злиття управління з законодавством. Див. Ленін: „10 тез про Радянську владу" — теза 3: „Знищення парламентаризму (як відокремлення законодавчої роботи від виконавчої); сполучення законодавчої і виконавчої державної роботи. Злиття управління з законодавством".

Далі, Центральний Виконавчий Комітет Рад не є західноевропейський парламент: хоч ЦВК є установа представницька цеб-то складається із депутатів, представників од населення, що їх обрало, проте, як і РНК, здійснює він не саму лише законодавчу функцію верховної влади, але й виконавчу, бо рівночасно і видає закони і керує, отже, в особі ЦВК маємо таке саме злиття управління й законодавства в одному органі.

Нарешті, радянська правнича ідеологія зовсім не спиняється перед завданням завести контроль органу законодавчої влади над тим, як виконують закони органи влади виконавчої. Поставити цю проблему можна лише за такого державного ладу, де державна влада є в руках не одної соціяльної класи, але двох поміщиків і буржуазії, — де законодавчий апарат є в руках буржуазії, а виконавча влада (король та його міністри) зосереджується в руках феодалів, — які боряться між собою за підкорення кожен собі всього державного апарату, щоб перевести через цей апарат політику, яка відповідає їхнім класовим інтересам. Але в умовах радянської державности вся державна влада сповна є в руках одної класи: пролетаріяту в спілці з селянством, тому можливість класової боротьби в самому державному апараті за радянського державного ладу є виключена.

З другого боку, трудяще населення вбачає засіб до того, щоб органи його влади провадили політику, яка відповідає інтересам трудящих мас, зовсім не в тому, що одні депутати

будуть відповідальні перед иншими і ці і ті будуть не відповідальні перед своїми виборцями: трудящі маси всю свою увагу при організації цілої системи радянського державного апарату скеровують не на розподіл функцій між невідповідальних депутатів, — як це діється на Заході, — але на встановлення й забезпечення дійсної відповідальности депутатів перед населенням, яке їх безпосередньо обрало. Підзвітність народніх представників своїм виборцям є завдання, якого не може розвязати захід, але яке розвязано за радянского ладу. Тому радянська державно-правна ідеологія не має ніякої потреби спинятися перед меншим — підзвітність одних депутатів, як членів міністерства, иншим, як членам парламенту, де і ці і ті не є підзвітні своїм виборцям — коли Радянський державний лад ґрунтується на більшому — на підзвітності всіх депутатів і кожного з них своїм виборцям.

23. Поділ влад на погляд буржуазних державознавців є політичний принцип, основа ідеального державного ладу і суть його є в тому, що кожну з трьох функцій державної влади доручається окремим державним органам: законодавство є в руках парламенту, управління в руках уряду, цеб-то міністерства з його армією урядовців, а суд у руках органів судової влади, юридично начеб-то незалежних ні від парламенту, ні від уряду.

Буржуазія надає цьому принципові такого істотного значіння, що включила його в Декларацію прав людини й громадянина, де в § 16 сказано: „така суспільність, де не забезпечено ґарантію прав і не визначено розподілу влад, не має конституції". Тут відбився історичний стан справи: буржуазія прагнула захопити в свої руки законодавство та підпорядкувати законодавчому органові, цеб-то тим законам, що їх видає буржуазія, короля і його міністрів, як носіїв влади виконавчої, а заразом звязати своїми законами і фактичним впливом владу судову, вилучивши її з-під впливу актів уряду на суддів. Ці свої прагнення буржуазія визначила як поділ влад, гадаючи, що вона настановлює таку державну систему, де законодавець тільки видає закони і не втручається ні в царину управління, ні в царини судову, — король та призначені від нього міністри виконують закони, що їх видав парламент, цеб-то буржуазія, і теж не впливають ні на парламент, ні на суд, — суд тільки виконує вказівки закону, а сам не залежить ні від законодавців, ні від короля та його міністрів.

Така система веде до того, що формально, цеб-то юридично кажучи, закони, цеб-то загальні правні норми видає парламент

а адміністративні акти, які торкаються управління, видає уряд, цеб-то міністерство—цеб-то кабінет міністрів або окремі міністри. Та на практиці вельми важко знайти принципову ріжницю між законом та адміністративним актом з їхнього *матеріяльного* змісту: приміром, установлення міської межі — чи це акт, який потрібує, щоб його було видано законодавчим шляхом через парламент, чи може вистачить тут постанови кабінету міністрів, або одного чи двох міністрів, які діють в порядку управління за згодою? Тому сама буржуазна наука прийшла до того, що треба відрізняти закон і адміністративний акт — наказ за *формальною* ознакою: все що видає парламент є закон, а все, що видає міністерство, — наказ; але парламент не є позбавлений права розглядати ще й питання управління і в окремих справах управління видає свої акти; такі акти з погляду формального є закони, хоч по суті — це акти уряду.

З другого боку, за системи парламентаризму — парламентського режиму — маємо так звану відповідальність міністрів перед парламентом: влада законодавча формально не втручається в справи влади виконавчої, цеб-то в безпосереднє керування країною, але орган законодавчої влади — парламент — настановлює з-поміж себе — звичайно із членів нижньої палати — членів уряду, цеб-то орган влади виконавчої. Це виявляється в принципі: парламент наділяє владою та усуває міністерства відповідальні перед ним. Отже, влада виконавча є вже не самостійна перед владою законодавчою, або під владна їй, а практика парламентів показує, що виходить навіть навпаки: настановлені від парламенту міністри, за своїм становищем слуги парламенту, стають насправді його владниками. Річ у тім, що звичайно законодавча ініціятива, цеб-то право подати законопроєкт на обміркування та ухвалення парламентові, є в руках уряду — міністрів; міністерство, складаючись звичайно із лідерів партії, яка має в парламенті більшість, має більший авторитет ніж опозиція, тому й так званий парламентський контроль над міністерством перетворюється в порожню фразу: міністерство виходить у відставку — кабінет падає — лише тоді, коли співвідношення сил у парламенті, цеб-то репрезентованих у парламенті політичних партій або соціяльних груп, змінилося так яскраво, що міністри вже не є в даний момент лідери більшости в парламенті.

З другого боку, парламент, складаючись сам із осіб незнайомих з усіма подробицями безпосереднього управління країною, не в силі мати належний контроль над міністерством

цеб-то над колегіяльним органом, який складається з невеличкого кола осіб, що працюють постійно й добре знають усі подробиці поточного державного управління, тимчасом як члени парламенту лише протягом кількох тижнів на рік — підчас парламентських сесій — присвячують державним справам більш-менш випадкову увагу.

Та й міністри із членів парламенту скрізь і всюди є люди цілком незнайомі з технікою управління, з порядками заведеними в міністерстві, яким доручено їм відати, з його діловодством, способами, звичками то що. Тому міністри із числа членів парламенту скрізь і всюди дуже залежать од своїх урядовців — бюрократів, які завжди можуть до певної міри паралізувати енергію свого шефа — міністра. Пригадаймо собі становище, в якому опинились члени уряду Макдональда, коли вони були не в силі перевести навіть мінімальних реформ, яких од них вимагала робітнича партія, що до неї вони належали; їхні заходи натрапляли на опозицію урядовців свого ж таки міністерства і головних управлінь; а урядовці ставили опір цим заходам через те, що вони були прихильники не робітничої партії, але владущої класи — англійської буржуазії. З цього прикладу бачимо цілком очевидно, що пролетаріят не в силі перевести потрібні йому реформи через старий державний апарат, хоч би він і послав своїх представників у члени парламенту, а відціля в склад уряду.

Хотівши пролетаріят змінити соціяльну систему, повинен він не покладати надій на парламент, хоча б і „демократичних" республік, але опанувати державну владу революційним шляхом і здобувши владу відразу зламати стару державну машину, розбити її й створити нову, яка відповідала б його класовим інтересам. — Ленін: „Про знищення чиновництва відразу, всюди, до кінця не може бути мови. Це — утопія. Але розбити зразу чиновницьку машину й зараз таки почати будувати нову, яка дозволяє поступово повертати в нівець усяке чиновництво, це не утопія, — це досвід Комуни, це безпосереднє чергове завдання революційного пролетаріяту". („Держава й Революція").

Звичайна форма для падіння кабінету, для того, щоб „повалити міністерство", є так звана „інтерпеляція", цеб-то запитання міністрові від когось із членів парламенту; тоді міністр має обов'язок, відповідаючи на це запитання з приводу якогось акту чи якоїсь події, що схвилювала громадську думку подати на засіданні палати свої пояснення, після яких палата ухвалює або резолюцію про довір'я міністерству — вотум

довір'я — і тоді міністерство залишається при владі, або резолюцію, яка висловлює невдоволеність з пояснень міністра й політики міністерства, тоді уряд виходить у відставку, якщо не бажає апелювати до країни, цеб-то запропонувати голові виконавчої влади—королеві або президентові — розпустити парламент і перевести нові вибори парламенту. Проте, практика показала, що або парламентська більшість, яка підтримує висунутий від неї уряд, навіть не дозволяє поставити запитання на повістку денну (тоді кажуть: „запитання не прийнято"), або міністр, користуючись зі свого впливу в парламенті, може просто відмовитися дати відповідь на запит, покликавшись, що він вважає за незручну річ відповідати на запитання з міркувань громадської користи та громадських інтересів, або й зовсім не вказати на якусь причину до того, що він відмовився (див. Сідней Лоу: „Державний лад Англії").

Отже, парламентаризм з його поділом влад і відповідальністю міністерства перед парламентом спричиняється на практиці до підпорядкування влад, ще й зворотного, не такого, яке припускає буржуазна теорія: не виконавчу владу підкорено законодавчій, але уряд наказує парламентові. Через те парламент перестає бути активним органом державної влади й перетворюється в місце, де балакають, де різні парламентські партії та групи виголошують декларації, орудують словами й цілими потоками парламентського красномовства.

Так само й славетна незалежність влади судової, цеб-то суду—від влад законодавчої та виконавчої, цеб-то від парламенту та міністерства, є пуста фраза: на посаду судді, особливо найвищого суду, який настановлює судову політику й судову практику — призначується з ініціятиви того-ж таки всесильного міністерства, хоча б це призначення мало форму постанови парламенту, або королівського наказу, або наказу президента республіки.

24. Поділ влад у Радянській Республіці не є принцип управління, що ним просякнутий увесь апарат державної влади в теорії та що на практиці ніде в світі не знайшов собі нічого крім свого перекручування. Поділ влад у радянській конституції є лише ділова метода управління. Органи найвищої державної влади Радянських республік: загально-республіканські З'їзди Рад (Всеросійський, Всеукраїнський та решти радянських республік), Центральні Виконавчі Комітети (ЦВК), Ради Народніх Комісарів (РНК), це — органи, які і видають закон, і керують рівночасно. А Наркомати переводять заходи в рямцях

приписаних законами, і керують країною на основах законности.

З другого боку, найвищі органи Центральної Радянської влади: Загально-Республіканський З'їзд Рад та обраний від нього Центральний Виконавчий Комітет — складаються самі із членів місцевих рад і обирається їх із місцевих робітників — практиків. Тому органи радянського законодавства складаються з осіб, які проводять в життя запроваджені від них закони, практично знають усі подробиці управління й дають звіти своїм виборцям. Відціля виникає, що законодавчі органи Радянських Республік є не лише „робочий парламент" але й парламент, який працює, цеб-то видає закони та переводить в життя — а не просто місце для балачок, як це бачимо на Заході навіть у демократичних республіках.

25. Звязок депутата з виборцями. Демократія як державний режим, що ґрунтується на загальному й рівному виборчому праві, має за свою передумову юридичного цеб-то формального характеру ідею „народовладдя", цеб-то владу всього народу. Але на практиці вийшло, що неможливо перевести цей принцип влади усього народу в життя, бо це було невигідно владущій класі—буржуазії. Крім обмежень у виборчому праві в формі запровадження виборчого цензу, практика буржуазних і бурбуржуазно-демократичних країн і наука державного права, яка ґрунтується на цій практиці, дійшли до ствердження такого положення, що нарід, який формально є носій повної державної влади і джерело всіх наявних влад, здійснює цю свою владу, обираючи своїх депутатів до законодавчого органу—до парламенту, до того не в обидві палати, верхню та нижню, а лише до нижньої, до палати народніх представників, що з її членів складається уряд — відповідальне перед палатою міністерство. Таким способом влада народу набрала форми участи окремих громадян у виборах до парламенту, та й тільки, — бо далі усувають її від усякої участи в безпосередній діяльності парламенту та органів уряду. Отже, нарід, який має з погляду західньої науки всю повновладу в своїх руках, від безпосереднього законодавства й управління країною усунено: за його та від його імени орудують його представники — обрані депутати, як члени парламенту та як члени уряду.

Але заразом та сама теорія висловила думку, що обраний депутат є представник не від своїх виборців, які поклали за даного депутата свій виборчий бюлетень у виборчу урну, та й не взагалі від виборців даної виборчої округи, де даний кандидат

переміг, цеб-то пройшов на виборах як депутат, але що він є представник від усієї країни. Це означає, що депутат од Парижу є представник не своїх виборців, не паризького населення, а цілої Франції.

З цього виникають три висновки: 1) коли депутат репрезентує не своїх виборців, а всю країну, то виборці з даної округи не мають права давати своєму обранцеві — депутатові ніяких інструкцій, ніякого наказу або, як це називається технічно, „наказового мандату"; депутата визнається за уповноваженого орудовати всюди так, як він сам розуміє, він не звязаний волею своїх виборців; 2) коли депутат не звязаний волею своїх виборців, то виборці не мають права вимагати від нього якогось звіту, а депутат не має обов'язку перед своїми виборцями цей звіт давати; 3) коли-ж депутат не має обов'язку давати звіт перед своїми виборцями, то виборці не мають права вимагати від депутата звіту з його діяльности, він бо є представник не від них, але від усієї країни, тому й не мають вони права усунути його, позбавити його депутатських уповноважень до кінця строку, на який його обрано; це означає, що виборці не мають права відкликати дотерміново обраного депутата і цей депутат залишається й надалі депутатом, членом парламенту і міністром, хоча б його діяльність у даний момент навіть не відповідала бажанням тих, хто подав за нього свій голос: треба чекати, поки скінчиться строк обрання депутата, цеб-то чекати загальних парламентських виборів.

Цю незвязаність депутата наказом його виборців, отже, і звітом перед ними, закріплено в тексті конституції західньоєвропейських держав; вона являє собою тверду юридичну норму.

Франція. Органічний закон про вибори депутатів з 30 листопада 1875 року § 13: „Усякий наказовий мандат є недійсний і не має ніякої сили". Таку чинність має тепер постанова конституції 1791 року: „Представники обрані від департаментів репрезентують не окремі департаменти, але всю націю, і їм не можна давати ніяких мандатів".

Бельгія. Конституція 7 лютого 1831 року, арт. 32: „Члени двох палат репрезентують націю, а не провінцію або підрозділ провінції, від яких їх обрано".

Румунія. Конституція 30 червня (12 липня) 1866 року, переглянута в 1879 і 1884 р.р., арт. 38: „Члени обох палат репрезентують нарід, а не лише свій край або місцевість, яка їх обрала".

Німеччина. Конституція Німецької Держави 11 серпня 1919 року, арт. 21 : „Депутати є представники всього народу. Вони відповідають тільки перед своїм сумлінням і не звязані мандатами".

Австрія. Союзний конституційний закон Австрії з 1 жовтня 1920 року, арт. 56 : „Члени Національної та союзної Ради не звязані у виконанні своєї служби ніякими інструкціями".

Польща. Конституція Польської Республіки 17 березня 1921 року, арт. 20: „Депутати є представники всього народу і не можуть бути звязані ніякими інструкціями виборців. Депутати дають Президентові, Сейму в присутності Палати таку обіцянку ; „Урочисто обіцяю, як депутат Польської Республіки, працювати щиро й виключно на благо Польської Держави в цілому, сумлінно та за найвищим моїм розумінням".

Південна Славія. Конституція Королівства Сербів, Хорватів і Словенців 28 червня 1921 року, арт. 74 : „Кожен депутат резпрезентує всю Націю в цілому, а не лише своїх виборців. Виборці не можуть давати депутатові, а депутат не може приймати імперативних мандатів, які звязують його. Кожен депутат складає присягу вірно дотримувати Конституції".

Чехо-Словаччина. Конституція Чехо-Словацької Республіки 28 вересня 1918 року, § 22, арт. 1 : „Члени Національних Зборів особисто виконують свій мандат, їм забороняється отримувати інструкції хоча б від кого".

Литва. Конституція Литовської Держави 1 серпня 1922 року § 36 : „Представники керуються тільки своїм сумлінням, їх не можна обмежувати жодними мандатами".

Естонія. Основний закон Естонської Республіки з 15 червня 1920 року, § 45 : „Члени Рігікота не звязані мандатами".

В Англії, де писаної конституції нема, а конституційне право вивчається на підставі парламентських прецедентів і праць англійських юристів, так само, як у всіх буржуазних країнах, депутат абсолютно не звязаний будь-якими правними нормами зі своїми виборцями, він незалежний у своїх актах „Народнього представника." Англійський державознавець Блекстон констатує повну незалежність депутата й пояснює це тим міркуванням, що депутат є представник не лише своїх виборців, але й усього королівства. „Тому — каже він, депутат не зобов'язаний радитися зі своїми виборцями або питати їхньої думки з приводу будь-якого окремого питання, хіба-що він сам вважає за доречну або розсудливу річ так зробити. „Инший англійський юрист, Дайсі, вказує: „З юридичного погляду

парламент не є прикажчик (агент) своїх виборців, чи в будь-якому розумінні їхній повірений". Отже, навіть англійські державознавці визнають за одну з найістотніших умов представницького державного ладу те, що там нема ніякого наказового мандату і вважають за неприпустиму річ, щоб якась інструкція від виборців, могла звязувати депутата та обмежувати його волю, тому й не допускають вони ніякої можливости того, що депутат уповноважений од своїх виборців міг би брати на себе будь-які формальні обов'язки що до своїх виборців.

Те, що західньо-европейські виборці не мають права дотерміново відкликати своїх депутатів, маємо в писаній формі в конституції Латвійської Республіки з 15 лютого 1922 року, арт. 14: „Виборці не можуть відкликати окремих членів Сейму". В усіх инших державах дотримують загального положення, що таке право виборців — крім того, що його практичне здійснення натрапило б на непереможні майже трудноші, — прямо суперечить основам конституційного права. Це — заперечування самої представницької форми правління, яка ставить перед собою повну волю постанов і міркувань для членів законодавчих зборів. Таке право суперечить ще й основі народнього самодержавства, за яким кожен депутат є представник цілої нації. Право відкликання депутатів збудовано теж на тій самій основі, що й наказовий мандат, воно звичайно йде з ним у парі і здебільшого править йому за санкцію; воно падає під тягарем тих самих заперечень. Скоро депутата обрано, то він хотівши виконати своє доручення, повинен бути цілком незалежним од виборців до того часу, поки він знову стане перед ними, як мине строк його уповноважень. Це — єдина форма його відповідальности, що досягає своєї мети і водночас не шкодить загальному добру. Установчі Збори 1789 року і тут виходили зі справжніх основ представницької форми правління. Вони зробили з них такий висновок: „Членів окружних і департаментських зборів і представників національних зборів у жодному разі не можуть відкликати їхні виборці; їх можна позбавити мандату лише за заподіяні злочини після судового вироку". (А. Есмен: „Основні принципи державного права", переклад під ред. М. М. Ковалевського, стор. 267). Ось із яких мотивів ставиться буржуазія негативно до права виборців дотерміново відкликати окремих своїх депутатів. У деяких швайцарських кантонах існує заведений конституцією правний інститут відкликання депутатів, що так і називається право відкликання — Abberufunugsrecht. Але здійснюється його

через увесь склад виборців, а не через виборців окремої округи і предмет його становить не відкликання того або иншого депутата персонально, але вимога від певної кількости громадян цілком переобрати законодавчі збори загалом, цеб-то припинити уповноваження зборів і відкрити загальні вибори в країні (кантони: Берн, Ааргау, Шафгаузен, Тургау, Золотурн і Люцерн). Але й цей порядок викликає проти себе заперечення. Коли 1872 року виникла думка завести такий порядок у федеральну конституцію що до Національної Ради, яка складалась із депутатів обраних од населення, то запровадження цієї реформи натрапило на заперечення, що таке, мовляв, право відкликиння є найпевніше знаряддя колотнечі, що воно глибоко підриватиме довір'я до законодавчих зборів. Так, в умовинах західньо-европейського державного ладу, в умовах буржуазної демократії і системи парламентаризму, депутат з моменту його обрання губить звязок зі своїми виборцями, стає невідповідальний перед ними і до нових виборів незмінний.

Ця незалежність депутата від своїх виборців створює цілковиту його невідповідальність перед народніми масами, які обрали його, цеб-то перед „суверенним народом"; і цю свою невідповідальність використовують „народні представники", щоб обробляти свої великі й маленькі справи, широко користуючись своїм високим становищем члена парламенту або міністра. Це йде на руку знов таки тій самій великій буржуазії, яка становить фактично владущу класу в усіх сучасних демократіях, упідлеглює собі ввесь державний апарат і урядовий механізм, ставить своїх кандидатів у депутати й переводить через них свої заходи що до спожиткування надвартости з явною шкодою для виборців тих депутатів — широких народніх мас, що кладуть свої виборчі картки, а далі тратять цілком можливість впливати на напрямок діяльности своїх обранців.

26. Звязок виборців з депутатами за Радянською Конституцією. Як противагу до згаданих уже хиб західніх конституцій Радянська Конституція переводить принцип дуже щільного й постійного звязку депутата з його виборцями. Не спиняючись на суто формальному питанні: кого саме репрезентує депутат,— чи тільки своїх виборців, чи всіх трудящих мас країни, Радянська Конституція ставить депутата під найповніший контроль широких мас трудящого населення.

Для здійснення цього звязку депутата з його виборцями Радянська Конституція знає три правні інститути, що їх відкидає західня наука й західня конституційна практика: 1) наказ

депутатові, 2) звіт депутата перед виборцями і 3) право виборців дотерміново відкликати депутата.

А. Наказ депутатові — членові ради має в собі здебільшого цілу програму роботи ради на період обрання депутата, отже й цілу низку завдань, що їх покладають виборці на свого обранця. Отже, правлячи за інструкцію депутатові, яка забов'язує його перевести через раду заходи що до обслуговування потреб виборців як частини трудящого населення країни, наказ членові ради є рівночасно один із наймогутніших засобів до налагодження щільного звязку депутата з його виборцями та його відповідальности перед ними, так само й до втягнення широких трудящих мас у справу господарського й політичного керування країною.

Наказ депутатові, який, отже, має всі ознаки „наказового мандату", оголошується на виборчих зборах, обмірковується на цих зборах і потім ставиться на голосування. Коли наказ ухвалили виборчі збори, цеб-то збори виборців, то він стає виявом волі виборців щоб впливати на лінію депутатової поведінки в Раді Депутатів, інструкцією депутатові, „наказовим мандатом", який йому дали збори. Обраний на підставі цього наказу депутат не має права в своїй депутатській діяльності порушити висловлену в наказі волю виборців або ухилитися від неї.

Б. Депутатський звіт дає депутат періодично на зборах виборців того підприємства, де його було обрано. Депутат має обов'язок давати звіт своїм виборцям про кожне засідання Міської Ради, крім цього, він є зобов'язаний напередодні пленуму Міськради обміркувати зі своїми виборцями питання, поставлені на повістку денну прийдешнього пленуму Міськради, щоб отримати від своїх виборців інструкцію що до того або иншого розвязання постановленого питання, в якім напрямку висловити свою думку на Пленумі Ради та за яку постанову голосувати; після пленуму депутат має обов'язок зробити доповідь на зборах своїх виборців про засідання Пленуму Ради, яке відбулося, і подати звіт про свій виступ на ньому та про своє голосування.

Конституція РСФРР 1918 року в арт. 60 вказувала: „Усі члени Ради мають обов'язок неодмінно давати звіти своїм виборцям не менше як один раз на два тижні. Члена Ради, який не виконав двічі з невартих уваги причин даної постанови, вважається за позбавленого мандату й на його місце обирається нового депутата".

Конституція РСФРР 1925 року в арт. 63 каже: „Члени рад депутатів мають обов'язок регулярно здавати звіт своїм виборцям".

Постанова III З'їзду Рад Союзу РСР з 20 травня 1925 року з приводу питань радянського будівництва констатує як хибу, що її треба як-найшвидше вижити й усунути: „брак належного звязку виборних урядових осіб Радянської влади з самими виборцями та одірваність провідних органів рад од маси виборців, включаючи сюди брак належної звітности перед виборцями" і вважає за потрібну річ: „завести в норму регулярні звіти членів рад перед виборцями й поставити ці звіти на широке обговорення виборців. Кожен член ради повинен вважати за свій дуже важливий обов'язок регулярну звітність перед своїми виборцями й такий щільний з ними звязок, який забезпечував би повну ознайомленість робітничо-селянських мас як з усією роботою рад, як і з засобами їхньої участи в справі виправлення тих або инших огріхів у роботі рад".

„Положення про міські ради" РСФРР з 24-X 1925 року містить у собі арт. 74: „Члени Ради дають звіти перед своїми виборцями на зборах, які скликається спеціяльно на те, щоб заслухати та обміркувати звіт. Ці збори скликаються так з розпорядження ради як і на вимогу виборців". — Арт. 75: „Про час і місце зборів належить виборців повідомити принаймні за три дни раніш" — арт. 80: „Член ради подає до Президії Ради за строк у 7 днів коротку доповідь про зроблений звіт".— Арт. 81: „Незалежно від скликання таких звітних зборів члени ради користуються з кожних зборів своїх виборців (загальні збори в установах і підприємствах, районні збори домашніх хазяйок), щоб інформувати їх про роботу ради, обміркувати найважливіші справи, що стоять перед радою, її секціями та комісіями, отримати від виборців вказівки на хиби та бажані поліпшення в роботі".—Ці приписи закону, викладені в артикулах, об'єднаних у розділі 7 під заголовком: „Про звязок депутатів з виборцями" позитивно нормує правний інститут—звіт депутата — проти якого всіма силами бореться буржуазія, але який становить одно з основних положень радянського державного права. До того ж наведений вище арт. 81 говорить не про загальний наказ, що його дають виборці свойому депутатові на кожних своїх зборах, вказуючи йому на бажані поліпшення в роботі міської ради; ці вказівки депутат має обов'язок у міру своїх сил і можливостей застосувати в життя.

в) Дотермінове відкликання депутата здійснюють виборці на своїх зборах у тому разі, коли буде встановлено, що депутат порушив ухвалений на виборчих зборах наказ або інструкцію, яку йому було дано, щоб він перевів волю ви-

борців на тому або иншому засіданні Пленуму Ради чи в секції Ради або коли він ухилився від наказу хоча б такої часткової інструкції, а хоч взагалі не виконує своїх обов'язків члена Ради з причин, не вартих уваги. А ці обов'язки члена Ради окреслено досить широко: від обов'язку регулярно та не спізнюючись одвідувати всі засідання Ради і тих секцій де його зобов'язано працювати, до обов'язків особистим життям і прикладом високо тримати авторитет Члена Ради (див. постанову ВУЦВК'у про організацію Міських Рад Робітничих і Селянських Депутатів з 30 березня 1921 року в Збірнику Законів та розпоряджень ВУЦВК'у, ст. 32).

Право дотермінового відкликання депутата є одна з найголовніших демократичних основ і тов. Ленін указує: „Питання про перевибори—це питання про справжнє здійснення демократичних основ". Проте, ми знаємо, що в умовах буржуазної демократії демократичних основ не здійснюється і „буржуазія навмисне не дала права відкликання—права дійсного контролю", та що через те виборці навіть у „найдемократичніших" республіках не мають основного демократичного права усунути свого обранця. Навпаки, в умовах радянської державности цей принцип демократичности державного управління здійснено.

В. І. Ленін каже: „Ради створили самі трудящі, своєю революційною енергією і творчістю, і лише тут є запорука того, що вони працюють цілком для здійснення інтересів мас, у Раді кожен селянин, посилаючи, може й відкликати і в цьому є справжня народня рація Рад". (Докладніше дивись промову у ВЦВК 21 листопада 1917 року: „Про право відкликання та перевибори членів Установчих Зборів". Зібрання творів Леніна, т. XV, стор. 35). Право дотермінового відкликання, становлячи право справжнього контролю, право виборців усувати свого депутата або инакше право перевиборів,—є власне те, через що радянський державний апарат „в силу виборности і змінности складу з волі народу без бюрократичних формальностей є куди демократичніший за попередні апарати". (Ленін „Чи втримають більшовики державну владу", т. XIV, ч. 2).

Право дотермінового відкликання депутата зформульовано в радянських конституціях так:

Конституція РСФРР 1918 року в арт. 78: „Виборці, пославши в раду депутата, мають право коли завгодно відкликати його й перевести нові вибори згідно з загальним положенням". Ту саму норму маємо в арт. 75 конституції РСФРР 1925 року, арт. 92 Конституції СРР Вірменії 1926 року, арт. 71 Консти-

туції Туркменської СРР 1925 року, арт. 93 Конституції Азербайджанської СРР 1925 р., арт. 99 Конституції СРР Грузії 1926 р. й т. ин.

Порядок здійснення права дотермінового відкликання викладено в положеннях про місцеві—міські та сільські—ради. Так, в РСФРР „Положення про міські ради" з 24 жовтня 1925 р. (Зб. Зак. 1925 року, № 91, арт. 662) арт. 12 вказує: „Окремі депутати міської ради вибувають з її складу: 1) в наслідок того, щоб відкликати постановили виборці від тих виборчих зборів, що обрали даного депутата, і постанову цю ухвалено більшістю голосів при чому в ухваленні згаданої постанови взяло участь не менше як 35% виборців об'єднаних цими зборами..."— Далі арт. 79 того самого Положення РСФРР вказує: „Збори виборців з участю не менш як 35% виборців можуть ухвалити постанову про відкликання як окремих своїх депутатів, як і всіх їх. На ці збори належить запрошувати одкликуваних депутатів. Примітка. В разі відкликання депутатів нові вибори провадиться з окремого розпорядження ради".

В УСРР про відкликання члена міської ради каже п. „а" арт. 8 Положення „про міські та селищні ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів з 12 жовтня 1927 р. (Збірник Узаконень УСРР 1927 р. № 51-52 арт. 214): „Окремі депутати міської ради вибувають із складу ради: а) за постановою зборів виборців про відкликання депутата, ухваленою простою більшістю голосів виборчих зборів того участка, в якому депутата було обрано, якщо до того в зборах брало участь не менше, як 50% виборців, яких об'єднує цей участок"... — А про відкликання членів сільрад УСРР читаємо в п. „а" арт. 6 Положення „Про сільські ради" з 12 жовтня 1927 р. (Збірник Узаконень УСРР 1927 р. № 47-48, арт. 212): „Окремі депутати сільської ради вибувають із складу ради: а) за постановою зборів виборців про відкликання депутата, ухваленою простою більшістю голосів тих виборчих зборів, де депутата було обрано, якщо в цих зборах брало участь не менше, як 50% виборців, об'єднаних даними зборами"... Отже й українське законодавство, як і законодавство инших союзних республік, встановлює право дотермінового відкликання депутата — члена міської або сільської ради, що його надається виборцям. Невідповідальності депутата на Заході Радянська Конституція протиставить протилежний принцип: відповідальність депутата перед особами, що обрали його до ради. Щоб одкликати депутата, не треба затвердження постанови зборів виборців у даній раді. Цю постанову

ухвалену простою більшістю голосів за законного кворуму, негайно застосовується в життя. Місце депутата, який вибув, заступає перший по черзі кандидат.

Через згадані три правні інститути: наказ, звіт і дотермінове відкликання—трудящі маси, як виборці своїх депутатів мають дуже щільний і безперестанний звязок із своїми депутатами, які таким побитом є справжні представники трудящого населення й виконують у справі законодавства та керування країною волю своїх виборців.

27. Правна держава та становище громадян. За основу діяльности кожного органу державної влади, що центральної, що й місцевої, як колективного, як і одноособового, в усіх сучасних державах, монархіях і республіках однаково покладено підлеглість законові. Силою цього діяльність органів влади, як законодавчої, так урядової, як і судової визначає закон. Органи влади законодавчої, здійснюючи свою функцію творення нових законів і касування або зміни старих, у цій своїй діяльності самі керуються законами, викладеними в конституції: порядок виникнення закону, його проходження, обміркування, ухвалення та оголошення до загального відому—це все заздалегідь передбачено в спеціяльних законах, які сама законодавча влада має обов'язок виконувати. Органи влади урядової або инакше виконавчої (президент, міністри, поліція, взагалі уряд у стислому розумінні), здійснюючи свою функцію управління країною, керуються в цій своїй діяльності так само законом, що визначує обсяг їхньої діяльности, цеб-то компетенцію кожного органу та форму цієї діяльности (указ, наказ, обов'язкова постанова то що). Органи влади судової, що їхня функція є практично розвязувати життьові явища на підставі закону, здійснюють свої функції теж у повній згоді з законом, отже, в царині юстиції карної, цивільної й адміністративної так само підлягають законові.

Ця підлеглість усіх органів державної влади велінню закону, цеб-то праву, називається „правний режим", а сама держава, що провадить правний режим—„правною державою".

(Не слід плутати поняття: „правна держава", як держава, що провадить „правний режим", цеб-то підлеглість усіх органів державної влади законові—з поняттям „правної держави", як теорії держави, обмеженої „правами особистости", яка через те заради „прав особистости" керується в своїй перш за все законодавчій діяльності принципами абстрактного права, як чогось, що стоїть понад державою, але по суті захищає інтереси капіталіста—одинця: індивідуалізм буржуазного права).

У правній державі, яка застосовує правний режим, відносини органів державної влади до індивіда підвладного їй виявляються в тім, що як державна влада цілком, як і кожен її орган мають не лише права, але й обов'язки що до громадян, а громадяни мають що до державної влади та її органів не лише обов'язки, але й права. Иншими словами: обов'язкам державної влади відповідають її права, а її правам — обов'язки громадян; але зате й обов'язкам громадян відповідають їхні права, а їхнім правам,— обов'язки державної влади.

Для органу державної влади це означає, що його право є обов'язок. Приміром: міністр, маючи право видавати наказ, є зобов'язаний його видати, скоро обставини цього вимагають; суддя, що має право присудити і заарештувати громадянина, є зобов'язаний це зробити, коли справу передано на його розв'язання й коли громадянина визвано за винуватого в злочині, за який належить позбавити волі; поліційний агент (міліціонер) маючи право затримати громадянина, зобов'язаний це зробити зі злочинцем і т. ин. Орган влади, що не використав свого права тим самим порушив свій обов'язок.

Для громадянина це означає, що до виконання своїх обов'язків відносно держави визнається за ним певні права. Приміром до виконання своїх обов'язків що до сплати державних податків громадянин має право вимагати від дотичних органів державної влади, щоб суму податку встановлено було не вищу за той розмір, який визначено законом; маючи обов'язок виконати ту або иншу повинність, громадянин має право домагатися скасування розпоряджень, які покладають на нього повинності в законі не передбачені й т. ин.

Таким чином, у правній державі, яка застосовує правний режим, індивід є не лише об'єкт влади, але й суб'єкт прав В державі абсолютній індивід є об'єкт влади, істота безправна; в державі правній індивід є суб'єкт прав, цеб-то громадянин, а не підданець і, як громадянин, є він правний суб'єкт, особистість, суб'єкт публічних обов'язків і прав.

28 Радянська Республіка є держава правна, яка здійснює свою діяльність в умовинах правного режиму, де кожен орган влади, виконуючи свої громадські функції, свої службові акти, підлягає законові. Органи законодавчої влади Радянських Республік діють на підставі конституції як основного закону і в рямцях законів, виданих у розвиток і доповнення конституції. Органи Радянської Влади в царині управління звязані в своїй діяльності законом. Органи радянського суду керуються в своїй

діяльності законами викладеними в Кодексах, декретах та инших законодавчих постановах.

Усю діяльність органів радянської державної влади здійснюється на принципі законности, а наглядати за нею покладено на спеціяльний апарат державної влади — державну прокуратуру. Уряджения прокуратури має на меті „здійснити нагляд за додержанням законів і правильно поставити боротьбу зі злочинністю". На прокуратуру покладено насамперед: „здійснювати нагляд од імени держави за законністю дій усіх органів влади, господарських установ, громадських і приватних організацій та приватних осіб, розпочинаючи карне переслідування проти винуватців та опротестовуючи постанови, які порушують закон".

Західно-европейська буржуазна література має нахил твердити, начеб-то в усьому радянському режимі законности нема, наче діяльність радянської державної влади загалом і кожного її органу керується принципом доцільности, а не принципом законности. Ці твердження безумовно помилкові. Радянська влада навіть за доби жорстокої громадянської війни підпорядковувала всі органи влади законові. В листопаді 1918 року VI Всеросійський Надзвичайний З'їзд видав постанову про точне дотримування закону, виходячи з того, що підлеглість законові є конче потрібна щоб закріпити владу робітників і селян, і тому закликав усіх громадян республіки, всі органи й усіх урядових осіб радянської влади як-найпильніше додержувати законів РСФРР, так само постанов, положень і розпоряджень, які видала та видає Центральна Влада. Отже, ще за тієї доби громадської війни, Радянська Республіка запровадила і підлеглість законові і погодженість розпоряджень місцевих органів влади з постановами та розпорядженнями центральної влади (ієрархія постанов), цеб-то два історичні принципи правного режиму. А з переходом до мирного соціялістичного будівництва Радянська влада створила прокуратуру як спеціяльний державний апарат, щоб наглядати за додержуванням законности, щоб як це висловив тов. Ленін, „стежити за встановленням справді одноманітного розуміння законности в усій Республіці, не зважаючи на ніякі місцеві одміни і всупереч хоч яким місцевим впливам", бо „законність повинна бути одна й основне лихо в усьому нашому житті та в усій нашій некультурності, це — потурання споконвічно руському поглядові та звичці напівдикунів, які бажають зберегти законність Калузьку на відміну від законности Казанської". Виходячи з цього, „прокурор відпо-

відає за те, щоб ні одно вирішення ні одної місцевої влади не розходилося з законом і лише з цього погляду прокурор має обов'язок опротестовувати всіляке незаконне вирішення". До того тов. Ленін вказав: „Прокурор не має права припиняти вирішення, але має лише обов'язок вжити заходів до того, щоб розуміння законности було встановлено абсолютно однакове в усій Республіці" („Про подвійну підлеглість і законність" т. XX, ч. 2, стор. 510).

29. Правне становище громадян у Радянській республіці. Тому, що радянський режим є режим правний, а Радянська республіка через те є правна держава, приватні особи мають у Радянських республіках правне становище громадян, цеб-то вони є суб'єкти обов'язків і прав як приватного, як і публічного характеру.

Проте, основна передумова користування громадян зі своїх прав у Радянських Республіках радикально одмітна від користування правами громадян Заходу. На Заході за основу прав громадянина покладено так зване „природне право особистости" висловлене в „Декларації прав людини і громадянина" 1789 року. Цього вимагали інтереси приватного капіталізму, який розвивався на заході й ґрунтувався на праві приватної власности на засоби виробництва, на волі особистости виявляти та розвивати свою ініціятиву з метою особистого збагачення. За того історичного моменту — кінець XVIII і початок XIX століття — вимагали цього інтереси капіталіста-одинця.

Тому природне право особистости є глибоко індивідуалістичне, а в основі його лежить особистий егоїзм, який виявляється в тім, що особистість визнає себе за осередок всесвіту й свої особисті інтереси протиставить інтересам усієї суспільности. Відціля випливає положення, що держава в своєму прагненні вдертися в сферу вільної діяльности особи підлягає поступовому обмеженню, а сфера волі особистости навпаки підлягає поступовому розширенню коштом звуження меж вільної діяльности держави. Це означає, що з погляду „природного права особистости" за носія прав є особистість, яка обмежує свою волю цілком добровільно на користь державі, немов приносить певну жертву в інтересах громадського життя.

Цим і пояснюється західно-европейську теорію про межі прав держави, про границі верховної влади та науку про те, що „основна й спільна ознака конституційних форм є те, що можна назвати самообмеженням державної влади і через те влада ця не є абсолютна хоч у чиїх би руках вона була, в руках народу чи монарха з народнім представництвом; юри-

дичний вияв такого самообмеження державної влади є так звані основні закони або конституції; в них містяться ті юридичні й політичні положення, що в їхніх межах повинні діяти всі державні влади, не виключаючи й влади законодавчої" (А. Д. Градовський, т. V, стор. 3).

Але радянська держава, маючи на меті встановити соціялістичну суспільність з усуспільненими засобами виробництва, на найчільніше місце ставить не особисту власність, а власність колективну, де приватний інтерес повинен у всіх випадках сутички з інтересом колективу, цеб-то загальним, уступати йому. Відціля виникає, що в Радянській республіці за носія прав є не індивід, не особистість, але держава, як організація, що встановлює й переводить певну систему суспільних відносин, яка називається правний лад, правопорядок або взагалі право. Отже, за творця права є держава, вона є і джерело прав окремих особистостей. Таким робом, не особистість жертвує частину своїх прав державі, але сама держава наділяє громадян правами, цеб-то держава визначає особистості сфери її волі, де вона може виявити свою ініціятиву, але й цю ініціятиву може особистість виявляти й свою, надану їй від держави, волю здійснювати не виключно в своїх особистих інтересах, але в інтересах загальних, усього колективу, або, як не раз говорить нам закон: „з метою розвивати продукційні сили країни".

Так само в царині користування публічними правами кожного окремого громадянина Радянської республіки розглядається не, як носія цих прав силою самого факту його народження на білий світ, але як особу наділену цими правами від держави, особу, яка отримала ці права з рук держави актом державної влади, що провадить політику охорони інтересів владущих клас, цеб-то трудящих мас міста й села. Громадянин Радянської республіки одержує свої права так цивільні (право власности, право наймати помешкання, право бути кредитором за зобов'язаннями та договорами, право спадкоємства то-що), як і публічні (право виборче, активне та пасивне, волю слова, спілок, коаліцій і т. ин.) не заради своїх карих очей і не на підставі свого народження та й не за-для досягнення своїх особистих цілей, але від держави, з рук владущої класи в інтересах громадських, щоб міг він виконати свої обов'язки, покладені на нього, як на члена суспільности, як на учасника в процесі виробництва та розподілу.

Тому в Радянській республіці права як цивільні, як і публічні належить розглядати, як засіб до того, щоб громадянин

міг здійснити свої соціяльні функції, свої громадські обов'язки. Це означає, що право, яке належить особистості, є не так воля особистости, як її громадський обов'язок. Право, як обов'язок — оце є ґрунтовна відзнака погляду соціялістичного на суб'єктивні права особистости від погляду на них буржуазної доктрини Заходу.

Коли ж громадянин одержує свої права, цеб-то межі своєї волі, з рук держави, то буржуазний принцип: „Усе, що не заборонив закон, уважається за дозволене" в радянському ладі треба обернути навпаки: „дозволено лише те, на що дозвіл дав закон", бо за носія й джерело прав є не особистість, але держава.

30. Правний і поліційний режим. Той факт, що сама держава визначає громадянинові рямці його волі та межі його приватної ініціятиви, зовсім не дає права твердити, що дана держава застосовує в себе поліційний, а не правний режим, та що вона не дає змоги здійснити громадянську волю.

Під волею розуміється належну кожному індивідові можливість здійснювати і розвивати свою фізичну, розумову й моральну діяльність. Радянська конституція визнає таку можливість за кожним громадянином та тільки встановлює індивідові межі його діяльности, що їх переходити він не має права, бо по ту сторону межі лежить ділянка діяльности, яку держава залишила за собою. Приміром, громадянин має право відкрити промислове підприємство з числом робітників або двигунів до певної межі, понад цю межу держава залишає за собою право відкривати підприємства, бо вона визнає, що великі підприємства повинні бути тільки державні. Але в рямцях даної індивідові волі держава охороняє й захищає права індивіда, визнані за ним законом, і лише тоді, коли діяльність індивіда починає суперечити з правом, держава виданим раніш законом уповноважує органи публічної влади „виступити, щоб покарати, примусити дати відшкодування або скасувати" (див. Дюги — „Конституционное право", стор. 706).

Проте навіть буржуазна наука державного права визнає, що закон, який обмежує волю кожного в інтересах суспільности, дозволяє виступити раніш, ніж якесь право буде порушено, щоб яко-мога не допустити факту чи вчинку, який суперечить з правом (див. Дюги, там само, стор. 707). На це закон дає владі окремі уповноваження, так звані „поліційні уповноваження" силою яких влада може заздалегідь вжити деяких заходів, щоб перешкодити статися тому чи иншому фактові суперечному з правом, приміром, улаштувати облаву або роз'їзди патрулів,

щоби спіймати небезпечний для громадського життя елемент і яко-мога перешкодити заподіяти крадіж або вбивства заздалегідь заборонені законом. Вжити таких поліційних запобіжних заходів, щоб перешкодити протизаконним актам, допускається навіть там, де є правний режим, цеб-то підзаконність усіх органів влади, їхня підпорядкованість законові. Такі засоби поліційного попередження, навіть з погляду буржуазної науки цілком природні й потрібні в усіх ділянках громадського життя, щоб запобігти соціяльного лиха або індивідуальної шкоди, приміром, правила огляду котлів, щоб не допустити до вибуху, обов'язкові постанови про їзду містом, про облік мешканців та багато инших заходів поліційного характеру.

Таким робом, навіть за наукою буржуазних державознавців, поліційний режим цілком дається сумістити з режимом правним аби тільки переведення поліційних заходів було поставлено в рямці закону, а діяльність органів влади, скеровану на застосування цих заходів в життя, було підпорядковано законові й здійснювано під наглядом того державного апарату, якому закон доручив наглядати законність вчинків усіх і кожного. Це означає, що заходи поліційного режиму в умовинах законности не дають підстави казати, що дана держава, яка їх вживає, є держава поліційна. Поліційних заходів вживає навіть „вільнолюбна" Англія, але ніхто не вважає її за державу поліційну.

Поліційною державою називається така, де особистості взагалі не дається будь-якої ініціятиви, де нема ніякої волі громадської, а навіть особистої, де приватну ініціятиву в усіх виявах суспільного життя заміняє держава, де в усі закутки й подробиці народнього життя проходить всемогуща опіка держави. Там, де держава в особі своєї поліції видає правила і про те, що має обиватель їсти, і в що зодягатися, і як показатися на вулиці, і як жити, і — найголовніша річ — як думати та виявляти свою думку, там, де держава регламентує кожний крок індивіда в його громадському, а навіть приватному житті, цеб-то, де індивід є не суб'єкт прав, але об'єкт влади, — там маємо державу поліційну. Радянська республіка таких порядків не заводить, вона має діло не з „обивателями", а з громадянами, яких вона наділює певними правами, поліційній опіці їх не підпорядковує і не робить з них безособових і безправних об'єктів для урядових заходів. Запроваджуючи заходи безпечности або заходи до піднесення й розвитку промисловости та народнього господарства, переводячи соціялістичне землевпорядження або коопе-

рування населення, держава прагне забезпечити нормальні умовини громадського життя та завести певну планомірність у народнє господарство, але тут вона зовсім не втручається ні в особисте життя громадян, ні в рямці даної їм волі їхньої діяльности, не придушує громадської ініціятиви, навпаки — намагається її збудити та розвинути і лише погодити її з цілями загально-державними. Заразом Радянська республіка визначає взаємовідносини між громадянами та органами влади не вподобою та не самоволею урядової влади, але законом, надаючи нормам поліційного характеру значіння правил, які звязують агентів влади відносно громадян і ставлять усю діяльність агентів влади в рямці та під контроль закону.

Таким чином Радянська республіка застосовує правний режим, якому ані трохи та й ніде в світі не суперечить вживання поліційних заходів до попередження протиправних фактів до того-ж ці поліційні заходи застосовується в рямцях і під контролем закону, отже, Радянська республіка є держава правна.

31. Управління та самоврядування. Правне становище населення виявляється не лише в тому, що діяльність кожної службової особи підлягає законові, але й у праві громадян через свої виборні органи впливати на місцеве життя, господарче й, перш за все, адміністративне. Там, де вся адміністрація складається з агентів влади, призначених виключно від центру або від органів влади, що їх настановив центр, там маємо централізовану систему управління. І факт децентралізації або деконцентрації управління ані трохи не розширює прав населення й не впливає на правне становище громадян, бо і за деконцентрації і за децентралізації управління на місцях орудують знов таки урядовці, призначені з центру й залежні від центру, а не обрані від місцевого населення. Типовий зразок централізації управління є західньо-европейське міністерство, де міністр править із центру цілою ділянкою державного управління, зарахованою до компетенції даного міністерства; а населення окремих місцевостей, цеб-то місцеве населення, від усякої участи в управлінні даною сферою державного життя усувається.

Історично такої системи централізму в царині управління країною вимагали інтереси буржуазії, як соціяльної класи, що заснувала централізовану державу на руїнах феодальної децентралізації державного управління. Але, поруч централізму державного управління, місцевому населенню було залишено певну можливість місцевого самоврядування, як право орудувати справами суто місцевого характеру, перш за все справами місцевого

господарства. Цими справами орудують місцеві органи самоврядування, обрані від місцевого населення; цікаво одзначити, що виборчі права на вибори до органів місцевого самоврядування звичайно є куди вужчі за виборчі права до загальнодержавного парламенту в розумінні підвищеного вікового або маєткового цензу.

Діяльність органів місцевого самоврядування поставлено під як-найширший і найпильніший контроль представників влади центральної, приміром, губернаторів або префектів, що мають право скасувати яку завгодно постанову органів самоврядування — громадської ради, міської думи, земської управи і т. ин. При цьому центральна влада та її місцевий представник мають право скасувати постанову органу місцевого самоврядування не лише тоді, коли ця постанова не відповідає законові, але й просто визнавши її за недоцільну або за таку, що не відповідає „користі і потребам місцевого населення".

Через те західньо-европейська наука почала розглядати самоврядування лише як одну з форм державного управління конституційного типу, а виборні органи місцевого самоврядування вважати за агентів тієї ж таки центральної державної влади, цеб-то їх було заведено в загальну систему тої самої адміністративної ієрархії, що й урядових агентів, і звязано їх, щось так, як міністерських урядовців, всілякими інструкціями, обіжними розпорядженнями й окремими вказівками вищих урядових установ.

Це ставить виборних службових осіб у подвійне становище, з одного боку вони є особи виборні, залежні від своїх виборців, зобов'язані виконувати волю місцевого населення, з другої — вони мають обов'язок переводити заходи приписані з центру, а заході ці може скасувати представник центральної влади (губернатор, префект). Це призвело до того, що органи місцевого самоврядування зайняли супроти центральної влади становище опозиції, незгоди з центром, певного опору йому, а центр має нахил — і цілком природно — органи місцевого самоврядування розглядати як організації, що конкурують з центральною владою і прагнуть захопити владу та розширити свою компетенцію. Тому між органами центральної державної влади та органами самоврядування завжди й усюди точиться захована, глуха боротьба, боротьба за компетенцію, а це, звичайно, не може не відбиватися на загальній продуктивності праці органів місцевого самоврядування, виходить ненормальність: роздвоєння й опозиція в самому апараті державної влади.

В царині визначення завдань місцевого самоврядування західньо-европейська наука державного й аміністративного права знає три теорії. Хто твердить, що органи місцевого самоврядування мають право орудувати справами лише господарчого характеру. Хто заявляє, що до компетенції органів місцевого самоврядування належать і справи громадського значіння. А хто претендує на те, щоб було передано органам місцевого самоврядування справи загально-державного характеру. Першу теорію розвивають прихильники міцної централізованої влади, залічуючи справи громадські, протиставлені державним, і справи загально-державні до компетенції виключно органів центральної влади. Другу теорію підтримує буржуазія, яка починає дужчати; вона протиставить державній владі, що є в руках феодалів — князів, герцогів і королів, — інтереси громадські і заявляє, що справи громадського управління належить вилучити із компетенції органів державної влади й передати в руки органам місцевого самоуправління, незалежним од центру. Нарешті, третя теорія відбиває в собі ідеологію великої буржуазії, яка тут є в опозиції до феодалів, що в своїх руках тримають центральну владу, перш за все, органи влади виконавчої; через те буржуазія, ґрунтуючись на свойому економічному становищі, заявляє свої претенсії на участь у керовництві справами державними і в усякому разі на участь у переведенні урядових заходів на місцях.

Об'єднуючи всі ці погляди на ролю й завдання органів місцевого самоврядування, треба визначити самоврядування — як його розуміють на Заході — як керування справами господарчими, громадськими й державними місцевого значіння через людей, обраних від місцевого населення і незалежних від центральних органів державної влади. Такий ідеальний погляд на місцеве самоврядування мають його прихильники в сучасних країнах буржуазного Заходу.

Ясно, що самоврядування в такому розумінні має своє історичне походження та обґрунтування в боротьбі клас: міської буржуазії з феодалами. Самоврядування в сучасних умовинах становить на Заході знаряддя класової боротьби, як свого часу за таке знаряддя правив суверенітет народу або загальне виборче право то-що.

Це все відбиває в собі боротьбу клас за вплив на хід державного й місцевого управління з метою перевести через органи місцевого самоврядування інтереси тієї або иншої соціяльної класи. Самоврядування так само, як і загальне виборче право

або всенародня участь у законодавстві, правило спочатку за гасло боротьби за владу, але потім стало ілюзією для пригноблених. Боротьбу за органи самоврядування, за розширення їхньої компетенції аж до вимог передати їм участь у розв'язуванні питань загально-державних, за більшу незалежність їхню від органів влади центральної, —за звуження прав центру втручатися в місцеве життя,— пояснюється тим, що центральна влада є в руках поміщиків-феодалів, а місцеве населення передає органи місцевого управління в руки міської буржуазії. В инших країнах (Франція) ця боротьба ґрунтується на, тім, що змагаються одна з одною економічно, а потім і політично, велика буржуазія, яка захопила органи центральні, та середня, яка вкупі з дрібною опанувала органи місцевого самоврядування й прагне збутися опіки центру.

Нічого такого в радянській системі державного ладу нема та й із самої природи Радянської влади бути не може.

32. Місцеве радянське самоврядування. Радянська конституція встановлює такий принцип: „Уся влада в центрі і на місцях належить Радам" (арт. 1 Конституції РСФРР, 1918 р.), і органи Радянської влади на місцях є: а) ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (міські та сільські) та обрані від них виконавчі комітети (виконкоми), б) з'їзди рад (губерські, повітові й волосні), а також обрані від них виконавчі комітети (виконкоми) (арт. 18 Конституції УСРР, 1919 р.). Це означає, що всі органи Радянської влади на місцях є виборні або настановлені від виборних органів — Рад.

До компетенції цих органів Радянської влади на місцях належать справи так державного управління, як і місцевого самоврядування. Радянська конституція встановлює тут таке положення: „Крайові, губерські, повітові та волосні органи радянської влади, а також ради депутатів мають за предмет своєї діяльности: а) переводити в життя всі постанови відповідних вищих органів радянської влади; б) вживати всіх заходів до піднесення даної території з культурного й господарчого погляду; в) розвязувати всі питання, що мають суто-місцеве (для даної території) значіння; г) об'єднувати всю радянську діяльність у межах даної території" (арт. 6 Конституції РСФРР, 1918 р.). Для України це положення висловлено так: „Організовувані ради депутатів мають за предмет своєї діяльности: а) переводити в життя всі постанови відповідних вищих органів радянської влади; б) вживати заходів до піднесення даної території з господарчого та культурного погляду;

в) розв'язувати всі питання, що мають суто місцеве значіння" (постанова ВУЦВК'у про організацію Міських Рад робітничих і червоноармійських депутатів з 30 березня 1921 року). Далі встановлено таке положення: „На загальних зборах Рад ставиться всі основні питання місцевого й загально-республіканського життя" (постанова ВУЦВК'у „Про Ради". Збірн. Узак. УСРР, 1920 р., № 11, арт. 213).

Конституція РСФРР 1925 р,. в арт. 64 збільшує реєстр завдань, покладених на кожний виконком і раду, від крайових аж до волосних вказуючи.

„64. Крайові, обласні, губерські, окружні, повітові, районні та волосні органи Радянської влади — виконавчі комітети та їхні президії, а також Ради депутатів мають за своє завдання:

а) вживати заходів до піднесення даної території з погляду культурного та господарчого;

б) складати й затверджувати місцеві бюджети;

в) переводити в життя постанови відповідних вищих органів Радянської влади;

г) розв'язувати питання, що мають місцеве для даної території значіння;

ґ) об'єднувати радянську діяльність у межах даної території;

д) забезпечувати, в межах даної території, революційну законність та охорону державного порядку й громадської безпеки;

е) обмірковувати справи загально-державного значіння як з власної ініціятиви, як і з пропозиції вище поставлених виконавчих комітетів".

Якщо взяти це все на увагу, то виходить, що місцеві ради є органи державного управління і водночас органи місцевого самоврядування. За орган державного управління ради правлять через те, що проводять в життя постанови центральних органів Радянської влади. За органи місцевого самоврядування правлять місцеві ради через те, що вони обмірковують і розвязують усі справи місцевого значіння, вживають заходів до піднесення своєї території з погляду господарчого та культурного (турбуються за користь і потреби місцевого населення). Але водночас місцеві ради та обрані від них виконкоми становлять той апарат, що має обов'язок „об'єднати всю радянську діяльність у межах даної території", цеб-то погодити роботу всіх органів влади як обраних, або призначених на місці, як і делегованих од центру, а також погодити всю діяльність усіх орга-

нів радянської влади, які працюють у межах даної території, так у царині переведення директив і вказівок центру, як і в галузі переведення заходів, викликаних потребами місцевого державного, громадського й господарчого життя.

Це все означає, що місцеві ради, будучи органами і державного управління, і місцевого самоврядування, з одного боку, посилаючи своїх представників на з'їзди рад і в органи центральної влади на загально-республіканський з'їзд рад та маючи своїх представників у ЦВК—з другої, ані юридично, ані фактично не мають підстав зайняти становище опозиції супроти центру, так само й центр не може ставитися до місць з тією підозрілістю, яка характеризує бюрократично збудовані міністерства на Заході. Взаємовідносини центру з місцями Радянська конституція розвязала так, що за Радянського ладу державна влада геть уся стала самоврядуванням, а місцеве самоврядування стало державною владою. Тому правне становище трудящого населення міста й села, того населення, що становить соціяльну базу трудової держави і робітничо-селянської влади, є незрівняно вище, ніж за буржуазно-демократичного ладу, в демократичних республіках, бо в радянських республіках трудящі маси міста й села є активні діячі в усьому житті країни як у центрі, як і на місцях що в царині державного управління, що й у сфері місцевого самоврядування.

З другого боку, як згодитися з Заходом і визнати, що основний принцип місцевого самоврядування є незалежність органів місцевої влади обраних від місцевого населення, то Радянська конституція знає такий правний інститут, якого не знають конституції „демократичних республік". Це—право наших виконкомів і навіть сільрад заявляти відводи проти службових осіб, що їх призначають вище постановлені органи влади (п. „І", арт. 12 Положення „Про сільради", Збірн. Узак. УСРР 1927 р., № 47-48, арт. 212): „сільські ради стежать за діяльністю урядових осіб, призначених од вищих органів влади на роботу на селі, і заявляють одводи проти них",—та п. „ж", арт. 16 Положення „Про райз'їзди і райвиконкоми" (Збірник Узаконень УСРР, 1927 р., № 56-57, арт. 231): „...районні виконавчі комітети... заявляють в разі потреби вищим органам влади відводи проти урядових осіб, що їх усунути залежить від вищих органів влади"... Такі широкі права місцевих виборних органів могла встановити лише Радянська влада, бо вона обстоює інтереси трудящих, які тримають у своїх руках державну владу в центрі й на місцях.

Крім цього Радянська державність системою радянського місцевого самоврядування, притягуванням до справи державного управління широких мас трудящого населення, намагаючись поступовно втягти в справу цього управління, а через те й у справу народнього господарства, поголовно все трудяще населення, досягла того, чого не можуть досягти навіть „найдемократичніші“ республіки буржуазного заходу: вона створює дійсно активне громадянство, активного громадянина. Наука державного права активним громадянином називає того, кого покликано брати активну участь у державних справах, розуміючи тут участь у виборах урядових осіб—насамперед, законодавців—і у виробленні урядових заходів—перш за все законів. Але на практиці Заходу ця активність вилилась лише в право раз за кілька років покласти виборчий листок у виборчу урну. З цього приводу наука цілком слушно вказує: „Опускання листка у виборчу урну—форма занадто пасивна для того, щоб заповнити собою зміст активного громадянства. Лише самоврядування, в широкому значінні цього слова, яке охоплює всю різноманітність і ввесь простір державних функцій, відкриває неосяжний обрій до застосування активного громадянства. Через самоврядування, яке уводить індивіда в громадські угрупування, рідні йому своїми інтересами і нахилами, громадянин дістає можливість реально здійснити свою неодмінну громадянську функцію урядової особи“ (А. Елистратов: „Должностное лицо и гражданин“ у збірнику „Вопросы административного права“ кн. 1, 1916 р. стор. 85).

33. Походження Радянського ладу. Усюди в так званих „цивілізованих“ країнах форма державного ладу ґрунтується на принципах теоретичних, вироблених у кабінетах, а проводиться ці принципи в установчих зборах різного ґатунку. Починаючи з конституції Північно-Американських Сполучених Штатів аж до конституцій сучасної республіканської Німеччини й „демократичних“ державних утворень: Фінляндії, Латвії, Литви, Польщі, Чехословаччини, не кажучи вже за конституції Франції, Швейцарії, Південно-Американських Республік та ин. країн, усюди бачимо форму державного ладу, основаного на сучасній буржуазній теорії конституційної держави, що її речником виступає Монтеск'є з його наукою про поділ влад. Словом, за підвалину сучасних конституцій покладено теорію, що на її принципах законодавці будували форми державного ладу як конституційно-монархічного, як і республіканського.

Радянський лад народився не в результаті якось наперед узятої теорії, що її проводять в життя законодавчі або установчі збори за інструкціями та вказівками з центру. Ради в Росії народилися ще за доби першої революції 1905 року. Вони виникли в багатьох містах на всьому просторі колишньої Російської Імперії, від Петербургу до Одеси та від Костроми до Баку, в тих містах, де були міцні робітничі організації. Ради виникли за доби масових страйків і революційних виступів робітничої класи, до того ж не з наказу центру, а стихійно, з ініціятиви місць. Їх витворило саме життя, боротьба робітничої класи, а не мудрування окремих осіб.

Досвід революції 1905 року перейшов до лютневої революції 1917 року, коли так само стихійно, без ніяких інструкцій, організовані робітничі і салдатські маси створили свої ради, які з перших кроків свого життя стали організаціями, що позначили свій дуже істотний вплив на ввесь хід громадського, господарчого й державного життя країни. Виконавчий Комітет, що його обрала Петроградська Рада Робітничих і Салдатських Депутатів фактично, відразу взяв управління країною до своїх рук, орудуючи — як організація робітників — справами державного управління та як — організація військова — збройними силами.

Вже за доби свого виникнення ради народились, як органи влади, влади революційних повсталих мас.

Аналізуючи добу „революційного вихоря" 1905 року з погляду різних метод історичної творчости народу, Ленін вказує: „Ось найістотніша з тих метод: 1) „Захоплення народом політичної свободи, — здійснення тієї свободи без усяких прав і законів та без обмежень (воля зборів хоч-би в університетах, воля преси, спілок, з'їздів то-що); 2) створення нових органів революційної влади, — ради робітничих, салдатських, залізничих, селянських депутатів, нові сільські та міські влади і т. д. і т. ин. Ці органи створювали виключно революційні шари населення, вони утворювались поза всілякими законами й нормами суто революційним шляхом, як продукт самобутньої народньої творчости, як вияв самодіяльности народу, що визволився або визволяється від старих поліційних кайданів. Це були, врешті, як раз органи влади, не зважаючи на всю їхню зародковість, стихійність, неоформленість, розпливчастість у складі та в функціонуванні. Вони орудували, як влада, захоплюючи, прим., друкарні (Петербург), заарештовуючи поліцаїв, що ставили перешкоди революційному народові здійснювати

свої права (приклади були теж у Петербурзі, де відповідний орган нової влади був найслабший, а стара влада найдужча). Вони орудували, як влада, звертаючись до всього народу з закликом не давати грошей старому урядові. Вони конфіскували гроші старого уряду (залізничі страйкові комітети на півдні) й повертали їх на потреби нового, народнього уряду,— авжеж, це були без сумніву зародки нового, народнього, або, коли хочете, революційного уряду. Своїм соціяльно-політичним характером, це була, в зав'язку, диктатура революційних елементів народу..." („Перемога кадетів і завдання робітничої партії", том. VII, ч. 1, стор. 121). Далі вказує Ленін, що за третю „методу" дій цієї епохи було: „застосування народом насильства супроти насильників над народом", та що описані органи влади становили, в зародку, диктатуру, „бо ця влада не визнавала ніякої иншої влади та ніякого закону, ніякої норми, хоч від кого б вона виходила". „Необмежена, позазаконна, оперта на силу, в цілком безпосередньому значінні слова, влада — це й є диктатура". Але силою цією була не сила багнету, не сила грошей, не сила будь-яких, раніш заведених установ. „На що ж опиралася ця сила? Вона опиралась на народню масу. Ось основна ріжниця тієї нової влади від усіх попередніх органів старої влади. То були органи влади меншости над народом, над масою робітників і селян, це були органи влади народу, робітників і селян, над меншістю, над купкою поліційських насильників, над купкою привілейованих дворян і чиновників. Так відрізняється диктатура над народом од диктатури революційного народу".

Якщо 1905 року дехто заявляв, що ради є органи революційного самоврядування, а хто казав, що ради — це страйкові комітети, то революція 1917 року виправдала сповна вказівки тов. Леніна, подані ще 1905 року, що в радах закладено нову форму державности, власне державности робітничої.

Ленін: „Вийшов такий факт, що ті основні питання (Радянська влада та диктатура пролетаріяту), які зацікавлюють тепер увагу свідомих робітників усього світу, було поставлено, як виявилось, практично наприкінці 1905 року... В Росії і більшовики, і меншовики, зараз після поразки грудневого збройного повстання 1905 року заходились робити підсумки цієї спроби... Суперечки про значіння рад вже тоді були звязані з питанням про диктатуру... Меншовики ставились до цього гасла — „диктатури" — негативно. Більшовики підкреслювали, що ради робітничих депутатів" фактично були зародки нової револю-

ційної влади", як буквально говорив проєкт більшовицької резолюції. Меншовики визнавали значіння рад, стояли за „допомогу їхньому утворенню" то-що, але не вважали їх за зародки революційної влади, не говорили взагалі про „нову революційну владу" такого чи подібного типу. Не важко бачити, що всі теперішні незгоди з меншовиками вже є в зав'язку в цьому ставленні питання..." („До історії питання про диктатуру" том XVII, стор. 351).

Історія показала, хто мав слушність. Тепер „ради є державні організації робітничої класи і найбіднішого селянства, що переводять диктатуру пролетаріяту протягом усього часу, поки відімре всіляка держава". (Резолюція VIII З'їзду РКП 1919 року з приводу організаційного питання, стенографіч. звіт, стор. 369).

Жовтнева революція 1917 року закріпила своєю конституцією — основним законом країни — те, що було вироблено стихійно, що витворило саме життя, що підготовило прагнення робітничих мас без будь-яких інструкцій і наказів із Центру: перехід усієї державної влади в руки рад. Але на це робітничим масам довелось перебороти перешкоди з боку буржуазії — власниці засобів виробництва, що мала джерело свого добробуту в нетрудових прибутках — і правих соціялістів, що провадили політику угодовства з буржуазією. Соціял-угодовці як 1917 року, так і досі стоять на ґрунті західньо-европейських буржуазних теорій і твердять, що ради не повинні брати влади до своїх рук, дарма що на ділі фактично влада вже була та й досі є в руках Рад.

Через те, що перехід влади до рук Рад був не висновок із якоїсь абстрактної теорії, але природна потреба історичного моменту і результат прагнення широких мас трудящого населення, — цей перехід влади до Рад від органів місцевого самоврядування, побудованих на демократичній основі, на загальному і рівному виборчому праві, стався всюди так само стихійно, без інструкцій і розпоряджень з центру, бо за тієї доби революції центр не мав навіть будь-якого певного плану організації Радянського ладу, що в самому центрі, що й тим більше на місцях.

Це все доводить, що в основі Радянського ладу лежить не якась наперед узята теорія та що походження Рад і Радянської системи державного управління мало за свою причину не вказівки з центру. Тим більше, відповідаючи на заяви правих есерів, начеб-то Радянська влада народилася шляхом змови

й захоплення влади купкою змовників, маємо повну підставу сказати: змовою держави не створиш і державного апарату не збудуєш. Ради постали стихійно, з волі самих робітничих мас, як результат прагнення робітничої класи зорганізуватися в державу.

34. Комітети Бідноти. Революція 1917 року мусила натрапити на факт, що мав свій величезний вплив на хід радянського будівництва на селі; це — те, що на селі на світанку Жовтневої революції диференціяція (розшарування на класи) населення ще не виявилось досить яскраво, щоб можна було відразу розпочати організацію Сільських Рад за класовим принципом із самих тільки трудових елементів. Незадоволення з феодально-поміщицького ладу та його поліційської опіки було не лише у трудящих мас на селі, але й у сільських куркулів, що орендували землю в поміщиків. Тому на початку революції навіть куркулі опинилися в лавах незадоволених з порядків і мали чималий вплив на трудящі маси села. А коли трудящі заходились на місцях відбирати поміщицькі землі й ділити їх серед трудового населення, то сільські куркулі, користаючи з усього свого впливу на місцеве населення, пройшли в Сільські Ради.

Тому, коли на місцях розпочали ділити землі й переводити продовольчу політику, яка ґрунтувалась на продрозкладці та вилученні зайвин, вийшло так, що Сільські Ради не в силах були розвязати ці завдання, бо це зачіпало інтереси куркулів, які міцно засіли в сільських радах. Тоді вже цілком яскраво виступили класові суперечності на селі. Щоб перевести класове розшарування на селі та класову політику на селі, щоб створити організовану класу сільського трудящого населення, як соціяльну базу Радянської влади й нового державного ладу, було утворено Комітети Бідноти (Комбеди) в РСФРР декретом з 11 червня 1918 року.

Комітети Бідноти, як показує сама їхня назва, зорганізували найбідніше населення села — наймитські елементи. Це не означає, що до їхнього складу не могли належати представники середнього селянства; це означає, що ініціятиву утворювання на місцях Комітетів Бідноти було покладено на найбідніше сільське населення. Це положення про втягнення середняка до складу Комітетів Бідноти яскраво виступає в постанові VIII З'їзду Російської Комуністичної Партії в березні 1919 року: розд. VII про ставлення до середнього селянства — п. 10.

„З'їзд нагадує, що ні в постановах партії, ні в декретах радянської влади ніколи не було відступів од лінії згоди з середнім селянством. Так, приміром, у дуже важливій справі будівництва радянської влади на селі, коли створено було Комітети Бідноти, оголошено обіжника за підписом Голови Раднаркому та Наркомпроду, де вказується на потребу включити до Комітетів Бідноти ще й представників середнього селянства. Коли скасовано Комітети Бідноти, Всеросійський З'їзд Рад знову вказав на те, що треба включити до Волосних Рад представників середнього селянства. Політику робітничо-селянського уряду й комуністичної партії належить провадити й далі в цьому дусі згоди пролетаріяту та найбіднішого селянства з середнім селянством".

І справді — декрет РСФРР з 11 червня 1918 року про організацію й постачання сільської бідноти був гаслом до експропріяції сільських капіталістів — куркулів і зовсім не був скерований проти середняка. § 3 цього декрету каже: „До діяльности волосних і сільських Комітетів Бідноти належить от що... 2) допомагати місцевим продовольчим органам відбирати зайвий хліб з рук куркулів і багатіїв".

Вигнавши з Рад куркулівські елементи, Комітети Бідноти примушували Ради перевибиратися. Хоч Комітети Бідноти не були органи влади, проте скрізь і всюди касували вони Сільради, що складалися з куркулів, та сами брали владу на селі. Вони провадили пролетаризацію Радянської влади, створювали єдину радянську владу на селі, аналогічну з містом, яка складалася з трудящих. Не бувши органами влади, мали вони певне завдання, поставлене революцією — боротьбу з куркулями, об'єднання сільської бідноти та вплив її на середняків. Їхня діяльність мала на меті вирвати сільського середняка з-під впливу куркуля та взяти його під вплив сільської бідноти, довести середнякові, що його інтереси тотожні з інтересами сільського бідняка, а не куркуля. Цього вимагав історичний момент, бо середняк — це проміжний шар сільського населення між біднотою та куркулем, а революція потребувала організації радянської влади на селі: об'єднання селянства найбіднішого, цеб-то створення тієї соціяльної бази, на якій належить будувати радянську владу на селі, та втягнення середняка в сферу впливу найбіднішого селянства. Провадячи розшарування селянства й беручи участь в організації виборів на селі, Комітети Бідноти керували безпосередньо цими виборами до Сільських Рад.

По тому, як диференціяцію на селі завершено, по тому, як наново обрані сільські ради набули радянського вигляду — Комітети Бідноти скасовано.

35. Комітети Незаможних Селян. На Україні ролю Комітетів Бідноти виконують Комітети Незаможних Селян (Комнезами). Це не є органи влади, а громадські організації. Комнезами ще існують на Україні з тієї причини, що тут диференціяцію сільського населення ще не цілком переведено. Їхні завдання трохи ширші за завдання Комітетів Бідноти. Так само, як Комітети Бідноти, Комітети Незаможних Селян провадять на селі: 1) класове розшарування села, 2) боротьбу з куркулями в переведенні заходів Радянської влади, 3) упідлеглення середняків впливові бідноти та об'єднання їх проти куркулів. Але комнезами являють собою заразом ту громадську організацію, на яку Радянська влада цілком опирається в своїй поточній роботі на селі: комнезами допомагають органам Радянської державної влади на селі проводити в життя закони й розпорядження. Водночас вони самі беруть участь в організації на селі радянського державного апарату та радянської суспільности. Комнезами — це організаційний почин на селі.

Причина з'явлення на Україні Комітетів Незаможних Селян та існування їх тоді, як у РСФРР Комітети Бідноти було вже скасовано, була в тому, що на Україні загаявся процес політичної самоорганізації найбіднішого селянства та його визволення з-під впливу куркуля.

В РСФРР легше було створити організації сільської бідноти, що стали в кожному селі за осередки анти-капіталістичної, цеб-то анти-куркулівської, революції. Навколо цих організацій об'єдналися перш за все бідняки, а потім і середняки, що намагалися вирватися з-під влади куркулів — багатіїв. З другого боку, селянство РСФРР по тих районах, що лише споживали, було до революції в умовинах феодальної експлоатації та високих орендних цін на землю, але водночас воно було найщільніше звязане з промисловим пролетаріятом, бо ті райони, що споживали, правили за основні райони обробної промисловости, яка черпала свою робочу силу саме з такого селянства, напівспавперизованого феодалізмом. Цей постійний звязок, що ні на хвилину не переривався, між промисловим пролетаріятом і селянством смуги, яка споживала, революціонізувала селянина бідняка й середняка, бо вони були в умовинах поміщицької експлоатації, і робив з них революційно — настроєні сили, створюючи на селі єдиний фронт проти сільского куркуля. (Див.

Л. Крицман: „Героический период великой русской революции" Вестник Коммунистической Академии № 9, стр. 57),

Тимчасом Україна з хліборобського погляду являє собою смугу не споживчу, а смугу, виробничу, смугу з хуторною формою землекористування і з певним розвитком капіталістичного сільського господарства. Історично неминуче скасування, за епохи так званого військового комунізму, вільного ринку для збуту продуктів сільського господарства, коли місто палало в полум'ї збройної боротьби з інтервенцією закордонних капіталістів та зі спробами контр-революції в середині країни,—і не могло купувати,—призвело до хитань серед українського селянства. Це відкинуло деякі його шари в бік контр-революції, а в цьому допомагала чимало питома вага та вплив на селі велико-куркулівського капіталістичного селянства.

До того ж промисловий пролетаріят на Україні в чималій своїй частині складався не з нароженців українського села, але з виходців з инших місцевостей, часто дуже далеких від України, перш за все із районів споживчих, і через те не мав такого щільного звязку з українським селянством, як це бачимо в РСФРР.

Це все зумовило, що на Україні сільський куркуль здобув собі величезний вплив на середняцьку масу. Дрібно-капіталістичне сільське господарство, яке ще не вичерпало себе й не перетворилося в перешкоду розвиткові продукційних сил-зберегло свою здатність противитися переходові до вищих форм народнього господарства — переходові до колективізації сільського господарства. На цій економічній базі сталося те, що, протилежно до РСФРР, на Україні середняк не утворив ще на селі єдиного фронту проти куркуля.

Відціля виникає потреба вирвати середняка з-під впливу куркуля, який експлоатує не лише бідняцькі елементи села, але й середняцькі, та створити до цього такі економічні та політичні умовини, щоб вивести середняка з його хисткого становища між біднотою та куркулем і притягти його цілком, „серйозно й надовго", на сторону радянської влади. Завдання створити такі умовини покладено, власне, на Комітети Незаможних Селян, які через те є той організаційний почин на селі, що організує не лише сільську бідноту, але й середняка, і переводить на селі заходи радянської влади, скеровані загалом на боротьбу з куркулівськими елементами, на створення організованої соціяльної сили, яка здатна була б привести до вищих форм сільського господарства.

П'ятий Всеукраїнський З'їзд Рад, що відбувся в березні, 1921 року, ухвалив постанову: „Про збірник законів про Комітети Незаможних Селян". У цій постанові, „вітаючи в особі Комітетів Незаможних Селян і Селянок, що густою сіткою вкрили всю територію України, нову й велику перемогу в боротьбі за визволення села не лише від поміщицької і капіталістичної влади, але й від куркулівського гніту й переваги", З'їзд Рад пропонує всім органам Радянської Влади так на місцях, як і в центрі — між ними ВУЦВК'ові та Раднаркомові — „присвячувати й надалі всю свою увагу розвиткові й зміцненню Комітетів Незаможних Селян і Селянок", а новообраному ВУЦВК'ові пропонує „на своїй першій сесії розглянути й перевести запропонований від Раднаркому України збірник законів про Комітети Незаможних Селян". (Збір. Узак. УСРР 1921 р. № 3 арт. 110). Так відзначено в цьому акті З'їзду Рад України державне значіння цієї громадської організації, яка бореться за визволення села від поміщика й куркуля.

Тому Закон про Комітети Незаможних Селян, що його ухвалив ВУЦВК 13 квітня 1921 року, оголосив усі наявні та прийдешні Комітети Незаможніх Селян „організаціями державного значіння", що мають на меті „боронити інтереси селянської бідноти й середняків та зміцнювати радянську владу", і приписав усім громадським і військовим Радянським органам пильно стежити як за точною пошаною прав незаможних селян і їхніх Комітетів, так і за тим, щоб вони виконували обов'язки, передбачені в цьому законі". (Збір. Узак. УСРР 1921 р. № 6 арт. 185).

Ці положення потверджено ще в Законі про Комітети Незаможних Селян, що його затвердила Друга Сесія ВУЦВК'у VI скликання 27 травня 1922 року (Збір. Узак. 1922 р. № 25, арт.287) Цей закон установлює їхні права та обов'язки в умовах нової економічної політики. Цим законом за незаможними селянами з метою боронити інтереси сільської бідноти й середняків закріплено „права на всіляку допомогу з боку держави, що в царині полегшення їхніх матеріяльних потреб, що й забезпечення їхніх нормальних і культурних умовин життя та праці". Зокрема, незаможні селяни мають за цим законом права переважно й пільгово користуватися з земельних, лісових, річних та инших угідь у межах, указаних законом, переважно й пільгово отримувати насінньовий матеріял, користуватися з сільсько-господарського знаряддя та живого реманенту прокатних пунктів, з пільг підчас виконання трудгужподатку, підчас

користування з допомог агрономічної, медичної та ветеринарної, підчас орендування млинів, шеретовок, помешкань, переважно перед иншими займати державні посади однаково з робітниками й т. ин.

Обов'язки Комнезамів, так само окремих членів КНС, є за законами 1921 й 22 року такі:

а) активна участь у боротьбі з капіталістичною поміщицькою й бандитською контр-революцією;

б) охорона порядку: боротьба проти бандитизму, контр-революції, піяцтва і куркулівського впливу;

в) допомога урядові в переведенні соціялістичного землевпорядження;

г) допомога органам радянської влади в переведенні різних державних одбутків, збирання сировини;

ґ) активна участь у всіх галузях кооперації і змагання опанувати її в інтересах незаможного селянства;

д) допомога господарчому будівництву своєю ініціятивою в справі електрифікації села;

е) участь у роботі Робітничо-Селянської Інспекції, в установах Червоного Суду та в його організації;

ж) участь у справі забезпечення семей червоноармійців та в діяльності санітарних органів;

з) участь у справі народньої освіти, як у формі роботи у педагогічних радах, так і в формі боротьби проти національних незгод, петлюрівщини, антисемітизму, так само проти неписьменности, неуцтва й забобонів, участь у шкільних радах і Комітетах та всіляких культурно-освітніх установах.

З цього огляду прав і обов'язків незаможного селянства видно, що об'єднання незаможників мали перед собою два завдання: 1) обстоювати інтереси незаможного селянства, політичні й економічні, 2) допомагати органам радянської влади в справі державного й господарчого будівництва радянської республіки. Обидва ці завдання здійснювали незаможники, допомагаючи державним органам і безпосередньо беручи участь у роботі державного апарату. Цим забезпечено широким масам трудящого селянства можливість фактично впливати на переведення через державний апарат в життя політики, яка відповідає інтересам трудящих.

Так, зорганізувавшись на заклик робітничо-селянського уряду навколо своїх комітетів, незаможне селянство під проводом робітничої класи брало як-найактивнішу участь у боротьбі

за владу рад на Україні „З допомогою незаможного селянства пролетарська влада упоралась з усіма внутрішніми та зовнішніми ворогами трудящих мас, і, передусім, з опором сільського куркульства, що становило одну з підпор контр-революції. Комітети незаможних селян становили головну підпору радянської влади на селі і безпосередньо проводили її політику. Комітети незаможних селян відбирали у куркулів нетрудову землю й лишки живого й мертвого реманенту, розподіляючи їх серед сільської бідноти, активно придушували бандитизм, а також, в силу недостатньої моци низових органів влади, виконували завдання що до їх зміцнення та формування“ (Із закону про КНС 16-XI—1925 р.).

Цю активну участь незаможного селянства під проводом робітничої класи в боротьбі за владу рад на Україні одмічено в законодавчому акті 1925 року, в постанові ВУЦВК'у з 16 листопада 1925 року: „Про Комітети Незаможних Селян“ (Збір. Узак. УСРР 1925 р., № 96, арт. 527). Цей акт становить перелом у житті та діяльності Комітетів Незаможних Селян: до видання цього закону Комнезами розглядалося як громадські організації з державними завданнями, цеб-то вони виконували певні адміністративні функції, які належали до органів державних; коли ж видано цей закон, Комітети Незаможних Селян звільняється від адміністративної роботи й безпосереднього виконування державних функцій і вони перетворюються в доброхітні громадські організації, які чинять на підставі особливого статуту. За привід до такої реорганізації комнезамів було те, „що контр-революцію остаточно придушено, радянську владу й її органи на місцях зміцнено, сільські ради перетворено в справжні органи влади, що об'єднують навколо себе бідняка й середняка й проведено тверду революційну законність“...; через те робітничо-селянський уряд визнав, „що наступив час цілковито звільнити Комітети Незаможних Селян од адміністративної роботи й безпосереднього виконання державних функцій і перетворити Комітети Незаможних Селян на доброхітні громадські організації оборони інтересів сільської бідноти“. Отже, закон з 16 листопаду 1925 року перетворює Комітети Незаможних Селян із „громадських організацій державного значіння“, або, инакше, з „громадських організацій з державними завданнями“, на „громадські організації оборони інтересів сільської бідноти“, або, инакше, „на фракцію бідноти“ в Сільрадах і громадських організаціях на селі, як от у кооперації, т-вах селянської взаємодопомоги то-що.

Тому тепер Комітети Незаможних Селян зреорганізовано в доброхітні громадські організації оборони інтересів сільської бідноти, які мають втягти в сферу свого впливу середняка та які з цього погляду мають і надалі своє попереднє призначення— боротися з куркулем за середняка. З погляду організаційного комнезами тепер „перейшли на статут", цеб-то чинять на підставі окремих для кожного Комітету Незаможних Селян статутів у рямцях спільного для них типового статуту Комітету Незаможних Селян, затвердженого Центральною Міжвідомчою Комісією в справах Товариств і спілок при НКВС УСРР 19 листопада 1925 року.

Згідно з цим типовим статутом завдання КНС тепер такі:

а) допомагати зміцнювати і розвивати господарство своїх членів;

б) притягувати своїх членів до поліпшення свого добробуту й переходу до досконаліших форм господарювання, як от до сільсько-господарських комун, артілей і товариств, товариств громадського обробітку землі, до сільсько-господарської кустарно-промислової кооперації, сільсько-господарських кредитових товариств, артілей плекання племінної худоби, меліоративних товариств та до инших форм кооперативних організацій на селі;

в) організувати на кооперативних засадах гуртки з членів КНС з метою експлоатації підприємств, що належать до КНС, а також безпосередньо експлоатувати ті підприємства, доходи з яких ідуть на організаційне та культурне обслуговування незаможників;

г) притягати незаможне селянство до активної роботи державних і громадських установ та організацій (Сільрада, КВД, Сельбуд то-що);

ґ) бути за представника незаможного селянства та організовано обстоювати його інтереси, як перед державними органами, так і у всіх громадських організаціях та у всіх випадках сільського життя, коли така оборона буде потрібна;

д) вкупі з середняками організовано провадити роботу, скеровану проти змагання куркульства запровадити економічну залежність бідняків і середняків;

е) допомагати культурному розвиткові своїх членів і всього села, особливо ж політичному розвиткові трудового селянства;

ж) всіма способами зміцнювати Радянську владу та виконувати всі її заходи.

Через таку організацію незаможного селянства досягається диктатури пролетаріяту, який веде за собою селянство.

36. Склад і організація Комітетів Незаможних Селян. Комітети Незаможних Селян своїм складом і своєю організацією становлять організацію громадську, при чому до видання закону про КНС з 16-XI 1925 року Комітет Незаможних Селян — це була громадська організація державного значіння, що виконувала державні завдання. Тому й саму структуру комнезамів визначив закон саме так, щоб створити на селі таку організацію, на яку Радянська влада, як влада робітників і селян, могла б твердо спертися, переводячи свої заходи на селі. На цих принципах і збудовано організацію КНС як за Законом про Комітети Незаможних Селян з 27 травня 1922 року, так і за виданою на розвиток цього закону постановою ВУЦВК'у з 5 грудня 1923 року: „Про пільги, права та обов'язки незаможних селян" (Збір. Узак. 1923 р., № 41, арт. 539).

Коли ж видано було закон про КНС з 16-XI 1925 р., Комітет Незаможних Селян став громадською організацією оборони інтересів сільської бідноти, став фракцією бідноти в Сільрадах і в громадських організаціях на селі; рівночасно КНС, як і кожна радянська громадська організація, допомагає Радянській державній владі переводити її заходи. Ці завдання й пояснюють нам склад КНС за типовим статутом з 19-XI 1925 р.

1. Склад Комнезамів. За законами до 16-XI 1925 р. до складу Комітетів Незаможних Селян мають право належати:

а) селяни та селянки безземельні і малоземельні, — ті що не можуть прохарчуватися із свого господарства та мусять іти в найми;

б) учасники колективних господарств;

в) селяни та селянки, що їхнє самостійне господарство не задовольняє потреб сем'ї, та що мусять шукати допоміжних заробітків і промислів.

За типовим статутом КНС з 19-XI 1925 р. членом КНС може бути, незалежно від стати та національности, кожен незаможний селянин чи селянка, що має 18 років, визнає цей статут, мешкає в районі діяльности Комітету, провадить господарство своїми силами, не має ніяких нетрудових доходів, не користає з чужої праці й має виборчі права згідно з конституцією УСРР та окремою постановою ВУЦВК'у й РНК про виборчі права громадян.

Участь у КНС ґрунтується на основах доброхітного членства і зовсім не має характеру обов'язкового. Ця основа була в силі ще до видання закону з 16-XI 1925 р., при чому за типовим статутом 19-XI 1925 р. КНС можна зорганізувати не менше як із 10 членів.

Щоб не допустити до комнезамів осіб, яких не можна визнати за підпору Радянської влади, закон перелічує цілі групи населення, що не мають права вступати до комнезамів:

а) капіталісти, колишні поміщики, орендарі, управителі їхніх маєтків або фабрично-заводських підприємств, колишні і теперішні власники млинів і шеретовок;

б) куркулі;

в) особи, що користуються з чужої праці, щоб мати собі прибуток;

г) особи, що проживають або проживали на нетрудовий прибуток (відсотки з капіталу, з майна, з торговлі і т. ин.);

ґ) спекулянти й перекупці;

д) приватні торговці, крамарі, господарі заїзних дворів, трактирники, шинкарі, торговельні й комерційні посередники, що промишляли цим колись або й тепер;

е) особи, що служили в царській, гетьманській, петлюрівській, денікінській та врангелівській поліції, жандармерії охранці та взагалі агенти білої влади;

є) особи, що зловмисне не виконують повинностей і постанов влади;

ж) особи, що викурюють і продають горілку і самогон;

з) особи, що були під судом за карні злочини або є під слідством, або засуджені Радянським судом;

і) попи, ксьондзи, равіни, пастори, начитники та взагалі духовні особи всіх церков і релігійних культів;

ї) душевно хворі, що перебувають під опікою.

Щоб комнезами мали змогу виконати покладені на них завдання, закон встановлює, що осіб, які систематично ухиляються виконувати обов'язки, покладені на незаможних селян, належить на підставі цього закону виключати з комнезаму.

За типовим статутом з 19-XI 1925 р. членами КНС не можуть бути за § 10:

а) ті, що проживають на доходи від лихварства, торговлі, за винятком продажу на ринок продуктів свого господарства;

б) що користуються в своїому господарстві з найманої праці за винятком тих випадків, коли цього вимагає брак робітника в господарстві або виснаження господарства з незалежних від нього причин;

в) ті, що служать в релігійних культах усіх релігій;

г) не виправдані судом і виключені з громадських організацій за незаконні вчинки;

ґ) колишні поліцаї;

д) жандарми;

е) учасники банд;

є) особи, що активно боролися проти Радянської влади.

А що КНС є громадська організація, яка ґрунтується на доброхітному членстві, то типовий статут 1925 р. встановлює в § 11: „Всі, хто вступає до КНС, повинні подати про це заяву. Їх вважається за принятих після того, як ухвалено це постановою загальних зборів".

За таких, що вибули, із складу КНС, уважається за § 14 Типового Статуту: а) тих, хто заявив про це зі своєї волі, б) виключених за постановою загальних зборів, в) тих, що не сплатили членських внесків протягом шости місяців без важливих причин, г) позбавлених виборчих прав, ґ) тих, що вчинили злочин або провинились проти Радянської влади та організації КНС.

2. Організація комнезамів.

а) Сільські комітети незаможних селян є первинні осередки незаможного селянства. Вони складаються з усіх тих, що вступили членами даного комітету на території, підпорядкованій сільраді, незаможних селян і селянок, так само незабезпечених осіб, які не застосовують найманої праці, не мають ніяких нетрудових прибутків та яких не позбавлено виборчих прав за Радянською Конституцією (арт. 9 Типового Статуту КНС). Органи сількомнезаму є: Загальні збори і Президія. Загальні збори скликається не менше, як раз на місяць, за постановою Президії або з вимоги не менше $^1/_4$ загального числа членів організації. Президію обирається на загальних зборах терміном на один рік.

„Щоб обмінятись досвідом у місцевій роботі, обміркувати потреби незаможного селянства й заходи Радянської влади, що стосуються до незаможного селянства, та порушити перед відповідними органами влади і громадськими організаціями питання про вжиття заходів, потрібних незаможному селянству, сільський КНС посилає своїх представників на Районові та Окружні З'їзди та Наради незаможних селян і бере через своїх представників участь у районних і окружних з'їздах та виборах постійних органів, що є за представників інтересів незаможного селянства, і делегатів на Всеукраїнський З'їзд КНС" (§ 18 Типового Статуту 1925 р.).

б) Районні з'їзди Незаможних Селян складаються з представників, що їх обирають Загальні Збори Сількомнезаму по одному на кожних 25 членів Сількомнезаму і не менш, як по одному

від кожної організації. Скликання Районного з'їзду Н. С. провадить Районний Комітет Н. С. раз на рік у терміні й порядкові, що їх встановлює Окружний Комітет Н. С. До компетенції Районного з'їзду належить як розгляд звітів про діяльність райкому, сількомнезамів і їхніх президій, так і вибори райкому, його президії, так само й вибори на Окружний З'їзд Незаможних Селян— і, звичайно, всі справи, що їх порушують делегати з'їзду.

в) Районний Комітет Незаможних Селян обирається на Районному З'їзді Незаможних Селян. Він складається з: а) Президії Районного Комітету Незаможних Селян у складі від 3 до 5 осіб, між ними—Голови та Секретаря і б) членів, що їх обирається на Районному З'їзді, а саме: від 9 до 15 членів і 3 Кандитатів. Основні функції Районного Комітету Незаможних Селян і його Президії є: виконувати постанови Районних З'їздів Н. С. і директиви Окружних Комітетів Н. С. та допомагати розвиткові господарства бідноти, втягуючи незаможні шари села в кооперативи та колгоспи.

г) Окружні З'їзди Незаможних Селян складаються з представників, яких обирається на Районному З'їзді з розрахунку по одному на кожних 200 членів комнезамів даного району. Скликається їх раз на рік. Їхня компетенція аналогічна з компетенцією Районного З'їзду Комнезамів; вони обирають представників на Всеукраїнський З'їзд.

ґ) Окружний Комітет Незаможних Селян обирається на один рік Окружним З'їздом Незаможних Селян у складі: а) Президії Окркомітету з п'яти осіб: Голови, Секретаря та трьох членів, і б) членів у кількості не менш 15 та 3 кандидатів. Сесії Пленуму Окркомітету скликається не рідше, як три рази на рік. Компетенція Окружного Комітету Незаможних Селян є ось у чім: а) організувати і загально керувати діяльністю всіх органів незаможного селянства в межах округи відповідно до вказівок Центрального Комітету Незаможних Селян, б) вишукувати кошти і виробляти форми економічної допомоги та сприяння розвиткові колективізації господарств незаможного селянства округи за директивами ЦКНС, в) брати участь у розробці органами Окрвиконкому обов'язкових постанов та инших розпоряджень, що торкаються незаможного селянства і допомагати через свої органи переводити в життя всі заходи й кампанії так Центральної, як і Окружної Радянської влади. Члени його Президії мають право брати участь з правом дорадчого голосу в засіданнях Окрвиконкому та всіх його Комісіях, а всі члени Окркомітету взагалі—у розширених Нарадах Окрвиконкому.

д) Всеукраїнський З'їзд Незаможних Селян складається з представників незаможних селян, що їх обирають Окружні З'їзди — по одному на 2000 членів незаможних селян. Його скликає Центральний Комітет Незаможних Селян раз на рік у термін, який він встановлює, Всеукраїнський З'їзд Незаможних Селян обирає Центральний Комітет Незаможних Селян і її Президію, розглядає звіт про його діяльність і визначає перядок його дальших праць. Він встановлює порядок переведення виборів на З'їзд Незаможних Селян та їх оскарження. Він розглядає всі справи, що їх порушують делегати З'їзду.

е) Центральний Комітет Незаможних Селян обирається Всеукраїнським З'їздом Незаможних Селян строком на один рік у складі: а) Президії з дев'яти осіб: Голови, Заступника Голови, Секретаря та шости членів,— б) членів Центрального Комітету Незаможних Селян — у кількості, що її встановлює Всеукраїнський З'їзд Незаможних Селян. Його Президія перебуває в місці осідку Уряду України. Його Президія дає звіт про свою діяльність сесіям Пленуму Центрального Комітету Незаможних Селян. Члени його від округ провадять свою роботу на місцях, погоджуючи її з Окружним Комітетом Незаможних Селян і керуючись як спеціяльними дорученнями, так і загальними інструкціями Центрального Комітету Незаможних Селян; вони дають звіт про свою діяльність Президії Центрального Комітету Незаможних Селян. Сесії його Пленуму скликається не рідше, як один раз на чотири місяці. ЦКНС має свій технічний апарат ЦКНС має за своє завдання: а) організувати й загально керувати діяльністю всіх органів незаможного селянства, б) давати економічну допомогу і сприяти колективізації господарства незаможного селянства, в) брати участь у розробці органами Центральної Радянської влади законоположень і урядових розпоряджень, що торкаються незаможного селянства, й підпомагати через свої органи переведенню всіх державних заходів і кампаній на селі. Зокрема він має право: а) законодавчої ініціятиви через відповідні законодавчі установи, б) вимагати від усіх Наркоматів і центральних установ УСРР довідок і відомостей у справах, що торкаються інтересів незаможного селянства, в) брати участь у ревізійних роботах органів Народнього Комісаріяту Робітничо-Селянської Інспекції. Народні Комісаріяти та инші центральні установи подають до відома Президії ЦКНС усі найважливіші свої обіжники та інструкції, що стосуються до інтересів незаможного селянства. Постанови й резолюції Президії та Сесії Пленуму ЦКНС мають обов'язкову силу

для нижчих комітетів незаможних селян. Члени Президії ЦКНС мають право брати участь з дорадчим голосом у засіданнях Президії ВУЦВК'у, Раднаркому та Укрекономнаради, а всі взагалі члени ЦКНС — в Сесіях ВУЦВК'у. ЦКНС, як найвищий орган незаможного селянства, відміняє постанови нижчих комітетів Незаможних Селян в тих випадках, коли постанови суперечать законові або постановам ЦКНС.

3. Взаємовідносини між комнезамами та органами Радянської влади крім цього передбачено в законі з 27 травня 1922 року (Збір. Узак. 1922 р., № 25, арт. 387) з метою об'єднати роботи комнезамів з діяльністю Радянської влади, яка на них спирається.

Представники комнезамів мають право брати участь на засіданнях Рад і Виконкомів (Районних, Окружних та ВУЦВК'у) з дорадчим голосом.

Комнезами виділяють кандидатуру найкраще підготовлених і активних членів на відповідальні посади в Сільрадах і Волвиконкомах (тепер Райвиконкоми).

Сільради і Райвиконкоми мають обов'язок улаштовувати засідання вкупі з Президіями Комнезамів, щоб досягти ділового звязку та контакту в роботі, щоб розвязати місцеві справи загального характеру або щоб перевести різні державні кампанії.

Окружні Виконкоми і їхні відділи мають обов'язок усіма способами допомагати комнезамам, а рівночасно мають право відводити й усувати членів Президії Комнезамів.

Заразом закон категорично підкреслює: „Вважати за обов'язок Окрвиконкомів і їх відділів переводити в життя закони й постанови Радянської влади, спираючись не лише на місцеві органи влади, але й на Комітети Незаможних Селян, які повинні бути за допоміжні органи місцевій владі в переведенні в життя декретів і постанов та в виконанні покладених на них завдань".

Як організація громадська, комнезами є виразники громадської думки сільських трудових мас, що до їхнього голосу Радянська влада завжди особливо чутко прислухується. Тому закон покладає на Окружні й Губерські Виконкоми обов'язок а) періодично скликати З'їзди представників комнезамів і конференції їхніх голів і б) обмірковувати на цих З'їздах і конференціях так місцеві, як і загально-державні справи, „щоб виявити думку незаможного селянства". Так, незаможне селянство втягується в справу адміністративно-політичного і господар-

ського будівництва Республіки, бере участь у точному й швидкому переведенні в життя заходів центральної й місцевої радянської влади, захищає свої інтереси. Ці загальні принципи діяльности КНС, їхньої організації і звязку з рядянськими державними органами мають повну силу і тепер після видання закону про КНС з 16-XI-25 р.

Реорганізація Комітетів Незаможних Селян мала на меті знищити рештки військового комунізму в практичній роботі КНС, наблизити КНС, як організацію бідноти, до середняків та пожвавити діяльність сільської бідноти в громадських, кооперативних і радянських організаціях.

Характерна річ, що середняки взагалі стали здебільшого ставитися сприятливіше до цієї організації, розглядаючи її як дуже важливий чинник до зміцнення товариських відносин між біднотою та середняком. Ця реорганізація КНС дала селу той позитивний результат, що комнезами тепер відійшли від адміністрування, перестали відштовхувати середняка від радянської кооперативної роботи на селі та й взагалі переходять до суто-громадської роботи, що має на меті поліпшити господарське становище всієї сільської бідноти.

На 1 січня 1927 р. на Україні нараховувано 10.990 сільских КНС з 881.705 членів.

Резолюція IX З'їзду КП(б)У—квітень 1925 р.—з приводу доповідей ЦК РКП і ЦК КП(б)У каже от що:

„10. Робота над ужвавленням Сільрад, Сількооперативів то-що ставила собі за завдання перш за все розширити базу Радянської влади на селі коштом основної економічної й політичної сили села, цеб-то коштом середняка. Ужвавлення Сільрад, притягнення середняка до активної участи в Радах і кооперації поставило на чергу питання про реорганізацію комнезамів. З'їзд цілком і сповна ухвалює постанову ЦК КП(б)У, потверджену від ЦК РКП, про перетворення КНС на доброхітно-громадські організації, що мають захищати інтереси сільської бідноти. Біднота залишається й надалі найближчим політичним союзником робітничої класи на селі, але позиція партії до середняка в жодному разі не може йти до того, щоб, замість притягати його, як активного союзника радянської влади, застосовувати до його, так звану нейтралізацію. Партія повинна активною роботою притягувати середняка на свою сторону, втягуючи його в радянське будівництво, кооперацію то-що, зміцнюючи революційну законність та борючись з її порушенням.

Рівночасно партія повинна посилено організувати бідноту навколо комнезамів, допомагати ростові її господарської самодіяльности через ті самі комнезами, обстоюючи інтереси бідноти в Сільрадах, КВД, кооперації, скеровуючи всю діяльність реорганізованих комнезамів у дусі найщільнішої спілки бідняка з середняком, а не протиставлячи їх одного одному. З'їзд звертає увагу всієї партії на чергову кампанію перевиборів Рад, КНС то-що, яку належить використати на те, щоб далі ужвавити Ради, щоб зміцнити реорганізовані комнезами, вкорінити в свідомість усієї селянської маси ідеї спілки пролетаріяту й бідноти з середнім селянством під проводом партії і радянської влади проти куркуля, який використовує ужвавлення Рад, щоб зміцнити свій вплив.

Отже, Комітети Незаможних Селян, будучи організацією громадською, мають можливість проходити в усі органи державної влади та впливати на їхню політику, тому й солідаризуються вони в своїй діяльності з роботою державного апарату. Тим часом на заході спостерігаємо, що навіть за загального виборчого права громадські організації скрізь і всюди становлять опозицію до уряду своєї країни.

37. Права та обов'язки незаможних селян. За законом „Про пільги, права та обов'язки незаможних селян", що раніш мав чинність на Україні (Пост. ВУЦВК'у з 5 грудня 1923 р.; Збір. Узак. 1923 р., № 41, арт. 539) Комітети незаможних селяни є „організації незаможного селянства державного значіння". Це означає, що КНС є організація громадська, а не орган державної влади, але на неї покладає сам закон завдання державного характеру. Як організація незаможного селянства, як організація того шару сільського населення, що його інтереси сходяться з інтересами міського пролетаріяту, КНС мають певні права й виконують певні обов'язки, встановлені законом. Права ці надається незаможному селянству, виходячи з того, що пролетаріят визнає, як основне завдання держави перед незаможним селянством, піднести їхнє господарство. Але водночас пролетаріят бере на увагу величезні труднощі, звязані з цим завданням через те, що держава не має достатніх засобів, щоб підтримати господарство сотень тисяч незаможників. Тому держава здійснює це завдання піднесення господарства незаможників через колективізацію сільського господарства та заохочування до самодіяльности організованих мас самого незаможного селянства.

Заразом пролетаріят не спускає з ока всіх труднощів боротьби окремого господарства незаможника з куркулем. Тому

держава ставить перед собою завдання полегшити незаможникам умови їхнього існування в оточенні нової економічної політики і товарового господарства. На це держава прагне створити для незаможників таке становище, де вони не були-б економічно залежні від сільського куркуля. З цією метою держава вживає заходів, щоб створити об'єднання незаможників і підтримати ці об'єднання.

Виходячи з цього, закон 5 грудня 1923 р. встановлює, що пільги цього закону належить давати насамперед господарським об'єднанням незаможників і, лише задоволивши їх, можна давати окремим незаможникам (арт. V).

Об'єднаннями незаможних селян за законом 1923 р. називаються Комітети Незаможних Селян, колективні господарства, артілі, сільсько-господарські кооперативи незаможних селян, об'єднання незаможних селян для громадського заорювання, об'єднання незаможників для часткового громадського плодозміну на землях, впорядкованих за внутрішнього сільського землевпорядження у черезсмужні або групові дільниці, товариства незаможних селян для збору, закупівлі то-що (арт. VI).

Даючи перевагу об'єднанням незаможних селян перед окремими незаможниками, закон 1925 р. створює таким способом ряд мотивів, що спонукують окремих незаможників вступати до Комітетів Незаможних Селян і сільсько-господарських об'єднань, і таким способом прямує до організації незаможного селянства як з погляду політичного, так і з економічного.

Організація сільського незаможного населення є одно з дуже істотніх завдань міського пролетаріяту. Здійснивши його, міська робітнича класа зможе опертися не на розпорошені маси дрібних і середніх виробників на селі, але на організоване незаможне сільське населення й утворити з ним одно нерозривне ціле.

Права та пільги об'єднань незаможних селян і окремих членів КНС встановлено законом 1925 р. в таких ділянках.

1. У справі землевпорядження — одержування земельних участків із державних земельних запасових фондів, одержування зайвин землі понад установлені законом трудові норми, переважне право на переселення то-що.

2. У справі кредиту — перевага об'єднанням одержувати сільсько-господарський кредит, сільсько-господарські машини, насінньову позику то-що.

3. У справі лісового господарстве—одержування об'єднанням незаможних від держави на пільгових умовах лісових матерія-

лів і палива, переважне право незаможників на попас худоби в лісових місцевинах.

4. У справі оренди майна—незаможники мають переважне право одержувати на користування державні земельні господарства, лісові місцевини, сіножаті то-що, так само промислові підприємства сільсько-господарського значіння, млини, шеретовки то-що; крім цього, дається пільги господарським об'єднанням що до орендових виплат та розстрочення цих виплат і т. инш.

5. В освітній справі—організація відповідних осередків комнезамів у вищих шкільних закладах, переважне й нарівні з міськими роібтниками право користуватися з усіх засобів виховних і освітніх, що їх дає держава, переважне право вступу поряд із робітниками в усі державні шкільно-виховні установи, а також на безплатне навчання в них, право на стипендії, на пільгове одержання підручників, на участь у шкільних радах, комітетах, комісіях і т. инш.

6. У справі лікування й пеклування—переважне користування всілякою медичною допомогою в державних лікарнях і пеклування з боку органів соціяльного забезпечення.

7. У справі організації сільсько-господарських колективів—допомога—до того ж всебічна—всіх органів і агентів радянської влади об'єднанню незаможного селянства в колективні господарства, надання сільсько-господарським колективам незаможників усіх господарських пільг і переваг, непохитність прав сільсько-господарських колективів незаможників на землі сільсько-господарські місцевини то-що.

8. У справі фінансових пільг—звільнення Комітетів Незаможних Селян од гербового податку та взагалі звільнення незаможників за постановою суду від судових податків і зборів за судово-виконавчу чинність, так само зменшення для незаможного селянства районової оплати до 15 коп.

9. У справі участи незаможного селянства в радянському будівництві—КНС беруть участь через своїх представників у засіданнях рад і виконкомів, пропонують своїх кандидатів на посади в сільрадах і райвиконкомах; незаможники мають право подавати на загальних зборах і засіданнях президії КНС вимоги про давання всіма, незалежно від своєї посади, представниками радянської влади—цивільної та військової—пояснень про політику Республіки та про діяльність і проєкти радянських органів; представники КНС беруть участь у спільних засіданнях з Сільрадами та Райвиконкомами, щоб досягти ділового звязку й кон-

такту в роботі між КНС, Сільрадами та Райвиконкомами і т. инш. Це положення має чинність і тепер.

Закон про КНС з 16-XI-25 р. має в собі вказівку, що ВУЦВК і РНК УСРР „підтверджують непорушність усіх здобутків незаможних селян, осягнених ними за час революції і рішуче припиняє всі змагання куркульства до того, щоб повернути собі лишки землі і инше майно законно відібране у них Комітетами Незаможних Селян".

Заразом закон цей вказує: „Усі підприємства Комітетів Незаможних Селян залишаються в їх повному розпорядженні та, як загальне правило, експлоатуються на підставі кооперативного статуту виробничих об'єднань незаможників. Разом з цим припускається безпосередньо експлоатація окремих підприємств Комітетами Незаможних Селян, прибутки від яких ідуть на організаційне й культурне обслугування незаможників" (арт. 4).

Поруч цього цей самий закон в арт. 6 вважає за потрібне „порівняти що до пільг з членами КНС усе останнє незаможне селянство".

На цій матеріяльній базі чинять тепер на основі закону з 16-XI-25 р. Комітети Незаможних Селян, що до їхніх основних завдань цей закон відніс:

„а) всебічну допомогу відбудові і розвиткові господарства бідноти, притягаючи її до справи колективізації та кооперування, утворення сільсько-господарських кустарних і промислових артілей і т. ин.

б) притягнення сільської бідноти до справи радянського будівництва, видвигання на виборах до сільських рад, Комітетів Взаємодопомоги, органів кооперації та доброхітних товариств, що працюють на селі, своїх кандидатів із числа активних і прихильних до радянської влади робітників та захист інтересів бідноти в усіх цих організаціях, а також в инших організаціях і установах".

В царині участи незаможних селян у радянському будівництві треба відзначити, що через свої Комітети Незаможних Селян незаможне селянство переводить свою класову політику в інтересах трудового населення села в усіх органах Радянської влади, від Сільрад аж до ВУЦВК'у, при якому існує Центральна Комісія Незаможних Селян, звана ще скорочено ЦКНС. Вона має за законом право посилати своїх представників до центральних органів, приміром до УЕН, з дорадчим та до особливої Колегії Найвищого Контролю в справі земельних суперечок — з ухвальним голосом і т. ин.

З цього видно, що закон забезпечив за незаможним селянством та за їхньою громадською організацією—КНС—можливість впливати на особистий склад органів державної влади і на напрямок їхньої діяльности. Таким способом Комітети Незаможних Селян здійснюють дві основні функції державного значіння: а) захист інтересів незаможного селянства і б) допомогу органам влади в царині переведення господарської політики.

Але заразом пролетаріят має перед собою історичне завдання не лише організувати незаможне селянство й зробити з нього громадську організацію, що виконувала б своє соціяльне призначення і завдання державного характеру. Він переводить політику колективізації (усуспільнення) праці, надаючи права та пільги перш за все господарським об'єднанням незаможників.

У цих законах про організацію незаможних селян легко можна бачити прагнення держави, настановивши певний правопорядок, не лише піднести продуктивність праці на селі, але й указати спосіб до розвинення продукційних сил, який найпевнійше приведе до вищих форм народнього господарства.

38. Селянські Комітети Взаємодопомоги. Селянські Комітети (Кресткоми в РСФРР або Комітети Взаємодопомоги на Україні) з'явились ще 1921 р., мавши на меті взаємодопомогу серед найбідніших груп селянства. Їх створив Наркомсоцзабез, щоб найбідніші селяни зорганізувались на принципах взаємної допомоги на боротьбу з випадковим лихом: недорід, падіж на худобу, пожежа то-що. Селянський Комітет—організація суто громадська, не державна, не орган влади. За основу його організації покладено принцип самострахування. В. І. Ленін був гарячий прихильник цієї ідеї, надаючи їй величезного значіння, як спробі організувати розпорошену масу селянської бідноти й направити її енергію в річище взаємодопомоги.

З початку багато декому здавалось, що ця організація непотрібна та зайва. В ній бачили певний пережиток філантропії минулого, до того ще й позбавлений потрібних на це коштів. Крім цього багатьом здавалось, що селянські комітети втручатимуться в роботу Рад: вони побоювались певного паралелізму в їхній роботі, бо ж допомога селянству належить до завдань органів радянської влади (страхування, видача насіннєвих позик, допомога хворим і калікам то-що). Проте, життя показало, що селянські комітети є корисні органи селянської самодіяльности і зовсім не стоять на перешкоді радам, а навіть їм багато де в чому помагають. Вони організують і переводять громадське

(соціяльне) забезпечення, допомагають інвалідам, сім'ям червоноармійців і взагалі малосилому селянству, що живе в злиднях. Цю допомогу подають Селянські Комітети під проводом місцевих органів Наркомсозабезу, але самі вони є організація громадська, зорганізована з ініціятиви місцевого малосилого населення.

Суть і значіння селянських комітетів є в тому, що селянин за їхньою допомогою може застрахувати себе від випадкового лиха. Із взаємодопомогою бідняк може пережити найскрутніші моменти свого господарського життя цілком безболісно. Тимчасовий брак насіння, сільсько-господарського реманенту, падіж худоби то-що звичайно штовхають селянина в пазурі куркулеві. Селянський Комітет, як організація взаємодопомоги, дає потрібну підтримку в скрутній годині.

Сама організація допомоги на основі взаємного страхування кладе економічні підвалини під щільне об'єднання бідняків між собою в громадську організацію: об'єднання відбувається на суто матеріяльному ґрунті.

Економічні підвалини до об'єднання селянства має й кооперація. Але, хотівши провадити справи кооопоративні, треба мати певне знання й досвід у торговлі, треба знати ринок і т. ин., отже, потрібний цілий кадр осіб, підготовлених до цього. А для того, щоб провадити роботу в Комітетах Взаємодопомоги ніякої особливої підготовки не треба, потребні лише бажання жити громадськими справами. „Крім Комітету Взаємодопомоги нема в нас організації, яка могла-б захопити повніше бідняцькі й середняцькі шари"—сказав т. Калінін на нараді секретарів сільських осередків при ЦК РКП в Москві 22 жовтня 1924 р. („Правда" № 244 з 25/X 1924 р.). З цих слів видно ріжницю між Комітетами Взаємодопомоги та другою громадською організацією на селі—комітетами незаможних селян. Коли КНС об'єднує лише незаможне селянство, цеб-то безземельне чи малоземельне, або й таких селян, що їхне господарство не вдовольняє потреб їхньої сем'ї і змушує цих селян братися за допоміжні заробітки й промисли, то Селянський Комітет об'єднує і бідняцькі і середняцькі шари.

Мало цього, Селянський Комітет об'єднує з біднотою ще й заможніші шари на селі. „Навіть селянинові, що тепер є міцний заможний, якщо він не куркуль, якщо він не торговець, ми повинні допомогти. Сьогодні він заможний, але завтра може трапитись пожежа. Адже заможність не звільняє селянина від страхування власного майна..." (З промови т. Калініна, там само). Але водночас між комітетами взаємодопомоги та комітетами

незаможних селян є вельми щільний звязок: Комітет Незаможних Селян контролює діяльність Селянського Комітету та вносить в неї свою ініціятиву. Це пояснюється тим що Комітет Незаможних Селян є громадська організація того шару сільського населення, на який опирається Радянська влада на селі, а з другого боку — він є те начало, що організує радянську суспільність. Щоб забезпечити класові інтереси бідноти в селянських комітетах, Комітети Незаможних Селян повинні здобувати собі в них більшість.

Селянський Комітет є громадська організація, де робота окремих її членів впливає на зміну їхньої психології, зароджуючи і розвиваючи в окремих селянах почуття громадськости. „Змінити селянську психологію — одно з найважчих завдань.. Перевернути село виявилось далеко важче, ніж повалити Денікіна". (З промови т. Калініна, там само). Завдання сучасного історичного моменту зробити дрібного виробника, що ним є селянин, чуткішим до широкої громадськости, вразливішим на соціялізм. Тому міський пролетаріят поставив собі за чергове завдання втягти широкі маси селянства в справу взаємодопомоги.

Завдання Селянських Комітетів багато де в чому сходяться з завданнями Рад але між Селянськими Комітетами та Радами є та ріжниця, що Рада — це орган влади, а Селянський Комітет — громадська організація. Ради орудують заходами адміністративно-примусовими, тимчасом Селянські Комітети здійснюють свої завдання засобами громадськими.

Проте, не треба гадати, що Селянський Комітет, як організація взаємодопомоги, є лише каса взаємодопомоги, є щось наче кредитова кооперація чи позичково-ощадне товариство і т. ин. Каса взаємодопомоги обслуговує лише матеріяльні потреби, видаючи грошову підмогу. Селянський Комітет виявляє свою діяльність і там, де треба вдовольнити потреби правні, громадські та инші, й цілком не обмежується лише видачею грошових сум.

Отже, Селянські Комітети Взаємодопомоги (КВД) мають за своє безпосереднє завдання втягти в сферу свого безпосереднього впливу всю масу селянського населення, за винятком — звичайно — куркулів. На це потрібні Сел. Коміт. Взаєм перш за все матеріяльні засоби. Тому принцип самострахування, як одлічення, що ґрунтується на основах індивідуальної добровільности, природно замінюється тепер принципом самооподаткування, що його встановлюють загальні збори членів Товариств Взаємодопомоги. Але поширені завдання Сел. Коміт.

Взаємодопомоги та потреба матеріяльних на це засобів змінюють заразом і принцип індивідуального добровільного вступу до товариства: якщо більшість села або волости (район) погодилась зорганізувати Сел. Ком. Взаємодопомоги, то решта селян даної місцевости, що мають за Радянською Конституцією виборчі права, автоматично стають членами даного Сел. Комітету Взаємодопомоги й повинні виконувати всі членські обов'язки з обсягу цієї громадської діяльности, які на них припадають, отже й сплачувати членські внески. Так індивідуальне членство, яке може перетворити Селян. Ком. Взаємодопомоги, де виграє лише середняк або комітети бідноти, де об'єднано лише незаможні шари селянства, — природно уступає своє місце ширшому членству, де об'єднання поширюється на бідняцькі та середняцькі шари села. Діється так через те, що до Селян. Коміт. Взаємодопомоги належать їхні члени не індивідуально поодинці, але цілими громадами, цілими селами, за винятком осіб, позбавлених виборчих прав за Радянською Конституцією, між ними й куркулів, торговців то-що.

Ось як визначає тов. Калінін ролю Сел. Ком. Взаємодопомоги на селі в своїй промові про роботу на селі („Известия" з 16-XI-24 р. № 262):

„Я спинюсь, з мого погляду, на одній із найважливіших організацій на селі,— це комітети взаємодопомоги. Рух вперед культурности та громадськости між середняцтвом це означає рух вперед усього селянства, і з цього власне погляду серед селянства без сумніву за найголовнішу організацію править організація комітету взаємодопомоги.

„У нас, здається мені, занадто мало надають значіння комітетові взаємодопомоги. На мою думку, ця організація заслуговує на більшу увагу. В цих організаціях беруть участь сотні тисяч селян безпосередньо в царині організаційної роботи. Я не знаю иншої організації, яка могла-б тільки організаційною роботою притягти до себе сотні тисяч робітників. Потім, ця організація, найбідніша, є найбільше конкретна для селянських мас, і я не бачу жодної організації настільки помітної, як організація комітету взаємодопомоги. Нарешті, ця організація запроваджує принцип взаємности, принцип братерства серед селянської індивідуалістичної маси. Проте, селянська маса по своїй суті є індивідуалістична. В ній нема тієї взаємности, яку бачимо у робітничої класи. Робітнича класа через своє виробництво привчається йти пліч-о-пліч, робітнича класа привчається, що її добро залежить од колективної праці. Ро-

бітник працює колективно. Він розуміє, що результат його праці виходить із напруження тисяч рук. Селянин цього не знає, селянин працює одинцем, цілком примітивно, з великими труднощами виробляє він матеріяльні цінности. Навпаки, суспільство накладає всілякі повинности то-що. Тому вкорінити в селянські маси поняття принципу взаємности, принципу допомоги в момент важкого селянського існування—має величезне значіння".

39. Організація селянських комітетів. Тепер має чинність в РСФРР „Положення про селянські товариства взаємодопомоги", затверджена ВЦВК'ом 25 вересня 1924 р. („Известия" з 28-IX 1924 р. № 222). На Україні на II Сесії Всеукраїнської Комісії Незаможних Селян порушено питання про перетворення комітетів взаємодопомоги на товариства взаємодопомоги, які мали-б певні капітали, утворені з членських внесків, бо було визнано, що основне гальмо в роботі комітетів взаємодопомоги це—брак матеріяльних засобів. Постановою ВУЦВК'у з 23-I 1925 р. („Вісті" з 8-II 1925 р. № 31) затверджено „Положення про селянські товариства взаємодопомоги", аналогічне до чинного в РСФРР, але зі змінами, що ґрунтуються в особливостях українських побутових умовин. Так скасовано чинну на Україні постанову РНК УСРР з 23-XII 1921 р. „Про Комітети Взаємодопомоги на селі" (Збір. Узак. УСРР 1921 р. № 26, арт. 769).

Згідно з Положеннями РСФРР і УСРР ціль і завдання селянських товариств взаємодопомоги є:

а) організувати та перевести громадське забезпечення на селі (в волості, районі), всіляко допомогати сем'ям червоноармійців, інвалідів, незаможному селянському населенню, тим, що потерпіли від стихійного та соціяльного лиха, та взагалі найбіднішим громадянам на селі, що впали в злидні;

б) захищати господарські та правні інтереси членів товариства й сиріт;

в) боротися з безпритульністю, жебрацтвом, проституцією та піяцтвом в УСРР та здійснювати опіку;

г) розвивати й закріпляти принципи самодіяльности з особистої ініціятиви серед селянства, організовуючи громадську взаємодопомогу та допомогу діяльності різних громадських організацій на селі (кооперація, лікарняні ради то-що);

ґ) допомагати державним органам устатковувати, утримувати та постачати місцеві лікарні, школи, дитячі будинки, ясла, безплатні їдальні, хати-читальні то-що;

д) створювати грошові та натуральні фонди взаємодопомоги;

е) брати безпосередню участь у розподілі та використанні грошей, що надходять од урядових, громадських і приватних установ та осіб;

є) в РСФРР видвигати своїх ділових кандидатів на радянські та кооперативні посади (арт. 7).

З цього видно, що Селян. Коміт. Взаємодопомоги є громадська організація; 1) громадського забезпечення незаможного селянства та оборони господарських і правних інтересів своїх членів (місцевого населення), 2) допомоги урядові в царині раціонального використання матеріяльних засобів, що їх відпускає держава на потреби місцевого населення, і 3) висування своїх кандидатів з осіб, які найкраще виявили себе з ділового погляду, на посади в радянських установах і кооперативних організаціях.

Склад Селянських Комітетів Взаємодопомоги. Селянські Коміт. Взаємодопомоги засновується на підставі постанови загальних зборів (сходу) громадян даного села. Право голосу на тих загальних зборах мають лише громадяни, що доросли 18 р. і мають право обирати до Рад (арт. 1). Коли сільський схід ухвалив постанову про заснування Товариства Взаємодопомоги, всі громадяни, що мають виборчі права до Рад, стають членами цього товариства (арт. 11): вважається, що товариство засновано та що складається воно з усіх повноправних членів—мешканців даної сільської місцевости.

Перший обов'язок кожного громадянина, що став так членом товариства взаємодопомоги, це — виконати свою повинність: сплатити вступний одноразовий членський внесок (арт. 12) що його встановлюють загальні збори (сільський сход). Отже, саме виникнення товариства взаємодопомоги має за свою основу не примусовий акт державної влади — центральної чи місцевої — але доброхітний без усякого примусу вияв волі сільського сходу, цеб-то самих громадян даної сільської місцевости. З другого боку, розмір членських внесків встановлюється теж не постановою органів державної влади, але постановою того самого сільського сходу. Відціля видно, що товариство взаємодопомоги ґрунтується на принципі добровільности самого місцевого населення. Хоч сплата членських внесків є обов'язкова для кожного мешканця даної місцевости, як члена даного товариства взаємодопомоги, проте обов'язок цей виникає не з того, що дана особа мешкає в даній місцевості, як це бачимо за оподаткування державними податками, але з тієї обставини, що дана особа є член

даного товариства взаємодопомоги; а бути членом товариств й не мати ніяких звязаних з цим обов'язків—неможливо. Виходячи з таких положень, закон визначив самий порядок, як стягати членські внески з недбалих членів товариства: ці внески стягається не в порядкові адміністративного примусу, як заведено стягати податки, але в порядкові судовому. А судовий порядок є на те, щоб розвязувати суперечки між громадянами, як приватними особами, коли тимчасом адміністративний порядок стягання та порядок оскарження за інстанціями адміністративних органів настановлено на те, щоб розвязувати суперечки приватної особи з державною владою.

Кошти товариства. Вони складаються насамперед з членських внесків, вступних і періодичних, так само як і кожного товариства, як юридичної особи. Крім цього і держава допомагає місцевому населенню: органи Наркомсоцзабезу передають товариствам взаємодопомоги майно: нічиє, відумерщину та майно конфіскован- судом; так само держава постачає товариство через ті самі місцеві органи Наркомсоцзабезу грошовими та натуральними засобами. Само собою розуміється, що кошти товариств взаємодопомоги можна доповняти ще й різними випадковими прибутками та добровільними пожертвами.

Всі кошти товариства витрачає його комітет виключно на цілі, покладені на товариство, про які ми вже згадували. Ніяк органи влади не мають права розпоряджатися цими коштами. До того-ж нагляд над тим, чи правильно витрачає товариство свої кошти, здійснює держава в особі Сільради та Волвиконкому, так само й через вищий Селян. Коміт. Взаємодопомоги. Догляд держави за витрачанням коштів товариства взаємодопомоги ґрунтується на тій обставині, що держава всюди має за одну із своїх функцій догляд за діяльністю громадських організацій; цей принцип має чинність і в західніх „демократичних" країнах, що їхні уряди не зрікаються свого права наглядати за діяльністю товариств і закривати їх, як їхня діяльність відхиляється від своїх цілей і завдань, передбачених їхніми статутами та положеннями. З другого боку, догляд держави за тим, як витрачають товариства взаємодопомоги свої кошти, має свою причину ще й у тому, що держава допомагає цим товариствам своїми коштами, видаваними з державної скарбниці, отже, держава зацікавлена, щоб ці кошти витрачало товариство правильно й цілком доцільно.

40. Органи управління селянських товариств взаємодопомоги: а) загальні збори членів товариства, б) комітет товариства.

Загальні збори сільського товариства взаємодопомоги є провідний орган для свого товариства. Вони складаються з усіх членів даного товариства. Бувають вони чергові, що їх скликається не рідше як раз на три місяці, та надзвичайні, що їх скликається за окремою постановою Комітету, або з вимоги Ревізійної Комісії, або коли листовно цього вимагає не менше як четвертина всіх членів даного товариства, так само, якщо вимагає цього Сільрада та вищий Селянський Комітет. Право Сільради, цеб-то органу державної влади, вимагати скликання загальних зборів товариства взаємодопомоги ґрунтується на праві держави керувати діяльністю громадських організацій, як таких, що мають за свою мету й завдання здійснювати громадські функції поруч із державними та допомагати органам державної влади. Радянської суспільности не можна протиставити радянській державности, бо ці органи радянської державної влади і організації радянської суспільности мають те саме основне завдання: охороняти інтереси трудящих мас та й своїм складом є вони одноцільні, бо складаються з представників тих самих клас Тимчасом на Заході бачимо, що органи державної влади складаються з представників владущих клас, а громадські організації можуть репрезентувати інтереси ще й инших клас. Тому на Заході в „демократичних" республіках можливі конфлікти між громадськими організаціями та органами державної влади, але в умовинах радянської суспільности цього не може бути.

Селянський Комітет є виконавчий орган товариства; його обирають загальні збори членів товариства строком на один рік. Комітет обирає з-поміж себе Президію з двох осіб: Голови та його заступника. В своїй діяльності Комітет підзвітний перед загальними зборами що-три місяці. В ті самі строки Комітет дає звіти й перед вищим Селян. Комітетом.

Об'єднання діяльности Товариств Взаємодопомоги. Справа громадської взаємодопомоги не може замкнутися в межах лише даного села. Діяльність цих селянських товариств повинна охопити все селянське населення Республіки. Лише тоді справа громадської взаємодопомоги, соціяльного забезпечення на основах самострахування, боротьба зі стихійними нещастями та взагалі оборона господарських інтересів селянського нас-лення наберуть певної планомірности та могутности, зосередивши більші кошти. З цією метою діяльність окремих товариств взаємодопомоги та їхніх селянських комітетів об'єднується через створення на основах виборности повітових, окруж-

них, губерських, крайових і Центральних Селянських Комітетів. Всі ці комітети працюють у повному контакті з органами соціяльного забезпечення, отже, здійснюють функцію кожної організації радянської суспільности: допомогу органам державної влади. Поруч цього Товариства та їхні Комітети повинні намагатися здійснювати кожне свою роботу за спільним планом і в повній між собою згоді. Тому закон (арт. 30) передбачає скликання з'їздів і конференцій Селянських Товариств Взаємодопомоги. На цих з'їздах опрацьовується загальні програми роботи Товариства, провадиться взаємний обмін досвідом робітників з місць.

Ці з'їзди та конференції мають на меті розробляти ті або инші питання, звязані з діяльністю товариств взаємодопомоги. Ці питання дуже різноманітні, через те скликати з'їзди та конференції товариств за тим самим маштабом і шаблоном було б недоцільно. Приміром: опрацьовувати план робіт у справі допомоги інвалідам доводиться цілком инакше, ніж план роботи взаємного страхування від вогню або пошести на худобу. Тому закон не встановлює загальних правил що до скликання та організації з'їзду і конференції товариств, а покладає цю роботу на Наркомсоцзабез (арт. 31).

Припинення діяльности та ліквідація Селянських Товариств Взаємодопомоги відбувається двояким способом: а) за ухвалою загальних зборів членів даного товариства або б) за постановою органів Радянської влади. Для ліквідації Товариства в першому випадку потрібна більшість двох третин голосів загальних зборів і затвердження цієї постанови на двох дальших зборах з двохтижневими перервами між ними. Вимагаючи, щоб питання про ліквідацію діяльности товариства розглядалось аж тричі, закон має на увазі усунути можливість нецілком обдуманих постанов, що їх иноді можуть продиктувати обставини суто тимчасового характеру, обставини минущі. Ліквідацію провадиться за місячний строк від дня останньої про це постанови. Усе майно ліквідованого товариства — після повного покриття його боргів—переходить у розпорядження вищого Селянського Комітету (повітового, губерського то-що).

II. РАДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛАД.

41. Радянське виборче право. Радянська державна система ґрунтується на виборчому принципі: всі органи Радянського державного апарату збудовано на основах виборности. Ці органи, від низових осередків — Сільських і Міських Рад — аж до найвищого органу центральної влади — Всесоюзного З'їзду Рад — органи виборні. Так само — Виконкоми, від Волосного (Районного) аж до Центрального Виконавчого Комітету Союзної Республіки та Союзу Радянських Соціялістичних Республік, обираються на відповідних З'їздах Рад. Органи Радянської влади, що їх формують виконавчі органи рад — Виконкоми: Наркомати, Відділи Виконкомів, Управління Союзні, Республіканські, Губерські, Крайові то-що та инші органи влади, центральні й місцеві, діють на підставі уповноважень, що їх вони одержують кінець-кінцем од виборних органів влади. Тому саме призначування урядових осіб має за свое джерело той факт, що трудяще населення країни обирає орган, який призначає тих урядових осіб.

Отже, й радянське виборче право не є лише просто сукупність чисто технічних правил, які мають на меті створити органи влади: це є певний правний лад, що його завела владуща класа в своїх класових інтересах, що його завів пролетаріят з метою створити державу, через яку пролетаріят у спілці з селянством здійснює свою диктатуру, той лад, що його захищає своєю організованою силою владуща класа — пролетаріят у спілці з селянством.

Тому основне завдання радянського виборчого права є в тому, щоб створити такий державний апарат, який, з одного боку, складався б не тільки з органів влади, цеб-то органів зовнішнього примусу, але й з органів господарських, цеб-то з органів економічного впливу пролетаріяту на господарське життя країни, — а з другого боку, здійснював би цілком диктатуру пролетаріяту, ґрунтуючись на тому правному принципі, який

становить один із найголовніших принципів радянської державности: на повному звязкові, юридичному (формально примусовому) та фактичному (по суті) між народом та його представниками, між виборчим корпусом і депутатами, між виборцями та їхніми обранцями.

Якщо визнати за слушну та істинну Єллінекову формулу, що в демократичній державі нарід є орган первинний, а створений від нього парламент — орган вторинний, то саме в державах буржуазно-демократичних ані нарід, ані його уособлення — виборчий корпус не можна визнати за первинний орган, бо функція первинного органу є не лише в тому, щоб створити орган вторинний, але й у тому, щоб ним керувати. На це вказує Г. Єллінек, запевняючи, що нарід як первинний орган є не лише той орган, що призначає, що його функція і право вичерпується самим призначенням депутатів; навпаки, обрання депутатів створює — так він запевняє — міцний правний звязок між народом та його представниками, ту постійну та нормальну політичну залежність депутатів од своїх виборців, якою домінантна теорія цілком нехтує, як такою, що не має правного значіння. Ясна річ, що тут мова йде про створення імперативного мандату й депутатського звіту, як форм керовництва та контролю.

„Як первинний орган, нарід функціонує сам у виборчому акті, яким він призначає своїх представників. Тут нарід є не виключно той орган, що лише призначає, що його функція і право вичерпується призначенням депутатів, як це було в Німеччині, де імператора обирали курфірсти, та як це й тепер діється в римській церкві, коли обирають папу та єпіскопів: там ці вибори не створюють окремого правного звязку між виборцями та обраними, а навпаки, вони цілком відмежовують депутатів од їхніх виборців і ставлять їх понад ними. Вибори депутатів — инша річ: вони створюють міцний звязок між представниками та цілим народом, а саме, відношення органу до цілого, яке з природи своєї може бути тільки правним відношенням. У згоді з цим є й та постійна та нормальна політична залежність депутатів од виборців, що нею домінантна теорія змушена цілком нехтувати, як такою, що не має правного значіння. Сила громадської думки, яку юридично годі вимірити, та яка політично має не аби-яку вагу, зумовлює те, що обраний завжди є під справжнім контролем виборців, дарма що він не зобов'язаний здавати перед ними будь-який звіт. Якщо й нема твердої певности в тому, що орган волі народу навіть з погляду політичного

репрезентує якось народню волю, то згадана політична сила, а поруч неї й правні інститути ґарантують, що такий парламент, воля якого цілком розходиться з народніми поглядами, не може довго втримати влади. Довгочасність парламентських сесій, розпущення виборних палат від уряду, організація виборчого права то-що є не тільки політичні, але й правні факти та засоби до того, щоб зберегти за народнім представництвом характер органу волі народу". (Г. Еллінек: „Общее учение о государстве", вид. 1908 р. стор. 431).

Ми маємо великий сумнів що до того, чи можна неорганізованій громадській думці надавати правного значіння, проте, ми розуміємо природне бажання Г. Еллінека мати тверду правну ґарантію того, щоб орган волі народу, який складається з народніх представників, репрезентував якось і з політичного погляду народню волю, цеб-то волю тих, що обрали його, волю своїх виборців, та щоб з цією метою обраний завжди був під справжнім контролем виборців, який мав би форму та зміст правного акту, забезпеченого твердою правною ґарантією, що її обстоює держава.

Так реальне життя західніх держав поставило перед Г. Еллінеком, одним із найбільше вдумливих, найглибших і найчуткіших державознавців, питання про керовництво виборців над своїми депутатами, про контроль виборців над своїми представниками та про створення юридичного, під державною егідою, звязку між виборчим корпусом або инакше народом, як первинним органом, та народнім представництвом, як органом вторинним.

Оця юридична ознака первинного органу — керовництво збоку виборчого корпусу над тим органом, що складається з депутатів, — властива тільки радянській державності, де виборці мають і закріплене за ними законом право і фактично забезпечену за ними від держави можливість дуже істотний і живий мати вплив на ввесь напрямок діяльности усього радянського державного апарату взагалі та в окремих його частинах: так органів влади, як і органів господарських з одного боку, а з другого — як органів, що складаються безпосередньо з депутатів, так і органів, утворених з осіб, що їх депутати в ці органи направили.

Тому радянське виборче право є встановлений від владущої класи — пролетаріяту — примусовий порядок утворення такого державного апарату, через який пролетаріят, як владуща політично й економічно класа, могла б здійснити свою диктатуру,

цеб-то пригнобити буржуазію, тримати в своїх руках провід над трудящими та будувати соціялізм. Тому за основний момент радянського виборчого права є створення такого виборчого корпусу (кола виборців), щоб обрані від нього депутати, з одного боку, справді виявляли волю трудящих, а з другого — щоб вони справді переводили диктатуру пролетаріяту, як класи — геґемона.

Отже, питання про виборчі права громадян радянських республік має величезну ролю в системі Радянського конституційного права. Але ті принципи, на яких ґрунтується виборче право за Радянською конституцією, дуже глибоко відрізняються від принципів, покладених за основу виборчого права на Заході.

Принципи радянського виборчого права такі: а) класово-трудовий, б) сумісність активного й пасивного виборчого права, в) безпосередні вибори.

42. Класово-трудовий принцип радянського виборчого права є в тому, що за Радянською Конституцією виборчі права мають виключно особи, „що здобувають собі засоби до життя продуктивною та суспільно корисною працею“ (арт. 64 Конст. РСФРР 1918 р. та арт. 20 Констит. УСРР 1919 р.); а всі нетрудові шари населення, цеб-то особи, що проживають на нетрудові прибутки, позбавлені за Радянською Конституцією виборчих прав.

В основі цього принципу маємо те, що Радянська влада є влада пролетаріяту, який зорганізував свою державу з метою боронити свої класові інтереси та який будує апарат державної влади, щоб зберегти своє владуще класове становище (Енґельс: „Державна влада є організація владущої класи на захист своїх привілеїв“. Ленін: „Пролетарська держава є машина до пригноблення буржуазії пролетаріятом“). Тому Радянська Конституція усуває від участи у владі шари населення, чужі для трудящих мас, і позбавляє нетрудові шари виборчих прав. Це положення закріплено в Декларації прав трудящого й експлоатованого народу (арт. 7 Конст. РСФРР 1918 р.): „У момент рішучої боротьби пролетаріяту з його експлоататорами, експлоататорам не може бути місця ні в одному з органів влади. Влада повинна належати цілком і виключно трудящим масам та їхньому повновладному представництву — Радам Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів“.—В Конституції УСРР це положення викладено в Декларації прав і обов'язків трудящого й експлоатованого народу України (арт. 22 Конст. УСРР 1919 р.): „За-для всебічного переведення принципу диктатури

пролетаріяту та найбіднішого селянства, УСРР надає трудящим масам повні права та можливості в ділянці суспільного й політичного життя".

В цьому усуненні буржуазії від участи в органах радянської державної влади та виключенні буржуазії з виборчого корпусу здійснюється принцип радянського демократизму, ц.-т. демократизму без буржуазії. Ленін: „Соціялістичний характер демократизму радянського, ц.-т. пролетарського, в його конкретному, даному застосуванні є, по-перше, в тому, що виборцями являються трудящі й експлоатовувані маси, а буржуазію виключається". („Чергові завдання Радянської Влади", т. XV, стор. 205).

Таким способом Радянська Конституція не визнає загального виборчого права, яке є лише фікція, що прикриває соціяльно-економічну нерівність гаслом юридичної, ц.-т. формальної рівноправности й через те в дійсності в умовинах сучасного приватно-капіталістичного господарства Заходу править за демагогічний засіб до затушовування класового характеру буржуазного ладу та його „демократичних республік". У певний історичний момент боротьба за вселюдне виборче право мала прогресивний характер, коли це право виявляло прагнення буржуазії, як класи, перед революцією політично безправної, до участи в політичному житті країни. Але фетишизувати (обожнювати) ідею вселюдного виборчого права нема аж ніяких підстав. Вона мала свій історичний і класовий інтерес, як ідеологія буржуазії, що прямувала до влади й боролася за владу проти феодалів. Та пролетаріят на ділі переконався, що вселюдне виборче право йому, як класі, економічно й політично пригнобленій, не дає та й не може дати ніяких досягнень. Тому пролетаріят дивиться на вселюдне виборче право лише як на певний засіб, а не як на самоціль: пролетаріят бачить у ньому засіб до того, щоб із „класи в собі" стати „класою для себе", ц.-т. щоб трудящі маси привчилися бачити в собі певну соціяльну силу, яка має перед собою завдання розпочати організовану боротьбу за повалення влади буржуазії, як владущої класи. Отже, для пролетаріяту вселюдне виборче право є лише засіб до досягнення політичної влади. Коли ж пролетаріят цю владу здобув, то вселюдне виборче право там, де збереглась буржуазія, як класа, хоча б і підлегла пролетаріятові,—перетворюється в зброю проти пролетаріяту: опираючись на вселюдне виборче право, буржуазія розпочне з пролетаріятом боротьбу за те, щоб скинути владу пролетаріяту. Тому той, хто намагається за

диктатури пролетаріяту переводити принципи вселюдного виборчого права, яке поширюється і на буржуазію, а тим більше той, хто, замість класового виборчого права трудящих, хотів би настановити вселюдне виборче право,—намагається повернути назад колесо історії та поставити буржуазію насамперед у становище рівноправне з пролетаріятом, щоб потім мала вона змогу зайняти становище владущої класи супроти пролетаріяту.

43. Сумісність активного й пасивного виборчого права, ц.-т. визнання того положення, що той, хто має право обирати (активне виборче право), має водночас і право бути обраним (пасивне виборче право), виникає з класово-трудового принципу, який ми вже розглядали. Цей принцип ґрунтується в тому, що радянське виборче право знає лише один ценз—трудовий, і через те Радянська Конституція не робить що до виборчого права ніяких ріжниць між трудящими: всі вони, досягнувши певного віку (18 р.), без огляду на стать і національність, а тим паче на віру, мають однакові виборчі права (принцип вселюдности виборчого права в межах однієї класи), кожен з них є перед своєю класою здатний і обирати і бути обраним. Тут не можна не вбачити найвищого вияву принципу демократизації державного управління: кожен трудящий має право брати участь і в організації органів влади і в керуванні державними справами, він бо є член органу влади, він є його агент.

На Заході несумісність активного й пасивного виборчого права ґрунтується на понятті здатности громадянина виконувати певні загально державні функції. Припускається, що не всі громадяни, за якими закон визнає право обирати, мають здатність, якщо їх буде обрано, здійснювати свої обов'язки що до управління країною або в царині законодавства. Але проти цього припущення сама таки буржуазна наука державного права висунула цілком слушну й на наш погляд думку, що осіб нездатних фактично брати участь у законодавстві та в управлінні країною, самі виборці не стануть обирати до парламенту. Але встановити заздалегідь, що певне коло осіб, прим. усі, що не доросли до 25 р., не можуть бути обрані до нижньої палати, а всі, що не доросли до 30 або 40 р., не можуть бути членами верхньої палати, коли тим часом обирати можуть усі, що досягли 21 р.,—нема аж ніяких підстав: такі рогатки суперечать самій суті „Демократичного" виборчого права. А причина до встановлення цих рогаток є в тому, що буржуазія не бажає допустити до свого парламенту справжніх представників широких мас. Тому Радянська Конституція, переводячи принципи

як-найширшої демократії,—демократії без буржуазії,—не ділить громадян на активних і пасивних, але вважає, що особи, які мають право обирати, вже через те саме мають і право бути обраними.

44. Безпосередні вибори є в тому, що виборці обирають безпосередньо своїх представників.

На Заході існує дві системи виборів: безпосередні вибори та вибори посередні. Безпосередні—такі вибори, де виборці подають свій голос за певного кандидата, який через таке обрання стає вже депутатом. Посередні—такі вибори, де виборці обирають не депутатів безпосередньо, а лише обирачів, які своєю чергою обирають з-поміж себе—і лише з-поміж себе—депутатів. Так буває за двохступневих виборів; але конституції Заходу знають ще і трьохступневі вибори, коли обрані від населення обирачі обирають з-поміж себе знов таки лише обирачів, а ці вже обирають—і знов з-поміж себе—депутатів. Виходить таким родом багатоступневість виборів, яку—до-речи—тепер гудять державознавці Заходу та заміняють системою безпосередніх виборів: членів парламентів або президента республіки (Німеччина) обирає населення безпосередньо.

Радянська Конституція знає лише безпосередні вибори. Низові ради: Сільради та Міськради—складаються з депутатів,—яких обирає безпосередньо трудяще населення, а не його обирачі. Волосні (Районні) З'їзди Рад, далі Повітові (Окружні) та Губерські З'їзди Рад і, нарешті, Республіканський та Союзний З'їзди Рад складаються з депутатів, які є члени нижчих Рад і З'їздів, а не обирачі. З'їзд має право обрати до Виконкому, що його він обирає, навіть і не члена даного З'їзду (на члена ЦВК може бути обраний і не член Республіканського або Союзного З'їзду Рад), але так чи сяк З'їзд Рад не є збори обирачів. Різниця між обирачами та членами Ради або З'їзду Рад, які обирають депутатів до вищої Ради або на вищий З'їзд Рад, цілком зрозуміла: обирач має лише одну функцію—обрати депутата. (а за трьохступневих виборів—обрати лише нових обирачів), а тимчасом член Ради має за свою функцію не лише обрати депутатів на З'їзд, а відціля до Вищої Ради, але й безпосередньо керувати країною в межах компетенції даної ради. Отже, обирати депутата на З'їзд Рад не є одинока й виключна функція члена Міськради або Сільради, а це належить до загального обсягу уповноважень члена Міської або Сільської Ради. Таким чином, заведену за Радянською Конституцією систему, де члени нижчих Рад і З'їздів обирають до вищих З'їздів Рад, а відціля до

вищих Виконкомів, не можна вважати за систему багатоступневости, яка існує на Заході за системи посередніх виборів, де населення обирає лише обирачів, тимчасом як у нас трудяще населення обирає членів Рад, ц.-т. членів наших робітничих парламентів. А коли населення обирає безпосередньо членів парламенту, то це вже є безпосередні вибори.

Навіть буржуазний ідеолог Д. С. Мілль, який дуже гостро й суворо засуджував систему двохступневих виборів, протиставив їй иншу систему, де обирачів не обирається лише на те, щоб вони виконали вибори (двохступнева система), але вони становлять певну організацію з постійними завданнями та функціями, до яких може належати й функція обирати представників до инших органів, що ґрунтуються на принципі виборности та представництва, а за такої системи має чинність принцип безпосередніх, а не посередніх виборів.

Але якщо базуватися на тому, що на З'їзди Рад і до Рад, які там обираються, вибори переводить не безпосередньо населення, не самі виборці, але їхні обранці, і на цій лише підставі визнати, що наші вибори не є безпосередні, то кожен правний інститут належить обміркувати з погляду його доцільности. А з цього погляду те, що називається безпосередні вибори, має право існувати і бути в силі лише в тім випадку, коли це спричиняється до раціональнішої чинности державного апарату. Що ж до раціональнішої роботи державного апарату, то Радянська Конституція ставить собі за мету здешевити його, зробити його рухливішим, наблизити до трудящого населення., Ленін: „Небезпосередні вибори до нелокальних, немісцевих Рад полегшують з'їзди рад, роблять у в е с ь апарат дешевшим, рухливішим, доступнішим для робітників і для селян за такої доби, коли життя кипить і треба особливо швидко мати змогу відкликати свого місцевого депутата або направити його на загальний З'їзд Рад". („Пролетарська Революція та ренегат Каутський": т. XV стор. 429).

45. Явне (відкрите) голосування є звичний спосіб голосування в Радянській Республіці: як вибори депутатів, так і ухвалювання законів у наших законодавчих органах або резолюцій на наших зборах закритих чи відкритих, провадиться через відкриту подачу голосів, звичайно—через просте піднесення рук.

Буржуазний Захід у такому способі голосування вбачає щось ненависне, непринятне, що звязує волю голосування, Проте, ми маємо всі підстави твердити, що на Заході тайне голосування зовсім не в силах забезпечити волю голосування.

На Заході трудящі є в стані підлеглому та підвладному буржуазії й через те вони, як виборці, є під безпосереднім впливом владущих клас. Цей вплив владущих клас доходить до простого тиснення окремих груп капіталістів на виборців із трудящих. Тому там трудящі, обстоюючи свою волю голосувати так, як цього потребують їхні інтереси, наполягають на узаконенні тайного голосування, але ці тайні вибори є там для виборців лише ілюзія ґарантії вільного голосування. Річ у тім, що на Заході буржуазія має в своїому розпорядженні всю масу засобів впливу на виборців, від засобів суто економічних аж до способів тиснення ідеологічного (преса, плакати, листівки то що). Маючи це все в своїх руках, буржуазія й гадки не має, що допущення тайної форми голосування суперечить її інтересам. Особливо ж тепер, коли імперіялізм цілком не бере на увагу „демократії", представники фінансового капіталу та великої промисловости заздалегідь можуть забезпечити собі перемогу на виборах навіть там, де вибори відбуваються тайно. І, як бачимо, на Заході з його системою приватного капіталізму виборці з трудящих є в такій безпосередній залежності від капіталістів, що навіть, подаючи свої виборчі записки тайно, голосують вони за представників капіталу.

В умовинах Радянського політичного ладу, за державного капіталізму, в умовах диктатури пролетаріяту в спілці з селянством виборці з трудящих не залежать зовсім від приватних капіталістів, через те й не потребують вони ніякої фікції що до ґарантії волі голосування, жодної ілюзії що до забезпечення тайни виборів. До того ще тільки в радянських умовах здійснюється цілком принцип конституційного права, де участь у виборах є один із засобів кожному громадянинові здійснювати, як виборцеві, свою громадську функцію та де через те, подаючи голос, громадянин виконує свій громадський обов'язок. Тому виборець на виборах до органів Радянської влади, до Рад, так само на виборах і голосуваннях у громадських і професійних організаціях не має у нас жодних підстав ховатися за тайну голосування. Ніяка конституційна ґарантія волі від капіталіста, як от тайна голосування—нашому виборцеві не потрібна, бо цю волю йому вже дала Жовтнева Революція. Навпаки, наш виборець трудящий повинен перед такими самими трудящими, як він сам, сміливо, рішуче й певно висловити свою думку і явно подати свій голос за кандидата, бажаного йому та його класі.

А в тім, треба зазначити, що явне голосування, як форма подачі голосу, зовсім не становить для Радянської Конституції

основного принципу, як це бачимо на Заході. Там тайна голосування правила за засіб політичної боротьби трудящих проти буржуазії: трудящі гадали, що тайна подачі голосів дасть їм ґарантію їхньої волі підчас голосування Але у нас, де трудящі мають владуще становище, форма голосування не є принцип, а лише справа техніки виборів. Явна форма голосування спрощує його процедуру, скорочує його час і дає економію сил: визначити більшість там, де виборці підіймають руки, куди легше, ніж коли доводиться підраховувати виборчі записки.

Тому, хоч в арт. 52 „Положення про виборчі права громадян" УСРР встановлено юридичну норму: „Вибори проводиться через явне голосування", — проте в аналогічному законі РСФРР: „Інструкція про перевибори міських і сільських Рад „ВЦВК і РНК РСФРР з 11 серпня 1924 р. („Известия" 1924 р № 188— в арт. 25 говориться: „Справу про явне чи тайне голосування розвязують Губерські (Крайові) Виборчі Комісії". Та й історія виборів до Рад показала, що вибори ці провадилось і явним і тайним голосуванням: яку форму голосування застосувати, інструкції давали на волю більшости зборів, а в інструкціях деяких міст, як прим., — Оренбург, Кострома, Шуя - 1920 р. просто приписувано провадити вибори саме через тайне голосування — виборчими записками (див. ст. М. Ф. Владимирського в журналі „Власть Советов" 1921 р.).

У постанові Президії ЦВК Союзу РСР з 16-1 1925 р. „Про інструкцію про перевибори до Рад" сказано так само: „питання про тайне чи явне голосування розвязують Губерські (Крайові) Виборчі Комісії (арт. 30): „Известия" з 29-1 1925 р. В „Інструкції про вибори до Рад" затвердженій ЦВК'ом Союзу РСР 28 вересня 1926 р., арт. 29 встановлює: Вибори провадиться через явне голосування". („Известия ЦИК'а і ВЦИК'а" з 1-X 1926 р. № 226).

46. Радянський виборчий корпус. За загальним правилом право обирати та бути обраним до Рад мають громадяни обох полів, що здобувають собі засоби до життя продуктивною й суспільно-корисною працею та що їм до дня виборів скінчилося 18 років. Місцевим Радам надано права знижувати згадану вікову норму з затвердження ЦВК (див. Конституцію РСФРР: прим. до арт. 64; Положення про виборчі права громадян: прим. до арт. 1 — Постанова Президії ВУЦВК з 10 вересня 1924 року).

Конституція РСФРР 1925 року викладає цей принцип в арт. 68 такими словами: „Право обирати й бути обраними до Рад мають, незалежно від полу, віри, раси, національности, осілости

то-що такі громадяни РСФРР, яким до дня виборів скінчилося 18 р.: а) всі, хто здобуває собі засоби до життя продуктивною та суспільно корисною працею, так само особи, що працюють у домашньому господарстві, яке забезпечує їм можливість продуктивної праці; б) червоноармійці і червонофлотці робітничо-селянських Армії та Флоти; в) громадяни, належні до категорії перелічених у п. п. „а“ і „б“ цього артикулу, що втратили до будь-якої міри працездатність. Примітка: З осіб, що не належать до числа громадян РСФРР, мають активне й пасивне виборче право ті особи, що їх вказано в арт. 11 цієї Конституції, цеб-то „чужинці, що проживають на території РСФРР за-для трудових занять і належать до робітничої класи або до селянства, яке не користується з чужої праці“; таким чужинцям надається всі політичні права „на основі постанов найвищих органів Союзу РСР“.

Тут визначає конституція те, що має в науці конституційного права назву позитивних умов, конче потрібних до визнання за громадянином правоздатности бути виборцем, цеб-то тут визначає конституція позитивні умови виборчої правоздатности.

Насамперед бачимо, що радянська конституція відкидає, як такі, що абсолютно не впливають на виборчу правоздатність, цілу низку умов, яким конституції Заходу надають величезного значіння, як от: пол, раса, національність, осілість і т. и. Надаючи значіння виключно класово-трудовому цензові та визначаючи його, як здобування засобів (коштів) до життя продуктивною і суспільно-корисною працею, радянська конституція перелічує не всі дочиста, але лише для прикладу („і т. и.“) ті позитивні умови виборчої правоздатности Західніх конституцій, що їх не визнається у нас.

Роз'ясняючи та розвиваючи поняття класово-трудового принципу радянського виборчого права, радянська конституція перелічує ті шари населення, що становлять радянський виборчий корпус, цеб-то мають виборчу правоздатність, мають право участи в виборах до рад.

Брати участь у виборах можуть:

а) Робітники й службовці всіх одмін і категорій, що працюють як у державних, як і в приватних установах та підприємствах незалежно від того, чи є вони члени професійних спілок. Це останній додаток становить нововпровадження, як порівняти з тим порядком, що був в УСРР раніш (порівн. арт. 12 Положення про вибори до Міськрад. Постанова ВУЦВК 6 липня 1921 року), тепер скасоване, яке позбавляло виборчих

прав тих осіб, що з будь-якої причини не були членами профспілок). Цей додаток має за свою причину те, що в профспілках переведено принцип добровільного членства. Якщо вступ до профспілки залежить виключно від бажання кожного окремого робітника чи службовця, то цілком зрозуміла річ, що законодавець у новому законі визнав за можливе усунути залежність виборчих прав громадян од членства в профспілці. Цікава річ, що в чинній тепер в РСФРР інструкції ВЦВК про вибори до рад (4 листопада 1924 року — „Зб. Уз. РСФРР 1926 р. ч. 75 арт. 577) додатку про збереження виборчих прав за нечленами профспілок нема. Видима річ, законодавець вважав за зайве включати до тексту вказаної інструкції вищезгаданий додаток, бо у виданих раніш законах не було вказівок про позбавлення членів профспілок виборчих прав: до них належало застосовувати загальні для всіх вимоги.

б) Селяни й козаки-хлібороби, що не користуються з найманої праці на те, щоб мати прибутки. Виняток—у розумінні допущення в сільському господарстві найманої праці й непозбавлення виборчих прав осіб, що користуються в сільському господарстві з найманої праці—зроблено для тих трудових господарств, які через стан своєї робочої сили або реманенту не можуть виконати своєчасно потрібної сільсько-господарської роботи. В таких випадках згідно з Земельним Кодексом (арт. арт. 38-40 Зем. Код. УСРР і арт. арт. 39-41 Зем. Код. РСФРР) допускається застосування в сільському господарстві найманої праці, але з тією неодмінною умовою, щоб усі працездатні члени господарства брали участь у роботі нарівні з найманими робітниками та щоб не стали вони експлоататорами, які самі не працюють, а живуть з чужої праці.

в) Всі, хто служить у Червоній армій, Червоній флоті та органах міліції. Це право військових і міліції брати участь у виборах треба відзначити через те, що на Заході в демократичних республіках військові, відбуваючи дійсну службу, не мають права голосу.

г) Вчителі й учні всіх учбових закладів; отже, учні так званих середніх учбових закладів: шкіл другого ступеня— мають виборчі права, тимчасом на Заході учні в гімназіях і подібних до них учбових закладах виборчих прав не мають. З другого боку, французька конституція надає пасивного виборчого права професорам, що займають катедри за конкурсом або з рекомендації професорської колегії, отже, позбавляє цього права професорів і вчителів вищих шкіл, що дістали катедру

не цим шляхом; у нас ця обставина, як саме дісталась кому катедра, зовсім не знеславлює вчителя як громадянина і як виборця.

ґ) Члени сільсько-господарських артілей, поодинокі кустарі та члени міських та сільських кустарних артілей. Артілі сільсько-господарські та кустарні є артілі виробничі, отже, їх члени є виробники, цеб-то особи, що присвячують себе продуктивній суспільно корисній праці і через те мають за Радянською конституцією виборчі права. Так само мають за Радянською конституцією виборчі права й кустарі-одинці, як особи, що присвячують себе продуктивній праці й не застосовують праці найманої, цеб-то не експлоатують найманої робочої сили; отже, кустарі, у яких працюють наймані робітники, не мають виборчих прав.

д) Безробітні, зареєстровані на біржі праці; там, де бірж нема, безробітні, щоб довести свої права на участь у виборах подають посвідки від райвиконкому, сільради, або міліції про те, що вони є дійсно безробітні і своїм соціяльним станом не належать до нетрудового елементу та що взагалі вони не позбавлені прав на участь у виборах (приміром, з вироку карного суду).

е) Утриманці органів соціяльного забезпечення та інваліди. Треба вважати, що в тих випадках, коли інвалідам громадянської війни, так само інвалідам праці замість пенсії надається права на неплатний патент ручної торговлі, цих інвалідів виборчих прав не позбавляється. В даному разі той прибуток, що його мають інваліди, не править їм за джерело до збагачення; його скоріш треба розглядати як своєрідну компенсацію інвалідові за те, що держава не бере його на своє утримання.

є) Чужинці, що проживають на території Радянської республіки, але лише ті з них, що належать до робітничої класи або до селянства, яке не користується з чужої праці. Отже, робітник з професії, що на якийсь час приїхав з-за кордону, має за Радянською конституцією виборчі права.

ж) Члени семей тих осіб, що мають виборчі права, як буде посвідчено, що вони працюють тільки в домашньому господарстві. Отже, дружина робітника або службовця, що торгує на базарі з патентом, виборчого права не може мати. Удову робітника, яка працює тільки в домашньому господарстві, належить визнати за таку, що має виборчі права, бо значіння цього артикулу є в тому, щоби втягти жінку-пролетарку в громадське життя.

Відповідно до цього виборчих прав не мають:

а) Особи, що застосовують найману працю задля своєї вигоди. Тут осіб, що користуються в найманої праці до домашнього обслугування та не заради прибутку, а для потрібних послуг, виборчих прав не позбавляється.

б) Особи, що живуть з нетрудових доходів, як от: відсотків з капіталу, доходів від підприємств, надходжень з майна то-що приватні крамарі й приватні комерційні фактори. Закон зробив виняток для двох категорій осіб: по-перше, для осіб, що отримують відсотки з вкладів по трудових ощадних книжках та з облігацій, випущених радянською владою; по-друге, для осіб, що продають своє майно та продукти свого виробництва (приміром, з возів), якщо вони не зобов'язані мати на це промислові свідоцтва. Це означає, що селянин, хоч і продає продукт свого сільського господарства, не тратить виборчого права, бо в даному разі він продає продукти свого сільського господарства не як крамар, але з воза, а на такий продаж ніякого патента на торговлю не треба. З другого боку, позбавлення виборчих прав усієї маси селянства на тій підставі, що селяни продають свої продукти з возу, суперечило б не тільки принципові єднання міста з селом та втягування селянства в справу управління державою під проводом міського пролетаріяту, але й самому поняттю робітничо-селянської держави.

в) Ті, що служили в контр-революційних організаціях; докладний перелік тих служб, що позбавляють виборчих прав, встановлює Інструкція Центральної Виборчої Комісії при ЦВК Республіки.

г) Особи духовного стану всіх культів, члени правлінь релігійних товариств і жінки згаданих осіб.

ґ) Особи, визнані судом за злосливих дезертирів Червоної армії і флоти, протягом двох років після судового вироку.

д) Особи, засуджені судом за корисливі і ганебні злочини— на термін, встановлений законом або судовим вироком, так само особи, що відбувають присуджену кару у в'язниці або на примусових роботах.

е) Особи, що оптували (цеб-то прийняли) чужоземне громадянство й через те мають обов'язок за певний строк покинути Радянську Республіку. Радянська конституція дозволяє чужинцям користуватися з виборчих прав на підставах, однакових з громадянами Радянських республік, цеб-то з умовою, якщо ці чужинці є трудящі та, крім цього (тільки в РСФРР), якщо

вони проживають задля трудових занять. Надання прав чужинцям зовсім не обумовлене тим, що вони с бе залічують до громадян чужоземної держави. Тому трудящий із чужоземних народженців зовсім не може бути зацікавлений в тому, щоб оптувати чужоземне громадянство, бо Радянська конституція з цього погляду не робить ріжниці між чужинцями та радянськими громадянами. Отже, заява чужоземного народженця, що він бажає закріпити своє чужоземне громадянство, ясно вказує, що ця особа бажає поставити себе в якесь особливе становище, виділивши себе з-поміж радянських громадян. Тому радянська влада вимагає від таких осіб, щоб вони за певний строк виїхали за кордон, покинули межі Радянської Республіки, отже надавати таким особам права участи у виборах органів Радянської державної влади було б і недоцільно, і політично неправильно.

є) Душевно-хворі, божевільні і ті, що є під опікою.—Ці особи не можуть здати собі справи зі своїх вчинків, через те й не можна їх визнати за осіб, яким можна було б доручити участь у державному будівництві.

ж) Особи, вислані адміністративним порядком, як контр-революційний і соціяльно небезпечний елемент,—на час їхнього заслання. Таких осіб, звичайно, не можна розглядати як підпору радянської державности та будівництва, так само і радянської суспільности.

47. Визначення куркуля. В звяку з тим, що Радянська конституція будує виборче право на класовому принципі, а саме на трудовій ознаці й позбавляє виборчих прав як осіб, що живуть з нетрудових доходів, так і тих осіб, що застосовують найману працю задля своєї вигоди, треба спинитися на питанні: кого належить вважати за куркуля і через те за позбавленого виборчих прав?—Це питання розвязується зовсім не за маєтковою, але виключно за трудовою ознакою. Селянина, який поліпшує свій маєтковий стан коштом свого сільського господарства, коштом оброблювання землі, не можна підвести під категорію куркулів, хоч які великі були б його доходи від землі, від його господарства, бо це доходи трудові. Куркуль буде той селянин, що експлоатує сільську бідноту або має свої доходи від експлоатації сільського середняка.

З цього погляду дуже чітку проводить межу між куркулем та некуркулем тов. О. І. Риков:

„До куркулів треба зарахувати тих, що експлоатують будь-яким способом відсталіші сслянські господарства, наживаються коштом бідноти, темноти, неорганізованости господар-

ства й селянства. Але той, хто добре обробляє землю, це не куркуль, це—радянський робітник...

„Куркуль є суспільна категорія поміщиків, які зростають, цеб-то таких, що живуть і розвиваються коштом инших селян. Але той, хто живе з того, що добре обробляє землю, це—найкрайщий радянський селянин, наш найближчий приятель...

„І ті селяни, що робляться заможні через поступ, переворот у царині хліборобства, боротьбу зі стихійністю селянського господарства, через всілякі поліпшення, звичайно, є наші найкращі радянські робітники й до куркулів їх аж ніяк неможна зарахувати...“ (Промова Голови Раднаркому Союзу РСР тов. О. І. Рикова на Нараді в справі Радянського будівництва: „Правда“ і „Известия“ з 11 січня 1925 року № 9).

Таке саме визначення поняття „куркуль“ дає й Наркомзем України тов. Клименко на Всеукраїнській Нараді в справі роботи на селі. Він відповідає на питання, кого належить вважати за куркуля: „Це — той, хто лихварює й експлоатує, нагромаджуючи на цій базі капітал. Селянин, що має два коні й дві корови, зовсім не куркуль, його не треба боятися й не можна гудити“. (Харк. газета „Комуніст“ з 4 грудня 1924 року, № 270).

Аналогічний погляд висловлює й секретар ЦК КП(б) У тов. Квірінг у своїй статті: „Незаможники й середняки—селянський фундамент радянської влади“. Він ставить питання: хто є куркуль?—і відповідає:

„Від міцного господаря до куркуля ще далеко. Ми вважаємо, що куркуль на селі—це той господар, що живе не з власної праці, але коштом праці инших, пускаючи в оборот нагромаджені гроші...

„Куркуль иноді не має селянського господарства, але тоді він торгує, позичає під відсотки гроші біднякам (лихвар), бере підряди, постачання, де використовує найману силу, має підприємства — шеретовки, млин — або має великі сільсько-господарські машини (молотарки), якими він молотить за гроші і т. и.

„Часом він працює, як і решта селян, але в додаток робить те саме. Дехто має велике сільське господарство з орендованою землею або без неї, годує чимало худоби, тримає постійно наймитів.

„Одним словом, куркуль відрізняється від середняка тим, що він живе й багатіє не лише коштом своєї робочої сили, але й коштом своїх капіталів, коштом витиснених соків з инших“. (Харк. газета „Комуніст“ з 3 січня 1925 р. № 2).

Далі тов. Квірінг вказує, що куркуль становить якихось 5% селянства, доходячи в окремих районах до 10%, а решта 90—95% селянства—це біднота, або середняки. Середняки бувають і бідніші і багатіші, та й не зовсім кепсько було б радянській владі, коли б середній річний дохід середняка підвищився, хоча б, з 300 карб. до 600 крб., а бідняка до 300—400 карб. „Від цього середняк не стає куркулем, а бідняк робиться нестійким середняком. Ось у якому розумінні нам треба, щоб 90—95% селян стало багатіші, хоч і не багатіями, не глитаями."

Отож куркуль—це не просто заможний селянин, а багатій—глитай, який живе з експлоатації сільського середняка та бідняка, або з нетрудових доходів.

Не зайва буде річ одзначити законодавче визначення куркуля в п. „в" арт. 10 Інструкції про вибори до Рад з 28-IX-26 року: „Особи, які поневолюють навколишнє населення, систематично здаючи йому на користування свої сільсько-господарські машини, робочу худобу то що, або які постійно постачають населення кредитом (товаровим або грошовим) на кабальних умовах". Гадаємо, що це законодавче визначення містить у собі всі ознаки куркуля, на які ми вказали вище, а саме: куркуль це не є просто заможний селянин, а багатій—глитай, що живе з експлоатації сільського середняка й бідняка або з нетрудових доходів.

48. Чи змінилося Радянське виборче право? Останніми часами в партійних і позапартійних колах порушується питання: чи не зійшло радянське виборче право з принципів 1918 року? Підставу до порушення цього питання вбачається в тому, що до виборів до Рад притягнуто такі шари населення, які раніш виборчих прав не мали й у виборах участи не брали. Тут вказують на кустарів, візників, ремесників то що, цеб-то на осіб, які здобувають собі кошти до життя заробітною платою. З цього роблять висновок, що радянське виборче право має тенденцію перейти в загальне виборче право західніх країн і поширитися на буржуазію.

Особливо яскраво поставив це питання Осовський у своїй статті: „Партия перед XIV' с'ездом" в № 14 1926 р. журналу „Большевик", де він дає таку прогнозу майбутньому розвиткові радянського виборчого права, наче-б то Радянська держава під дужим натиском куркулів і буржуазії буде, кінець-кінцем, змушена дати політичні права куркулям і буржуазії.

Тому гадаємо ми, що питання про те, чи не зійшло радянське виборче право, в наслідок теперішнього поширення

соціяльної бази радянської державної влади, з основних принципів 1918 року, є актуальне.

Основний принцип радянського виборчого права є в тому, що воно являє собою право не загальне, як це діється на Заході, але класове, встановлене виключно для трудящих, для трудових шарів населення міста й села. Цей класово-трудовий принцип править за підвалини всім конституціям усіх радянських республік, як союзних, як і автономних. Він яскраво й чітко виявляється в арт. 64 і 65 Конституції РСФРР 1918 року, яка править за зразок усім дальшим радянським конституціям. Вияв і сутність цього класово-трудового принципу становлять основні норми радянських конституцій, які визначають коло громадян, що мають за радянськими конституціями виборчі права: активне й пасивне. На те, щоб обирати та бути обраним до ради, громадянин повинен, з одного боку, здобувати собі засоби (кошти) до життя продуктивною й суспільно-корисною працею, а з другого боку—він не повинен застосовувати найманої праці за для прибутку або жити з нетрудових доходів.

Ми не станемо тут порушувати тієї дуже цікавої справи, яка праця є з погляду Радянської конституції продуктивна й суспільно-корисна. Але, щоб відповісти на основне поставлене це питання про відповідність сучасного радянського виборчого права класово-трудовому принципові, нема ніякої потреби докладно розглядати питання про те, яка праця називається продуктивна й суспільно-корисна. Щоб дати відповідь на основне наше питання: чи має радянське виборче право своєю тенденцією охопити й буржуазію, — досить буде вказати, що користування з найманої праці або проживання з нетрудових доходів становлять негативний момент для визнання можливости мати політичні права. І, навпаки, кожна праця, власне праця, становить позитивний момент для радянського виборчого права незалежно від того, чи буде ця праця фізична чи розумова, чи оплачується її заробітком у формі плати, цеб-то за певні перемежки часу, чи може за результат праці, за продукт, що його створив сам виробник.

З цього погляду праця ремесника, кустаря нічим не одмітна від праці хлібороба, — обидва вони виносять на ринок свою робочу силу свою працю, що набрала вигляду певної цінности все одно — матеріяльної, чи нематеріяльної. Тут має вагу те, щоб вони не користувались з найманої праці як інґредієнту (складовини), що входить у створений від них продукт, як витвір їхньої праці. Отже, й кустар-ремесник лише тому, що за свою

працю він отримує не заробітну плату, в формі періодичних платіжів, але за результатом своєї праці - не виходять з категорії трудящих, тому й не можна залічити його до нетрудових елементів. Через те поширення на нього виборчого права, яке ґрунтується на класово-трудовому принципі, є цілком природне й цілком відповідає основам радянського державного ладу.

Не треба тут забувати однієї обставини, на яку, видно не завжди звертається належну увагу. Дехто у нас якось не досить чітко з'ясовує собі поняття радянської демократії, залічуючи до неї виключно тих осіб, що живуть із заробітної плати Аджетов. Ленін раз-у-раз указував, що радянська демократія є не „щира демократія" Заходу, але „найвища демократія", цеб-то демократія без буржуазії. Він вказував, що ця демократія обіймає собою всіх трудящих і можлива в умовинах диктатури пролетаріяту, що її державною формою є ради, цей новий в історії людства державний апарат, через який „авангард пригноблених клас може підіймати, виховувати, навчати й провадити за собою всю велетенську масу тих клас, що досі стояли цілком осторонь від політичного життя, від історії".

Радянська демократія обіймає всіх трудящих і виключає всіх тих, хто вживає найманої праці за для прибутків, або живе з нетрудових доходів. Отже, такі шари населення, що не належать до радянської демократії, не можуть належати і до радянського виборчого корпусу, цеб-то не можуть ані обирати, ані бути обраними до рад. Таким чином, ніяких тенденцій до поширення радянського виборчого права на буржуазію, хоч би й дрібну, в радянській державній системі нема та й не може бути.

Чому ж перед добою нової економічної політики до користування з виборчих прав у нас не притягувано тих шарів трудящого населення, які й тоді мали виборчі права? Відповіди на це треба шукати в об'єктивних умовинах радянських республік за „воєнного комунізму", коли країна переживала громадську війну й була в стані обложеного табору, коли все було мілітаризовано і промисловість зупинилася. Тоді не було умов до розвитку кустарного промислу та дрібної промисловости, а все трудяще населення тримало зброю в руках. Тоді треба було боротися на фронтах із західніми інтервентами та своєю, рідною контр-революцією, а розвиток принципів радянської демократії припинилося.

За тих часів пролетаріят, взявши провід у боротьбі—до того ж зі зброєю в руках,—за здобутки революції, не мав змоги вживати заходів і переводити їх, щоб організаційно охопити всіх

трудящих, усю велетенську масу, яка до цього часу стояла цілком осторонь від політичного життя, від історії. Аж тоді, коли пролетаріят упорався з громадською війною, як класа — геґемон на фронтах, зміг він зайняти своє становище класи геґемона й у мирному будівництві та взятися за організацію всіх трудящих шарів населення країни.

Отже, те, що тепер притягається до користування з виборчих прав ті шари трудящого населення, які перед новою економічною політикою в виборах рад участи не брали, зовсім не означає поширення соціяльної бази радянської державної влади, поширення політичних прав на нові шари населення, відступу від класово-трудового принципу радянського виборчого права. А тим більше нема аж ніяких підстав казати, начеб-то радянський державний лад має в собі тенденцію наділити політичними правами куркулів і буржуазію.

Не треба плутати двох понять: поширення політичних прав на нові шари населення та організаційного охоплення тих шарів населення, на які політичні права вже поширила конституція 1918 року.

49. Виборчі Комісії (Виборкоми). Перед виборами потрібна спеціяльна підготовча робота. Треба скласти реєстри осіб, що мають виборчі права, так само реєстри тих осіб, що їх виборчих прав позбавлено. Реєстри обох категорій треба скласти за спеціяльною формою, встановленою заздалегідь. Коли складається ці реєстри, завжди бувають помилки: можна пропустити або неправильно записати когось не в той реєстр (приміром, помилково до реєстру осіб, що мають виборче право, записати особу позбавлену цих прав). Віцділя виникає потреба перевірити ці реєстри і право кожного зацікавленого громадянина оскаржити неправильність у реєстрах, отже, й потреба розглянути ці скарги.

Далі, вибори повинні відбуватися за певною системою, отже, треба виробити план переведення виробів і керувати місцями при переведенні виборів за цим планом. Нарешті, коли вибори переведено, доводиться перевіряти, чи правильно їх переведено з погляду законности, та визнати їх за правильні, цеб-то затвердити, або визнати їх за переведені неправильно і через те скасувати. Для такої роботи й призначив закон спеціяльний орган в особі Виборчих Комісій (Виборкомів), на які покладено обов'язок організовувати й переводити вибори до рад і на з'їзди рад.

„Інструкція про вибори до рад", затверджена від ЦВК'а Союзу РСР 28 березня 1926 року, визначає в арт. 3 мету та відміни

виборчих комісій : „З метою планово й своєчасно переводити вибори до сільських і міських рад та на з'їзди рад утворюється виборчі комісії республіканські, обласні, крайові, губерські, окружні, повітові, волосні, районні, сільські та міські". Отже, на те, щоб вибори не лише до сільських і міських рад, але й на з'їзди рад відбувалися за певним планом і в певні строки, запроваджується в кожній союзній республіці мережу виборчих комісій, починаючи від республіканської—єдиної на всю республіку, аж до сільських і міських.

Далі інструкція пояснює, розвиває і точніш викладає функції виборчих комісій в арт. 9 ось як: „До прав і обов'язків виборчих комісій належить: а) стежити за законним і своєчасним переведенням виборів на відповідній території; б) керувати роботою нижчих виборних комісій та їхніх уповноважених у справі виборів; в) подавати звідомлення про хід виборів і всі зібрані в цій справі матеріяли до відповідного виконавчого комітету; г) подавати пропозиції виконавчим комітетам про розпуск нижчих виборчих комісій, про одвід окремих їхніх членів та про скасування їхніх постанов; ґ) вимагати від нижчих виборчих комісій звітів про виконану роботу; д) розглядати протести й скарги на дії нижчих виборчих комісій; е) призначувати уповноважених головувати на виборчих зборах; є) розсилати виборчі повістки; ж) складати реєстри виборців там, де постановами центральних виконавчих комітетів союзних республік буде це визнано за потрібне; з) складати реєстри осіб, позбавлених виборчих прав" (Зб. Зак. СРСР, 1926 р. № 66 арт. 501).

Таким чином, ця мережа виборчих комісій становить вже систему, де окремі частини, окремі виборчі комісії є між собою в певних правних взаєминах. Отже, маємо тут певну систему установ, на яку покладено обов'язки що до переведення всієї виборчої кампанії з початку й до кінця. До того-ж закон розмежовує компетенцію виборчих комісій, встановлюючи, що Центральна Виборча Комісія, утворювана в кожній союзній республіці постановою її Центрального Виконавчого Комітету, має за своє завдання загальне керовництво виборчою кампанією в союзній республіці, а поруч цього і розгляд скарг на дії нижчих виборчих комісії (арт. 1 і 2). Через таке зосередження керовництва всією виборчою кампанією в єдиному республіканському центрі й переведення цього керовництва від центру до найнижчих виборчих комісій, сільських і міських, забезпечується єдність законности в царині переведення виборів на всій території

союзної республіки та „забезпечення прав трудящих мас“ і „недопущення до виборів експлоататорських елементів населення“ (арт. 1 Постанови ЦВК'у СРСР з 28-IX 1926 р. „Про затвердження інструкції про вибори до рад“).

Виборчі комісії організується лише на час виборчої кампанії й після переведення виборів розпускається їх (арт. 22 і 34 Інструкції). Отже це — установи не постійні, а лише тимчасового характеру, хоч у їхні функції входить робота характеру постійного, а саме провадити реєстри: один обов'язковий для всіх союзних республік реєстр осіб, позбавлених виборчих прав, і другий лише в тім разі, якщо постановою центрального виконавчого комітету тієї або иншої союзної республіки визнано за потрібне провадити такий реєстр — реєстр осіб, що мають виборчу правоздатність, реєстр виборців (арт. 9 п „і“ і „к“). Видима річ, що в часі між виборчими кампаніями матеріяли для цих реєстрів збирають і підготовляють відповідні виконкоми.

У звязку з тим, що на виборчі комісії закон покладає обов'язки провадити реєстри і керувати переведенням виборів на місцях, цікаво згадати про порядок організації виборчих комісій. Що до складу центральних, цеб-то республіканських виборчих комісій, згадана Інструкція в арт. 1 вказує, що число членів виборчих комісій, так само їхній склад, визначають центральні виконавчі комітети союзних республік, до того ж закон приписує, що до складу центральних виборчих комісій треба неодмінно включати представників від робітників і селян, безпосередньо звязаних з підприємством або сільським господарством, так само представників од національних меншостей. Отже, це є установи, що залічують до свого складу представників од місцевого трудящого населення — робітників, звязаних безпосередньо з підприємством, та селян, звязаних безпосередньо з сільським господарством.

Таке об'єднання принципу призначення, до того ж призначення зверху — від вищого виконкому — з принципом виборів на місцях маємо в способі організації місцевих виборчих комісій. Так, виборчі комісії автономних республік і автономних країв, так само обласні, крайові, губерські та відповідні до губерських, утворюють дотичні виконавчі комітети в складі 11 осіб, з них голова та 2 представники від відповідного виконавчого комітету; голів перелічених комісій затверджує президія центрального виконавчого комітету відповідної союзної республіки з пропозиції центральної виборчої комісії цієї республіки. Повітові та відповідні до них виборчі комісії створюється в складі 9 осіб,

де голову затверджує вищий виконком (губерський, або відповідний до нього), а 2 представників видвигають: одного повітовий, або відповідний до нього виконком, а другого — місцева міськрада. Волосні або відповідні до них виборчі комісії утворюється в складі 7 осіб, з яких 2 є представники волосного або відповідного до нього виконкому, а голову призначає повітовий або відповідний до нього виконком. Голову сільської виборчої комісії, яка складається з 7 осіб, призначає волосний або відповідний до нього виконком, а голову міської виборчої комісії, яка складається теж із 7 осіб, затверджує відповідний вищий виконком; до того ж у склад сільської виборчої комісії входять 2 представники сільської ради, а в склад міської два представники відповідної міської ради.

Представництво громадських організацій у виборчих комісіях перведено цим законом ось як. До складу кожної виборчої комісії входять представники: об'єднання професійних спілок, Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки Молоди (ВЛКСМ), далі у виборчі комісії автономних республік і автономних країв, так само в комісії обласні, крайові та губерські (і відповідні до них) входять по одному представники відділу робітниць ВКП(б), міської ради, національних меншостей, Червоної армії і 2 представники — делегати селянських організацій (товариства взаємодопомоги, комітету незаможних селян, спілки Кошчі). Такі самі представники входять і в повітові та відповідні до них виборчі комісії у волосні, сільські та міські виборчі комісії, при чому в волосних і сільських виборкомах жіночі організації мають своє представництво від делегатських зборів селянок, а в міських — від робітниць, які обирають своїх делегаток на загально-міських делегатських зборах жінок-робітниць.

Таким чином, коли на Заході йде суперечка про те, кому доручити провадити виборчі реєстри, чи громадським організаціям, чи може державним установам і яким саме, то в радянських республіках цю справу розвязано, створивши виборчі комісії під головуванням особи, затвердженої або призначеної від вищого виконкому, цеб-то від органу державного управління й місцевого самоврядування, в складі представників відповідного виконкому міської або сільської ради, цеб-то теж органів державного управління й місцевого самоврядування, при чому до цього складу обов'язково включається представників місцевих громадських організацій, як от: профспілки, ВЛКСМ, місцевих селянських організацій і організації в справі втягнення

жінок у роботу державного управління країною, не кажучи вже про обов'язкову участь у складі виборкомів представників Червоної армії.

50. Виборчі одиниці. Раніш, ніж переводити вибори, треба проробити спеціяльну роботу підготовчого характеру, а саме: 1) правильно встановити виборчі одиниці, 2) правильно скласти реєстри виборців. Не проробивши цієї роботи, неможливо перевести вибори за представницької державної системи що на Заході, що й у нас.

На Заході існує розподіл виборчих округ, що його провадиться законодавчим шляхом і встановлюється на постійний час, бо там переводиться вибори за принципом територіяльним. У нас переведення виборів зорганізовано за принципом виробничим.

Ґрунтовна ріжниця між організацією виборів за принципом територіяльним і організацією виборів за принципом виробничим є в тому, що там, де панує принцип територіяльний, за виборчу одиницю править певна територія, територіяльно одмежований район, місто, або частина міста без найменшої залежности факту проживання виборців на цій територіяльній ділянці від умов виробничих; тимчасом там, де вибори виходять із принципу виробничого, виборчу одиницю становить підприємство, установа, навіть окрема військова частина або шкільний заклад, бо між виборцями таких виборчих одиниць є щільний звязок з'умовлений спільними інтересами в наслідок спільної діяльности. Иншими словами, за принципу територіяльного виборча одиниця ґрунтується на факті простого проживання на територіяльній ділянці, а за принципу виробничого виборча одиниця має за свою підставу об'єднання виборців за ознакою виробничою; за принципу територіяльного об'єднання виборців у виборчу одиницю є цілком штучне, коли ж застосовується принцип виробничий, то це об'єднання є щільніше й зовсім природне.— Порівняй Положення про вибори до міських рад, затверджене ВУЦВК'ом 10 вересня 1921 року, арт. 21. „При виборах до Міськрад за виборчу одиницю вважається підприємство, установу, військову частину, учбовий заклад або спеціяльний виробничий пункт, що його встановлює Центральна Виборча Комісія" (Зб. Зак. УСРР 1921 року, № 13, арт. 355).

Згідно з цим законом виробничий принцип що до членів профспілок, які не працюють у підприємствах, переведено так, що ці члени, не маючи змоги об'єднатися в підприємствах, вибирають у правліннях своїх спілок, а інваліди здійснюють свої

виборчі права при тих установах, відкіля вони дістають допомогу (прим. 2 і 3 до арт. 21).

Виробничий принцип виборів означає організацію виборів по виробництвах, цеб-то по підприємствах або по установах. Але кількість робітників у підприємствах або співробітників по установах не можна заздалегідь твердо встановити, бо вона завжди збільшується або зменшується. Тому за виробничого принципу виборів нема можливости визначити заздалегідь законодавчим або иншим яким порядком, що такі — дрібні або середні підприємства чи установи голосують вкупі, як одна виборча одиниця: підприємство може цілком закритися або розростися, а установа може влитися в иншу або скоротити свій штат. Тому роботу в справі правильного встановлення виборчих одиниць треба у нас провадити перед кожними виборами, і покладено її у нас на виборкоми.

51. Реєстри виборців. Правильно скласти реєстри виборців треба через те, що кожна особа, яка має виборче право повинна до моменту самих виборів мати доказ свого права на участь у виборах як взагалі, так і що до даної виборчої одиниці. За такий доказ є власне те, що записано дану особу до реєстру виборців даного підприємства або установи (на Заході—даної, виборчої округи та вручено їй виборчий листок).

На Заході реєстри виборців складають представники місцевої виконавчої влади, місцева адміністрація під контролем органів самоврядування або суду. Досвід довів, що в умовах певної бюрократичної організації місцевого управління, як приміром, у Франції, місцеві органи можуть бути за знаряддя до тяжких зловживань у справі самого ведіння виборчих реєстрів, тим-то й легко пояснити можливість впливу уряду на результати вибору, так само й вплив місцевої буржуазії на проведення своїх кандидатів та недопущення своїх противників у виборчі реєстри. Хотівши уникнути такого явища, деякі законодавства після довгого досвіду та завзятої боротьби в середині законодавчих органів дійшли висновку, що треба доручити складання реєстру не адміністрації, але судовій владі, яка—на думку буржуазії—є орган, що розвязує конфлікти між державою та особою (теорія правної держави), бо буржуазія стверджує, що її суд стоїть поза партіями, поза місцевими впливами, поза впливом центру.

Ми не фетишизуємо нашого суду, але одверто заявляємо, що наш суд, як і всі суди на всьому світі, є суд класовий; з другого боку, ввесь апарат нашої державної влади від найнижчого

до найвищого з усіма його розгалуженнями й органами складається із трудящих і через те класових суперечностей в собі не має; нарешті, наші Ради є водночас і органи державного управління і місцевого самоврядування. Тому провадити виборчі реєстри Радянська конституція доручає органам, що їх виділяють ради й виконкоми, як органи рад, цеб-то виборкомам.

Складання реєстрів в РСФРР обмежується лише реєстром осіб, позбавлених цих прав. В УСРР складається два реєстри: а) реєстр осіб, що мають виборчі права, б) реєстр осіб, позбавлених цих прав. Інструкція СРСР з 28 вересня 1926 року постановила, як обов'язок для всіх союзних республік, провадити один реєстр, а саме—реєстр осіб, позбавлених виборчих прав; провадити реєстр виборців, цеб-то осіб, що мають виборчу правоздатність, ця інструкція про вибори до рад полишила на волю союзних республік, які мають розвязувати цю справу постановами своїх центральних виконавчих комітетів (арт. 9 п. „і" і „к").

Реєстри виборців належить складати за спеціяльною формою, встановленою в законі, та оголошувати власно: в РСФРР—за тиждень, в УСРР—за 30 днів перед виборами.

Коли складається реєстри виборів, завжди можуть статися огріхи: кого пропустять, а кого запишуть не в той реєстр (приміром—помилково до реєстру осіб, позбавлених виборчих прав, запишуть особу, що по закону ці права має). Відціля виникає право кожного громадянина подавати скаргу на неправильність у реєстрах.

Інструкція про вибори до рад встановлює одноманітний для всіх союзних республік порядок, як подавати такі скарги та як їх розглядати. Особи, залічені постановами виборчих комісій до реєстрів позбавлених виборчих прав, можуть оскаржити ці постанови протягом тижня з того дня, коли оголошено або вивішено реєстр. Скарги ці подається до тієї виборчої комісії, яка цей реєстр склала. Виборча комісія, одержавши скаргу, має обов'язок за три дні після одержання переслати її зі своїм висновком до вищої виборчої комісії.

Скарги на постанови сільських виборчих комісій, подані до волосної (або відповідної) виборчої комісії, розглядається протягом трьох днів. Волосна або відповідна до неї виборча комісія, розглянувши скаргу, відсилає її зі своєю постановою до сільської виборчої комісії для оголошення оскаржувачеві; коли ж волосна або відповідна до неї виборча комісія оскаржувачеві відмовить, то цю відмову ставиться під контроль або на затвер-

дження повітової виборчої комісії, до якої волосна комісія пересилає скаргу зі своєю постановою про те, що вона відмовилась її задовольнити; а повітова комісія має обов'язок за три дні цю скаргу розглянути і ухвалити свою постанову або про задоволення скарги або про затвердження постанови нижчої комісії; постанову повітової виборчої комісії оголошується як тій виборчій комісії, що її постанову оскаржено, до відома, виконання і керовництва надалі, так і оскаржувачеві.

Скарги громадян не губерських міст подається до міської виборчої комісії, яка має обов'язок розглянути скаргу за три дні, і як цієї скарги не буде задоволено, переслати її до повітової виборчої комісії, що її постанову оголошується як міській виборчій комісії так і оскаржувачеві. А скарги громадян губерських міст на позбавлення їх виборчих прав, цеб-то на те, що їх у міській виборчій комісії записано до реєстрів осіб, позбавлених виборчих прав, або не записано до реєстру виборців розглядають губерські виборчі комісії за тижневий термін.

Інструкція про вибори до рад не має в собі вказівок на право оскарження постанов повітових або губерських комісій про відкинення скарги; звідціля виникає, що ці постанови є остаточні і оскарженню не підлягають. Але арт. 21 встановлює, що в порядку найвищого управління справи про позбавлення виборчих прав у союзних республіках розвязує президія центрального виконавчого комітету відповідної союзної республіки; отже, остання інстанція, яка розвязує питання про виборчу правоздатність особи, позбавленої виборчих прав від місцевої виборчої комісії, є президія центрального виконавчого комітету відповідної союзної республіки, яка розглядає справу про виборчі права громадянина не в порядкові скарги, але в порядкові розгляду прохання про відновлення в виборчих правах.

52. Передвиборчі збори. Крім визначування виборчих одиниць і складання реєстрів виборців, до обов'язків виборкомів належить: організувати передвиборчі збори, встановлювати число виборчих пунктів для виборчих зборів та визначувати кількість делегатів до місцевої ради від кожних виборчих зборів, відповідно до числа виборців (для сільських місцевостей—залежно від числа людности).

На переведення передвиборчих і виборчих зборів виділяє виборком спеціяльних уповноважених і посилає їх з цією метою на заздалегідь намічені дні на виборчі пункти.

Передвиборчі збори мають такі завдання: 1) вислухати та обміркувати звіти депутатів про діяльність ради, до якої їх було

обрано, та про їхню особисту діяльність у цій раді, 2) скласти проєкта наказу новообраним депутатам та виробити програму діяльности на прийдешній період, 3) обміркувати й намітити кандидатури в члени ради. За загальним правилом передвиборчі збори не ухвалюють жодних постанов, які мали б юридичну силу державних актів; вони обмежуються тим, що ухвалюють лише проєкти постанов, а проєкти ці буде потім запропоновано загальним зборам, від яких залежатиме або обміркувати поданий проєкт або, навіть не ставлючи його на своє обміркування, ухвалити і, таким чином, надати йому юридичної сили акту, обов'язково до переведення в життя, або відкинути його. Але відціля не виникає, що роля й значіння передвиборчих зборів жодної не мають ваги. На цих зборах провадиться звітну кампанію, як частину кампанії виборчої, тут депутати здають звіт перед своїми виборцями і за себе, свою роботу в раді, і за раду, як працювала вона в звітному періоді, і за партію, до якої вони належать, за її провід і керування політикою державною та господарською. Тут новообрані депутати, новий склад ради і політична партія вислухають думку, організовану громадську думку виборчого корпусу та дізнаються про потреби, сподівання та вимоги виборців, що їх вони ставлять перед своєю обраною радою. Ці вимоги висловлюється в формі частин і параграфів наказу, який ставиться на остаточне обміркування та ухвалення перед виборчим складом.

Якщо „одмітну особливість рад становить те, що вони, будучи організаціями, які керують, будучи органами влади, правлять заразом по суті за організаторів громадської самодіяльности мас“ (див. промову т. Кагановича з 6 січня 1925 року на Нараді в справі радянського будівництва: стенограф. звіт цієї наради, стор. 98 і далі), то засіб до виявлення цієї самодіяльности мас, тоб-то виборців — це, насамперед, перевиборчі збори, де, як і взагалі на зборах виборців, що скликається з приводу депутатських звітів, виборці та їхні депутати зустрічаються одні з одними на діловому ґрунті критики роботи своїх депутатів і формулування програми їхньої роботи на майбутнє. Якщо „через ради виявляється активність і участь самого населення в керуванні державою, через ради населення розвязує свої питання“ (тов. Каганович, там само) — то вияв вимог населення від своїх рад, які воно обирає, та обмірковування тих способів, якими ради розвязуватимуть ці справи, відбувається на зборах виборців, на зборах передвиборчих, де опрацьовується яко-мога повну й докладну програму діяльности як цілої ради

на ввесь період її обрання, так і депутатів, яких до цієї ради посилає дана виборча одиниця.

Ось як визначає Л. М. Каганович ролю й значіння рад, як органів влади, через які населення розвязує свої справи: „Адже ми знаємо, товариші, що селянство й робітники не задовольняються та й не можуть задовольнятись самими балачками про політику, розмовами про політичну самостійність. Перед селянством виникають питання земельні, податкові, справи впорядкування, охорони здоров'я, народньої освіти, переходу до кращих форм сільського господарства то що. Через яку організацію ви можете це все перевести, активно допомогти селянству, активно організувати селянство? Яка організація може охопити собою допомогу кооперації, земельним справам, харчовим справам, справам упрядкування, управління, справам революційного порядку? Яка організація могла б усі ці питання — і господарські, і культурні, і адміністративні, і політичні — об'єднати? Лише ради". Виявити ці питання, формулувати вимоги, які треба перевести через ради, намітити й опрацювати способи розвязати ці питання через ради, як органи державного управління й місцевого самоврядування — це все становить завдання передвиборчих зборів.

Усі ці питання, так само й звіти депутатів цілком можна, та й закон цього не забороняє, ставити й на виборчих зборах; але життєва практика показала, що дуже доцільно виділити ці питання окремо та поставити їх на окремих зборах, присвячених спеціяльно на переведення виборів, щоб на цих окремих зборах мати змогу пильніше, докладніше та ґрунтовніше ці питання обміркувати і намітити найкращі шляхи до їхнього розвязання через ради.

Такі збори, а відбуваються вони за кілька днів перед виборчими зборами, мають як один із своїх найістотніших предметів занять ділову критику діяльности ради та її членів, депутатів від даної виборчої одиниці. Але радянська влада ділової критики, як способу ділового обміркування, не лякається, бо „радянська влада має вельми глибоке коріння в широких народніх масах, наша критика своїх таких хиб свідчить за нашу силу, а не кволість. Ви не знайдете такого уряду, який сам гостро критикував би свої ж таки хиби" (тов. Каганович, там само, стор. 101).

Нарешті, передвиборчі збори це організації, де виявляється та оформлюється організована громадська думка населення, до якої прислухається й не може не прислухатися радянський

державний апарат, для якого „треба домагатися того, щоб радянський апарат не командував, щоб радянский апарат не бачив свого завдання насамперед у тому, щоб управляти, примушувати й натискати, — щоб радянський апарат бачив своє завдання, як завдання організації, яка об'єднує маси, яка прислухається до потреб мас, як обмірковує питання, порушені масами, яка розвязує й пускає в рух усі господарські й культурні справи" (тов. Каганович, там само, стор. 108).

Це все веде до висновку, що передвиборчі збори становлять частину радянського апарату, який має за своє спеціяльне завдання виявити та оформити організовану громадську думку виборчого корпусу, а оформлення це знаходить собі вияв у постановах або проектах постанов, що їх ухвалюють виборчі збори з приводу вислуханих звітів своїх депутатів, у проектах постанов, запропонованих виборчим зборам, у змісті наказу новообраним депутатам, у наміченні та обміркуванні кандидатури на членів ради.

Відціля ясно, яке значіння має для виборців те, що вони відвідують передвиборчі збори, цей істотний апарат, через який провадиться звітну кампанію, як частину кампанії виборчої.

Щоб можна було правильно й цілком вільно для виборців перевести цю звітну передвиборчу кампанію в межах законности закон установив такий порядок, що передвиборчі збори провадять виборчі комісії, як органи, що мають за своє завдання забезпечити законне переведення усієї виборчої кампанії з початку й до кінця. Тому фактичне переведення передвиборчих зборів покладається на уповноважених виборчої комісії, що їх відряджають виборкоми в заздалегідь намічені дні на виборчі пункти.

53. Особисті виборчі листки. Опріч цього, в УСРР до обов'язків виборкомів належить роздавати громадянам, записаним у виборчі реєстри, з виборчими правами, о с о б и с т і л и с т к и на право участи в виборах. Ці листки відбирається при вході на виборчі збори, або підчас виходу з них. Ця система видачі виборцям особистих листків дає можливість виявити кількість і склад осіб, що брали участь у виборах (прийшли на вибори), так само виявити кожного, хто ухилився від виконання свого громадянського обов'язку, а це, — своєю чергою — дає підставу гадати, що запровадження системи особистих виборчих листків створює певний стимул до активнішої участи в виборах.

І справді, досвід показав, що розсилання особистих виборчих листків або особистих повісток, де зазначено час і місце

виборів, спричинилося до помітного підвищення числа виборців на виборах. Взявши на увагу цей досвід України, перша Всесоюзна Нарада в справі радянського будівництва при президії ЦВК'у Союзу РСР, яка відбувалася 5-7 січня 1925 року, постановила: „Визнати за потрібне запровадити повісткову систему звідомлювання виборців про надане їм виборче право та про час і місце виборчих зборів". Це було закріплено законодавчим шляхом у постанові ЦВК'а СРСР „Про перевибори до рад" з 16 січня 1925 року (Зб. Зак. СРСР 1925 р., № 6, арт. 54). Отже, закон з 16 січня 1925 року поширив на територію всього Союзу РСР ту систему, яку запровадила в себе УСРР, а саме — систему особистих виборчих листків. Видима річ, така повістка є по суті той самий особовий листок, що його видається кожному виборцеві на посвідчення його права на участь у виборах; але рівночасно повістка ця повідомляє, коли й де відбуватимуться виборчі збори, щоб кожен виборець заздалегідь про це знав. На 1925 рік визнано за потрібне здійснити цю систему повісткового повідомлення виборців по містах і в тих сільських місцевостях, де є як на місцеве сполучення справжня можливість своєчасно доставити виборцям ці повістки. Тому на майбутнє цю систему встановлюється як безумовне правило провадити вибори до рад.

Яке призначення має така повістка, правлячи заразом і за особистий виборчий листок, видко з промови т. Яковлева на Нараді при Президії ЦВК Союзу РСР з приводу питань радянського будівництва, ч. 1, 1925 р.: „Там, де це з технічних міркувань буде можливо, кожному виборцеві належить послати повістку. Повістка повинна вказувати виборцям, що, по-перше, він має виборче право, по-друге, — що виборчі збори відбудуться в такому-о місці, о такій-о годині. Отже, повістка нагадуватиме виборцям їхне право та обов'язок, як громадян радянської республіки, прийти на виборчі збори... А в багатьох випадках дуже відсталий селянин, зокрема селянка, з такої повістки дізнається про своє виборче право. Ось у чому значіння цього заходу". „Нарада в справі радянського будівництва, січень 1925 року" (стенограф. звіт, стор. 204).

Тут натрапляємо ми на питання: до якої міри обов'язково являтися виборцям на вибори, та чи можна визнати за державне право боротися примусовими заходами з абсентеїзмом, приміром,—карати за неприбуття виборців на вибори. Західньоєвропейська наука що до розвязання цих питань розкололася. Дехто вважає право обирати за право факультативне, цеб-то

таке право, з якого виборець може й не скористатися. Дехто заперечує такий погляд, запевняючи, що виборче право надається заради певних громадських цілей, що уникання виборів може шкідливо на них відбитись, бо тоді може вийти палата, що її склад не відповідатиме своєму призначенню та й сам він буде не бажаний (А. Д. Градовский, Собр. соч. т. V, стор. 367, видання 1922 р.). Ми гадаємо, що виборче право належить до так званих суб'єктивних публічних прав, а таких прав надає держава окремим особам для досягнення певної мети, поставленої від держави, і через те держава має право контролювати здійснення цих прав, як і кожного суб'єктивного права, отже, й впливати на осіб, які не здійснюють своїх прав, не користуються з них при виконанні своєї соціяльної функції. Тому, на нашу особисту думку, заперечень принципового характеру проти визнання за державою права карати за неприбуття на виборчі збори нема. Допустити до того, щоб розвивався абсентеїзм, навряд чи належить до завдань державної влади з нормальними функціями, бо держава є справжній представник переважної більшости населення, як це маємо в умовах радянської державности. Тому річ не в тім, чи має право держава впливати на тих, хто ухиляється від прибуття на вибори, а лише в тім, які форми цього впливу застосувати. Деякі західньо-европейські законодавства встановили грошову кару за неприбуття на вибори. Яку форму впливу застосовує законодавство радянське — покаже час, але принципових заперечень проти права впливу — гадаємо — не повинно бути. А в тім, радянська практика вважає тепер за можливе реагувати на абсентеїзм не каральними засобами, але поліпшенням системи переведення виборів, впливом на свій апарат, настановленням контролю над правильністю та законністю виборів то що.

Аж тоді, коли скінчено згадані вище підготовчі роботи, провадиться самі вибори. Вибори відбуваються на виборчих зборах, які вважається за дійсні, коли прибуло не менше як третина всіх виборців даної виборчої одиниці (35% ; порівняй: Нарада в справі радянського будівництва СРСР 3-7 січня 1925 року). В разі, коли нема кворуму, вважається, що вибори не відбулися й переноситься їх на один із найближчих днів.

54. Виборчі збори. Інструкція про вибори до рад встановлює порядок переведення виборчих зборів однаковий для всіх союзних республік (арт. 23 — 38). Встановлюючи загальний принцип, що вибори членів рад відбуваються на виборчих зборах, закон цим підкреслює, що членом ради може бути лише той, кого

справді обрано, та й то лише на виборчих, але не якихось инших зборах. Це, з одного боку, потверджує, що не може бути членві рад з призначення, а не обраних, а з другого боку, це забороняє радам приймати до складу своїх членів инших осіб через кооптацію, самодоповнення, а не через вибори на виборчих зборах.

Виборчі збори скликає виборча комісія, або її уповноважений, повідомляючи населення про день і місце скликання зборів і виборів не пізніш як за 5 днів. Це означає: 1) що ніхто инший, крім виборчої комісії або її уповноваженого, не має права скликати збори, які мали б усі права виборчих зборів, цеб-то могли би заявити, що обрана від них особа є депутат до ради, є член ради; право обрати в члени ради мають тільки виборчі збори, що їх скликає тільки виборча комісія або її уповноважений; 2) що виборчі збори, як такі, що їх скликається спеціяльно обирати членів ради, треба відрізняти від зборів передвиборчих, які, хоч їх може скликати виборча комісія або її уповноважений, проте, мають за своє призначення не переведення виборів але инші завдання, звязані з виборами, як-от: вислухати та обміркувати звіти членів ради, намітити кандидатів у члени ради, що їх мають обрати незабаром виборчі збори, обміркувати наказ майбутнім депутатам, членам ради то-що; 3) що про день і місце скликання виборчих зборів і виборів населення належить сповістити не пізніш, як за п'ять днів, инакше вибори можуть бути скасовані на підставі арт. 37 цієї інструкції, який вказує, що за привід до скасування виборів править порушення конституції Союзу РСР і союзних республік, так само порушення цієї Інструкції та інструкції союзних республік.

Говорячи про виборчі збори, інструкція про вибори до рад встановлює два принципи їхнього переведення: до принципу виробничого вона приєднує принцип територіяльний. Як загальне правило має силу принцип виробничий: по містах, селищах міського типу та фабрично-заводських селищах виборчі збори влаштовуються по виробничих або професійних одиницях (підприємствах, установах і професійних спілках), але громадяни, що не належать до підприємств, громадяни незорганізовані в профспілки, як-от: кустарі, домашні господині, візники то-що, беруть участь у виборах або в купі з рештою виборців на виробничих чи професійних зборах, або по територіяльних одиницях (районах, участках то що). Таким чином, територіяльний принцип переведення виборів і організації виборчих зборів встановлено лише для тих шарів міського трудящого населення, які не входять у підприємства та яких не зорганізовано в проф-

спілки, цеб-то яких не можна об'єднати ані за виробничою, ані за професійною ознакою, або, иншими словами, для тих шарів населення, що називаються неорганізовані шари, неорганізоване населення. Але навіть для таких шарів територіяльний принцип переведення виборів допускається лише в тому разі, коли з будь-яких причин ці шари не можуть взяти участи в виборах на виробничих або професійних зборах.

Для сільського населення встановлено чинний з початку революції принцип переведення виборів залежно від місця проживання виборців, яке сходиться з місцем їхнього виробництва, по селищах, які водночас правлять і за певні центри виробничої діяльности їхнього населення, що йому за принцип, який об'єднує його економічно, є спільне користування з землі, лісів, лугів, вигону то що. Отже, треба визнати, що вибори на селі зорганізовано не за принципом територіяльним, який ґрунтується на випадковому факті сусідства, звичайнісінького мешкання в тому або иншому районі, але за принципом виробничим, який спирається на господарське об'єднання виробників, що проживають у даному районі.

Проте, виходячи з міркувань виключно технічної зручности в самому переведенні виборів, закон встановлює, що в сільських місцевостях великі селища для виборів до рад можна розбивати на виборчі участки. Від цього розподілу, від цього розбиття одного великого виборчого участка, організованого за виробничим принципом, на кілька дрібніших участків організованість виборів за принципом виробничим не перетворюється на організацію виборців за приципом територіяльним, який ґрунтується лише на факті простого сусідства без будь-яких взаємних економічних звязків. З другого боку, через цей поділ на дрібніші виборчі участки постає змога і наблизити місце виборчих зборів до того місця, де проживають виборці, і влаштовувати виборчі збори не такі великолюдні; таким способом дається виборцям можливість і прибути на збори більшим відсотком і активнішу взяти участь в обміркуванні кандидатур у члени ради та в випрацюванні наказу депутатам.

Взагалі справі технічної зручности самого переведення виборів для виборців закон надає істотного значіння, слушно виходячи з таких міркувань, що чим зручніше, легче й ближче до виборця буде влаштовано вибори, то більше виборців прибуде на вибори, а зменшення відсотка абсентеїзму, зменшення числа тих, що не приходять на вибори, повинно становити одно з дуже серйозних завдань кожного уряду, бо що більше населення

бере участь у виборах, то дужчий є уряд, то ширшу соціяльну базу має він під собою. Виходячи з того, закон встановлює, що вибори до сільради, яка об'єднує кілька селищ, відбуваються поселищно, якщо віддалення між селищами велике й населення в них стільки, що кожне може обрати свого депутата до сільської ради, і навпаки, — встановлює об'єднані збори для кількох селищ там, де населення таке нечисленне, що селища не мають змоги самостійно обирати своїх депутатів до ради, та де віддалення між цими селищами невелике (арт. 25).

До того ж виборці-хуторяни та одрубники на вибори приєднуються до сусіднього селища того району, що обирає сільраду, отже, не утворюють самостійних виборчих зборів хуторян і одрубників окремо від виборчих зборів сусіднього селища.

Можливість поділяти на кілька виборчих зборів допускає закон не тільки для сільських місцевостей, але й для великих промислових підприємств. З цього погляду інструкція про вибори до рад встановлює, що за виборів на великих промислових підприємствах виборчі збори можуть відбуватися по окремих частинах підприємства, приміром по цехах; до того ж на кожних таких виборчих зборах окремої частини підприємства можна навіть подавати окремі кандидатські списки. Таким способом налагоджується щільніший звязок депутата з його виборцями, а робітникам промислового підприємства дається ширшу можливість впливати на свого представника, обраного на зборах цеху, цеб-то на зборах одиниці меншої, ніж загальні збори всього великого підприємства.

На виборчі збори допускається лише тих осіб, що мають виборче право. Це не означає, що перша-ліпша особа, яка за радянською конституцією має виборчу правоздатність, може прийти на які-завгодно збори і взяти участь у кількох виборах. Наш закон, встановивши такий порядок, що виборчі комісії розсилають виборцям особисті повістки (п. „з" арт. 9), цеб-то запровадивши особисті виборчі листки, які свідчать про те, що дану особу записано у виборчий реєстр за даною виборчою одиницею (підприємство, установа, селище то-що), причому за інструкціями окремих союзних республік ці листки відбирається при вході на виборчі збори,—наш закон вказує цим, що кожен виборець має право голосувати лише один раз, цеб-то брати участь лише в одних виборах, а не в кількох за період однієї виборчої кампанії. З цього погляду радянське законодавство додержує принципу, що його знають і західні конституції, принципу єдиного вотуму, який є в тому, що кожен виборець

за кожної виборчої кампанії здійснює своє право голосу, своє право на участь у виборах лише один раз. До того ж виборець здійснює своє право на участь у виборах лише на своїх виборчих зборах, у своїй виборчій одиниці. З другого боку, вказівка закону, що до виборчих зборів допускається тільки тих осіб, які мають виборчі права, підкреслює обов'язок упорядчиків виборчих зборів, цеб-то виборчої комісії або її уповноваженого стежити особливо за тим, щоб на виборчі збори не прийшов хтось із тих, хто не має виборчої правоздатности; це має особливе значіння для села, де виборців із бідняків і середняків захищає закон од усякої можливости натиску на них куркуля, економічно дужчого.

55. Переведення виборів. Виборчі збори відкриває спеціяльно уповноважена на це від виборчої комісії особа, а провадить їх обрана на цих зборах президія, що складається з трьох осіб, де за голову зборів є по закону уповноважений виборчої комісії, як особа, що досить добре знає всі формальности, яких належить дотримувати, щоб правильно перевести виборчі збори; в цьому дотримуванні формальностей законодавець дуже зацікавлений, щоб потім не довелося касувати такі вибори й переводити нові вибори, бо це і спричиняє зайві для держави видатки і відриває виборців од їхніх робіт, коли їм доводиться знов іти на вибори.

Уповноважений виборчої комісії може відкрити виборчі збори не раніш, ніж переконається, що кворум, потрібний на те, щоб збори були дійсні, вже є. Цього кворуму в інструкції про вибори до рад з 28 вересня 1926 року не вказано, але в постанові Президії ЦВК'у Союзу РСР з 16 січня 1925 року сказано, що вибори касується, як на вибори прийшло менше ніж 35% виборців, а відціля виникає, що кворум, потрібний на те, щоб виборчі збори були дійсні та щоб ці збори можна було відкрити, рівняється 35% виборців, які мають право брати участь у цих виборчих зборах.

Відкривши виборчі збори, голова, цеб-то уповноважений виборчої комісії, має обов'язок: а) ознайомити зібраних з порядком виборів, б) оголосити, скільки є виборців, та скільки з них прийшло на вибори, в) оголосити списки та ймення й прізвища окремих кандидатів як ті, що їх подано перед виборчими зборами, так і ті, що подано на виборчих зборах; оголошуючи ці списки, голова повідомляє, хто подав ці списки, щоб виборці докладніше зорієнтувалися, хто саме, яка саме група або хто саме з виборців ставить ті або инші кандидатури в члени ради.

Голосування на виборах відбувається або за списками або за окремими кандидатурами (особово); питання про те, як голосувати — за списками чи особово — розвязують самі виборчі збори, отже, ані голова, він і уповноважений виборчої комісії, ані президія виборчих зборів не мають права розвязувати це питання сами та накидати свою постанову зборам. Закон обороняє права виборчих зборів, а далі він забороняє виборчим комісіям і їхнім уповноваженим виставляти від себе й пропонувати виборцям як окремих кандидатів, так і кандидатські списки. Отже, голова виборчих зборів не має права забракувати того або иншого кандидата або той чи инший список і запропонувати виборчим зборам свого кандидата чи свій список; порушення цієї заборони стане неодмінно за привід до скасування виборів, бо воно фальсифікує (перекручує, підмінює) волю виборців, бо воно порушує інструкцію про вибори до рад з 28 вересня 1926 року.

Ось як визначає тов. Каганович ролю й значіння представника виборчої комісії в переведенні виборів на виборчих зборах: „Перш за все ми говоримо, що виборча комісія, як представник центральної влади на виборах, має обов'язок заховувати не лише нейтралітет і лойяльність, але й пильнувати законности виборів, не допускати натиску, охороняти права виборців. В чому є тепер найголовніша хиба роботи виборчих комісій? В тому, що селянин в особі виборчої комісії вбачає иноді не той орган, який повинен обстоювати і захищати права виборців, але той, який йому пропонує кандидатуру до рад. Дуже часто ця виборча комісія пропонує списки. Ми тут категорично забороняємо виборчим комісіям пропонувати будь-які списки. Вони не мають права на це. Ми, навпаки, зазначаємо, що виборча комісія має обов'язок стежити за додержанням законности й прав виборців". („Нарада в справах радянського будівництва 1925 р., січень", стор. III).

Зате закон дуже широко ставить питання про право пропонувати кандидатури й кандидатські списки, вказуючи, що кандидатські списки та окремі кандидатури може виставляти яка завгодно громадська, партійна чи професійна організація, так само й кожен окремий громадянин, до того ж списки ці можна пропонувати як на самих виборчих зборах, так і оголошувати їх перед виборчими зборами через пресу або через вивішування.

З цього погляду виборцям дається повну волю ставити своїх кандидатів і захищати їх од їхніх конкурентів.

Волю виборців у справі здійснення їхньої виборчої функції ґарантує закон ще й у праві одводу того або иншого кандидата, що тоді, коли цього кандидата пропонують особисто, що й тоді, коли його записано в кандидатський список. Закон встановлює, що голосування за списками не усуває можливости відводу окремих кандидатів, внесених у списки.

Вибори провадиться через відкрите голосування; на цій формі спинився радянський законодавець в інструкції з 28 вересня 1926 року, запровадивши цей порядок як обов'язковий для всього Союзу РСР.

За обраних у члени рад вважається тих, що дістали при голосуванні більшість голосів тих виборців, які брали участь у голосуванні. Ця більшість має бути проста, а не кваліфікована.

Крім депутатів, ще їхнє загальне число встановлює заздалегідь виборча комісія, залежно від числа виборців по містах і селищах міського типу або від числа мешканців у сільських місцевостях,—кожні виборчі збори обирають окремо, цеб-то через окреме голосування, за списками або особово, кандидатів на членів ради стільки, скільки визначила та сама виборча комісія.

Перебіг виборчих зборів з усіма подробицями записується в протокол, що його складає й підписує президія цих зборів. Голова зборів, він і уповноважений виборчої комісії, пересилає цього протокола до тієї комісії, яка з нього ознайомлюється, чи правильно переведено виборчі збори, отже, чи правильно виконано вибори, чи виявляють вони справді волю виборчих зборів, чи може треба вжити заходів, щоб скасувати ці вибори.

Коли вибори закінчено, всі протоколи виборчих зборів і все діловодство виборчої комісії передається вищій виборчій комісії на перевірку та затвердження, а даний виборком розпускається постановою відповідного виконкому або з розпорядження вищого виборкому.

56. Оскарження та скасування виборів. На неправильне переведення виборів можна подавати скаргу. Інструкція про вибори до рад з 28 вересня 1926 року не має в собі вказівок, хто саме має право подавати таку скаргу, цеб-то чи може подати її окремий громадянин, або гурток громадян, або оформлений колектив, громадська організація, або нарешті, чи таке право має установа. В українській постанові ВУЦВК'у і Раднаркому УСРР з 10 вересня 1924 року „Про виборчі права громадян та про порядок переведення виборів" (Зб. Узак. УСРР 1924 року № 34, арт. 235), в арт. 58 є вказівка, що установи, організації та особи, які вважають вибори за неправильні, можуть подавати на це

протести, заяви та скарги до вищої виборчої комісії протягом 7 днів з того дня, як переведено вибори. Чи зберігається це право на оскарження за установами й організаціями після того, як ЦВК Союзу РСР видав інструкцію про вибори до рад з 28 вересня 1926 року? Ми цілком погоджуємось з поглядом, що збереження цього права скарги на неправильні вибори за установами й організаціями, навіть за чинности інструкції з 28 вересня 1926 року „цілком відповідає загальному духові радянської виборчої системи, яка закріпляє за організованими колективами трудящих цілу низку прав, що їх буржуазне право надає тільки індивідам". (С. М. Бродович: „Советское избирательное право", стор. 122). Але ми йдемо далі і гадаємо, що скаргу належить розглянути навіть тоді, коли її подав неорганізований гурток громадян.

Згідно з інструкцією про вибори до рад усі заяви та скарги на переведення виборів подаються протягом 7 днів з того моменту, як закінчено вибори, листовно або навіть усно до відповідної виборчої комісії, територіяльно найближчої до оскаржувача; це, звичайно, не виключає права подавати скаргу безпосередньо до вищої виборчої комісії. Відповідна виборча комісія, отримавши скаргу, має обов'язок надіслати її з усіма своїми поясненнями протягом 3 днів до вищої виборчої комісії, яка повинна ці скарги та заяви розглянути протягом тижня з того дня, як їх подано.

В разі вибори скасовано, нові вибори провадиться таким самим порядком, як і перші, але на переведення нових виборів призначається й новий склад відповідної виборчої комісії, як установи відповідальної за правильність переведення виборів.

Виникає питання: який кворум потрібний при нових виборах, щоб виборчі збори були дійсні? Коли за привід до скасування виборів править між иншим і те, що вибори переведено, хоч і не було встановлено кворуму, який постановою президії ЦВК'у Союзу РСР з 16 січня 1926 р. визначено в 35% виборців, то було б трохи непослідовно допускати нові вибори при меншому кворумі.

Виборчі збори на нові вибори треба відрізняти від повторних виборчих зборів, які призначуеться в тім разі, коли призначені вже виборчі збори не відбулися через те, що не було кворуму. Українська постанова про виборчі збори громадян та про порядок переведення виборів з 10 вересня 1924 року встановлює в арт. 51, що такі повторні виборчі збори вважається за довершені хоч з яким числом виборців.

Скасувати переведені вибори може лише відповідний виконком з пропозиції вищого виборкому.

Приводи до скасування виборів та до призначення перевиборів указано в постанові ЦВК'у Союзу РСР з 16 січня 1925 р. („Известия" з 29 січня 1925 року, де сказано):

Вибори касується за такими ознаками: а) якщо на вибори прибуло менше ніж 35% виборців і б) якщо є скарги від громадян на незаконні дії органів і установ (виборчих комісій то що), які керували виборами. Вибори касується і тоді, коли є обидві згадані вище ознаки, і тоді, коли є хоч одна з них. Отже, вибори підлягають скасуванню й у тім разі, коли на вибори прийшло більше як 35%, але є скарги від громадян на незаконні дії органів і установ, що керували виборами: це дає справжню ґарантію, що вибори буде переведено законно та що вони відбиватимуть справжню волю виборців, коли тимчасом на Заході владуща буржуазія вкупі з соціял-угодовцями, які підтримують її, застосовує при виборах явне безправ'я, аби тільки провести своїх кандидатів та усунути кадидатів противних партій або груп, не спиняючись перед арештами небажаних їм кандидатів із представників комуністичних або селянських партій, і ці безправ'я не стають за привід до скасування незаконих виборів, якщо обрано кандидатів, яких виставила буржуазія.

Інструкція про вибори до рад з 28 вересня 1926 р. обмежується коротенькою вказівкою, що за привід до скасування виборів є порушення конституції Союзу РСР і союзних республік, так само цієї інструкції та інструкції союзних республік (арт. 37). Чи касує ця Інструкція викладені вище правила постанови Президії ЦВК СРСР з 16 січня 1925 року? Ми гадаємо що ні, бо вступна частина Інструкції з 28 вересня 1926 року вказує, що цю Інструкцію видає ЦВК СРСР „на зміну чинних тепер інструкцій про вибори до рад", а не на скасування їх; отже, є цілком певна підстава визнати, що Інструкція з 28 вересня 1926 року касує, як у постанові Президії ЦВК СРСР з 16 січня 1925 року, так і в виборчих інструкціях та инших законодавчих актах союзних республік лише ті норми, які суперечать нормам, заведеним Інструкцією з 28 вересня 1926 року. Тому всі ці приводи до скасування виборів, вказані в постанові Президії ЦВК'у СРСР з 16 січня 1925 року, зберігають свою силу навіть за чинности Інструкції з 28 вересня 1926 року, бо вони їй не суперечать.

Вибори можут бути скасовані, що взагалі — по всій території автономної республіки, краю, губерні або округи, що й у певній частині цієї території, аж до села. Перевибори провадиться в кожній виборчій одиниці (село, волость, місто, повіт губерня то що), де за останніх виборів були підстави до їхнього скасування. При цьому на губвиконкоми покладається обов'язок розпочати перевибори у місті, селі, волості в міру того, як у губвиконкомів зібрано дані, які правлять за підставу до скасування виборів.

Про скасування (часткове або повне) виборів подається до відома відповідному нижчому (повітовому або волосному) виконкомові та сільраді, як організаціям, які допустили безправ'я у переведенні виборів та які мають обов'язок стежити за тим, щоб підчас перевиборів безправ'я не було допущено. Про результати нових виборів відповідні виконкоми подають ЦВК'ам союзних республік доповіді та відомості що-два тижні, таким чином нові вибори ставиться під особливий і спеціяльний контроль вищого органу центральної влади кожної союзної республіки. Як результат цього припису закону створено в кожній союзній республіці спеціяльну виборчу комісію за прикладом УСРР, де при ВУЦВК'у настановлено Центральну Виборчу Комісію, яка контролює переведення виборів і керує ними на всій території даної союзної республіки.

57. Міська та селищна рада. За первинний і основний осередок радянського державного ладу правлять міські, селищні та сільські Ради.

В РСФРР міські ради утворюється в усіх містах і робітничих селищах (Зб. Уз. РСФРР 1925 р., № 91, арт. 662).

В УСРР створюється міські ради в усіх окружних містах та в инших містах, що мають не менше як 10.000 мешканців („Положення про міські ради" — Зб. Узак. УСРР 1927 року № 51-52, арт. 214). В селищах міського типу, в фабрично-заводських, залізничих та инших робітничих виселках, так само в дачних виселках створюється селищні ради, але з умовою, що їхне населення становить не менше, як 1000 мешканців, і не більше, як 40% населення даного виселка працює в сільському господарстві. (Положення „про селищні ради"— Зб. Узак. УСРР 1927 р. № 49-50, арт. 213).

Не зважаючи на те, що власне міські ради стали активними чинниками Жовтневої революції, що й у дальшій історії створення радянської державности міські ради правили за організаторів робітничих мас міста й села, за творців радянського

державного апарату, що міські ради, як органи пролетарської диктатури, як органи низової влади гуртують навколо себе широкі пролетарські маси, притягаючи їх до соціялістичного будівництва та організовуючи їх в активну соціяльну силу — не зважаючи на це все, до цього часу нема єдиного для всіх союзних республік ясного й точного визначення міської ради. Так, положення РСФРР і БСРР кажуть, що міська рада в межах своєї чинности є вищий орган влади на території відповідного міста або селища та об'єднує все трудяще населення для участи в місцевому та державному управлінні, будівництві (Арт. 3 Положення про міські ради РСФРР: Зб. Узак. РСФРР 1925 р., № 91, арт. 662). А за законами УСРР міські та селищні ради в межах їхньої компетенції та в границях території яку вони обслуговують, становлять вищий орган, який діє під проводом вищих з'їздів рад та їхніх виконавчих комітетів. В ЗСФРР згідно з положенням про Тифліську міську раду вищий орган влади міста Тифлісу та його повіту є з'їзд рад міста й повіту, а між з'їздами вищу місцеву владу становить пленарне засідання Тифліської міськради, яка таким чином виконує функції вищого органу влади не лише для міста Тифлісу, але й для його повіту та чий пленум розглядає звіт виконкому з управління та господарювання в місті й у повіті.

Тому перед законодавством союзних республік стоїть завдання запровадити єдність у законодавстві про міські ради, уніфікувати норми, що визначують правне становище міських рад, їхнє завдання й об'єкти їхньої діяльности, так само їхні взаємини з виконкомами та питання про виконавчі органи міських рад.

Предмети діяльности міських рад: а) переведення в життя всіх постанов відповідних органів радянської влади, б) вживання заходів до піднесення даної території з погляду господарського та культурного, в) розвязування всіх справ, що мають чисто місцеве значіння і, розуміється, г) обмірковування справ загально-державного значіння. З цього переліку предметів компетенції міської ради видно, що міська рада є орган державного управління, а рівночасно й апарат місцевого самоврядування.

Як орган державного управління, міська рада, переводячи в життя постанови органів центральної і місцевих влад, з одного боку, об'єднує та регулює роботу всіх місцевих органів влади в межах свого міста або селища, а з другого боку — виконує функції контрольного характеру: стежить через свої секції,

а навіть через окремих членів міської ради за тим, щоб органи місцевої влади правильно виконували закони та розпорядження (див. § 76 Секції Міськради).

Як апарат місцевого самоврядування, міськрада переводить заходи господарського значіння (водогін, каналізація, трамвай, освітлення, громадське харчування, наймання міського майна та безпосередня експлоатація його і т. инш.).

Заразом міськрада стежить за тим, щоб правильно було поставлено справу громадської безпеки та правопорядку, видає обов'язкові постанови, стежить за належною організацією та поповнюванням міліції й карного розшуку, так само допомагає правильно зорганізувати судовий і слідчий апарат і наглядає через свої секції та через окремих членів міської ради за правильною роботою всіх органів місцевої державної влади, що є на місцевому бюджеті. Тому об'єкт такого контролю міської ради становлять: нарсуди, нотаріяльні контори, нарслідчі, міліція, карний розшук, місця ув'язнення (бупри) то-що. Члени міської ради здійснюють цей контроль і спеціяльні обслідування згаданих державних установ за спеціяльними дорученнями міської ради.

В РСФРР міськради мають у своїх руках чимало підприємств комунального характеру, що їх вони безпосередньо експлоатовують або здають в оренду і таким способом мають певну матеріяльну базу для самостійного господарювання та розширювання міського господарства, яким відати міськради настановлюють міські комунальні відділи. Через те міськради в РСФРР мають своє міське господарство, відокремлене від господарства губерні або округи, мають спеціяльні органи, які завідують цим господарством — міські комунальні відділи — та спеціяльний бюджет міського господарства, куди як прибуткові статті входять надходження від безпосередньої експлоатації та від оренди міських підприємств, цеб-то надходження неподаткового характеру, ця основа радянського місцевого бюджету. Таким чином, міськради в РСФРР — це суб'єкти, які провадять самостійне господарство, тому й мають вони права юридичної особи, цеб-то мають право самостійно виконувати цивільно-правні (маєткові) оборудки, брати на себе зобов'язання та відповідати на суді.

Тепер і в УСРР набули міські ради за новим положенням про них (з 12 жовтня 1927 р.) низки маєткових прав. Якщо Положення „про міські та селищні ради" з 28 жовтня 1925 р. ще не закріплювало за міськрадами прав юридичної особи, то

в новому положенні про них на це вже безпосередньо вказано словами: „Міські ради мають усі права юридичної особи“ (арт. 10 Положення „про міські ради“ з 12 жовтня 1927 р.). Визнання за міськрадами господарської та юридичної самостійности і надання їм через те прав юридичної особи було розвязано в принципі ще в квітні 1927 р. резолюцією X Всеукраїнського З'їзду Рад, ухваленою з приводу доповіди т. Г. І. Петровського про роботу рад: „4. Як чергові заходи нашої роботи в справі радянського будівництва на найближчий період повинні бути: ... в ділянці зміцнення міськрад... г) надання міським радам прав юридичної особи (складання позик, встановлювання міських податків і поборів у межах чинного законодавства, складання договорів господарського характеру то що). В цій самій резолюції X Всеукраїнського З'їзду визнано за потрібне надати міським радам право складати самостійні міські бюджети, що входять після затвердження окрвиконкому у склад загальноокружного або районного бюджету, та право орудувати кредитами на всі потреби міської роботи.

В найбільших містах України поставлено перед собою, як видно з тої самої резолюції, завдання створити в складі міських рад відділи міського комунального господарства, що завідуватимуть усім міським господарством за зразком РСФРР: „виділити по великих містах самостійні відділи міського комунального господарства, цілком підлеглі міськрадам“.

Селищні ради, як і міські ради, є органи і державного управління і місцевого самоуправління. Але функції селищних рад, природна річ, є вужчі порівняно до розглянутих оце функцій міських рад. Це пояснюється тим, що міста є економічно могутніші за селища, тому й цілком природно надано міським радам ширших прав проти селищних рад.

Тепер права селищних рад значно розширено. Селищні ради мають тепер право видавати обов'язкові постанови, накладати адміністративні кари, експлоатувати або безпосередньо, або віддаючи в оренду майно, що є в їхньому розпорядженні. Положення „про селищні ради“ з 12 жовтня 1927 р. говорить просто про надання їм прав юридичної особи (арт. 4 згаданого Положення).

Це розширення прав селищних рад було в основі розвязано в квітні 1927 р. в резолюції X Всеукраїнського З'їзду Рад на доповідь Г. І. Петровського „Про роботу Рад“.

Селищні ради мають тепер самостійний бюджет (п. „а“ арт. 16 згаданого Положення).

Наявність самостійного бюджету дасть селищній раді можливість розширити свою діяльність на самостійній матеріяльній основі, бо сприяє піднесенню селища з погляду господарського й культурного.

Вибори до Міськрад в РСФРР провадиться пропорційно до кількости мешканців міста. Так, приміром, у містах з населенням у 1.000 душ міські ради обирається за нормами: 1 депутат на 15 виборців; по містах з населенням від 1.000 до 3.000 душ — 1 депутат на 20 виборців і т. д. В Москві та Ленінграді міські ради обираються за нормами 1 депутат на 400 виборців (Зб. Узак. РСФРР 1925 р. № 91, арт. 662).

Вибори до міських і селищних рад УСРР провадиться за нормою: а) до міських і селищних рад фабрично-заводського типу обирається одного депутата на кожних 100 виборців від робітників усіх родів промислових закладів (фабрик, заводів, то-що) і від військових частин Червоної армії і флоти, 1 депутат на кожних 200 виборців від робітників непромислових закладів, службовців усіх державних громадських і приватних установ, організацій і підприємств, 1 депутат на кожних 300 виборців від усіх инших категорій виборців; б) до селищних рад нефабрично-заводського типу (приміром, до рад на території дачного селища) обирається 1 депутата на кожних 20 виборців від робітників усіх видів промислових закладів та від військових частин Червоної армії й флоти 1 депутата на кожних 100 мешканців від решти категорій виборців (Зб. Узак. УСРР 1926 р. № 79, арт. 479).

Такою троякою нормою представництва для міських рад і селищних рад фабрично-заводського типу та двоякою нормою для решти селищних рад забезпечується перевагу в міських і селищних радах робітничого елементу, як умови, яка дає запоруку, що міська й селищна рада провадитиме класову пролетарську політику і делегуватиме класових представників при виборах на з'їзди та до вищих органів радянської влади.

Строк уповноважень членів міської та селищної ради — один рік, не календарний, але в такому розумінні: до нових виборів ради.

Поруч цього радянське законодавство передбачає випадки дотермінового вибуття члена міської або селищної ради з її складу. Це може статися: 1) на особисте бажання депутата, який заявив про це Президії відповідної ради, 2) як наслідок того, що депутата позбавлено виборчих прав, приміром, за судовим вироком, і 3) за постановою самих виборців (відкликання).

В цьому останньому випадку, щоб постанова про відкликання депутата була дійсна, потрібний простий кворум, цеб-то наявність не менше як половини числа виборців плюс один. Цим забезпечується відповідальність депутата — члена міської або селищної ради—перед своїми виборцями.

58. Міськвиконком. В губерських і повітових (окружних) містах виконавчі комітети при міськрадах не утворюються. В цих містах обов'язки міськвиконкомів покладає закон на губерські і повітові виконкоми по належності. Губвиконкоми та їхні відділи обслуговують губерське місто, повітові (тепер окружні) виконкоми та їхні відділи обслуговують усю територію повіту, включаючи й повітове місто. Але губерські та окружні виконкоми в перемежках між з'їздами рад є звітні перед відповідними міськрадами. З другого боку, скликання пленуму міськрад у губерських і окружних містах та керовництво їхньої роботою належить до обов'язків Президії відповідних виконкомів.

Міськвиконкоми утворюється лише при міськрадах безповітових міст, містечок, фабрично-заводських виселків та инших селищ міського типу. Ці міськвиконконкоми обирає міськрада в складі не більше як 7 осіб; при них є такі відділи: 1. Управління, 2. Народньої освіти, 3. Охорони здоров'я, 4. Праці, 5. Комунальний, а решту відділів утворюється не инакше як за постановою Губвиконкому та відповідного Народнього Комісаріяту (та сама постанова ВУЦВК'у про організацію міськрад з 20 квітня 1921 року).

30 серпня 1922 року Президія ВУЦВК'у постановила: „Щоб погодити ухвалений на II Сесії ВУЦВК'у закон про міськради з тим порядком, який існує в РСФРР, переведення цього закону в життя припинити подати його на розсуд III Сесії ВУЦВК'у. Тепер на Україні міськвиконкомів нема.

В РСФРР утворювати міськвиконкоми дозволено лише міськрадам заштатних (безповітових) міст і виселків з уваги на те, що в тих селищах нема відповідних виконкомів. Арт. 17 Положення про міські ради РСФРР 1925 року: „В заштатних (безповітових) містах і виселках міські ради утворюють міські виконавчі комітети в складі не більше як 7 осіб, які для постійної роботи виділяють з поміж себе Президію із не більше як 3 осіб. Примітка: В тих заштатних (безповітових) містах і виселках, де організуються міські виконавчі комітети, можна при них формувати відповідні відділи на основах, що встановлює Президія ВУЦВК'у. Арт. 18 того самого Положення РСФРР:

Президія міських рад або міські виконавчі комітети, що їх організується згідно з арт. 17 цього Положення, між засідань Пленумів становлять вищий орган влади на території міста або виселка і здійснюють в межах чинних узаконень усі заходи від імени міських рад робітничих, селянських, козацьких і червоноармійських депутатів.

59. Виконавчі органи міських рад. Взагалі кажучи, спеціяльних виконавчих органів для переведення в життя своїх постанов, як нормативних актів, міські ради не мають і користуються тут з відділів дотичного губерського, повітового або окружного виконкому. Що правда, Положення про міські ради РСФРР і УСРР, кажучи про виконавчі органи міськрад, згадує про президію міськради. Арт. 16 Положення про міськради РСФРР 1925 року: „На те, щоб провадити роботу міської ради і правити міським господарством, міська рада обирає з поміж себе голову та президію не більше як з 11 осіб". Арт. 36 Положення „про міські ради" УСРР 1927 р.: „Для переведення роботи міської ради в усіх галузях міського управління і керовництва діяльністю секцій міська рада обирає з-поміж себе президію в складі; голови, його заступника, секретаря та членів, разом не більше, як 27 осіб, і кандидатів до них у кількості, рівній одній третині складу президії". Із цих визначень завдань, покладених на президію міськради, видно, що вона не є виконавчий орган міськради, який виконує її постанови, як органу влади, переводить в життя її нормативні акти.

Положення „про міські ради" УСРР з 12 жовтня 1927 р. в арт. 39 позитивно підкреслює: „Міські ради в усіх галузях міського управління, за винятком комунального господарства, в тих містах, де буде утворено окремі відділи комунального господарства, проводять свою роботу через відділи та інспектури окружного виконавчого комітету або відділи та інспекторів районного виконавчого комітету. Примітка: По великих містах за списком, що його затверджує Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, створюється міські відділи комунального господарства, що є під безпосередньою орудою міської ради і провадять свою роботу під її проводом."

А. „Положення про міськради" РСФРР 1925 року в арт. 17 встановлює, що міські виконкоми утворюється лише в заштатних (безповітових) містах і виселках з тих міркувань, що для цих міст і виселків нема відповідного виконкому; ці місцвиконкоми утворюється в складі не більше, як із 7 осіб, які на постійну роботу виділяють з-поміж себе президію в складі не більше як

з осіб. Ці президії або міськвиконкоми є між засідань пленумів міських рад у заштатних містах і виселках найвищі органи влади на території міста або виселка і здійснюють, у межах чинних законів, усі заходи від імени міських рад; такі вказівки дає арт. 18 Положення про міськради РСФРР, а з них виникає, що в РСФРР спеціяльний виконавчий орган утворюється лише для міськрад заштатних (безповітових) міст і виселків.

Для міських рад — в РСФРР нормального типу, а в УСРР у великих містах за окремим реєстром, затвердженим Президією ВУЦВК'у — за виконавчий орган, спеціяльно підлеглий міськраді, є міський комунальний відділ, про який знаходимо такі законодавчі вказівки. Положення про міськради РСФРР арт. 19: „На те, щоб безпосередньо правити міським господарством, міські ради утворюють міські комунальні відділи. Усю решту роботи міської ради виконується технічно через відповідні виконавчі комітети, в яких виділяється окремі частини, з діловодством, обліком і звітністю безпосередньо міського характеру. По відділах складається окремий господарський план та окремий кошторис, що входить, як частина, в окремий міський бюджет; завідувати частинами, виділеними для міської роботи, призначує міська рада завідателів за згодою з відповідним виконавчим комітетом. Примітка: За постановою міської ради самостійних комунальних відділів можна не утворювати, в такому разі завідувати міським господарством покладається на відділи відповідних виконавчих комітетів.

Що до виконавчих органів міськрад, так само як і що до решти питань, які стосуються до міськрад, теж нема уніфікації законодавчих норм. „Тепер становище таке, що, коли в РСФРР міська рада на здійснення своїх заходів має свою президію і відповідні частини при відділах дотичного виконавчого комітету (губерського, повітового), а на те, щоб завідувати комунальним господарством, утворюється самостійні міські комунальні відділи, то по багатьох инших республіках маємо иншу картину. В Закавказькій Федерації, де пленум міськради об'єднано з виконкомом, який об'єднує місто й повіт, нема ані самостійної президії міськради, ані якихось самостійних частин в апараті, а є відділи виконкому. На Україні картина така, що хоч і створено президії міськрад, але вони ніякого апарату не мають; усі постанови пленумів міськради, всі плани робіт, затверджені в міськраді, подається на розгляд на спільному засіданні президії відповідного виконкому вкупі з президією міськ-

ради й аж тоді набирають вони сили. Таке значіння має українське законодавство. Якщо окружні відділи (інспектури) визнають, що пропозиції міської ради розходяться з планом робіт, які намітив даний відділ, то ці постанови міськради передається на остаточне ухвалення окружного виконкому і цією ухвалою керуються його відділи. В законодавстві УСРР навіть не вказується, щоб міську раду звідомлювано про те, що сталося з її постановою, з якою той чи инший відділ окрвиконкому не згодився. Якщо виникають суперечки між секцією та відділом, то їх переноситься на пленум міськради, але якщо окружний відділ не згоден з постановою пленуму міськради, то він перено ить цю справу до окрвиконкому, який остаточно розвязує її". (А. Иванов: „Заметки к программе работ РКИ" — „Советское строительство" 1927 р., № 5-6, стор. 21).

Ми наводимо ці рядки небіжчика Андрія Іванова, бо вони характеризують незручне становище міськрад, які не мають спеціяльно організованих виконавчих органів, безпосередньо підлеглих міській раді та її президії. Роблячи підсумки взаємовідносин між міськрадами та окрвиконкомами на Україні, т. А. Іванов зауважує: „Отакі маємо взаємини міськради з окружними виконкомами та її відділами за теперішнім українським положенням про міськради. Що до самостійного робочого апарату міськрад, то про якесь виділення міських частин у Положенні УСРР ніде нема мови; а що до комунальних відділів сказано, що в містах за окремим реєстром, затвердженим від ВУЦВК'у створюється відділи міського комунального господарства на правах окружних. Видима річ, — каже тов. Іванов, що таке становище міських рад в царині взаємин з виконкомами та в справі про робочий апарат яскраво суперечить завданню піднести ініціятиву і самодіяльність роботи міських рад. Можна просто сказати, що розширення їхньої компетенції в царині їхнього культурного та господарського будівництва спричиниться до зміцнення продуктивности та оживлення роботи міських рад залежно від того, оскільки правильно буде розвязано проблему про взаємини з виконкомами та про самостійний робочий апарат". Наводячи цей уривок із статті А. Іванова, гадаємо, що він зовсім не мав на думці створення міських виконкомів, як спеціяльного робочого апарату міськрад.

60. Причини злиття губвиконкому з міськвиконкомом. Злиття губерського або окружного виконкому з міськвиконкомом натрапляє на заперечення в погляді, що треба забезпечити інтереси міста окремо від інтересів села та виділити з інтересів

загально-губерських спеціяльні інтереси міста. Але тут випускається з уваги історичне об'єднання інтересів міста і губерні в процесі революції та революційного будівництва апарату Радянської влади. Це об'єднання сталося само собою, як цілком природнє, в процесі боротьби міста й села проти контр-революції і було за один із найкращих засобів до організації єднання міського пролетаріяту з сільським трудовим населенням та усунення конфліктів між містом і селом.

Міськради, як органи диктатури пролетаріяту, були перші організатори трудових селянських мас у Ради, перші піонери диктатури трудящих на селі. З другого боку, міськради були фактичні керовники губвиконкомів, поки губвиконкоми не стали дужчі та не охопили своїм впливом села. Таким чином, історично міськради стали органами диктатури пролетаріяту, що об'єднують і місто, і село. Це призвело до організаційного злиття губерських і міських виконкомів.

Це історичне об'єднання перетворилося і в юридичне оформлення. Найвищий орган Радянської влади в губерні — це Губерський З'їзд Рад. У виборах на цей з'їзд бере участь і міськрада. Губерський З'їзд Рад обирає свій губвиконком, єдиний орган на всю губерню, що спирається на факт свого обрання ще й від представників міськради, отже, репрезентує і трудові маси села і міський пролетаріят, а звіти про свою діяльність дає перед Пленумом міськради.

Нова економічна політика вимагає як-найбільшої єдности міста з селом та здійснення певного керовництва пролетаріяту над селянством, як переміжним суспільним шаром, що складається з дрібних виробників. Отже, відокремлення міськради від губвиконкому цілком не відповідає моментові.

Тут треба пам'ятати, що міськрада — це не міська дума, а Губвиконком — не земська управа, що їхні інтереси були відокремлені одні від одних. І міськрада і губвиконком — державні органи, утворені на основі виборности з місць і між ними нема ріжниці в компетенції міської думи і земства. Губвиконком, виростаючи сам із надр сільських, міських, селищних та инших осередків, об'єднує їх усі і, як найвища влада губерні, править за єдиний і всеосяжний орган управління і самоврядування: губвиконком є водночас і губернатор, і міська управа, і земська управа: він об'єднує і адміністрацію, і господарство, як у губерні, як і в повітах (округах), так само й в окремих містах.

Міський пролетаріят переміг і перемагає не тому, що він намагався відокремити інтереси міста від інтересів села і виді-

лити міські справи з загально-губерських, але тому, що він скерував усі свої зусилля на те, щоб завоювати вплив на селянські маси, на багатомільйонове сільське населення. Тепер міський пролетаріят досяг цієї мети, зорганізував міцну робітничу й селянську владу, робітничо-селянську державу, що за її основу маємо пролетаріят, який провадить за собою селянство.

Тому спроба роз'єднати міськраду від губвиконкому, так само й від окрвиконкому, була б історично неправильна й політично недоцільна.

Міське господарство в міру свого розвитку відокремлюється і виділяється із спільного господарства губерні або округи; а на те, щоб регулювати міське життя, утворюється спеціяльний орган — Президія міськради, і міськрада стає тим органом, який не тільки виявляє волю та громадську думку робітничої класи, не тільки адмініструє за допомогою свого права видавати обов'язкові для населення міста постанови, але й безпосередньо господарює через підлеглий йому відділ міського комунального господарства. Та це все разом зовсім ще не означає, що Президія міськради своїм становищем і своїми правами є рівнозначна з міським виконкомом. Істотна ріжниця між ними є в тому, щоб міський виконавчий комітет є орган влади, тимчасом Президії міськради за такий орган визнати не можна; а пояснюється це тим, що виконком має в своїому складі відділи, цеб-то місцеві органи централізованих відомств, наркоматів, що діяльність їхню, як органів влади, виконком регулює і погоджує, як орган влади; тимчасом у складі Президії міськради нема ні одного відділу, як місцевого органу центральної державної влади, а відділ міського комунального господарства безпосередньо підлеглий міськраді, не можна розглядати як місцевий орган якогось наркомату (якого саме?): це є спеціяльний апарат, окремо виділений, цеб-то спеціяльно організований на те, щоб завідувати міським майном і міськими комунальними підприємствами.

61. Права та обов'язки члена міськради. 1) Визначення поняття члена міськради. За члена міськради вважається особу, обрану до міськради згідно з чинними законами про вибори до рад. Отже, не можна бути членом міськради з призначення та з кооптації (з вибору в члени ради від самої ради). Відціля виникає, що міськрада не має права самоповнення: в разі хтось із членів ради вибуває, його місце займає за чергою кандидат у члени ради, обраний на відповідних виборчих зборах.

З якого моменту треба вважати дану особу, — обрану в члени міської або селищної ради, за члена ради?

Законодавство РСФРР вимагає, щоб перевірку правильности обрання депутатів до міськради було поставлено під контроль самої міськради, а не иншого органу. Цей контроль є в тому, що правильність обрання кандидата в члени міськради перевіряє утворена з членів міськради комісія, яка переглядає протоколи виборів з усім діловодством, що стосується до виборів. Цілком природна річ, що до цієї роботи притягається відповідну Міську Виборчу Комісію. Про результати проробленої роботи мандатна комісія робить докладну доповідь на Пленумі міськради, від якої, кінець-кінцем, залежить, чи затвердити вибори того чи иншого кандидата, чи може визнати дані вибори за неправильні. (Арт. 83 п. „б" Положення про міські ради, затвердженого ВЦВК'ом от 24-X-25 року; Зб. Узак. РСФРР 1925 р., № 91, арт. 662).

Відціля виникає, що в РСФРР кожного окремого депутата можна вважати за члена міськради остаточно лише з того моменту, коли його в цьому званні затвердив Пленум міськради.

У чинному тепер законодавстві УСРР нема безпосередніх вказівок на те, з якого моменту дану особу, обрану на члена міської або селищної ради, можна остаточно вважати за члена ради. Виборча практика УСРР завела такий порядок: протокол зборів з усім належним до них діловодством пересилає голова виборчих зборів до відповідної виборчої комісії, яка перевіряє, чи правильно переведено вибори, та затверджує протокол виборчих зборів. Тому треба визнати, що в УСРР кожного новообраного депутата можна остаточно вважати за члена ради з того моменту, як переведені вибори затвердила відповідна виборча комісія.

2) Права членів міської ради є такі:

а) Брати участь у всіх засіданнях міськради.

б) Брати участь в обмірковуванні та розвязуванні справ, поставлених на повістку дня засідання міськради.

в) Брати участь у роботах секції.

г) Ставити питання на обміркування міськради.

д) Подавати свою особисту думку.

е) Бути присутнім при роботах в усіх державних і громадських установах та підприємствах на території ради.

ж) Вимагати в разі потреби довідок і пояснень від державних установ і підприємств на території ради за винятком відомостей секретного характеру.

з) Сповіщати президію ради про всі зауважені правопорушення, безгосподарність, бюрократизм, волокиту то що, не втручаючись, проте, в оперативну діяльність державних установ або підприємств.

З наведеного переліку прав члена міської ради видно, що член міської ради має всі права члена парламенту Західньо-Европейських країн: він має й право ініціятиви порушувати питання характеру законодавчого або адміністративного, і право вносити запит, так звану „інтерпеляцію", адміністративним органам губерні й округи, бо й губвиконком, і окрвиконком і їхні відділи є звітні, як ми вже згадали, перед Пленумом міської ради. Але водночас права члена міської ради є вищі за права члена парламенту; член міськради має право — отже й обов'язок, бо права публічні є рівночасно й обов'язки — стежити й контролювати, як виконується постанови міськради й адміністрації, та взагалі наглядати за діяльністю службових осіб і установ.

Права члена міськради — це права публічні, цеб-то вони становлять водночас і його обов'язки. Тому кожен член міської ради є зобов'язаний своїми правами користуватися й про це здійснювання своїх прав і функцій члена міськради давати звідомлення і міській раді, і її секціям, і своїм виборцям, щоб і міськрада, і її секції, і виборці мали ясну уяву про те, чи скористав даний член міськради зі своїх прав, до якої міри та оскільки правильно. Отут саме й є ґрунтовна ріжниця в становищі члена парламенту на Заході і члена ради у нас... На Заході член парламенту може і не здійснювати своїх парламентських прав та й нікому не подавати про це звіту, але у нас член ради є зобов'язаний працювати, принаймні, в одній секції, бо наш парламент не балакає, але працює.

3) Обов'язки члена міськради. Член міськради є зобов'язаний:

а) регулярно без запізнень одвідувати всі засідання міськради й тих секцій, де він працює;

б) точно й швидко виконувати всі обов'язки, покладені на нього постановою міськради та секції;

в) подавати звідомлення своїм виборцям про свою діяльність як члена ради;

г) подавати звіти міськраді, її президії та секціям про виконання покладених на нього обов'язків і доручень.

Як член колективу — ради, кожен його член має обов'язок коритися дисципліні цього колективу, отже, повинен виконувати

всі доручення, які на нього покладає що вся рада, що й окремі її секції, де в одній він повинен активно працювати.

Як представник своїх виборців, член міської ради має обов'язок здавати перед своїми виборцями звіти про діяльність міської ради та про свою роботу в ній і з її доручення. Тут законодавство встановлює, що такі звіти належить подавати не тільки на перевиборчих зборах, коли діяльність міськради даного скликання й кожного її члена вже закінчується. Законодавство встановлює принцип періодичної звітности депутата перед своїми виборцями. Так, законодавство РСФРР і УСРР встановлює обов'язок членів рад здавати звіти перед своїми виборцями про свою діяльність в раді не менше, як один раз що-три місяці.

На те, щоб підвищити громадянську самодіяльність виборців, втягти їх у справу державного управління, щоб налагодити і підтримати постійний звязок депутата з його виборцями й мати певність, що депутат переведе в раді наказ виборців, щоб налагодити й підтримати постійний звязок ради з виборчим корпусом і забезпечити переведення в раді волі виборців, виявленої в організованій громадській думці,— кожен член ради міської, селищної та сільської має обов'язок ставити на обміркування виборців усі справи, що їх треба порушити в раді, в її секціях та комісіях. Таким способом, через обміркування вкупі з депутатом на широких зборах виборців тих питань, що виникають у практиці рад, і тих заходів, якими ту чи иншу справу можна розвязати,— широкі маси трудящого населення втягується в справу радянського державного, громадського й господарського будівництва, а депутат, член ради, дістає від тих мас, як від своїх виборців, певні вказівки що до бажаних заходів, які він має обов'язок запропонувати раді, або що до якоїсь справи, яку йому належить порушити в раді в порядкові своєї депутатської ініціятиви.

Крім виконування викладених вище обов'язків, член ради повинен пам'ятати, що його обов'язок — точно виконати всі загальні доручення, покладені на нього наказом, ухваленим на виборчих зборах, де даного члена ради обрано, так само й ті спеціяльні доручення, які йому дають його виборці на своїх зборах, де обмірковується справи поточної практики ради. Виборці мають право вимагати від свого депутата звіту про все те, що він зробив, як член ради, та з яких причин він не виконав того, що йому було доручено. До виконування своїх обов'язків і покладених на нього доручень член ради повинен

ставитися не формально-бюрократично, але усвідомлюючи собі всю вагу дорученої йому громадської й державної справи.

Як свідомий взагалі громадянин і представник трудящих мас, які на нього звірились і обрали його на високий пост депутата, член міської ради має обов'язок своїм особистим життям бути за приклад иншим і високо тримати авторитет представника робітничої класи.

4) Відповідальність члена міської ради. Загальний принцип права виборців відкликати кожного депутата з ради викладено в артикулі 75 Конституції РСФРР 1925 року: „Виборці, пославши до ради депутата, мають право в усякий час одкликати його й перевести нові вибори". Цей принцип маємо в конституціях усіх радянських республік.

При цьому законодавство РСФРР встановлює, що постанову про відкликання як окремих депутатів, як і всіх їх, можуть ухвалити збори виборців з умовою, що в них взяло участь не менш як 35% та що на них обов'язково запрошено тих депутатів, яких відкликається: арт. 79 „Положення про міські ради": Зб. Уз. РСФРР 1925 року, № 91, арт. 662: „Збори з участю не менш, як 35% виборців, можуть ухвалити постанову про відкликання як окремих своїх депутатів, так і всіх їх. На ці збори належить запрошувати тих депутатів, яких відкликається. Примітка: якщо відкликано депутатів, то нові вибори відбуваються з окремого розпорядження ради".

Законодавство УСРР встановлює, що виключити із складу міської або селищньої ради окремих її членів можна: „за постановою зборів виборців про відкликання депутата, ухваленою простою більшістю голосів виборчих зборів того участка, де депутата було обрано, якщо в зборах брало участь не менш, як 50% виборців, об'єднаних цим участком" (п. „а" арт. 8 Положення „про міськради" з 12 жовтня 1927 р. і Положення „про селищні ради" з 12 жовтня 1927 р.). Отже, в УСРР це право має більшість виборців, що є в списках виборців даної виборчої одиниці, а не більшість лише з 35% виборців, як в РСФРР, а це робить стійкішим становище члена ради, провідника диктатури пролетаріяту, ніж в РСФРР, де право відкликання депутата може здійснити половина плюс один із 35% виборців.

5) Імунітет членів міських і селищних рад закріплено спеціяльними законами конституційного характеру. В нових положеннях про міські та селищні ради (з 12 жовтня 1927 р.) передбачено депутатську недоторканість особи члена

міської (селищної) ради: „Членів міської ради не можна заарештовувати, не повідомивши про це заздалегідь президії міської ради, а в нагальних випадках - Голови ради. У виняткових випадках членів міської ради можуть заарештовувати відповідні органи влади, повідомивши опісля про це президію міської ради (арт. 70 Положення „про міськради“ з 12 жовтня 1927 р. Порівняй ще арт. 71 Положення „про селищні ради“ з 12 жовтня 1927 р.).

В тотожніх нормах висловлено імунітет членів міськради РСФРР (Зб. Узак. РСФРР, 1925 року, № 91 арт. 662).

62. Секції міської ради. 1) Значіння секції. Міська рада, будучи рівночасно органом державного управління й місцевого самоврядування, так само органом, який регулює та контролює діяльність усіх органів місцевої влади, для практичної роботи ділиться на секції. Кожен член міської ради має обов'язок брати участь хоч в одній секції. Тут мається на меті втягти всіх членів міської ради в практичну роботу державного управління та радянського будівництва,

В основі своїй завдання секцій є такі: 1) заздалегідь опрацьовувати питання, що мають потім перейти на розвязання пленуму ради, 2) стежити за діяльністю відділів місцевого виконкому і 3) обслідувати роботу службових осіб на місцях.

2) Організація секцій. Секції затверджує міська або селищна рада по належності на основі добровільного запису своїх членів. Це означає, що хоч кожен член міської ради має обов'язок брати участь принаймні в одній секції, проте, він може обрати собі ту секцію, де він вважає роботу для себе за відповіднішу. Але раді надається право перерозподіляти членів по секціях, щоб досягти більшої продуктивности праці у них.

Перший обов'язок новообраного члена міської ради — записатися до секції.

В РСФРР у міських радах організується обов'язково такі секції: а) комунального господарства, б) фінансово - бюджетова, в) народньої освіти, г) охорони здоров'я, д) кооперативно-торговельна. Решта секцій може утворитися, коли цього вимагають місцеві умови та потреби.

В УСРР законодавство передбачає обов'язковість організації при міськраді таких секцій: комунального господарства, фінансово-бюджетової, культурно-соціяльної, адміністративної, кооперативно - торговельної. Постановою ради можна утворити ще й инші секції.

Секції провадять свою роботу під безпосереднім проводом бюро секції, які складається з осіб, що їх обирає секція з-поміж

себе, не більш як 5 осіб. А загальний провід у секції покладається на президію міської та селищної ради.

Внутрішній розпорядок своїх занять, свої інструкції та план робіт розробляють секції в своїх засіданнях і подають на затвердження президії міської або селищної ради.

Тут у роботі секцій міської ради здійснюється одну з 10 тез про радянську владу, що значаться в чорновому нарисі т. Леніна проєкту програми партії: теза 10.—„Дальший розвиток радянської організації держави повинен бути в тому, щоб кожен член ради обов'язково виконував постійну роботу з обсягу управління державою, поруч участи в зборах ради, а далі в тому, щоб усе населення поголовно притягувано помалу до участи в радянській організації (з умовою підпорядкування організаціям трудящих), та до виконування служби державного управління. Тут у роботах секцій в щільному контакті з виконкомом виконується „перехід через радянську державу до поступовного знищення держави через систематичне притягування що-раз більшого числа громадян до безпосередньої і щоденної участи в тяґарях з обсягу управління державою". (В. Ленін — Там само). Зокрема виявляється це в тому, що з ініціятиви відповідної президії або секції можна скликати наради міжурядницького характеру на те, щоб опрацювати й перевести заходи в справах, які торкаються кількох урядництв.

з) Права та обов'язки секцій. Секції мають права, а рівночасно й обов'язки:

а) розглядати план роботи у відповідній галузі господарства та управління;

б) заслухувати звіти відповідних органів і давати на них свої висновки Пленумові або Президії міської ради;

в) розглядати основні питання поточної роботи міської ради та давати на них свої висновки;

г) ознайомлюватися з роботою в установах, підприємствах то-що у відповідних ділянках господарства й управління;

д) прикріпляти членів секції до підприємств і установ, що обслуговують міста в даній ділянці роботи, щоб стежити за їхньою діяльністю та допомагати їм;

е) вислухувати доповіді бюра про виконання планів і постанов секцій;

ж) обирати в разі потреби з-поміж себе постійні комісії (підсекції), щоб мати як-найщільніший звязок з окремими частинами виконавчого апарату у відповідній галузі управління й господарства;

з) обирати в тимчасові комісії для розробки окремих питань;

і) розглядати проєкти постанов і заходів у даній ділянці роботи, що їх вносять окремі члени секцій, в порядкові власної ініціятиви, та проєкти, що їх вносять установи, організації та окремі громадяни;

к) брати участь у розробці планів і проєктів що до основних питань роботи відповідних виконавчих органів міської ради; так само брати участь у нарадах, конференціях і комісіях, що їх вони скликають;

л) провадити обслідування та ревізії відділів і інспектур окрвиконкому або відділків і інспекторів райвиконкому в ділянці міської роботи, а також усіх установ і підприємств, підвладних міській раді.

Але треба тут мати на увазі, що обслідування і ревізії провадить секція не инакше, як за дозволом у кожному окремому випадку Президії міськради. Це цілком зрозуміло, бо секція міськради є лише допоміжний орган при міськраді, а не орган влади.

Касувати розпорядження відділу, ламати намічений план роботи відділу або його внутрішній розпорядок секція, як орган нагляду за відділом, самостійно не може, але вона не є позбавлена права дати свої пропозиції завідателеві відділу або порушити на пленумі міськради питання про скасування або зміну розпоряджень і планів відділу, виносячи це питання на пленум міської ради через президію відповідного виконкому.

Як орган контролю над діяльністю відділів виконкому, секції особливу звертають увагу на бюрократизм, саботаж, злочинну легковажність і непридатність урядових осіб у відділі та про свої зауваження звідомляють завідателя відділу; коли ж він не вживає заходів, повинні вони порушувати справу на пленумі міської ради.

На те, щоб об'єднати роботи в справі радянського будівництва в місті і на селі, секції мають право, а рівночасно й обов'язок звязуватися з комісіями незаможних селян через взаємне представництво і таким способом втягувати селянські трудові маси в коло інтересів міського пролетаріяту та виховувати сільське населення, підготовляючи його до справи переведення практичних заходів на селі, щоб піднести культурне та громадське життя сільського населення.

4) Розпуск секції провадить виключно рада або виконком; органи адміністрації, хоча б навіть той чи инший народній комісаріят, права розпускати секції не мають; не має

цього права навіть суд. Секція ради є апарат, передбачений в конституції і не можна розглядати її, як спілку або товариство, яке діє в межах свого статуту, та яке за порушення цього статуту закривається з розпорядження адміністрації або за постановою суду. Єдиний спосіб ліквідувати секцію в разі конечної потреби—це постанова самого пленуму міської або селищної ради.

5) Права та обов'язки члена секції. Крім цього, що радянська конституція наділяє певними правами та обов'язками всю секцію загалом, вона наділяє правами й обов'язками ще кожного члена секції, який по-при свої права та обов'язки, як члена ради, має ще спеціяльні права та обов'язки, власне, як член секції

Члени секцій міської або селищної ради мають право, а рівночасно й обов'язок:

а) бути присутніми на всіх засіданнях секції у відділі і підвідділах, так само в підлеглих відділові установах, під той час, як виконують свої службові обов'язки урядові особи, не виключаючи й завідателя відділу;

б) вимагати від усіх урядових осіб відділу відомостей і пояснень що до ходу роботи відділу, при чому ніхто з урядових осіб не має права ухилитися від подачі відомостей;

в) виконувати роботи, призначені від секції або від її керовника, та здавати потім секції звіти про виконання або невиконання доручення;

г) давати періодичні звіти про роботу секції й, зокрема, про свою в ній роботу перед виборцями;

д) притягувати до своєї роботи і на допомогу відділові своїх виборців і взагалі зацікавлювати робітниче середовище роботою секції та того відділу, який вона обслуговує.

В разі постійної роботи в секції та відділі члени Міськради зберігають свою плату й утримання на місці своєї постійної служби (приміром на фабриці, на заводі то-що)—цілком.

Таким чином, кожен член ради, будучи водночас обов'язково членом секції, має за конституцією обов'язок контролювати діяльність відділу виконкому й усіх підлеглих цьому відділові установ і урядових осіб, не виключаючи й завідувача відділу виконкому. Кожен член міської або селищної ради, як член її секції, має право, отже й обов'язок, контролювати урядових осіб і перепиняти всілякі надужиття, недогляди, бездіяльність влади, бюрократизм, тяганину то що в самому відділі та його установах. В разі, коли контрольна робота в відділі та його установах

відбирає ввесь робочий час у депутата, він зберігає своє утримання на місці своєї основної служби цілком, отже, має право і можливість увесь свій час присвятити на те, щоб упорядкувати роботу відділу та його установ. А маючи на це спроможність, член міської ради має й обов'язок віддати цій справі свої сили і свій час так, як цього вимагає від нього його високе звання депутата, представника робітників, провідника їхніх класових інтересів в органах класової державної влади.

63. Сільські ради. Сільська рада є вищий орган влади на селі в межах своєї компетенції і в границях своєї території. Усі її постанови є обов'язкові для всього населення, що проживає в місцевості, яку обслуговує сільрада. Та рівночасно складаючись з осіб виборних, підзвітних своїм виборцям, і маючи за предмет своєї діяльности не лише переведення в життя всіх постанов вищих органів радянської влади та об'єднання всієї радянської діяльности в межах своєї території, але й вжиття всіх заходів до піднесення даної території з погляду культурного й господарського та розвязання всіх питань, що мають як загально-державний характер, як і суто-місцеве для даної території значіння,—сільська рада становить і орган місцевого самоврядування, ту дрібну земську одиницю, про яку до революції 1917 року багато говорилося в російських партійних і громадських колах і на сторінках преси.

Заразом сільрада є організація, найкраще пристосована до того, щоб селянство через неї могло виявити свою активність у громадському житті,— організація, що навколо неї об'єднуються всі суспільні сили села,—організація, через яку селянство може говорити про свої потреби (див. Доповідь секретаря ЦК КП(б)У тов. Квірінга на пленумі Полтавського Губкому: газета „Комуніст" з 13 листопаду 1924 року, № 260).

За конституцією РСФРР, ухваленою на V Всеросійському З'їзді Рад у липні 1918 року, сільські ради утворювано в селах (слобідках, станціях, аулах, хуторах то-що). Конституція тут, як і в багатьох своїх постановах, лише закріпила той порядок утворення й будови радянської влади на селі, який було витворено на місцях стихійно, без жодних вказівок з центру, на основі правосвідомости трудящих мас, коли трудящі маси села зорганізувались у боротьбі проти поміщицько-феодального ладу.

За конституцією РСФРР, ухваленою на XII Всеросійському З'їзді Рад 11 травня 1925 року, сільські ради утворюється в селищах, що мають не менше, як 300 мешканців, з розрахунку

1 депутат на кожних 100 осіб населення, до того ж число членів сільради повино бути не менше, як 3 і не більше, як 50 депутатів.

Серед народностей і племен північних окраїн РСФРР законодавство передбачає утворення спеціяльних родових рад. Як відомо, чимало племен, що живе в північних краях нашого Союзу, як-от самоїди, остяки то-що, зберегли родовий лад і живуть кочовим та напівкочовим життям. Ставлячи перед собою завдання піднести економічний, культурний і політичний рівень відсталих народностей, Радянська Влада передбачила державну організацію цих народностей у спеціяльному законі „Про управління тубільних народностей і племен північних окраїн РСФРР" (З. У. РСФРР 1926 р., ч. 73, арт. 575). Кожен рід обирає родову раду з 3 осіб. Кожній родовій раді надається окрему назву, що виникає з назви її роду, місце перебування або кочування. В разі змінено цю назву, родова рада дає про це знати районому тубільному виконавчому комітетові.

На Україні сільради створюється в селах, що мають не менше як 1000 мешканців. Села, з числом мешканців до 1000 осіб, об'єднує одна сільська рада, якщо вони від центрального села віддалені не більше як на 3 верстви.

Право обирати до сільських рад має тільки трудове сільське населення,—цеб-то всі ті, що їх не позбавлено виборчого права за радянської конституції.

А що радянська конституція не знає принципу осілости для права обирати та бути обраним до рад, то в виборах до сільських рад беруть участь як ті, що постійно мешкають у селах, так і ті, що проживають в них тимчасово, як от: пастухи, дроворуби, що працюють на заготівлі дров то-що. Иншими словами, вибори до сільської ради провадиться на виборчих зборах, на які запрощується всіх, хто постійно або тимчасово поживає в даному селі, досяг 18 років, чоловіків і жінок, що живуть зі своєї праці й не застосовують найманої праці задля прибутку. Це означає, що в виборах депутатів до сільської ради не можуть брати участи не тільки колишній поміщик, якщо він ще живе в своїй оселі, але й сільські селяни, що засіяли та зібрали хліб наймитськими руками. Місцевий крамар, лихвяр, що здирає з селян відсотки, багатий селянин, що має доходи від свого будинку або підприємства, служителі церкви (священик, д'якон, дяк), колишній становий, колишній урядник, колишній жандар то-що. Усіх цих дармоїдів і паразитів радянська влада позбавила права брати участь у виборах до рад.

Сільські ради на Україні утворюється за таким розрахунком: 1 депутат на кожних 100 мешканців від усього населення та 1 депутат на кожних 20 виборців од робітників з фабрик, заводів, радгоспів, промислових підприємств та військових частин Червоної армії і Червоної флоти, розміщених на даній території; до того число членів сільради на Україні не обмежується ані мінімумом, ані максимумом (як це діється, приміром, в РСФРР).

Встановлюючи двоїсту норму обрання: для сільского населення 1 на 100 мешканців і для пролетаріяту, що перебуває в сільській місцевості, 1 на 20 виборців, український закон мав на увазі забезпечити в сільраді геґемонію пролетаріяту, бо Радянська Республіка в своїй організації ґрунтується на єднанні міста з селом, цеб-то на об'єднанні міського пролетаріяту з трудовим селянством, але зберігає провідну ролю за пролетаріятом: пролетаріят що веде за собою селянство.

Тут натрапляємо на деяку нерівність робітників і селян, а саме: селяни мають слабіше представництво, ніж робітники. Ця нерівність є безпосередній і природний наслідок реальних передумов будови радянського державного апарату. Реальна причина цього нерівного представництва була в тім, що організація пролетаріяту відбувалася куди швидше, ніж організація селянства; ця організованість робітників зробила з них підпору революції і створила їхню фактичну перевагу над селянством. Цю фактичну перевагу й закріплено було в конституційних актах, та не як безумовний постулат (вимогу) на віки вічні, але як щось тимчасове: цю перевагу робітників над селянами було заведено як щось вимушене, як результат слабого культурного рівня селянства на початку революції, як наслідок слабої його організації, отже, вона мусить зникати в міру піднесення культурного рівня селянства.

Ленін: „Коли практично розвязано питання про власність, цим було забезпечено панування класи (пролетаріяту), коли конституція записала потім на папері те, що настановило життя—скасування власности капіталістичної і поміщицької, і додала: „робітнича класа за конституцією має більше права, ніж селянство, а експлоататори не мають жодних прав",—то тим було записано те, чим ми панування своєї класи здійснили, чим ми звязали з собою трудящих усіх шарів і дрібних груп". (Звіт ЦК РКП(б) IX з'їздові 1920 року, т. XVII, стор. 73).

„Економічний і політичний факт нерівности ...це—факт, неминучий за капіталізму взагалі, за переходу від капіталізму до комунізму зокрема. Місто не може бути рівне з селом. Село

не може рівнятися до міста в історичних умовах цієї епохи. Місто неминуче веде за собою село. Село неминуче йде за містом. Річ тільки в тому, яка з „міських клас" зуміє повести за собою село, подужає це завдання та яких форм набере цей провід міста". („Вибори до установчих зборів і диктатура пролетаріяту" 1916 р., т. XVI, стор. 442.).

„Такі заходи, як нерівність робітників з селянами, конституція зовсім не припускає. Конституція їх записала після того, як їх було запроваджено в життя... Організація пролетаріяту відбулася куди швидше, ніж організація селянства, а це робило з робітників підпору революції й давало їм фактичну перевагу"...—Наша конституція, як ми вказуємо, була змушена запровадити цю нерівність, бо культурний рівень слабий, бо організація у нас слаба. Але ми з неї не робимо ідеалу, а навпаки, за програмою партія зобов'язується систематично працювати над знищенням цієї нерівности краще зорганізованого пролетаріяту з селянством. Цю нерівність ми скасуємо, як тільки нам пощастить піднести культурний рівень". (Партійна програма, промова на VIII З'їзді РКП 1919 року, т. XVI, стор. 129).

Вибори делегатів до сільської ради провадиться на загальних виборчих зборах громадян, що мають виборчі права і живуть у селах, які обслуговує дана сільрада. До того ж у сільських місцевостях великі села для виборів до ради можуть розбиватися на окремі виборчі збори й кожні з них можуть обирати своїх депутатів до одної спільної для всіх цих виборчих зборів сільради. З другого боку, вибори до сільради, які об'єднують кілька сел, провадиться селами, цеб-то в кожному селі й окремо, але допускається це лише в тому разі, коли ці села є одно від одного далеко й коли число населення в них достатнє на те, щоб вони могли обрати депутата до сільради; але якщо населення в цих селах є нечисленне і віддалення між ними невелике, тоді застосовується загальне правило, цеб-то вибори провадиться на об'єднаних зборах для кількох селищ. До хуторян і відрубників стосується правило, що їх, як виборців для виборів до сільради, приєднується до близького села з того району, в якому обирається сільраду, отже, організувати для хуторян і відрубників спеціяльні виборчі збори закон не дозволяє. (арт. 25 Інструкції ЦВК'у і РНК'у СРСР про вибори до рад з 28 вересня 1926 року. Зб. Зак. СРСР № 66, арт. 501).

Вибори від робітників з фабрик, заводів та инших підприємств, так само вибори від військових частин провадиться на підприємствах або в військових частинах на загальних підставах.

Вибори провадиться через явне голосування. За обраних вважається тих, хто дістав просту більшість голосів. Вибори затверджує місцева виборча комісія. Отже, особа, обрана за члена сільради на виборчих зборах, стає членом сільради з того моменту, як вибори затвердила місцева виборча комісія, цеб-то сільвиборком.

Хоч норму обрання до ради делегатів од сільського населення визначається залежно від кількости всього населення, включаючи сюди й нетрудові елементи, проте, треба пам'ятати, що виборче право активне й пасивне мають лише трудящі, отже, обирають лише трудящі і лише з-поміж себе, дарма, що загальне число депутатів для сільської місцевости встановлюється не від числа лише трудящих, але від числа всього населення села. Так, приміром: в селі є всього населення 5.000 душ, отже, з розрахунку 1 депутат на 100 осіб дане село має обрати 50 депутатів; але трудящих у цьому селі є 3.000 осіб, це означає, що оцих 50 депутатів обиратимуть ці 3.000 трудящих з-поміж себе, а куркулі та взагалі нетрудовий елемент до ради не обирають і не можуть бути обрані.

Усі дрібні села, хутори та виселки, що мають менше як 1.000 мешканців, об'єднуються в УСРР в одну сільську раду і беруть участь в її виборах. Як за умовами даної місцевости, коли об'єднати кілька сел на те, щоб утворити одну сільраду дуже незручно для населення, так само там, де проживають національні меншості, допускається за постановою райвиконкому з затвердженням окрвиконкому створювати сільради навіть у тих селах, що мають менше ніж 1.000 мешканців, але не менше як 500. Встановлюючи порядок, що дрібні села з одноманітною нацменшістю утворюють свою сільраду, український закон має на увазі одну з переваг радянської конституції: забезпечення інтересів національних меншостей; цієї мети досягається між иншим і через те, що створюється одноцільну своїм національним складом сільраду, як організацію найкраще пристособлену до того, щоб селянство через неї могло виявляти якнайширшу свою активність у громадському та державному житті.

Національні ради. Відповідно до основних принципів радянської влади, скерованої на охорону реальних прав кожної національности, що проживає на території нашого Союзу, законодавство РСФРР, так само й законодавство УСРР, передбачують утворення національних волостей (районів) і національних сільрад по тих місцевостях, де нацменшості проживають компактними масами.

За даними на 1 лютого 1927 року на Україні є 985 національних рад, з них: руських — 329, німецьких — 228, польських 138, єврейських — 186, болгарських — 44, грецьких — 30, молдаванських (поза АМСРР) — 14, чеських — 13, білоруських — 2 і шведських — 1; між ними селищних рад: руських — 17, єврейських - 69, решта — 899 національних рад — це сільські ради, що об'єднують сільські національні меншості, які проживають компактно (Звіт Уряду УСРР X Всеукраїнському З'їздові Рад, стор. 168).

Резолюція IX З'їзду КП(б)У, що відбувався 6-12 грудня 1925 р., з приводу доповідей ЦК РКП та ЦККП(б)У, п. 13: „Правильне переведення національної політики на Україні вимагає, поруч українізації, зміцнення роботи серед національних меншостей. З'їзд цілком ухвалює роботу ЦК серед нацменшостей, зокрема утворення національних районів і сільрад (польських, єврейських,німецьких, болгарських та инш.), а також утворення АМСРР, що дало могутній товчок до політичного й культурного піднесення одної з найвідсталіших націй України — молдавської. З'їзд визнає за одно з найважливіших завдань партії та радянської влади далі розширити й зміцнити роботу серед національних меншостей".

Коли створювано національні сільради, то малось на увазі насамперед забезпечити інтереси нацменшостей, що живуть на даній території. Через утворення національних сільрад місцевому населенню, що становить меншість на території даної Союзної республіки, забезпечено можливість зносин з органами влади рідною мовою: усе діловодство, так само зносини з місцевим населенням, провадиться в національних сільрадах рідною мовою даної національности. Заразом треба зазначити, що утворення національних сільрад вельми сприяє втягненню нацменшостей у справу радянського будівництва через притягування їх до участи в виборах та в роботі національних сільрад. Притягуючи нацменшості до участи в державному житті, радянська влада цим самим допомагає їхньому економічному, культурному й політичному розвиткові. Коли політика царської Росії була скерована на пригноблення дрібних національностей, то політика Союзу РСР будується на братньому співробітництві окремих національностей.

Термін обрання сільради — 1 рік. Але закон допускає й дотермінові перевибори сільради, до того ж в РСФРР порядок перевиборів дещо одмітний від УСРР. В РСФРР заведено порядок персонально усувати недбалих і бездіяльних членів

сільради за постановою волвиконкому з затвердження повітового виконкому (див. Положення про сільраду: Постанова ВЦВК'а з 16 жовтня 1924 року — Зб. Узак. РСФРР 1924 року, № 82, арт. 827).

В УСРР заведено такий порядок р о з п у с к у та переведення перевиборів усієї сільради: сільраду можна розпустити і назначити перевибори в двох випадках: а) якщо із складу рад вибуло більше ніж третина її членів і кандидатський список цілком вичерпано, б) в разі зловживань або систематичного невиконання законів. Щоб було переведено дотерміновий розпуск сільради і дотермінові її перевибори, потрібна спеціяльна постанова райвиконкому, затверджена від окрвиконкому (див. Положення „про сільради" з 12 жовтня 1927 р., Зб. Узак. УСРР 1927 р., № 47-48, арт. 212, п. 8).

В и к о н а в ч и й о р г а н сільської ради в РСФРР — це голова, що його обирає сільрада з-поміж своїх членів. По великих селах з дозволу губвиконкому сільські ради можуть виділяти із свого складу виконавчі комітети. Окремих президій сільради в РСФРР не утворюють.

На Україні виконавчий орган сільради є президія в складі трьох осіб: голови, його заступника та секретаря і двох кандидатів до них. В селах з населенням понад 5.000 мешканців число членів президії сільради можна за постановою райвиконкому підвищити, але не більше, як до 9 осіб і 2 кандидатів до них. Треба ще мати на увазі, що сільські ради, які мають менше, ніж 8 членів, обирають голову та секретаря сільради, але президії не утворюють, і тоді функції президії виконує пленум сільради. Де треба, за секретаря сільради можна обрати навіть не члена сільради; тоді сільради, що мають президію, обирають її в складі голови, його заступника та членів сільради. Отже, на Україні сільська рада свого виконкому (сільвиконкому) не має. З другого боку, на Україні секретар сільради може й не належати до членів сільради.

Взагалі треба зауважити, що радянське законодавство до питання про утворення сільських виконкомів, цеб-то виконавчих комітетів сільських рад ставиться в принципі негативно. Так, арт. 20 Положення про сільради РСФРР, де йде мова про органи сільрад, вказує, що сільські ради можуть виділити із свого складу виконкоми лише у великих селах та й то лише з дозволу губвиконкому. Положення про сільради УСРР не згадує за право сільрад виділяти із свого складу сільвиконкоми, а відціля, в звязку з вказівкою, що виконавчий орган сільради

становить: а) президія в складі трьох осіб, а в деяких випадках і до 9 осіб; б) голова і секретар сільради.

Основна причина такого принципово негативного ставлення радянського законодавця до питання про створення сільвиконкомів є в тому, що з цим питанням щільно звязане питання про колективність у роботі сільрад. Практика показала, що виконавчі органи дуже часто підмінювали собою ради й через те колективність у роботі рад зникала і роля їхня, як масових організаторів, зменшувалась". (С. Зданович: „Об исполнительных органах сельсоветов" у журналі „Власть Советов". 1927 року, № 27, з 3 липня 1927 року). Стверджує це між иншим і постанова III З'їзду Рад Союзу РСР з 20 травня 1925 року з приводу питань радянського будівництва: „Нові завдання, що стоять перед радами вимагають, щоб як-найшвидше було усунено такі хиби, як б) зменшення ролі рад, як колективної організації, і, як наслідок відділя, заміна сільської ради її головою, волосного, повітового й губерського виконкомів — їхніми президіями, міської ради — президіями повітового або губерського виконкому то-що". Це означає, що не треба створювати такого органу, який своєю роботою замінив би роботу всієї сільради. Навпаки, треба створити такий виконавчий орган сільради, щоб він, з одного боку, виконував постанови сільради, як колективного органу, до того безпосередньо був відповідальний перед своїми виборцями, а з другого боку — підготовлював роботу для сільради та вносив у цю роботу більше колективности. Иншими словами, президія сільради або її голова повинні насамперед пробляти ті питання, що їх треба поставити на засідання сільради.

Ці питання розробляє президія або голова сільради безпосередньо або через відповідні комісії (секції) сільрад. А на те аж ніякої нема потреби створювати сільвиконкоми, бо вони, як органи панування, виконуватимуть роботу сільрад і через те замінюватимуть сільради.

З окремими селами, в яких нараховується не менше 100 мешканців, сільська рада та її голова мають зносини через уповноважених сільради, що їх обирає сільрада із своїх членів; ці уповноважені дають звіт про свою діяльність перед сільрадою або її президією і підлягають її голові; на загальних зборах своїх сел вони головують.

Сільрада подає звіти про свою діяльність як перед зборами виборців, так і перед районовим або волосним з'їздом рад і виконкомом. Звіт про діяльність сільради звичайно робить голова

сільради або його заступник; але перед виборцями такий звіт робить і уповноважений сільради з доручення голови сільради.

64. Компетенція сільради. Сільради мають обов'язки:

1. Як органи державної влади: а) виконувати всі постанови вищих органів радянської влади, стежити за точним переведенням цих постанов в життя та допомагати представникам влади виконувати покладені на них завдання;

б) вживати всіх заходів до охорони революційного порядку;

в) стежити за виборами до різних виборних установ на обслуговуваній території та за їхньою діяльністю;

г) оголошувати та пояснювати постанови й розпорядження радянської влади то-що.

2. Як органи місцевого самоврядування: а) вживати всіх заходів до підвищення господарського і культурного рівня населення;

б) управляти місцевим майном і підприємствами сільського значіння;

в) допомагати населенню в усіх ділянках сільсько-господарського виробництва;

г) яко мога підтримувати сільсько-господарські, кооперативні товариства та різні господарські об'єднання;

ґ) стежити за діяльністю всіх підприємств місцевого значіння, але не втручаючись в їхню роботу;

д) організовувати хати-читальні та школи;

е) сприяти ліквідації неписьменности то-що.

3. Як організація, що об'єднує всі громадські сили на селі:

а) приєднувати трудящі маси до справи державного будівництва;

б) допомагати найбіднішому населенню в справі організації комітетів незаможних селян;

в) допомагати культурно-освітній роботі серед національних меншостей, що проживають на її території, то-що.

Зокрема на сільраду покладається такі функції:

1. В царині управління: боротися з контр-революцією, бандитизмом, горільництвом то-що, виконувати судові присуди й постанови, брати участь у стяганні податку, провадити облік населення, видавати різні посвідки громадянам даної місцевости, боротися зі стихійними злигоднями, допомагати охороні лісів, засівів, зсипних пунктів, залізничого полотна, телеграфної й телефонної сітки, проведеної по території, підвладній сільраді.

2. В ділянці сільського господарства: яко мога підтримувати сільсько-господарські кооперативи та колгоспи, вкупі з районним агрономом вживати заходів, щоб запровадити правильну систему землекористування, допомагати в справі виділення агрономічних земельних фондів, організовувати сільські насінньові запаси, брати участь у розподілі державної насінньової позики, боротися зі шкідниками сільського господарства та стихійним лихом, виконувати постанови земельно-судових комісій в суперечних справах, що не потрібують землемірно-технічних заходів, реєструвати договори оренди то-що.

3. В ділянці господарської роботи: піклуватися за справний стан і ремонт мостів, ґрунтових і брукованих шляхів, вживати заходів проти пожежі, охороняти громадські будинки, допомагати розвиткові кустарного виробництва й усім одмінам кооперації то що.

4. В ділянці військовій: провадити облік військово-обов'язаних, коней, повозок, боротися з дезертирством, провадити призов громадян до Червоної армії, загально-військове навчання то-що.

5. В ділянці культурної роботи та впорядкування: допомагати культурно-освітнім установам організувати хати-читальні, селянські будинки, допомагати школам письменности, хорам, театрам то що; стежити за санітарією по селах, за тим, щоби влаштовувано й поліпшувано джерела води до пиття, опікуватися лікарнями, допомагати в роботі комітетам взаємодопомоги, наглядати за охороною праці то-що.

З цього переліку функцій видно, що сільрада є всеосяжний орган державної влади на місці й дуже широке місцеве самоврядування, а заразом і організація, яка об'єднує всі громадські сили на селі.

Переведене нове районування України, що мало на меті створити на місцях стійкіший апарат радянської влади та зменшити кількість місцевих органів і скоротити штат, дало те, що замість 14.264 сільрад на Україні число їхне доведено до 10.254 (за даними Центральної Адміністративно-Територіяльної Комісії при ВУЦВК на 1 жовтня 1925 року).

Окремо треба відзначити, що в РСФРР сільські ради, виділені в самостійні бюджетові одиниці, мають права юридичної особи, цеб-то мають право приймати на себе зобов'язання, споряджати оборудки, правити судом та одповідати на суді.

В УСРР права юридичної особи надано тепер лише тим сільрадам, що мають свої окремі бюджети (арт. 9 Положення

„про сільради“ з 12 жовтня 1927 р.). Иншими словами, права юридичної особи закріпляє нове положення за тими сільрадами, що мають самостійні джерела прибутку, отже, становлять самостійні господарські суб'єкти. Це цілком зрозуміло, бо права юридичної особи означають можливість даному суб'єктові виступати в господарському обороті: складати угоди, входити в різні зобов'язання, позивати до суду й одповідати на суді.

Контролювати фінансово-господарську діяльність сільрад утворюється сільські ревізійні комісії („Положення про ревізійні комісії при сільрадах“ — Постанова ВУЦВК'у і Раднаркому РСФРР: Зб. Узак. РСФРР 1926 року № 17, арт. 134 і „Положення про сільські та районові ревізійні комісії“ — постанова ВУЦВК'у і Раднаркому УСРР: Зб. Узак. УСРР 1925 року № 104-105, арт. 566).

Сільські ревізійні комісії обираються на зборах виборців строком на 1 рік одночасно з виборами сільрад. На члена сільської ревізійної комісії може бути обраний кожен громадянин, що має виборчі права за радянською конституцією. Проте, природна річ, на членів ревізійної комісії не можна обирати членів і кандидатів у члени відповідної сільради, бо до обов'язків сільської ревізійної комісії належить провадити обслідування фінансово-господарської діяльности сільради. Сільську ревізійну комісію обирається в складі 3 членів і 2 кандидатів.

Основне завдання сільської ревізійної комісії є перевіряти грошову й матеріяльну звітність сільради та фінансово-господарську діяльність підприємств, якими вона відає. Щоб виконати покладені на неї обов'язки, сільська ревізійна комісія провадить обслідування всіх установ і підприємств сільського значіння. Але тут треба зауважити, що сільська ревізійна комісія, обслідуючи фінансово-господарську діяльність сільради та підлеглих їй установ, не має права втручатися в поточну діяльність сільради та підлеглих їй установ. Виявивши через обслідування розтрату, незаконне або неправильне витрачання коштів чи якесь инше надужиття, ревізійна комісія повідомляє про це сільраду та волосний (районний) виконавчий комітет. Якщо сільська рада не згоджується з пропозиціями й увагами ревізійної комісії, то розходження їхні розвязує волосни й(районний)виконавчий комітет

65. Комісії при сільраді. Український закон поставив перед собою завдання втягти яко мога кожного члена сільради в радянське будівництво. За джерело тут був гарний приклад з секціями міськради, що мають яко-мога більше втягти в радянське будівництво членів міськради. Тому запровадив закон при

сільраді комісії з членів сільради. Такі комісії організовуються в справах: 1) земельних, 2) адміністративних, впорядкування й санітарії, 3) культурно-освітніх, 4) фінансово-господарських і 5) допомоги громадським організаціям. Крім зазначених комісій, сільрада може утворювати й інші комісії, коли це буде визнано за потрібне з умов роботи. Комісіям надано права з дозволу сільради притягувати до своїх робіт громадян даного села, хоч і не членів даної сільради, але з тих громадян, що мають виборчі права. Таким чином, закон має на увазі підняти як-найбільшу активність місцевого трудящого населення.

Завдання цих комісій підготовити заходи до того, щоб сільрада могла перевести розпорядження вищих органів, так само детально розробити ті заходи, що виходять як від самої сільради з її ініціятиви, так і від вищих органів. Приблизно так, як проєкт секції міської ради, проєкти заходів, що їх виробляє комісія при сільраді, набирають чинности аж тоді, коли їх затвердила сільрада. Иншими словами, комісії при сільраді не мають права ухвалювати постанов обов'язкових для громадян, бо ці комісії, як і секції міськради, не є органи влади, а лише допоміжний для сільради апарат. А що комісії при сільраді є той апарат, який передбачає „Положення про сільради", то розпускати їх може тільки сільрада, а не органи адміністрації або суду. На аналогічних основах зорганізовано комісії (секції) при сільрадах і в РСФРР.

Взагалі все те, на що ми вже вказували в звязку з переведенням через секції міськради 10-ої тези Леніна про радянську владу, стосується цілком і до комісій при сільраді: притягувати що раз більше трудящого населення до виконування служби,— цеб-то обов'язків в царині управління державою.

66. Уповноважені сільради. Щоб перевести в життя розпорядження вищих органів влади та свої постанови, сільрада потребує певних органів розпорядчого й виконавчого характеру.

Такий орган є інститут уповноважених сільради.

Уповажених сільради призначає сільрада із своїх членів; провадять вони свою роботу за вказівками сільради, її президії, або голови сільради. Про виконання своїх обов'язків ці уповноважені дають звіт сільраді, її президії, або голові сільради не менше, як раз на три місяці.

На Україні згідно з „Положенням про сільські ради" з 12 жовтня 1927 року уповноважених призначається по селах, де є не менше як 100 мешканців, так само на фабриках, заводах, радгоспах то-що.

67. Збори виборців. На Заході, в умовинах конституційної монархії та демократичної республіки, конституційне право знає збори виборців. Але там ці збори мають лише обмежену ролю і лише тимчасовий характер. Це — збори передвиборчі; скликається їх лише за періодів виборчих кампаній на те, щоб зазнайомити виборців з платформою кандидатів до парламенту, що їх виставляє та або инша політична партія або угруповання. На цих зборах виборці дістають змогу лише виявити своє ставлення до того або иншого кандидата на члена парламенту, коли цей кандидат висловлюється перед ними з трибуни про свою належність до тієї або иншої партії та про свої погляди на розвязання тієї або иншої справи, яка найбільше цікавить виборців у даний момент. Там, на цих зборах виборців, висвітлюється перед ними докладно так звану платформу даної політичної партії, цеб-то те, як ставиться вона до тих найгостріших питань політичного життя в даний момент, які хвилюють виборців саме тепер. Так, на останніх виборах до англійського парламенту в звязку з падінням уряду Макдональда за платформу було ставлення до Союзу Радянських Соціялістичних Республік, зокрема ставлення англійських виборців до англо-радянського договору.

Але, як ми вже бачили, аналізуючи системи парламентаризму, цих зборів після довершених виборів більше не скликається й не допускається, а самі виборці не мають права в тій або иншій формі вплинути на поведінку члена парламенту, що перейшов з кандидатів у депутати, а з депутатів — у члени уряду. Збори виборців не мають права ані давати накази своїм кандидатам, ані вимагати від них звіту, ані відкликати їх раніш від того строку, на який їх обрано, якщо депутатова поведінка відхиляється від тієї платформи, яку він ставив підчас виборчої кампанії, або взагалі коли ця поведінка не відповідає бажанням його виборців.

Ці збори скликається лише в часі перевиборчої кампанії і, само собою розуміється, вони ніяк не можуть бути за звязок між виборцями та їхнім депутатом.

Цілком инші функції мають збори виборців за радянської конституції. У нас вони правлять за засіб до щільного єднання депутата з його виборцями. На цих зборах сільрада подає звіт своїм виборцям про свою роботу та отримує від них директиви на майбутнє і критику своїх хиб у роботі. Тут здійснюється постійний звязок депутатів з їхніми виборцями у формі звіту депутату і наказу безпосередньо самому депутатові, так само

здійснюється й право дотермінового відкликання депутата через відповідний райвиконком.

Збори виборців скликається періодично за постановою сільради або її президії (арт. 53-56 Положення УСРР з 12-X-27 р.). Це скликання має на меті зазнайомити виборців з діяльністю сільради та втягти трудящі маси в справу радянського будівництва (арт. 34 Положення УСРР „Про Сільради“ з 28 жовтня 1925 року).

Збори виборців не є орган влади. Тим-то ухвалені на загальних зборах виборців постанови набувають сили аж тоді, коли затвердить їх сільрада — вищий орган влади в межах своєї території.

В РСФРР функції зборів виборців виконують сільські сходи. Сільські сходи скликають в РСФРР сільради або їхні уповноважені в міру потреби, але не рідше як раз на два місяці за зимовий період та раз на три місяці підчас літніх сільськогосподарських робіт. На сільських сходах можуть бути присутні тільки ті особи, що мають виборчі права. Отут само й є основна ріжниця між сільськими сходами (РСФРР) та сходами земельної громади, які існують що в РСФРР, що й в УСРР. На сходах земельної громади можуть брати участь як члени даної земельної громади, навіть особи, позбавлені виборчих прав, а на сільських сходах в РСФРР (або на зборах виборців в УСРР) можуть бути присутні лише особи, що мають виборчі права за конституцією.

Треба зазначити, що постанови сільських зборів у формі протоколів сходу направляється до сільської ради, яка й переводить їх у життя. Якщо сільська рада вважає постанову сільського сходу з будь якої причини за незаконну або недоцільну, вона припиняє переведення її в життя та передає цю справу на розсуд волосного (районного) виконавчого комітету.

68. Розширення прав сільрад. Тепер закінчено в УСРР перегляд положення „про сільради“ в напрямку розширення їхніх прав, обов'язків на обсягу роботи. Друга сесія ВУЦВК X скликання затвердила 12 жовтня 1927 р. нове положення „про сільські ради“, яким значно розширено права сільрад порівняно до попереднього положення.

Ще на X Всеукраїнському З'їзді Рад, який відбувся в квітні 1927 р., в резолюції з приводу доповіди тов. Петровського „про роботу рад“ було зафіксовано ось-що:

„4. Черговими заходами нашої роботи в справі радянського будівництва на найближчий період мають бути: а) перегляд

чинного положення про сільради в напрямку розширення їхніх прав, обов'язків та обсягу роботи".

За новим положенням „про сільські ради", розробленим на підставі директиви X Всеукраїнського З'їзду Рад, значно поширено маєткові та бюджетові права сільрад. Так, в арт. 9 Положення читаємо: „Сільські ради, що мають свої окремі бюджети, мають права юридичної особи". Попереднє положення цілком не закріпляло за сільрадами прав юридичної особи.

Що до бюджетових прав сільської ради, то треба вказати, що, хоч в попередньому положенні з 28 жовтня 1925 р. була вказівка на те, що найдужчі сільради створюють сільські бюджети, проте, практика показала, що аж до останніх часів не всі сільради мали окремі прибутково-видаткові кошториси, не кажучи вже про бюджети.

В новому положенні „про сільські ради" бюджетові права сільських рад значно деталізовано. Згідно з п. „а" арт. 14 сільські ради, що мають більші самостійні джерела прибутків на покриття місцевих видатків, мають свої бюджети. Таким чином за одмітну ознаку сільського бюджету повинна бути наявність у нього самостійних джерел прибутку. Усі інші сільські ради повинні обов'язково мати окремі прибутково-видаткові кошториси.

Далі в цьому ж Положенні передбачається передачу сільрадам майна і підприємств сільського значіння та окремо підкреслюється право сільрад орудувати цим майном і експлоатовувати його всіма вказаними в законі способами, цеб-то або безпосередньо або здаючи в оренду.

Так само й в РСФРР провадиться перегляд чинних положень про місцеві органи влади, зокрема перегляд Положення „про сільські ради" з 16 січня 1924 року в напрямку надання їм більших прав. Постанова ВЦВК і РНК РСФРР з 23 липня 1927 р. на доповідь НК РСІ СРСР і РСФРР про перегляд прав і обов'язків місцевих органів радянського управління в основних моментах сходяться з законодавством УСРР у даній справі.

Таким чином, закінчена недавно реформа як в РСФРР, так і в УСРР ставить перед собою, як основне завдання, розширити права, обов'язки та обсяг роботи низових органів влади, а це в значній мірі спричиниться до зміцнення ролі рад, як колективної організації трудящих.

69. Волосний (районний) з'їзд рад у межах своєї компетенції є вищий орган влади на території волости (району). „Кожна наша рада—каже М. І. Калінін—це частка верховної влади, яка

уособлюється в загально-союзному З'їзді Рад. Навіть сільрада, по суті кажучи, має всі права Всесоюзного З'їзду, в тому числі й міжнародні права, в межах своєї території. Вона не має послів по инших країнах лише тому, що її територію обмежено Радянським Союзом. Принципово—на мою думку—це єдина влада". (див. стенографічний звіт II Сесії ВЦВК'а XI скликання, стор. 71). Це означає, як це зазначив і тов. Калінін у тій самій своїй промові, що кожна інстанція влади, кожна самостійна ланка в загальному ланцюзі робітничо-селянської влади, що його становлять волвиконком, повітвиконком, губвиконком, ЦВК то-що, мають максимальну частку влади у відмежованій їм ділянці. Якщо застосувати до волосного (районного) з'їзду рад термін „вищий орган влади", то він означає, що згаданому з'їздові в межах волости (району) належить повна державна влада. Ця повність державної влади виступає дуже рельєфно в отаких словах закону УСРР (п. 1 арт. 4 Положення „про районові з'їзди рад і райвиконкоми"—Постанова ВУЦВК'у з 12-X-1927 року: Зб. Узак. № 56-57, арт. 231): „До компетенції районового з'їзду рад належить: розглядати й розвязувати всі місцеві справи". В аналогічних виразах складено текст закону РСФРР (арт. 1 Положення про волосні З'їзді рад і волосні виконкоми—постанова ВЦВК'у з 16 жовтня 1924 року): „До компетенції волосних з'їздів рад належать: розглядати та розвязувати всі справи, дотичні управління та господарства даної волости". Сюди треба зарахувати всі справи, де доводиться вживати заходів до піднесення волости (так само й району) з погляду культурного й господарського. За один із засобів до здійснення згаданих заходів повинен правити на думку законодавця волосний (районний) бюджет.

В РСФРР, за „Положенням про волосні з'їзди рад і волвиконкоми" з 16 жовтня 1924 року, волосний бюджет розглядається та обмірковується на волосному з'їзді рад і подається на остаточне затвердження повітового виконкому. Тепер за постановою ВЦВК і РНК РСФРР з 23 липня 1927 р. на доповідь НК РСІ СРСР і РСФРР „про перегляд прав і обов'язків місцевих органів радянського управління" право затверджувати волосний бюджет закріплюється за волз'їздами (див. „Известия ЦИК СССР и ВЦИК з 24 липня 1927 р." № 167).

Треба зауважити, що за чинним тепер законодавством УСРР право затверджувати районний бюджет належить виключно до компетенції районного з'їзду рад (п. 3 арт. 4 Положення „про районні з'їзди рад і районні виконавчі комітети" з 12 жовтня 1927 р.).

Далі, один із виявів того, що волосний (районний) з'їзд має повну державну владу, становить здійснюване через волосний (районний) з'їзд керування діяльністю підвладних йому на території волости (району) органів влади, як приміром, сільрад, волвиконкомів (райвиконкомів), а через них і діяльністю всіх службових осіб та органів, підлеглих сільраді і райвиконкомові. Це керування становить одну з основних функцій волосного (районного) з'їзду.

Дуже широкі уповноваження має волосний (районний) з'їзд у царині здійснення контрольних функцій. Так, волосний (районний) з'їзд здійснює функції нагляду не лише над усіма підлеглими йому органами, але водночас контролює він та стежить за діяльністю установ і підприємств, безпосередньо підвладних вищим органам влади.

Таким чином, геть усі державні й громадські установи та підприємства, розміщені на території даної волости (району), до того ж цілком незалежно від того, якому органові влади вони підлягають, є підконтрольні волосному (районному) з'їздові рад. Це один із найяскравіших доказів певної суверености місцевих рад та їхніх виконкомів, що мають право контролю над діяльністю установ і підприємств навіть загально-союзного, а не тільки республіканського чи губерського значіння. Отже, розвиток господарського й культурного життя даної місцевости цілком є в руках самого місцевого трудящого населення й багато де в чому залежить од його самодіяльности.

Поруч виконування згаданих вище функцій, волосний (районний) з'їзд рад має право обмірковувати з особистої ініціятиви питання загально-державного, губерського, повітового (окружного) значіння. Отже, обмірковувати справи загально-державні, не кажучи вже про справи губерські або повітові (окружні), належить до компетенції райз'їзду (волз'їзду), так само, як це належить і до компетенції сільради та міськради. Ці справи належать до компетенції кожної „самостійної ланки робітничо-селянської влади", як органу, що має певну суверенність.

Західньо-европейська наука багато говорить про громадську думку, надаючи їй значіння правотворчого акту. Еллінек просто заявляє: „її (громадську думку) можна визнати взагалі як домінантний в суспільстві погляд на соціяльні та політичні питання... Вона виявляється в різних формах: у щоденних зібраннях приятельських гуртків, постановах товариств, громадських зборах, петиціях і перш за все в пресі, зокрема в періодичній пресі... Вплив її на державу помітний був за всіх

часів, особливо зростає він з прогресом демократизації громадянства та поширенням участи мас у політичному житті. Вона має значіння не лише для політики, але й для державного права, бо в багатьох випадках це є єдина санкція публічно-правових норм" (Еллінек: „Общее учение о государстве" видання 1908 р., стор. 74). І далі: „Юридично незмірна, але політично така значна сила громадської думки обумовлює те, що обраний завжди є під дійсним контролем виборців, хоч і не має він обов'язку здавати перед ними звіт" (Еллінек. Там само, стор. 431). Отож, західньо-европейська наука державного права надає громадській думці сили й значіння як контролю над діяльністю народніх представників, так і санкції для публічно-правових норм. Але це запевнення Заходу не відповідає практиці західньо-европейських держав. Пригадаємо хоча б петиції чартистів, вкриті мільйонами підписів: це був реальний вияв громадської думки, але він ані трохи не вплинув на волю народніх представників, які засідали в парламенті.

Лише в умовах радянської державности громадська думка змогла набрати організованої форми в постановах Рад і їхніх з'їздів та в резолюціях нарад, конференцій і з'їздів профспілок, кооперативних об'єднань та инших організацій радянської суспільности. Якщо резолюції громадських організацій виникають з вимог загально-програмового характеру, то постанови Рад і їхніх з'їздів становлять справді політичну силу і мають правне значіння для вищих органів влади через свій характер переважно політичної директиви. Так безпосередньо здійснюється суверенність низового радянського апарату — „самостійної ланки в загальнім ланцюзі робітничо-селянської влади".

Тому постанови рад і їхніх з'їздів у справах, що сягають поза межі їхної територіяльної компетенції, в жодному разі не можна вважати за звичайні побажання або клопотання, вони бо становлять цілком законну підставу до того, щоб дане питання поставив вищий орган влади на обміркування та щоб дану постанову нижчої ради було переведено в життя, якщо, звичайно, вона явно не суперечить загальній політиці Радянської влади в цілому.

Через те взаємини між постановами в даних справах вищих органів Радянської влади набирають такого вигляду:

Волосний (районний) з'їзд, як вищий орган державної влади в межах своєї компетенції та в границях своєї території, обмірковує — і то навіть з власної ініціятиви, а не лише з пропозиції вищих органів державної влади — усі питання, що не тільки

мають місцеве значіння і звязок з життям даної волости (району), але й такі, що виходять поза рямці місцевого інтересу і стосуються до життя усього повіту (округи), губерні, ба навіть усієї республіки. Постанови волосного (районного) з'їзду, ухвалені в межах його компетенції, набувають чинности негайно і ніякого затвердження від вищих органів не потребують. Це — питання місцевого значіння, нерозривно звязані з життям волости (району).

Усі ці питання волосний (районний) з'їзд розглядає та розвязує самостійно, а всі його постанови, що виходять за межі його компетенції, цеб-то постанови в справах, що не мають звязку з місцевими інтересами, але торкаються життя усього повіту (округи), губерні, або цілої республіки, подається на обов'язковий розгляд вищих органів в порядку інстанційної підлеглости; вони є цим органам за обов'язковий матеріял, коли доводиться їм обмірковувати й розвязувати ті питання, які порушив волосний (районний) з'їзд. Постанови волосного (районного) з'їзду в цих справах становлять для вищих органів матеріял, що його вони, безумовно, повинні взяти на увагу, як вияв тих нових потреб, тих нових впливів і тих нових течій, які є в масах.

Те саме стосується до постанов сільських рад, ухвалених у справах, що виходять за межі їхньої компетенції, за рямці їхнього місцевого інтересу.

Тов. Л. Б. Каменєв у своїй промові на XIII Московській Губнартконференції висловився: „Ми не маємо иншого апарату, крім радянського, на те, щоб бути в контакті з масами, і не можна поставити кращого апарату, крім самих Рад, на те, щоб наверху постійно відчувати ці нові потреби, ті нові впливи і ті нові течії, що є в масах" („Известия" та „Правда" з 30 січня 1925 року, № 24). Але це, звичайно, не означає, щоб постанови сільських рад, або волосних (районних) з'їздів у справах, які стосуються до життя усього повіту (округи), губерні, або цілої республіки, набирали сили негайно: постанова кожного органу радянської державної влади в справі, яка виходить за межі його компетенції, набирає сили та підлягає переведенню в життя лише тоді, коли затвердив її саме той орган, що до його компетенції закон залічив дану справу. Так, приміром: постанова волз'їзду про підвищення, або зниження податків поза межі встановлені законом, торкається не тільки місцевих інтересів даної волости, але має значіння загально-державне й через те потребує затвердження центральних органів.

До компетенції волосного (районного) з'їзду належать ще вибори волосного (районного) виконавчого комітету та делегатів на повітовий (окружний) з'їзд рад.

Волосний (районний) з'їзд рад обирає волосну (районну) ревізійну комісію („Положення про ревізійні комісії при волосних (районних) виконкомах" — Постанова ВЦВК і РНК РСФРР: Зб. Узак. РСФРР 1926 року, № 17, арт. 135 та „Положення про районові й сільські ревізійні комісії" — Постанова ВУЦВК'у і Раднаркому УСРР: Зб. Узак. УСРР 1925 року, № 104-105, арт. 566). Волосну (районну) комісію обирається строком на 1 рік у складі від 3 до 5 членів і 2 кандидатів. Ці комісії настановлено з метою здійснити справжній контроль широких мас трудящих над тим, чи доцільно використовують волосні (районні) виконкоми місцеві кошти.

Таким чином, справи, звязані з тим, як витрачає волосний (районний) виконком кошти з місцевого бюджету, поставлено під подвійний контроль: вищих органів влади в особі волосного (районного) з'їзду й окружного виконкому та низовий контроль в особі дотичної ревізійної комісії. Це дає населенню дійсну ґарантію того, що волосний (районний) виконком правильно і як-найдоцільніше витрачатиме місцеві кошти. Обрані від волосного (районного) з'їзду ревізійні комісії цілком не залежать од виконкомів.

Що організація таких ревізійних комісій є доцільна, одзначили вже члени 2 Сесії ВЦВК'у XI скликання в жовтні 1924 року. Так, приміром, т. Іванов зазначив: „Треба нам признатися, що на місцях у нас ще мало гарантій що до того, що куркулі не пройдуть у волвиконком. Вони можуть пройти туди й почнуть там викидати різні штуки. Повітовий виконавчий комітет, хоч який працездатний, може цих куркуликів не запримітити, а коли буде ревізійна комісія, в якій біднота братиме найбільшу участь, то вона зуміє виявити тих типів, що пробралися в наші радянські органи".

Згідно з тим, що сказано, загальні завдання волосних (районних) з'їздів є обстоювати права трудящих на основі спілки робітників з селянами, переводити закони робітничо-селянського уряду, підносити господарство й поліпшувати культурні умови життя в сільських місцевостях та як-найширше втягати трудящих у роботу управління державою та місцевими справами. Тому до компетенції волосного з'їзду належить:

а) розглядати звіт волосного (районного) виконкому та підлеглих йому органів влади;

б) розглядати й ухвалювати місцевий і волосний (районний) бюджет та подавати його на затвердження повітовому (окружному) з'їздові рад, так само здавати звіт про його виконання;

в) розглядати та розвязувати всі справи місцевого значіння, звязані з життям волости (району);

г) обмірковувати всі питання, що виходять за рямці місцевого інтересу, торкаючись життя усього повіту (округи), губерні ба навіть цілої республіки;

ґ) обирати кандидатів у члени волосного (районного) виконкому та делегатів на повітовий (окружний) з'їзд рад.

Організація волосних (районних) з'їздів. Волосні (районні) з'їзди формується з представників рад із території даної волости (району). Представників цих обирається за нормою: в РСФРР із представників усіх рад даної волости з розрахунку 1 делагат на 300 мешканців, але не більше, як 150 делегатів на волость; в УСРР за нормою: від сільських та селищних рад, за винятком селищних рад фабрично-заводського типу, 1 делегат на кожних 500 мешканців, від міських рад і селищних рад фабрично-заводського типу — 1 делегат на кожних 100 виборців від робітників і військових частин Червоної армії й флоти та 1 делегат на кожних 300 виборців від инших категорій виборців. Крім цього, щоб зміцнити робітниче представництво на районнових з'їздах рад, обирається на ці з'їзди делегатів ще від загальних зборів фабрик і заводів, які не беруть участи в виборах міських та селищних рад, за нормами 1 делегат на кожних 100 виборців від робітників та 1 делегат на кожних 300 виборців від инших категорій виборців. Отже, на районному з'їзді рад маємо об'єднання селянського й робітничого населення даного району з деякою перевагою представництва від робітників, як класи геґемона, аналогічно до представництва в сільрадах.

Волосні (районні) з'їзди можуть бути чергові та надзвичайні. Чергові з'їзди рад скликає волосний (районний) виконавчий комітет раз на рік перед повітовими (окружними) з'їздами рад з таким розрахунком, щоб мати змогу своєчасно послати делегатів на повітові (окружні) з'їзди рад. Надзвичайні волосні (районні) з'їзди скликає волосний (районний) виконавчий комітет так з пропозиції повітового (окружного) виконавчого комітету, як і на вимогу рад, що об'єднують не менше, як третину населення волости в РСФРР, або третину усіх рад даного району в УСРР. Застосована в УСРР редакція закону має ту перевагу порівняно до тексту закону РСФРР, що таким способом зрівнюється в УСРР усі сільради, тимчасом як в РСФРР закон

дає перевагу радам густо населених районів. Иншими словами: в УСРР вимагати скликання надзвичайного районного з'їзду рад має право будь-яка третина всіх рад даного району, хоча б ця третина складалася з рад, які об'єднують навіть менше ніж третину усього населення цього району; а в РСФРР таке право вимагати скликання надзвичайного волосного з'їзду рад визнається лише за такою кількістю волосних рад, яка об'єднує не менше, як третину всього населення цієї волости. Таким робом, українське законодавство стоїть на правильнішому шляху дійсної охорони інтересів усякої частини трудящого населення.

Крім цього, в УСРР право скликати надзвичайний райз'їзд має і райвиконком, але не инакше, як з дозволу відповідного окрвиконкому, бо він є той орган, що контролює діяльність райвиконкому.

Волосний (районний) з'їзд відкриває голова волвиконкому (райвиконкому); потім з'їзд обирає свою президію й одночасно мандатну комісію. Ця комісія перевіряє уповноваження делегатів та робить про це доповідь з'їздові, який ухвалює свою постанову про законність уповноважень делегатів.

70. Районні (волосні) виконкоми. В періоді між волосними (районними) з'їздами рад за вищий орган влади в межах своєї компетенції та в границях своєї території править волосний (районний) виконавчий комітет. Висуваючи основну мету — зміцнити низовий апарат, законодавчі органи так РСФРР, як і УСРР пішли шляхом розширення прав волосних (районних) виконавчих комітетів (див. Постанову III Сесії ВЦВК'у XI скликання та 2 Сесії ВУЦВК'у IX скликання). Це поширення прав торкнулось 3 ділянок діяльности волосних (районних) виконкомів: адміністративної, фінансової та господарської.

В царині адміністративній волосні (районні) виконкоми мають право видавати в межах своєї компетенції обов'язкові для всього населення волости (району) постанови та право накладати на винуватців за порушення цих постанов адміністративні кари. Особливо рельєфно виступає згадане вже збільшення прав волосних (районних) виконкомів, якщо порівняти давніші закони з текстами постанов, ухвалених ВЦВК'ом на 3 сесії XI скликання 16 жовтня 1924 року та ВУЦВК'ом на 2 сесії IX скликання 28 жовтня 1925 року. Так, у положенні про волосні з'їзди рад і волосні виконкоми (див. постанову ВЦВК'у з 26 січня 1922 року — Зб. Узак. РСФРР 1922 р., № 10, арт. 92) права волосного виконкому видавати обов'язкові постанови зовсім не було передбачено. А в положенні про волосні

з'їзди рад і волосні виконавчі комітети з 16 жовтня 1924 року, виданому в РСФРР (див. постанову ВЦВК'у з 16 жовтня 1924 року — Зб. Узак. РСФРР 1924 р., № 82, арт. 826) волосні виконкоми мають право видавати обов'язкові постанови. Так, приміром, волвиконкоми можуть видавати обов'язкові постанови в таких справах:

а) вживання санітарних заходів і в першу чергу боротьби з занечищуванням води до пиття;

б) організації й переведення способів громадської боротьби зі стихійними злигоднями;

в) застосування протипожежних заходів;

г) боротьби з пошестями, епізоотіями та шкідниками;

ґ) розквартирування перехожих військ та

д) потолочи та знівечення луків, городини та засівів.

Видаючи обов'язкові постанови в справах об'єктів своєї компетенції, волвиконком має право за порушення чинних на території волости обов'язкових постанов накладати адміністративні кари розміром не більше як 3 крб. грішми або 5 днів примусових робіт, які порушник виконує на місці свого проживання.

В УСРР у „Положенні про районові з'їзди рад і районові виконавчі комітети" з 30 травня 1923 року (див. Постанову ВУЦВК'у з 30 травня 1923 року — Зб. Узак. УСРР 1923 року № 20-21, арт. 318), районні виконавчі комітети сільсько-міського типу мали обмежене право видавати обов'язкові постанови лише в межах даного позаштатного (цеб-то неповітового) міста або селища міського типу; в цих містах та селищах райвиконкоми правили за ті органи влади, що заміняли собою міські виконкоми, а це свідчить про наявність, за законом 1923 року у райвиконкомів сільсько-міського типу права видавати обов'язкові постанови в межах свого міста або селища міського типу. Отже, райвиконкоми сільського типу згідно з Положенням з 30 травня 1923 року згаданого права видавати обов'язкові постанови не мали. Тимчасом за чинним тепер Положенням „про райз'їзди та райвиконкоми" з 28 жовтня 1925 р. (Зб. Узак. УСРР 1925 року № 84, арт. 488), райвиконкомові надано право видавати обов'язкові постанови, які мають силу на цілу територію і на все населення району незалежно від того, чи воно сільське, чи сільсько-міське.

За порушення обов'язкових постанов, чинних на території району, райвиконком в УСРР має право накладати адміністративні кари розміром не більше як 25 карб. штрафу або

не більше як 7 днів арешту чи примусової праці, яку порушник відбуває на місці свого перебування.

Отже, як місцевий орган влади, волвиконком (райвиконком) має тепер право видавати обов'язкові постанови, які мусить виконувати все населення даної волости (району), й накладати адміністративним порядком кари за невиконання обов'язкових постанов як тих, що їх він сам видав, так і тих, які видав виконком губерський і повітовий (окружний). Тимчасом перед революцією були гарячі суперечки та палкі сутички навколо питання про утворення дрібної земської одиниці, яка мала би право видавати обов'язкові постанови, обов'язкові для всього населення волости; на шляху до розв'язання цього питання ставало натуральне з погляду інтересів поміщиків небажання надати місцевому селянству права видавати через свої органи постанови, обов'язкові й для поміщиків, а тим більше карати землевласників за невиконання цих постанов. Лише радянська влада, усунувши землевласність поміщиків, спромоглась організувати те, під чим розумілося перед революцією „місцеву земську одиницю", що її постанови є обов'язкові для всього місцевого населення.

Далі, в царині адміністративний — в розпорядженні волосних (районних) виконкомів є тепер міліція та карний розшук, які в межах волости (району) підлягають виключно цьому виконкомові. Але міська та селищна міліція в УСРР зараз є у віданні відповідних рад — міських або селищних по залежності. Так цілком легко розвязала радянська влада питання про муніципалізацію поліції, питання, яке на Заході становило причину для тих, кто бажав органи особистої й маєткової охорони упідлеглити виключно органам місцевого самоуправління, але водночас боявся вилучити їх з-під впливу органів центрального уряду. Розвязати це питання настала можливість лише в умовинах радянської державности, де місцеві органи, обрані від місцевого населення, є водночас і органи державного управління і апарат місцевого самоврядування.

Особливо помітно збільшення адміністративних прав волосних (районних) виконкомів у царині здійснення функцій контролю.

В РСФРР волосний виконком має право і керувати роботою установ, безпосередньо йому підлеглих, і розглядати звіти про діяльність установ безпосередньо від нього незалежних (п. 13 „а" Положення про волосні з'їзди і виконкоми — Постанова ВЦВК з 16-X 1924 року). Це означає, що установа, яка

міститься на території волости, є підконтрольна волосному виконкомові. Так само й в УСРР закон надає Райвиконкомові певний обсяг прав у ділянці здійснення функцій контролю. До компетенції Райвиконкому залічено стежити за діяльністю непідлеглих райвиконкомові установ, підприємств і службових осіб на території району, але не втручатися в їхню оперативну діяльність. Згадане оце право волосних (районних) виконкомів, що його не було в попередніх законах (1920 — 1923 р. р.), чимало сприятиме піднесенню авторитету рай(вол)виконкому в очах місцевого населення.

Волосний (районний) виконком є орган нагляду за діяльністю всіх органів, чинних на території волости (району), тому й надано йому право накладати дисциплінарну кару на всіх службовців, підлеглих волосному (районному) виконкомові.

В ділянці фінансової діяльности, в звязку з утворенням волосного (районного) бюджету, волосні (районні) виконкоми набули ряд нових прав.

Питання про надання волосним (районним) виконкомам бюджетових прав було розвязано ще на 3 Сесії ЦВК СРСР першого скликання, коли обмірковано справу місцевих фінансів. Тоді ухвалено закон: „Тимчасове Положення про Місцеві Фінанси“ (Зб. Узак. РСФРР 1923 року № 111-112, арт. 1045). Цим актом за волосними виконкомами закріплено право складати волосний бюджет, так само й право стягати місцеві податки і побори, та визначено джерела місцевих прибутків. До того ж спеціяльним Положенням про маєтки місцевих рад 3 Сесія ЦВК СРСР надала місцевим радам право експлоатовувати передані в їхнє розпорядження землі, підприємства та инше майно (Зб. Узак. РСФРР 1923 р. № 113, арт. 1046). Цими законодавчими актами Союзу РСР покладено тверді підвалини фінансової й господарської діяльности волосних (районних) виконкомів на всій території Союзу. Завдяки дальшому законодавству РСФРР і УСРР волосний (районний) виконком має тепер право складати та розглядати волосний (районний) бюджет, що його він потім подає на розгляд волосному (районному) з'їздові рад. На основі цього бюджету волосний (районний) виконком набуває права стягати встановлені законом податки і побори, як от 40% надходжень з єдиного сільсько-господарського податку, 25% з податкових надходжень од будинків, судові оплати зі справ у волосних (районних) земельних комісіях то що, та вишукувати нові джерела місцевих прибутків через експлоатацію свого майна та иншу господарську діяльність.

Окремо треба одзначити дуже важливе право, що його набув вол(рай)виконком у звязку з розпочатою 1927 р. кампанією в справі поширення прав місцевих органів влади; згідно з постановою ВЦВК і РНК РСФРР на доповідь НК РСІ СРСР і РСФРР про перегляд прав і обов'язків місцевих органів радянського управління з 23 липня 1927 р., Волвиконкомам надано права самостійно пересувати кредити в межах одного розділу. На Україні Райвиконкоми, крім цього, набули права пересувати кредити з одного розділу в инший на суму не більшу за 10% видатків з цього розділу, з якого пересувається кредити (п. „С" арт. 18 Положення „про райз'їзди та райвиконкоми"). Це право, вперше надане вол(рай)виконкомам, чимало сприятиме зміцненню їхньої ролі, як самостійних господарських суб'єктів.

Волосний (районний) бюджет складається з певних одрахувань з податків, докладно вказаних у законі та зі спеціяльних власних прибутків. Ці власні прибутки надходять од експлоатації переданих під оруду волосних (районних) виконкомів земель і маєтків: рибництва, місць для торгівлі на базарах, окремих підприємств, як-от млинів, шеретовок, олійниць то що.

Отже, щоб розвинути свою господарську діяльність та піднести господарське й культурне життя своєї місцевости, а через те й усієї республіки, волость (район) дістала тепер власний бюджет. Вона має власні матеріяльні засоби та певні відрахунки з податків. Це дає їй змогу покласти край тому явищу, що її виконком має ролю виключно розрахункову, будучи на державному бюджеті і не маючи самостійного права та ініціятиви витрачати свої кошти за планом, який він в інтересах місцевого населення встановлює. До переведення цієї реформи на підставі пізніших узаконень волосний (районний) виконком мав хіба що те призначення, щоб „ретельно виписувати грошові асигнати або одержані гроші знов записувати до книги прибутків і, нарешті, ці гроші, записані в книгу видатків, видати куди слід за безпосереднім призначенням". (див. статтю тов. А. Кисельова: „Внимание к организации волостного бюджета"—„Известия" з 8 лютого 1925 року, № 32). Та коли переведено цю реформу, волосний (районний) виконком перестає бути установою, схожою на автомат, де твердо вкоріняється бюрократизм, де „спостерігається непорушність, інертність, закостенілість, помертвілість, паралізується всіляку ініціятиву, заводиться формалістику та вузьке, відірване від дійсного життя, буквоїдство". (А. Кисельов, там само). Тепер волосний

(районний) виконавчий комітет типом своєї діяльности наближатиметься до органів, що є на господарському розрахункові, які мають ініціятиву та які повинні самостійно турбуватися за дальші перспективи своєї діяльности, а не чекати вказівок із центру та бути під опікою вищих органів. Тому місцеве населення волости (району) повинно буде виявляти чималу самодіяльність, рухливість і активність у справі розвязання всіх питань місцевого господарського та культурного життя. Ініціятива місцевого населення—це основне гасло радянської влади та підвалина радянської державности. Тому волосний (районний) виконком має обов'язок втягти все трудяще населення в радянське будівництво й на цій основі стати справжнім осередком усього місцевого життя.

Але з другого боку, якщо діяльність волосного (районного) виконкому повинна здійснювати радянський режим, як такий режим, що існує для мас і в інтересах мас та що його збудовано на справжній участі самих мас,— то ні на хвилину не можна забувати, що кожен виконком, хоч він і самостійний, проте, становить одну з ланок загального ланцюга робітничо-селянської влади, отже, й має обов'язок провадити загальну політику цієї влади. Тому волосний (районний) виконком є підзвітний місцевому населенню, бо його інтереси він репрезентує, здійснює й переводить в життя; на цьому ґрунтується інститут ревізійних комісій, що їх обирають волосні (районні) з'їзди ревізувати бюджет райвиконкому, так само інститут поширених засідань волвиконкомів в РСФРР та райвиконкомів в УСРР. Але з другого боку, залишається в силі ще й попереднє положення про підконтрольність волосного (районного) виконкому вищому виконкомові та про право вищого виконкому затверджувати, звіти пропозиції й доповіді голови та членів волосного (районного) виконкому та касувати ті або інші постанови волосного (районного) виконкому, що суперечать загальній політиці радянської влади. Така подвійна підлеглість цілком відповідає принципові радянської конституції — погоджувати діяльність місць з політикою центру та політику центру з вимогами місць.

В ділянці господарський волосний (районний) виконком відає безпосередньо місцевим господарством і зокрема підприємствами та закладами місцевого значіння, волосного або районного (млинами, шеретовками, олійницями, цегельнями, кузнями ремонтними майстернями, позиковими та покривними пунктами і т. и.). Так само здає він їх на оренду заведеним законом

порядком і споруджує нові. Як орган, що регулює діяльність сільських рад, він притягає сільради до організації управління місцевим майном і підприємствами сільського значіння.

Далі, він завідує та орудує землями й майном, що є безпосередньо в його руках (рибальство, земельні фонди то що), залучаючи прибутки від експлоатації цього майна до свого бюджету.

Таким чином, волосний (районний) виконком робиться суб'єктом господарювання й через те набуває права входити в господарсько-договорні зносини.

Якщо взяти на увагу загалом усі функції реформованого волвиконкому (райвиконкому), то видно, що цей орган повинен стати справжнім осередком адміністративного, фінансового та господарського життя своєї волости (району). Волосні (районні) з'їзди рад мають право обмірковувати всі державні справи, так само всі справи повітового (окружного) та губерського значіння й ухвалювати з приводу кожної з них резолюції та постанови, як вияв організованої думки місцевого населення. Поруч цього вони мають право зазнайомитися з роботою центральних державних органів і висловити своє ставлення до цієї роботи та думку про ті заходи, що їх мають на увазі вищі органи. Так створюється справжній і постійний звязок центру з місцевим трудящим населенням, тимчасом на заході центр відірваний од місць.

Далі, волосний (районний) виконком становить певну економічну, господарську одиницю й через те наділено його тепер правом участи в громадському господарському обороті, через те надано йому права самостійного суб'єкту прав, права юридичної особи.

Отже, сама волость (район) є тепер цілком визначена юридична й економічна одиниця. Вона стала з господарського погляду правоздатна та дієздатна і саме оцю думку хотів закріпити законодавець, кажучи про волосний (районний) виконком, що він „має права юридичної особи". Це означає, що волосний (районний) райвиконком має право набувати прав маєткових, увіходити в зобов'язання, складати господарсько-договірні угоди, позивати й одповідати на суді. Тут, звичайно, волосний (районний) виконком є зобов'язаний у своїх цивільно-правних взаєминах керуватися чинним законодавством як от: Цивільним Кодексом та иншими законами.

Поруч поширення фінансової діяльности волосних (районних) виконкомів у звязку зі створенням волосного (районного)

бюджету збільшилась що до обсягу й адміністративна їхня діяльність. Волосний (районний) виконком є орган державної влади, а рівночасно й орган місцевого самоврядування. Він має обов'язок яко-мога активніше допомагати місцевому трудящому населенню в справі піднесення даної місцевости з погляду культурного та господарського. В цій ділянці волосний (районний) виконком стежить за розвитком сільського господарства в своїому районі і допомагає йому, вживаючи відповідних заходів, щоб розширити площу оброблюваної землі, поліпшити якість насінньових матеріялів, зорганізувати ветеринарну допомогу то-що. Так само до безпосередніх обов'язків волосного (районного) виконкому належить охороняти лісові ділянки, стежити за раціональним використанням їх, боротися з грабіжницьким винищуванням лісів та взагалі здійснювати в цьому напрямку завдання, що їх покладає Земельний Кодекс. Далі, волосний (районний) виконком у межах волости (району) має обов'язок допомагати розвиткові промисловості, торговлі й кооперації, підтримуючи всі форми кооперації, стежачи за виконанням правил про торговлю, за дотримуванням встановлених гуртових і роздрібних цін, та взагалі доглядаючи за ринками, базарами, ярмарками і т. и. В царині культурно-освітній волосний (районний) виконком вживає заходів до ліквідації неписьменности, підтримує та засновує нові освітні установи (сельбуди, хати-читальні то що).

Сфера діяльности волосного (районного) виконкому зовсім не обмежується згаданим переліком, вона торкається різноманітних справ: народнього здоров'я, впорядкування, охорони громадського порядку то що. Керуючи роботою всіх підлеглих на території волости (району) установ, як от сільрад та громадських організацій: комнезамів (в УСРР), селянських товариств взаємодопомоги (в УСРР та РСФРР), волосний (районний) виконком ставить перед собою завдання об'єднати всю роботу в межах волости (району) та втягти громадські організації в справу радянського будівництва.

На те скликає волосний (районний) виконком не менше як раз на два місяці *поширені засідання*. На ці поширені засідання запрошується представників сільрад, селищних і міських рад, представників професійних організацій, фабрик, заводів, що є на території волости (району), представників селянських товариств взаємодопомоги, представників районних і сільських комітетів незаможних селян (УСРР). Поширені засідання обмірковують усі справи місцевого характеру та загально-

державного значіння; постанови поширених засідань набувають сили зараз після того, як їх затвердив волосний (районний) виконком. Розглянувши ці функції райвиконкомів і визнавши те, що такі самі функції, лише в рямцях діяльности села, виконують і сільради, приходимо до незаперечного висновку, що і сільради і райвиконкоми є органи і державного управління і місцевого самоврядування. Тому ті, що заявляють, наче б то радянський лад знищив місцеве самоврядування, не бачуть або не хочуть бачити, що сільради і райвиконкоми з районними з'їздами здійснюють якраз самоврядування та що їхня робота ґрунтується на самодіяльності мас, а не лише на наказах із центру республіки або губерні. В сільрадах і райвиконкомах щоденну роботу провадять десятки тисяч членів тих рад і виконкомів, цеб-то ціла армія місцевих робітників, що їх висунули самі селянські маси. Через цих місцевих робітників державна влада здійснює свої функції, через них підіймається й розвивається народнє господарство на селі. Ініціятива в справі опрацювання заходів до піднесення місцевого життя та переведення цих заходів є в руках не тих осіб, що їх прислав центр, хоча б і губерський, вона є в руках не назначенців, але виборних осіб, які мають довіру в своїх безпосередніх виборців—широких мас місцевого сільського населення.

Таким чином, в особі сільради і райвиконкомів маємо справжню робітничо-селянську демократію, але демократію найкращого типу: без буржуазії.

Районування України скоротило число райвиконкомів з 1989 до 632. (За відомостями Центр.-Адм. Тер. Комісії при ВУЦВК на 1-X 1925 р.).

Організація волосних (районних) виконкомів. Волосний (районний) виконком обирається на волосному (районному) з'їзді рад строком на один рік. В РСФРР волосний виконком складається з трьох членів і двох кандидатів, а в виняткових випадках губвиконкомові надається право, як до величини території й населення волости, збільшити число членів волвиконкомів до десятьох осіб. В УСРР склад райвиконкомів змінюється в межах від 17 членів і 5 кандидатів до 25 членів і 7 кандидатів.

У виключних випадках склад районного виконавчого комітету (УСРР) можна збільшити до 35 членів і 9 кандидатів до них, але з окремої на це постанови Окрвиконкому.

В РСФРР волвиконкоми президій не утворюють. На першому своїому засіданні волвиконком обирає голову та секре-

таря. Треба тут мати на увазі, що голову обирається обов'язково з-поміж членів волвиконкому, а секретар може й не бути членом волосного (районного) виконкому.

В УСРР райвиконкоми обирають з-поміж себе президії в складі від 5 до 9 членів та 3 кандидатів.

71. Комісії (секції) при районних і волосних виконкомах та сільрадах. Таку саму політику втягування селян, селянок, наймитів, наймичок, робітників, службовців і трудової сільської інтелігенції в практичну роботу районних і волосних виконкомів та сільських рад, як на Україні, провадить пролетаріят і в РСФРР, де 21 березня 1927 року ухвалено постановою ВЦВК і РНК РСФРР „Положення про постійні комісії (секції) при районних і волосних виконавчих комітетах і сільських радах." Створено ці комісії (секції) на те, щоби втягти згадані оце шари сільського населення в практичну роботу тих виконкомів і сільрад та „практично проробити питання з різних галузей діяльности згаданих виконкомів і сільрад " З цією метою при волосних і районних виконкомах та сільських радах створюється такі комісії (секції): а) сільсько-господарську, б) культурно-освітню, в) охорони здоров'я, г) фінансово-податкову, ґ) місцевого господарства, д) торговельно-кооперативну; їх можна розпустити лише за постановою відповідного районного або волосного виконкому або сільської ради.

Ці комісії (секції) утворюється на таких засадах: кожен член або кандидат у члени виконкому чи сільради належить обов'язково до одної комісії (секції), яку він сам собі вибрав. Крім членів і кандидатів у члени райвиконкомів або волвиконкомів або сільрад, що мають обов'язок брати участь принаймні в одній комісії (секції), до участи в комісіях (секціях), але в порядку добровільного вступу, притягується: а) членів сільрад у комісії (секції) при районному або волосному виконавчому комітеті; б) членів волосних і сільських ревізійних комісій; в) селян і селянок, що показали себе в громадській радянській роботі; г) представників фабрично-заводських і місцевих комітетів та відповідних осередків Всесоюзної Комуністичної Партії (більшовиків) та Всесоюзної Ленінської Комуністичної Спілки молоди; ґ) представників від місцевих відділів профспілок і членів профспілок; д) членів комітетів волосних і сільських селянських товариств взаємодопомоги; е) робітників инших громадських, кооперативних і господарських організацій; ж) делегаток від жіночих делегатських зборів та инших громадян не позбавлених виборчих прав (арт. 4).

Таким чином, до складу цих комісій (секцій) можна притягати на засадах добровільного вступу, цеб-то запросити, кожного громадянина і кожну громадянку, яких не позбавлено виборчих прав за радянською конституцією.

Проте, за виконкомом і сільрадою, як органами диктатури пролетаріяту, класи — геґемона й провідника трудящих мас, зберігається провід як у справі встановлення загального числа членів кожної комісії (секції) та її особового складу, так і її робіт. Особовий склад окремих комісій (секцій) затверджує районний або волосний виконком або сільрада, кому належить; вони своєю постановою визначають і кількісний склад комісії (секції) в кожному окремому випадку (арт. 5). Кожна комісія (секція) за загальним правилом працює під проводом члена відповідного районного або волосного виконкому або сільради; цей член є в ній за голову (арт. 6). А загальні обов'язки керувати, об'єднувати та погоджувати діяльність усіх комісій (секцій) покладає закон на районні й волосні виконкоми та сільради по належності (арт. 7).

Провадити протоколи засідань та облік членів комісії (секції), стежити за тим, щоб вони акуратно відвідували засідання та виконували доручені їм роботи, кожна комісія (секція) виділяє зі свого складу секретаря (арт. 8).

Кожен член комісії (секції) має обов'язок бути присутнім на всіх її засіданнях і старанно виконувати всі доручення, що їх на нього поклали як комісія (секція) взагалі, так і її голова (арт. 9); цю вимогу поширюється на всіх членів комісії (секції) навіть на тих, що вступили до неї добровільно.

Якщо член комісії (секції) більше як тричі на рік не прийшов на засідання, не мавши на те вартих уваги причин, або якщо він не виконав доручень комісії (секції), то такого члена виключається з комісії (секції) за її постановою (арт. 10). Це стосується однаково до всіх членів комісії (секції), навіть до тих, що вступили до її складу добровільно. Хто не виконує своїх обов'язків в комісії (секції), того виключається з її складу.

Члени комісії (секції), якщо вони не є члени районного або волосного виконкому або сільради, можуть бути на засіданнях відповідного виконкому чи сільради з правом дорадчого голосу (арт. 11).

Голова, секретар і решта членів комісій (секцій) за участь у цих роботах плати не отримують (арт. 12).

Робота цих комісій (секцій) така: вони:

а) вислухують не тільки доповіді інформаційні, які лише береться до відома, але й звіти, після яких збори можуть ухвалити резолюцію та вказати на хиби в роботі того, хто дає звіт з відповідних ділянок роботи виконкому або сільради та підлеглих їм установ і підприємств; з доручення виконкому або сільради обслідують установи та підприємства, що мають громадське значіння та обслуговують потреби селян, дають на доповіді, звіти та обслідування свої висновки й практичні вказівки;

б) розподіляють з доручення відповідного виконкому або сільради між своїми членами обов'язки що до стеження за діяльністю установ і підприємств, які є під орудою відповідного районного або волосного виконкому або сільради;

в) беруть участь у розробленні плану робіт районного або волосного виконкому або сільради та стежать за їхнім виконанням у межах своєї компетенції; отже, виконком і сільради мають в особі тих комісій (секцій) певний контроль радянської суспільности над тим, як виконується план їхніх робіт, який до того ж опрацьовується з неодмінною участю цих комісій (секцій), як представників тієї самої радянської суспільности; звязок органів радянської державної влади з радянською суспільністю є явище, властиве радянській державности;

г) заздалегідь розглядають та обмірковують усі питання, доповіді, звіти й проєкти, що їх районний або волосний виконком або сільрада подає на затвердження вищих органів влади, які через те мають перед собою вияв організованої громадської думки місцевого сільського населення.

ґ) боряться з бюрократизмом, тяганиною, хабарництвом, хуліганством, розтратами та безгосподарністю, вживаючи потрібних заходів через даний виконком або сільраду (арт. 13).

Комісія (секція) не є орган влади; тому всі заходи, які вона розробляє, та постанови, які вона ухвалює, подається на розгляд і затвердження районному або волосному виконкомові або сільраді, які, затвердивши їх, переводять у життя (арт. 15).

А що комісія (секція) не є орган влади, ані установа, яка відповідала б за самий хід справ у своїм виконкомі або сільраді, то вона не має права втручатися в безпосередню роботу виконкому та сільради, так само в роботу инших організацій і установ району, волости або села (арт.16); про всі зауважені хиби вона має обов'язок, обміркувавши цю справу на своїому засіданні, ухвалити відповідну постанову та повідомити про неї дотичний виконком або сільраду.

Засідання комісії (секції) відбуваються в строки, призначені на її загальних зборах, але не рідше як раз на місяць; скликає ці засідання або голова комісії, або голова того виконкому, чи сільради, при якій працює; вважається, що засідання відбулося, якщо взяло в ньому участь не менше як половина членів комісії (арт. 17). На її засіданнях можуть бути присутні з правом дорадчого голосу навіть не члени комісії, але взагалі особи, не позбавлені виборчих прав (арт. 18).

План робіт комісій (секцій) затверджує відповідний районний або волосний виконком або сільрада (арт. 21); з їхнього апарату і користуються комісії (секції), не маючи свого (арт. 22). Не менше як раз на три місяці комісії (секції) здають звіт своєї роботи перед тим виконкомом або сільрадою, де дана комісія (секція) працює (арт. 23).

Та й цілком зрозуміло: держава є знаряддя класового панування і державна влада є в руках владущих клас; на Заході державна влада є в руках буржуазії, яка поневолила малі народності колоніяльних країн і тримає їх у стані класової підлеглости та національного гніту; тому заведення родових організацій цих народностей у загальну систему державного апарату означає самовбивство буржуазії. Лише радянська влада, як влада трудящих, може піднести малі народності з погляду господарського, культурного й політичного та зробити з них активні сили, що діють на арені історії людства.

72. Повітові (окружні) з'їзди рад складаються з представників усіх рад на території округи (повіту) в тому числі і ради окружного (повітового) міста.

Норма представництва: в РСФРР — від волосних з'їздів рад один депутат на кожну тисячу мешканців, від рад міст один делегат на кожних двісті виборців, але не більше як триста делегатів на повіт.

В УСРР окружний з'їзд рад складається з представників (делегатів), обраних від міськрад і районних з'їздів рад з розрахунку: від районних з'їздів — один делегат на дві тисячі мешканців, від рад міст і фабрично-заводських виселків, фабрик і заводів — один депутат на чотириста виборців.

В організації представництва на з'їзди рад як окружні, так і губерські та районні, впадає в вічі те, що в місті вибори провадиться залежно від числа виборців, а на селі—від числа мешканців. Ця норма представництва дає деякі переваги міському пролетаріятові проти сільського, а це має своє обґрунтування і історичне і політичне: робітнича класа, як геґемон, що веде за собою

селянство. Тут треба мати на увазі, що, коли ми говоримо про трудящі маси або про місцеве населення, або про радянське будівництво, то маємо на думці робітничі маси міста та трудящі шари села. Коли ми з'ясовуємо принцип радянської конституції про пожвавлення роботи рад, про наближення рад до населення, то маємо на увазі переважно село, селянство. Але, маючи таким чином на увазі переважно сільське трудяще населення, ми ані на хвилину не забуваємо про значіння робітничої класи в ході революції та в створенні держави державної влади і її апарату. Робітнича класа, як і раніш, є геґемон революції, проводир суспільного руху, провідний чинник нового державного будівництва. Пройшовши школу політичного виховання, міський пролетаріят виявляє ввесь час свою самодіяльність класи, що будує революційним шляхом нову державу й заводить новий лад соціяльних відносин на шляху до усуспільнення засобів виробництва і досягнення безкласового суспільства. Тому робітнича класа, як геґемон революції, безпосередньо бере участь у радянському будівництві, активно впливає на хід державного життя, посуває вперед розвиток народнього господарства. Але заразом здійснює вона своє історичне завдання: як авангард пригноблених мас, вона веде за собою всю велетенську масу тих клас, які до цього часу стояли цілком осторонь від політичного життя, від історії. Тому міський пролетаріят ставить собі за завдання перед селянством створити для нього умовини культурного життя й приєднати його до життя політичного. Але індивідуалістичний спосіб сільського господарювання становить основну причину відомої політичної відсталости селянського населення. Відціля перед міською робітничою класою постає завдання нинішнього дня: розбуркати, освітити та організувати село і втягти селянство в активну участь у державному житті. Цього можна досягти через розворушування ініціятиви місцевого сільського трудящого населення та участь і провід міського пролетаріяту в місцевому житті селянства. А на те має міський пролетаріят деяку перевагу перед сільським трудящим населенням у нормі представництва до виборних органів радянської влади.

Історія радянського будівництва вказує нам, що за перших часів революції, коли ради, особливо на селі, були розпорошені, коли не було правильного звязку місцевих рад і між собою і з центром, з'їзди рад правили за засіб збирати ради та об'єднувати їх в одну державну цілість. Ініціятива збирати ради через скликання з'їздів належала до міських рад, цеб-то до тих рад, які складаються з міського пролетаріяту. Таким чином, об'єднання

рад, а через те й об'єднання держави, є справа міських робітників. З другого боку, до рад як 1905 року, так і 1917-18 р. р. вибори провадилось та й тепер провадиться не за певними територіяльними районами, але по фабриках, заводах, підприємствах і установах, цеб то пропорційно до числа трудящих. Тому в містах при виборах до рад міського населення ніколи на увагу не бралося. Цей порядок настав одразу з перших днів революції, коли не було не лише писаної конституції, але й ніяких інструкцій що до виборів, а вкорінився він через те, що в місті число трудящих, цеб-то виборців на фабриках, заводах, підприємствах і установах визначити дуже просто й легко. Але на селі трудящих не об'єднано ані по підприємствах, ані в профспілках. Трудящі на селі розпорошені по окремих господарствах і, щоб їх підрахувати, треба знати мало не кожного зокрема. Отже, на селі підрахувати загальне число трудящих — виборців — неможливо, тому й заведено було для села норму не за числом виборців, але за числом усього населення. Звичайно обирають лише трудящі і лише з-поміж себе.

Політичний бік цієї системи представництва є в тому, що тут пролетаріят міський дістає певні привілеї в розумінні якщо не переваги в числі, то, принаймні, наближення до рівности числа своїх делегатів з числом делегатів від села. Міський пролетаріят має провідну ролю, що в революції, що й у збиранні держави, в настановленні нового державного, радянського ладу; він є одностайний авангард, тимчасом селянство, з одного боку, не знає тієї єдности, а, з другого, в особі середняка має воно проміжне соціяльне становище, становить проміжний шар між двома протилежними класами, які борються: великою буржуазією та пролетаріятом.

Ці причини історичні й політичні пояснюють нам відому перевагу міського пролетаріяту, що її настановила радянська конституція при виборах, що на окружні, що й на губерські з'їзди рад. Але це ані трохи не відбивається на втягненні селян у справу радянського будівництва і не зменшує їхнього числа на з'їздах. Статистика показала, що на повітових з'їздах більшість делегатів належить якраз до селян — 65%, коли робітників маємо там 16%, службовців та инших — 19%, а на губерських з'їздах — селян — 36%, робітників — 33,3%, службовців — 20,7% та инших — 10%.

Таким чином, беручи участь в окружних і губерських з'їздах рад, не кажучи вже про районні з'їзди, селянство втягується в справи радянського будівництва, привчається зміцнювати радянську владу та організувати її.

Практика повітових з'їздів показала, що крім питань спільних усім з'їздам, повітовим і губерським, як от доповідь про поточний момент, про внутрішнє й міжнародне становище радянських республік та звіт виконкому про його роботу, — на повітових з'їздах на першому місці стоїть доповідь земельного відділу, цеб-то справи землевпорядження і землекористування або піднесення сільського господарства. Друге місце на повітових з'їздах займають справи народньої освіти (доповідь відділу народньої освіти). Далі йдуть доповіді та справи місцевої промисловости, праці, соціяльного забезпечення, охорони здоров'я та инші. Наприкінці своїх робіт окружний з'їзд обирає окружний (повітовий) виконком

Найголовніші функції повітового з'їзду рад в РСФРР є тепер такі:

а) Розглядати й затверджувати повітовий бюджет. Тут треба спинитися ось на чому: бюджет волвиконкому розглядає волосний з'їзд рад і затверджує повітовий виконком, тимчасом бюджет повітового виконкому розглядає й затверджує повітовий з'їзд рад. Але бюджет повітового виконкому має в собі бюджети всього повіту, цеб-то й бюджет усіх волосних виконкомів даного повіту, так само й бюджет повітового міста, ухвалений міською радою того міста, бо бюджет кожної місцевости входить у бюджет вищої територіяльної одиниці, як його складник і, кінець-кінцем, входить у бюджет даної республіки, а бюджет республіки становить частину бюджету загально-союзного й через те входить у бюджет усього Союзу РСР. Отже, коли місцевий виконком затверджує бюджети нижчих територіяльних одиниць, а з'їзди рад затверджують бюджети своїх виконкомів, то на це не треба дивитись, як на затвердження остаточне, яке надає розгляненим бюджетам сили й значіння законодавчого акту, що його належить негайно виконати. Затверджуючи, повітвиконком лише перевіряє ті дані, на яких бюджет повіту й належних до нього дрібніших територіяльних одиниць збудовано, з тим, що остаточно перевірить і затвердить його той вищий орган, який має право остаточно розглядати і затверджувати бюджет в загально-союзному маштабі, цеб-то загально-союзний Центральний Виконавчий Комітет. Таке становище має свою підставу в тому, що ввесь бюджет усього Союзу має бути збудований за певним планом, єдиним для всіх частин Союзу, що загальну суму державних витрат треба цілком погодити з загальною сумою державних прибутків (бюджет мусить балансуватися); отже, сподівані видатки окремої місцевости, що їх покривається

із засобів загально-державних — коштом загально-державного бюджету — повинні бути під силу державі, не зачіпати бюджетів инших місцевостей та не порушувати загально-державного фінансового плану.

б) Обмірковувати справи губерського й загально-державного значіння та опрацьовувати за ними проєкти своїх постанов, що їх подається на розгляд і затвердження вищим органам влади. Само собою розуміється, що повітовий з'їзд рад, хоч він і є самостійна ланка в загальному ланцюзі робітничо-селянської влади, проте, становить лише одну з ланок цього ланцюга, цеб-то частку великого цілого, тому його постанови в справах губерського і загально-державного значіння потребують затвердження відповідних вищих компетентних на це органів. Инакше буде порушено загально-державний план політичний, адміністративний і господарський. Але так чи сяк такі постанови нижчих з'їздів мають для вищих органів радянської влади силу й значіння вияву організованої громадської думки й через те треба їх взяти на увагу вищим органам, коли вони обмірковують дані питання. Инакше бо центр може відірватися від місць, може настати непогодженість у роботі органів центральних і місцевих.

в) Розглядати й затверджувати звіт повітового виконкому за час його діяльности, цеб-то за звітний період — за попередній рік, бо повітовий виконком обирається на один рік.

г) Затверджувати плани дальшої діяльности органів радянської влади в повіті. Це пояснюється потребою певної плановости в діяльності повітових органів що адміністративних, що й господарських. Не треба забувати, що радянська республіка в цілому та органи її влади на місцях здійснюють не лише функцію управління в стислому розумінні, але й функцію господарську. Тому повітовий з'їзд розглядає й затверджує плани прийдешньої роботи не лише органів адміністрації, але й органів господарських, які службово підлягають даному виконкомові.

д) Заслухувати звіти й доповіді про діяльність тих органів губерської й центральної радянської влади, що є на території повіту й не підлягають даному виконкомові. Вислухування звітів і доповідей органів, не підлеглих даному виконкомові, пояснюється прагненням погодити діяльність цих органів з роботами місцевих органів, щоб перевести єдину господарську, адміністративну й політичну лінію всіх органів, які працюють у межах даної території. Тут виявляється принцип, проголошений у конституції, що кожен з'їзд рад є найвищий орган у межах своєї компетенції і в границях своєї території.

е) Обирати як делегатів на губерський з'їзд рад, як і членів повітового виконкому та кандидатів.

В УСРР до переходу на трьохступневу систему управління компетенція окружних з'їздів рад (за законом з 30 травня 1923 року) була цілком тотожня із щойно розглянутою компетенцією повітового з'їзду рад. Усе те, що ми сказали про функції повітових з'їздів рад, можна цілком прикласти й до окружних з'їздів рад. З переходом на трьохступневу систему управління губерські з'їзди рад і губвиконкоми на Україні касується, а їхнє місце займають окружні з'їзди рад та окрвиконкоми. В звязку з цією реформою до окружних з'їздів рад переходять усі права, що належали раніш до губерських з'їздів рад, між иншим і право посилати делегатів на Всеукраїнський та Всесоюзний З'їзди Рад. Таким чином, розглядаючи компетенцію окружних з'їздів рад (в УСРР), треба відрізняти два періоди: перший — до переходу на трьохступневу систему управління, коли компетенція їхня була цілком аналогічна до компетенції повітових з'їздів рад (в РСФРР), та другий — після переходу на трьохступневу систему управління, коли до окружних з'їздів рад переходять усі права, що належали раніш до губерських з'їздів рад.

Найголовніші функції окружного з'їзду рад в УСРР є такі:

а) Розглядати та затверджувати окружний бюджет і звіт окружного виконавчого комітету про виконання згаданого бюджету. В тих випадках, коли окружний з'їзд рад що до часу не сходиться з моментом затвердження окружного бюджету, затверджує цей бюджет пленум окрвиконкому і подає його на остаточне затвердження найближчому окружному з'їздові рад.

б) Розглядати та розвязувати всі місцеві питання й обмірковувати справи загально-державного значіння.

в) Розглядати й затверджувати звіт окружного виконкому за час його діяльности.

г) Обирати окружний виконавчий комітет.

д) Обирати делегатів на Всеукраїнський і Всесоюзний З'їзди Рад. В звязку з тим, що Всеукраїнський і Всесоюзний З'їзди Рад скликається тепер раз на два роки, а окружні з'їзди рад раз на рік, вибори делегатів на згадані з'їзди провадиться на черговому окружному з'їзді рад, який відбувається безпосередньо перед республіканським і загально республіканським з'їздами рад.

73. Повітовий — окружний виконком. Повітовий виконавчий комітет обирається терміном на один рік; він є в часі між повітовими з'їздами вищий орган влади на території повіту. Він

підлягає губвиконкомі та його президії, Всеросійському Центральному Виконавчому Комітетові та його Президії і Раді Народних Комісарів (Положення про повітові з'їзди рад і їхні виконавчі комітети, затверджене ВЦВК 16 жовтня 1924 року. Зб. Узак. РСФРР 1924 року, № 82, арт. 825). Постанови повітового виконкому та його президії може касувати повітовий і губерський з'їзд рад, губвиконком, ВЦВК та його Президія і Рада Народніх Комісарів.

До компетенції повітвиконкому належить:

1) Переводити в життя в межах повіту декрети та розпорядження центральної влади і заходи губвиконкому; тут вживає він потрібних заходів на те, щоб виконувано закони, розпорядження і постанови центральної і губерської влади та щоб притягати до відповідальности порушників.

Постанова чи розпорядження центральної або губерської влади може иноді не відповідати інтересам даного повіту. Відціля для повітового виконкому, як представника інтересів місцевого населення, виникають дві можливості: 1) клопотатися перед владою, яка видала дану постанову, щоб цю постанову або розпорядження було змінено або цілком скасовано, хоча б для даного повіту, 2) припиняти постанову або розпорядження відділу губвиконкому. Обидві ці можливості закріплено за повітовими виконкомами в РСФРР.

Проте, треба відзначити, що в РСФРР припинення розпоряджень відділів губвиконкому може здійснити повітвиконком не инакше, як за колективною судовою відповідальностю повітвиконкому. Це означає, що припинення розпорядження відділу губвиконкому може наступити лише на підставі спеціяльної про це постанови повітвиконкому, його пленуму; але, якщо потім вищий орган визнав це припинення за неправильне, то цілий склад цього пленуму, який брав участь у голосуванні, йде під суд, за винятком членів виконкому, що заявили до протоколу цього засідання пленуму про свою незгоду з постановою про припинення розпорядження та подали про це свою окрему думку, занесену від їхнього імени до протоколу. Тут має чинність принцип відповідальности за дії колективу всіх його членів за винятком лише тих, що заявили свою окрему думку про незгоди з даними діями.

2) Право видавати обов'язкові постанови в справах, належних до компетенції повітвиконкому та накладати адміністративні кари за порушення цих обов'язкових постанов. Це право має виконком і його президія.

Кари в адміністративному порядку накладає губерський і повітовий виконком в РСФРР на підставі постанови ВЦВК і РНК з 28 червня 1926 року „Положення про видання місцевими виконавчими комітетами та міськими радами обов'язкових постанов та про адміністративне карання за їхнє порушення"— (Зб. Уз. РСФРР 1926 року, № 39, арт. 304). Ці кари є такі: а) штраф, що його накладає повітвиконком у розмірі не більш як 50 карбованців, б) примусові роботи до 2 тижнів.

До того ж обов'язкові постанови можна видати не безтерміново, але на термін не довший, як на один рік. Їх можна видавати в справах управління й охорони ладу, так само на розвиття чинних директів і положень, як от: у справах громадьскої безпеки й ладу, народньої охорони здоров'я, правил, що регулюють торговлю, стягання податків, у справах боротьби зі стихійними злигоднями, будівельного статуту, піяцтва то-що. Щоб мати право накладати кари саме в адміністративному, а не в судовому порядку, треба в самій обов'язковій постанові вказати на те, що недотримання або порушення цієї обов'язкової постанови потягне за собою відповідальність саме в адміністративному порядкові. Адміністративну кару накладається на підставі протоколу, що його складає міліція або агент влади, на те уповноважений, і подає до відповідного відділу управління—тепер адміністративного відділу, при повітвиконкомі (постанови ВЦВК з 19 листопада 1926 р. „Про скасування повітових управлінь міліції та про організацію повітових адміністративних відділів"— Зб. Уз. РФСРР 1926 року № 90, арт. 655). Відділи виконкомів та інші місцеві установи не мають права самостійно видавати обов'язкові постанови, а свої проєкти з цього приводу вносять вони відповідно до президії губерського та окружного виконкомів.

3) Порушувати дисциплінарне переслідування проти службових осіб, що працюють на території повіту, цеб-то проти всіх службовців повітвиконкому, його відділів і підлеглих йому установ, так само накладати дисциплінарні кари на членів нижчих виконкомів, їхніх президії та їхніх службовців.

Дисциплінарна кара — це є кара, що її накладається за порушення службової дисципліни; отже, її накладає лише службове начальство на своїх службовців. Повітвиконком є таке службове начальство для всіх перелічених вище службовців в органах самого виконкому та в органах, підлеглих йому, так само губвиконком — для всіх службовців самого губвиконкому і службовців підлеглих йому. Дисциплінарні кари є такі: а) догана, б) догана з оголошенням у пресі. Див. Постанова ВЦВК

з 24 січня 1921 року, Зб. Уз. РСФРР 1921 року, № 8, арт. 58 та постанова ВУЦВК з 5 жовтня 1921 року „Про дисциплінарні кари за порушення службової дисципліни в радянських установах, Зб. Уз. УСРР 1921 р., № 20, арт. 574, — які зберігають свою силу й тепер на підставі „Переліку постанов ВУЦВК, РНК УСРР та УЕН, що зберігають силу з наданням чинности Кодексові Законів про Працю, вид. 1922 року" (Зб. Уз. УСРР 1923 р. № 33 додаток до арт. 479), за винятком арешту, як міри дисциплінарної кари.

4) Контролювати законність і доцільність діяльности всіх органів і установ на території повіту за винятком установ дієвої Червоної армії та прокурорського нагляду. Цей нагляд здійснюється над діяльністю всіх органів і установ, цеб-то й тих органів, які службово не підлягають безпосердньо цьому виконкомові, отже, й органів губерських, республіканських і загальносоюзних, аналогічно з правами рай(вол)виконкому на його території; виняток становлять лише установи Червоної армії й прокуратура, як апарати суто централізовані.

5) Вони мають права юридичної особи. Це пояснюється тим, що повітвиконком виконує функції розпорядчі та господарські, як от: видає та управляє місцевим господарством, орудує комунальними землями і маєтками та експлоатовує їх, будує й експлоатовує підприємства, що мають санітарний характер і т. ин.

6) Розглядати й затверджувати волосні (районні) бюджети та звіти про їхнє виконання, так само стежити за правильністю витрачання державних і місцевих засобів у повітових установах і підприємствах. З цього погляду, як і з багатьох инших, є він орган контролю.

7) Охороняти революційний лад і безпеку, боротися з контрреволюційними виступами, бандитизмом і злочинним елементом та з усякими порушеннями ладу, так само боротися з контрабандою через відповідні органи—перш за все через місцеві органи ДПУ.

8) Стежити за правильним функціонуванням у повіті судових установ та за належною постановкою юридичної допомоги населенню. З цієї метою повітвиконком зокрема вживає заходів на те, щоб судові установи забезпечено було помешканнями та фінансовими й матеріяльними засобами, потрібними для роботи; так само повинен він допомагати організації консультацій з метою давати юридичну допомогу населенню.

9) Вести провід у ділянці землевпорядження та землекористування в межах повіту та взагалі допомагати розвиткові сільського господарства. З цією метою повітвиконком вживає заходів

до розширення засівної площі та поліпшення насіннєвих матеріялів, допомагає відповідним органам і підприємствам у справі постачання селянства живим і мертвим інвентарем, керує засівними кампаніями і меліоративними роботами над поліпшенням лук, допомагає колективізації сільського господарства то що.

10) Допомагати роботі промислових і торговельних підприємств, підлеглих безпосередньо губерським або центральним органам. Що ж до торговельних і промислових підприємств, підлеглих безпосередньо повітвиконкомові, то він керує їхньою діяльністю. Заразом стежить він за роботою приватної кустарної промисловости та здійснює догляд за ринками і ярмарками місцевого значіння та допомагає всім видам кооперації — споживчої, сільсько-господарської, промислової, кредитової то-що.

11) Переводити культурно-освітні заходи в повіті та вживати всіх заходів до піднесення культурного й політичного рівня місцевого населення. З цією метою повітвиконком допомагає в справі забезпечення повіту достатньою сіткою шкільних політосвітніх і дошкільних установ, як от: хат-читалень, шкіл для малолітніх і дорослих, дитячих садків, пунктів ліквідації неписьменности, народніх будинків і т. ин.

12) Охороняти народнє здоров'я через організацію санітарного нагляду, боротьбу з заразлими хворобами, організацію санітарно-освітньої роботи, справи охорони материнства, младенства й дитинства то-що.

13) В царині упорядкування та житлової справи повітвиконком, крім нагляду за утриманням у справності вулиць, майданів і місць загального користування в міських і сільських місцевостях та за підтримуванням у справності доріг, мостів, переправ, пристаней, брукованих шляхів та инших шляхів сполучення в повіті як загально-державного, так і місцевого значіння—вживає заходів у справі влаштування комунальних підприємств, як от: водогонів, каналізації, телефонного сполучення, різниць, електричного освітлення то-що. Далі він здійснює в межах повіту директиви центральних і губерських житлових органів що до розподілу житлової площі між трудящими, допомагає житлобудівельній і житловій кооперацїям та будинкам комунам і т. ин.

Навіть побіжний огляд функцій повітового виконкому приводить до того висновку, що це є орган рівночасно і державного управління і місцевого самоврядування, який водночас і переводить в життя директиви, вказівки та накази органів

державної влади і зі своєї ініціативи вживає активних заходів до піднесення даної місцевости з погляду господарчого й культурного.

В УСРР функції окружних виконавчих комітетів до переходу на трьохступневу систему управління в ґрунті мало чим відрізнялись від функції повітових виконавчих комітетів і лише в царині накладання адміністративних кар права окрвиконкомів (в УСРР) були куди ширші, порівняно до аналогічних прав повітвиконкомів. Так, приміром, окружні виконкоми мають зараз право накладати адміністративні кари — штраф до 100 карб., арешт до 2 тижнів або примусові роботи до одного місяця (див. Адмін. Кодекс УСРР); тимчасом повітвиконкоми, як зазначено вже раніш, мають право накладати адміністративні кари не вищі, як 50 карбованців або 2 тижні примусових робіт.

В звязку з переходом на трьохступневу систему управління до окрвиконкомів в УСРР перейшли всі права, що належали раніш до губвиконкомів, зокрема, приміром, права припиняти, за колективною відповідальністю членів окрвиконкому, розпорядження Народнього Комісаріяту УСРР або уповноваженого Народнього Комісаріяту СРСР при Уряді УСРР, в разі таке розпорядження явно не відповідає чинному законодавству (докладніш про це буде мова нижче). В такому разі окрвиконком лише повідомляє відповідний наркомат (або уповноваженого наркомату) про припинення розпорядження, так само звідомляє про це Президію ВУЦВК'у і Раднарком.

В царині організаційній: окрвиконкоми УСРР своїм кількісним складом є значно більші, ніж повітвиконкоми в РСФРР. Так, повітвиконкоми в РСФРР утворюється в складі від 15 до 21 членів з одною третиною кандидатів до них („Известия ЦИК СССР и ВЦИК" з 18/II 1927 р. № 40 — Пост. ВЦИК и СНК).

В УСРР окрвиконкоми утворюється в складі не більше як 45 членів і 15 кандидатів до них (див. „Положення про окружні з'їзди рад і окрвиконкоми" з 28 жовтня 1925 року Зб. Узак. УСРР 1925 р., № 83, арт. 487).

Окрвиконком в УСРР працює під проводом окружного з'їзду рад і підлягає безпосередньо ВУЦВК'ові, його Президії та Раднаркомові УСРР (арт. 9 „Положення про окрз'їзди та окрвиконкоми" з 28 жовтня 1925 року. Зб. Узак. УСРР 1925 р. в № 83, арт. 487).

74. Президію повітвиконкому — окрвиконкому обирає даний виконком, щоб об'єднати та врегулювати його роботу. Президія складається: в РСФРР — від 3 до 5 осіб, в УСРР — не більше,

як із 15 членів і 5 кандидатів. Її обирає виконком з-поміж себе; збирається вона на свої засідання не менше як один раз на тиждень.

Функції президії повіт- і окрвиконкому є в основному такі:

а) вона провадить засідання виконкому й подає йому звіти про свою роботу;

б) підготовляє матеріяли до засідань виконкому;

в) подає на розгляд виконкому проєкт своїх постанов;

г) стежить за виконанням постанов виконкому;

д) провадить зносини від імени виконкому;

е) накладає адміністративні кари на громадян і на службовців за порушення обов'язкових постанов місцевої влади;

ж) розвязує питання і конфлікти, що стосуються взаємин між органами виконкому і нижчими радами та їхніми виконкомами;

з) оцінює дії нижчих органів влади й подає пропозиції повітовому виконкомові про їхнє скасування;

і) здійснює загальний нагляд за переведенням виборчої кампанії в повітовому або окружному маштабі;

к) інструктує всі нижчі виконкоми та їхні органи і вживає всіх заходів до спрощення чинного радянського апарату.

Між засіданнями повітового або окружного виконкому його президія має всі права даного виконкому цілком. Це положення висловлено буквально в тексті українського Положення про окрз'їзди рад і окрвиконкоми з 28 жовтня 1925 року, а для РСФРР це виникає з загального принципу Радянської Конституції про права президії кожного виконкому в часі між його сесіями та засіданнями, за винятком тих прав, які спеціяльно залічено до функцій самого виконкому.

75. Заміна відділів інспектурами. Радянська влада є форма державного апарату, що відповідає новому типові держави — диктатури пролетаріяту. Диктатура пролетаріяту, як новий в історії тип держави, відрізняється від держави буржуазної, отже, й від демократичної республіки тим, що в державі буржуазній меншість панує над більшістю, тимчасом за диктатури пролетаріяту панує більшість над меншістю. Иншими словами, за диктатури пролетаріяту маємо панування трудящих, цеб-то величезної більшости населення над буржуазією, цеб то над меншістю населення. Тому пролетаріят здійснює свою диктатуру, цеб-то панування більшости в спілці з селянством і через те ради становлять форму державности епохи диктатури пролетаріяту в спілці з селянством.

„Трудящим потрібна держава лише на те, щоб придушити опір експлоататорів, а керувати цим придушенням, перевести його в життя, може лише пролетаріят, як одинока до кінця революційна класа, одинока класа, здатна об'єднати всіх трудящих і експлоатованих у боротьбі проти буржуазії, щоб цілком знести її". (Ленін — „Держава і революція" — т. XIV, ч. II, стор. 315).

„За переходу від капіталізму до комунізму придушення ще потрібне, але вже придушення меншости експлоататорів більшістю експлоатованих. Окремий апарат, окрема машина до придушення, „держава" ще потрібна, але це вже переходова держава, це вже не держава у властивому розумінні, бо підкорити меншість більшости вчорашніх найманих рабів—справа порівняно така легка, проста й природна, що воно коштуватиме куди менше крови, ніж придушення повстання рабів, кріпаків, найманих робітників,що воно коштуватиме людству куди дешевше. І вона є сумісна з поширенням демократії на таку переважну більшість населення, що потреба окремої машини до придушення починає щезати. Експлоататори, природна річ, не в силах придушити нарід без дуже складної машини до виконання такого завдання, але нарід придушити експлоататорів може навіть дуже простою „машиною", майже без „машини", без окремого апарату, через просту організацію збройних мас" (щось наче Ради Робітничих і Салдатських Депутатів — завважимо, забігаючи вперед). (Ленін, там само, стор. 371).

За такої епохи — епохи найвищої демократії, цеб-то демократії без буржуазії — панування над людьми має тенденцію перейти в панування над річами і замість управління настає облік і контроль. „Усі громадяни стають службовцями й робітниками одного всенароднього, державного синдикату"... „З того моменту, коли всі члени суспільства або хоча б величезна більшість їх, сами навчилися керувати державою, сами взяли цю справу в свої руки, „налагодили" контроль над нікчемною меншістю капіталістів, над панами, що бажають зберегти капіталістичні норови, над робітниками, глибоко-зіпсутими від капіталізму — з цього моменту починає зникати потреба всілякого управління взагалі" (Ленін, там само, стор. 379—390).

Таким чином, Радянська влада має тенденцію до поступового скорочення свого державного апарату, до заміни функції управління функціями обліку й контролю. Відділя виникає заміна відділів виконкомів, як апарату управління і керовництва безпосереднього, інспектурами, як органами контролю та обліку.

Тому XII З'їзд РКП, що відбувався в квітні 1923 року, поставив перед Радянською владою питання про реформу органів управління й господарювання в напрямку їхнього спрощення. Це висловлено в резолюції XII З'їзду РКП: „Про завдання РСІ і ЦКК“:

„В теперішній період мирного будівництва, коли революція вступила в рішучу господарську фазу, партія повинна порушити питання про реформу органів управління і господарювання, як питання боротьби за державний апарат, який своєю технічною структурою і складом, успадкованим од минулого, є чужий завданням і цілям робітничо-селянської держави.

„На відміну від чинної невкладистої, дорогої структури державного апарату, яка важким тягарем лягає на робітників і селян, нову структуру органів управління й господарювання та нову техніку орудування ними треба максимально спростити, поставити на основах наукової організації праці й управління, які включають можливість бюрократичних перекручень і надмірностей.

„Тільки через таку радикальну зміну всієї техніки управління, через знищення всього непотрібного та зайвого в ньому й через енергійне чищення державного апарату партія і держава зможуть примусити державний апарат обслуговувати інтереси робітників і селян найповніше, зробити державний апарат ближчим і не таким тяжким для трудящих мас, отже, через те саме зміцнити спілку між робітниками та селянами“.

Таким чином, питання про скорочення Радянського державного апарату встає вже питанням спілки між робітниками та селянами, а це має істотне значіння в умовах робітничо-селянської державности.

Перший крок до стиснення державного апарату становить власне запровадження інспектур замість відділів виконкомів. Ріжниця між інспектурами та відділами виконкомів є двояка: функціональна та організаційна.

Ріжниця функціональна, цеб-то в функціях: відділ є орган управління и безпосереднього керовництва. Він переводить в життя всі заходи що до виконання законів і розпоряджень вищої влади й даного виконкому. Він керує діяльністю всіх підлеглих йому на території даного виконкому установ і осіб, а заразом стежить за цією діяльністю. Він призначує та звільняє підлеглих даному відділові службовців. Він складає встановлені кошториси й дає їм дальший напрямок порядком, передбаченим у законі. Він, в особі завідателя відділу — орудує кредитами,

відкритими установам, підлеглим даному відділові, розасигновує всі кредити між цими установами й стежить за витраченням сум із цих кредитів відповідно до їхнього призначення. Нарешті, він подає даному виконкомові та вищому відділові встановлені звіти про свою роботу (див. § 26 „Положення про окрз'їзди та окрвиконкоми" з 28 жовтня 1925 року — Зб. Узак. УСРР 1925 р. № 83, арт. 487).

Інспектура є орган не управління та безпосереднього керовництва, але орган нагляду. Вона здійснює інспекційний нагляд за діяльністю підвладних і підконтрольних їй установ даної губерні або округи. Вона призначує та звільняє службовців, підлеглих інспектурі, а не якомусь відділові. Вона стежить за станом урядницьких установ з погляду господарського. Вона дає висновки на кошториси, подані від підвладних установ, і спрямовує в запровадженому законом порядкові проєкти розподілу засобів між окремими бюджетно-господарськими одиницями, якими відає дана інспектура та які фінансується коштом бюджету; таким чином, за розпорядників кредитів по цих одиницях — приміром: лікарня, школа то що — правлять ці одиниці самі в особі своїх завідателів, а не інспектура, яка лише дає свої висновки на проєкти їхніх кошторисів і спрямовує ці проєкти зі своїм висновком до відповідної установи на розгляд і затвердження. Далі, за затвердженим кошторисом, який вже підлягає виконанню, інспектура не розасигновує сама кредитів, а лише стежить за правильним і своєчасним їх розасигнуванням між належними установами, підлеглими даній інспектурі. Нарешті, як така, що міститься при окружному виконкомі, кожна інспектура подає своєму виконкомові, так само вищій інспектурі, періодичні звіти як про свою діяльність, як і про діяльність підлеглих їй установ, яким вона править за відділ нагляду (див. § 28 згаданого вище Положення).

Ріжниця організаційна, цеб-то в організації: на чолі відділів стоять завідателі, а на чолі інспектури — окружні інспектори. При відділах є підвідділи, тимчасом інспектури ніяких дрібніших одиниць — ані підвідділів, ані відділів — не мають; виняток заведено лише для окружних інспектур охорони здоров'я, де в складі окрінспектури охорони здоров'я є бюро робочої медицини, яке працює на засадах окремих положень.

Друга організаційна ріжниця є в тому, що відділи виконкомів, розділені на підвідділи, мають кожен свою канцелярію, окремі від секретаріяту виконкому — тимчасом інспектури, не маючи підвідділів, обходяться без окремих канцелярій, але для

своєї оперативної роботи тримають мінімальний штат діловодний (2 - 3 особи); технічне обслуговування інспектур покладено на секретаріят виконкому: здешевлення апарату.

Зрештою становище завідателя відділу й окружного інспектора нічим між собою не відрізняються. Обирає їх виконком що-року, а відповідний народній комісар має право заявити одвід проти вибору тієї чи иншої особи на завідателя або інспектора при окрвиконкомі. Розходження між наркомом та окрвиконкомом розвязує Президія ВУЦВК'у.

Що завідателя відділу, що й окружного інспектора може скинути або тимчасово усунути з посади його виконком, повідомивши про це дотичного народнього комісара. Скинути або тимчасово усунути з посади можна у випадках службового злочину, бездіяльности та невідповідности своєму призначенню. Право порушувати питання про скинення або тимчасове усунення з посади завідателя окрвідділу або окружного інспектора має дотичний народній комісар, а розходження між наркомом і окрвиконкомом розвязує ВУЦВК.

У своїй діяльності як відділи, так і інспектури, керуються постановами, розпорядженнями та інструкціями: як відповідного народнього комісара, так і свого окрвиконкому та його президії. Перед згаданими вищими органами й перед своїми виконкомами вони цілком відповідають за хід роботи відділу або інспектури, так само й підлеглих їм установ.

Якщо розпорядження свого виконкому чи його президії та розпорядження наркоматів не сходяться, або якщо розпоряджень цих органів не можна виконати з технічних чи инших причин, тоді завідатель відділу чи інспектор повідомляє про це президію свого виконкому та відповідний наркомат.

Як відділ, як і інспектура, якщо треба видати обов'язкову постанову, подають президії свого виконкому відповідного проєкта постанови.

Коли інспектура або відділ не згоджується з постановою президії свого виконкому в тій чи иншій справі, вони мають право оскаржити цю постанову перед своїм виконкомом, повідомивши про це наркомат. Але таке оскарження не припиняє виконання оскарженої постанови президії даного виконкому.

Це все стосується переважно до відділів і інспектур окрвиконкомів УСРР, бо в РСФРР ріжницю між відділами та інспектурами переведено не досить чітко.

В РСФРР у складі повітових виконавчих комітетів маємо сім відділів (див. нижче) та одну інспектуру (праці). Таким

чином, в РСФРР принцип заміни відділів інспектурами щойно починають застосовувати в життя, запровадивши поки-що лише повітову інспекцію праці.

Відділи та інспектура праці, що належать до складу повітових виконкомів, підлягають, з одного боку, повітовому виконкомові та його президії, а з другого — відповідному відділові губвиконкому. Якщо розпорядження свого виконкому або його президії та розпорядження вищого відділу не сходяться, або якщо нема змоги виконати розпоряджень цих органів з причин технічних чи якихсь инших, завідатель відділу повідомляє про це президію свого виконкому і вищий відділ губвиконкому. Як буває відділ повітвиконкому не згоден з постановою президії свого виконкому в тій чи иншій справі, він має право оскаржити цю постанову перед своїм виконкомом, повідомивши про це дотичний вищий відділ губвиконкому. Таке оскарження не припиняє виконання оскарженої постанови президії даного виконкому.

Врешті, закрити відповідні відділи та інспектури можна лише в порядку зміни чинного законодавства, цеб-то через видання нових законодавчих актів.

Що до інспектур праці на Україні треба зауважити, що постановою ВУЦВК і РНК УСРР з 8 червня 1927 року затверджено спис 17 округ, в яких організується відділи,— а не інспектури — праці окрвиконкомів (Зб. Узак. УСРР 1927 року № 25, арт. 130). Це — округи з розвиненою промисловістю та з густим населенням промислового пролетаріяту: Артемівська, Дніпропетрівська, Київська, Одеська, Харківська то що. У пояснювальній записці НКПраці УСРР з 31-III 1927 року сказано, що цю заміну інспектур праці відділами спричинив характер промисловости та кількість робітників, а це якраз характеризує розмір роботи і в ділянці охорони праці, і в ділянці безробіття, і з погляду тарифно-конфліктного, де відчувається потребу зміцнити виконання цих завдань, а це можна перевести тільки через відділи праці, бо їхній апарат розвинено краще, ніж апарат інспектур.

76. Відділи та інспектури Окрвиконкомів. При окрвиконкомі були спочатку такі відділи 1) відділ управління 2) відділ військовий (окрвійськомат); 3) відділ харчовий; 4) відділ фінансово-податковий; 5) відділ місцевого господарства; 6) відділ охорони здоров'я.

В УСРР маємо тепер такі відділи в складі окрвиконкомів: 1) адміністративний, 2) фінансовий, 3) місцевого господарства,

4) земельний, 5) робітничо-селянської інспекції; 6) військовий комісаріят, 7) держполітуправління, 8) статистичне бюро на правах відділу.

В округах з розвиненою промисловістю організується окружні відділи місцевої промисловости. Списки округ, де організується відділи місцевої промисловости, затверджує Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету. Так само в промислових і в напівпромислових округах організується за окремим списком, що його затверджує Президія ВУЦВК, відділи Праці.

Поруч перелічених вище відділів у складі окрвиконкомів в УСРР є такі інспектури: 1) охорони здоров'я, 2) соціяльного забезпечення, 3) народньої освіти, 4) праці — в тих округах, де не організовано відділів праці.

Функції та організацію відділів і інспектур, так само їхні права та обов'язки, ми вже розглянули в розділі про заміну відділів інспектурами.

Відповідальність за діяльність відділу та за точне і своєчасне виконання розпоряджень центральної влади покладається що на завідателя відділу, що й на виконком.

Відділи окрвиконкому займають становище подвійної підлеглости: а) окрвиконкомові та його президії і б) відповідному народньому комісаріятові. Якщо відділ (або інспектура) окрвиконкому вважає, що з будь-яких причин розпорядження народнього комісаріяту виконати неможливо, він має обов'язок негайно повідомити про це Президію Окрвиконкому та відповідний Народній Комісаріят. Коли розпорядження наркомату явно суперечить чинному законодавству, окрвиконком може на свою колективну відповідальність припинити розпорядження наркомату (докладніше про це була вже мова вище). В разі окрвиконком оскаржить розпорядження наркомату, не припиняючи його чинности, завідатель відділу або окружний інспектор є зобов'язаний виконувати розпорядження наркомату.

В РСФРР є тепер такі відділи: 1) Адміністративний, 2) земельний, 3) місцевого господарства, 4) народньої освіти, 5) охорони здоров'я, 6) соціяльного забезпечення, 7) фінансово-податковий. Крім цього, в складі повітвиконкому є інспекція праці.

Функції та організацію відділів повітвиконкомів, так само їхні права та обов'язки ми вже теж розглянули вище в розділі про заміну відділів інспектурами.

Відділи повітвиконкому та інспектури праці в РСФРР займають теж становище подвійної підлеглости: а) повітвиконкомові та його президії і б) відповідному віддільові губвиконкому.

Якщо відділ (або інспектура праці) повітвиконкому чомусь вважає, що розпорядження відділу губвиконкому виконати не можна, повідомляє він про це негайно Президію Повітвиконкому та відповідний відділ губвиконкому. Коли розпорядження відділу губвиконкому не відповідає постанові вищих загально-державних органів або постановам губвиконкому, повітвиконком має право за колективною судовою відповідальністю своїх членів припинити переведення в життя розпоряджень відділів губвиконкому.

77. Права та обов'язки членів окрвиконкому. Членів окрвиконкому не можна заарештовувати без згоди окрвиконкому. Вищі органи влади можуть заарештувати члена окрвиконкому лише з відома президії окрвиконкому.

Члени окрвиконкому мають дорадчий голос на всіх засіданнях радянських установ на території даної округи, мають право вільного входу до всіх радянських установ даної округи, подавши свій мандат, і право отримувати всі потрібні довідки, крім секретних відомостей військового та слідчого характеру.

Члени окрвиконкому не можуть відмовлятися від доручень, які їм дає виконком або його президія. Вони мають обов'язок бути на всіх засіданнях виконкому та комісій, де вони працюють (див. Положення про окружні з'їзди рад і окрвиконкоми з 28 жовтня 1925 року Зб. Узак. УСРР 1925 року № 83, арт. 487).

Цілком аналогічні права та обов'язки мають члени повітвиконкомів в РСФРР (див. „Положення про повітові з'їзди рад і повітвиконкоми" з 1924 року — Зб. Узак. РСФРР 1924 р. № 82, арт. 825).

78. Розширення прав окружних і районових виконкомів. В УСРР цю роботу проведено за директивою X Всеукраїнського З'їзду Рад; робота ця становить кінцеву ланку в розвиненні тих принципів, що їх було покладено за основу реформи в справі переходу на трьохступневу систему управління. Скасувавши губерні та губерські органи влади (губвиконкоми), Радянська влада мала на увазі наблизити апарат державної влади до місцевого населення, зміцнити самодіяльність низових органів та спростити систему управління. Цього завдання не можна було розвязати відразу. Потрібна була велика підготовча робота. Перш за все звернено було увагу на звязок центру з місцями, ускладнений через заміну 9 губерень 41 округою (тепер маємо 40 округ), на передачу влади, яку раніш зосереджували в своїх руках губвиконкоми, до рук окружних виконавчих комітетів.

Проробивши цю підготовчу роботу, законодавство пішло шляхом розширення прав місцевих органів влади: рад (міських селищних і сільських) та виконкомів (районних і окружних).

Підготовчу роботу в цьому напрямку проробили Наркомат РСІ УСРР і Наркомат РСІ РСФРР та СРСР.

Як результати цієї роботи було видано спеціяльний законпостанову ВУЦВК та РНК з 27 червня 1927 року „Про розширення прав місцевих органів влади та спрощення порядку управління“ („Вісти“ з 28-го червня 1927 року, № 144).

Рівнобіжно до цього й відповідно до директиви X Всеукраїнського З'їзду Рад, Оргінстр ВУЦВК розробив проєкти нових положень про місцеві органи влади. Ці проєкти подано на остаточне затвердження 2 Сесії ВУЦВК'у X скликання.

Поруч цього, відповідно до директиви X Всеукраїнського З'їзду Рад, Оргінстр ВУЦВК розробив проєкти нових положень про місцеві органи влад. Ці проєкти було розглянуто в наших законодавчих органах — Раднаркомі та Президії ВУЦВК і подано на остаточне затвердження II Сесії ВУЦВК X скликання. 12 жовтня 1927 р. 2 Сесія ВУЦВК X скликання затвердила подані проєкти про місцеві органи влади — ,,Положення про сільради“, „про міськради“, „про селищні ради“, „про райз'їзди і райвиконкоми“. Що до проєкту положення „про окрз'їзди та окрвиконкоми“, то його на 2 Сесії ВУЦВК X скликання не обговорювано. В Комісії Радянського Будівництва, що її виділила 2 Сесія, висловлено було побажання: перенести обговорення проєкту положення „про окрз'їзди та окрвиконкоми“ на найближчу Сесію ВУЦВК'у, після того, як буде обслідувано апарат усіх Наркоматів і остаточно з'ясовано питання про те, які саме функції Наркоматів передається окрвиконкомам.

Ми розглянули характерні риси нових положень „про міськради“, „сільради“ та „селищні ради“. З'ясуймо тепер основні риси, якими характеризуються Положення „про райз'їзди та райвиконкоми“, затверджене на II Сесії ВУЦВК X скликання, і проєкт положення „про окрз'їзди і окрвиконкоми“.

Компетенція районових виконкомів почасти звузилась, почасти розширилась. Пояснюється це ось чим. У звязку з розширенням прав міських, селищних і сільських рад частина прав, що належали раніш до районового виконкому, переходить за проєктом (в редакції Оргінстру ВУЦВК) до компетенції низового осередку Радянської влади — міських, селищних і сільських рад. Так, приміром, за проєктом „Про районові з'їзди рад і райвиконкоми“ залишається за ними провід, управління

й експлоатація майна районового значіння. Відповідно до цього майно міського, селищного та сільського значіння переходить від райвиконкому в розпорядження відповідних рад. Так само вилучається з-під оруди райвиконкомів і передається в розпорядження відповідних рад: міську та селищну міліцію, комунальні та інші підприємства, орудування кредитами міського, селищного та сільського бюджету, управління школами, лікарнями та иншими установами, які відійшли до компетенції рад. Поруч цього компетенція райвиконкомів розширилась чимало коштом окрвиконкомів. Приміром, в царині адміністративній — райвиконкомам надано право давати дозволи на торговлю вином і спиртовими трунками, реєструвати товариства, які не мають на меті прибутків у районовому маштабі діяльности то-що; в царині господарській райвиконкоми затверджують договори про винаймання міської землі під забудування, керують роботою в справі денаціоналізації будинків то-що; в царині сільсько-господарській — райвиконкоми затверджують землевпорядні плани, провадять роботу над розселенням і переселенням то-що (Положення„ Про районні з'їзди та районні виконкоми" з 12-X-27 р.).

Розгляньмо тепер коротенько проєкт Положення „про окрз'їзди та окрвиконкоми" в тій редакції, в якій його буде подано на розгляд з Сесії ВУЦВК X скликання. Треба тут відзначити, що тепер цей проєкт переробляється в напрямку дальшого розширення прав окрвиконкому. Права окрвиконкому треба розширити так, щоб передати їм низку прав, які належать тепер до наркоматів і центральних урядництв. Так, приміром, уже проєкт Положення „про окрз'їзди та окрвиконкоми", поданий на розгляд з Сесії ВУЦВК X скликання, передбачав надати окрвиконкомам такі права: остаточно розвязувати справи про денаціоналізацію промислових підприємств з числом робітників до 20, остаточно розвязувати скарги на відмовлення денаціоналізувати будинки, затверджувати списки сільрад, що мають самостійні бюджети, затверджувати міську межу за винятком міської межі окружних центрів, що її затверджує Президія ВУЦВК, то-що. Окремо треба відзначити, що поруч чималого розширення прав проєкт Положення „про окрз'їзди та окрвиконкоми" передбачає деяке звуження їхніх прав. Це пояснюється тим, що, як ми вже згадували вище, низка прав окрвиконкомів перейшла до райвиконкомів і до міських рад окружних центрів. Сталося своєрідне пересунення прав, що значно збільшило права місцевих органів-влади.

Положення „про райз'їзди і райвиконкоми" від 12 жовтня 1927 р. і проєкт Положення „про окрз'їзди та окрвиконкоми" виходять, таким чином, із основної директиви, що її подав X Всеукраїнський З'їзд Рад. В резолюції з приводу доповіди т. Петровського „Про роботу рад" безпосередньо сказано:

„4. Чергові заходи в нашій роботі над радянським будівництвом на найближчий період повинні бути такі...

а) Розширити права окружних і районових виконкомів як у ділянці іхньої адміністративно-господарської, як і культурно-освітньої діяльности".

Це розширення прав місцевих органів влади провадиться, як ми вже бачили, через передачу частини прав від вищого органу влади до нижчого. Отже, частина прав від наркоматів і центральних урядництв перейде за планом цієї реформи до окрвиконкомів; далі, частина прав від окрвиконкомів перейде і до райвиконкомів і до міських рад окружних центрів; частина прав райвиконкомів перейде своєю чергою до сільських, міських і селищних рад по належності. Отже, бачимо тут своєрідне пересунення вниз.

79. Подвійна підлеглість відділів виконкомів була не наслідок кабінетних міркувань теоретиків державного права, але результат природного розвитку системи радянського державного апарату.

Радянську державну будівлю зверху до низу збудовано на принципі подвійної залежности кожної його частини: від місцевого виконкому та від центральної влади. Це виникає з одного із основних принципів радянської конституції викладеного в арт. I Декларації прав трудящого й експлоатованого народу: вся влада в центрі й на місцях належить радам. З одного боку, центральна державна влада не може залишити місця без свого проводу, без переведення певного плану діяльности місцевих органів і певної політики, яку диктують інтереси загально-державні. Це веде до централізації керовництва. Але, з другого боку, трудящі маси, як будівники нової держави, до того ж держави цілком нового типу — диктатури пролетаріяту — прагнуть до того, щоб здійснити водночас принцип належности влади і до місцевих рад на основі демократичного централізму, цеб-то централізації керовництва й децентралізації виконання. Один із практичних наслідків цього децентралізованого виконання є те, що централізм не може перетворитися в бюрократизм західних країн і стати гальмом, що загає роботу державного апарату. Відціля виникає життєва потреба сполучити централізм з найширшою участю самих трудящих у справі управління. Це означає, що

ради під проводом одного центру повинні працювати в постійному звязку з робітничо-селянськими масами. Так постав принцип подвійної підлеглости, на якому збудовано управління державою за Радянською Конституцією.

Але цей принцип, що з'явився в процесі революції, перетворювано в життя лише поступовно в міру росту та зміцнення Радянської влади. На початку революції, коли треба було знищити старі громадські і політичні відносини та влаштовувати нове життя, місцеві ради керувалися принципом: уся влада на місцях. В результаті цього небажання місць коритися вказівкам центру та через брак звязку центру з місцями й можливости не лише переводити, але й виробляти будь-який певний план будівництва влади на місцях, настала відокремленість рад, їхня організаційна роздробленість. Об'єднати ради, які діяли окремо, ізольовано одна від одної, в одну державну цілість, в єдину державну систему, була справа міського пролетаріяту в особі обраних від нього міських рад Робота над об'єднанням рад натрапляла иноді на чималий опір місцевих рад і центрові доводилось прикласти чимало зусиль, щоб через роз'яснювання через спеціяльних інструкторів, иноді й через репресії підкорити роботи відокремлених рад загально-радянській волі та створити єдину загально-радянську державну систему. Так, відокремленість поодиноких органів влади поступовно вступала своє місце гармонійній системі рад, звязаних і між собою, і з центром. Звязок рад між собою виявлявся в керовництві їхньою діяльністю з боку місцевих вищих рад, їхніх з'їздів та їхніх виконкомів. А звязок рад з центром виявився в упідлегленні їх та їхніх виконавчих органів центральному органові влади. Так з'явилася подвійна підлеглість відділів виконкомів: виконкомові або його президії, з одного боку, та відповідному Наркоматові — з другого.

Принцип подвійної підлеглости відділу виконкому виявляється ось у чому:

1) Завідателя відділу виконкому обирає даний виконком, але відповідний Народній Комісаріят має право заявити одвід проти Завідателя відділу, цеб то заявити цьому виконкомові про те, що він не згоден з призначенням даної особи на посаду Завідателя даного відділу; виконком може погодитися, але він має право і не згодитися з одводом Народнього Комісаріяту; розходження між виконкомом і Народнім Комісаріятом у справі призначення Завідателя відідлу розвязує вищий виконком аж до ЦВК відповідної республіки включно.

2) Завідатель відділу відповідає за роботу відділу та всіх підлеглих відділові установ як перед виконкомом, як і перед відповідним Народнім Комісаріятом.

3) Кожний відділ виконкому завідує певною ділянкою діяльности, що належить до компетенції виконкому, і править за виконавчий орган відповідного виконкому та місцевий виконавчий орган відповідного Народнього Комісаріяту.

4) У своїй діяльності відділ керується, інструктується й контролюється постановами та розпорядженнями що відповідного виконкому, що і його президії або відповідного Народнього Комісаріяту безпосердньо або через відповідний відділ вищого виконкому (не забуваємо, що й Народній Комісаріят є не що инше, як відділ Центрального Виконавчого Комітету своєї республіки).

5) Розходження між розпорядженнями виконкому або його президії з одного боку, та розпорядженнями Народнього Комісаріяту або відділу вищого виконкому, з другого, розвязує вищий виконком. Натрапивши на такі розходження, Завідатель відділу повинен негайно подати до відома свого виконкому та відповідного Народнього Комісаріяту або відповідного відділу вищого виконкому. Виконком протягом визначеного законом терміну (в РСФРР 7 днів) або касує своє розпорядження або припиняє переведення в життя розпорядження Народнього Комісаріяту, але такого виняткового способу, як припинення розпорядження Народнього Комісаріяту, цеб-то відділу ЦВК, виконком губерський або окружний має право вжити лише в тім випадку, коли це розпорядження Народнього Комісаріяту явно не відповідає постанові Ради Народніх Комісарів або ЦВК, до того ж таке припинення допускається не инакше, як за колективною судовою відповідальністю всього складу членів виконкому (за винятком, розуміється, тих членів виконкому, що не брали участи в ухваленні постанови про припинення або брали участь, але голосували проти, про що й закріпили в протоколі засідання виконкому свою окрему думку). Тут закон зобов'язує виконком про таке припинення негайно повідомити Президію ЦВК та відповідний Народній Комісаріят.

Але виконком може ще оскаржити розпорядження Народнього Комісаріяту, не припиняючи його чинности; в такому разі Завідатель відділу має обов'язок виконати розпорядження Народнього Комісаріяту (арт. 55 Положення ВЦВК з 31 жовтня 1922 року про губз'їзди та губвиконкоми: Зб. Узак. РСФРР 1922 року, № 72-73, арт. 907); це ґрунтується на тому прин-

ципі, що місцевий орган влади має обов'язок коритися органові центральної влади, а такою владою для нього є Наркомат, як відділ ЦВК.

80. Скасування губвиконкомів. В звязку з адміністративною реформою на Україні, з переходом на трьохступневу систему державного апарату—округа, район, село—зі скасуванням губерень—функції що їх тепер здійснюють губвиконкоми, залишаються, як функції органів державного управління й місцевого самоврядування, але вони переходять до окрвиконкомів Суть адміністративної реформи, ухваленої постановою 4 Сесії ВУЦВК VIII скликання 18 лютого 1925 року, є не в тому, що скасовані функції губвиконкомів, але в тому, що скасовані губерні, як адміністративні та господарські одиниці, що скасовано губерські органи.

Річ у тім, що дореволюційний поділ країни на губерні цілком не відповідає сучасним господарським і державним умовам, які склалися після Жовтневої Революції. Поділ колишньої Російської імперії на губерні було насамперед запроваджено законодавством Петра I, який переводив реформи, виходячи з інтересів капіталу торговельного та з потреби створити таку державу, яка своєю військовою могутністю могла б боротися з такими дужими сусідами, як, приміром, Швеція в XVII і на початку XVIII століття. Ці загальні змагання застосовано в ділянці реформи як центрального, як і місцевого управління. Тому законодавство Петра I створило губерню, як одиницю місцевого державного управління, як місцеву адміністративну одиницю.

За основу цієї реформи було покладено намагання уряду забезпечити такий стан, де населення старанно виконувало б ті повинності на користь держави, що їх вимагала дана історична епоха—епоха, коли торговельний капітал зосереджував свої сили та розвивав міжнародні торговельні зносини Росії утворюючи таким чином, „національну" державу, цеб-то переводячи політику інтересів торговельного капіталу. Відціля виникла потреба створити централізований апарат з величезною масою чиновників, утримуваних коштами державної скарбниці,—а, з другого боку, зорганізувати могутню армію, здатну захищати інтереси торговельного капіталу за кордоном. Торговельний капітал усюди в Європі створював свої „національні" держави за допомогою збройної сили.

Ця потреба організації повинностей для державних потреб спричинилася до того, що губерні було створено на засадах приписних, за принципом тягловим. На господарські

особливості окремих місцевостей, так званих „провінцій", законодавець зовсім не звернув уваги. Йому треба було створити флоту, армію, чиновництво. Йому треба було забезпечити акуратне надходження до скарбниці різних податків, так саме правильне поповнювання лав армії, яка стала регулярною, що-року новими салдатами—рекрутами. Тому губерню було створено як адміністративний центр, з приписним до губернатора населенням, при чому на губернатора було покладено обов'язок за особистою його відповідальністю перед урядом вживати всіх заходів, щоб населення справно виконувало повинності: вносити гроші до скарбниці і давати салдатів армії.

На таких принципах було створено 1708 року насамперед 8 губерень, що на них була поділена країна. 1719 року переведено реорганізацію губерень: їхнє число доведено до 11, а за наступників Петра I збільшено до 20, але приписний, тягловий їхній характер залишився.

„Установлення про губерні" („Учреждение о губерниях") 1775 року, що його видав уряд Катерини II, запровадило дві адміністративні одиниці територіяльного підрозділу імперії: губерню та повіт. Губерня є найвища місцева одиниця, і щоб уникнути надмірної її простяжности, щоб яко мога краще охопити місцеве населення адміністрацією, установлення постановило: „Щоб губернею або намісництвом зручно було управляти, має бути в ній від 300 до 400 тисяч душ". Повіт або округа є друга одиниця, що її розмір належить теж від числа населення, а саме: „В повіті або окрузі лічиться від 20 до 30 тисяч душ". Але за господарські умови життя тих „душ" ані творці, ані реформатори губерень не дбали. Для них населення правило лише за джерело до поповнення скарбниці й армії, за об'єкт адміністративного впливу та поліцейської опіки, що приписувала населенню, з якого матеріялу будувати будинки й печі, з якого дерева виробляти домовини для небіжчиків, з яких матеріялів робити взуття, якого крою має бути одяг і т. инш. (Владимирский-Буданов: „Обзор истории Русского Права" вид. 1915 року, стор. 257). Число губерень за Катерини II виросло до 40

Такий цілком штучний і механічний поділ країни на губерні та повіти залишався аж до Жовтневої Революції та перейшов у пореволюційний період, коли життя поставило вимогу запровадити инший адміністративний поділ країни не за кількістю „душ", але відповідно до господарських, національних і культурних особливостей місцевого населення.

Перш за все революція перекроїла країну за принципом національно-культурним, створивши ряд самостійних і автономних республік та автономних областей. Тепер на чергу дня підійшло питання про поділ нових державних радянських утворень за принципом господарським з тим, щоб поділ адміністративний звязати з поділом за господарською ознакою й зміцнити, таким чином, економічну базу Радянської влади.

Після того, як переведено цю реформу на Уралі, порушено цю справу і на Україні, де вже було переведено реорганізацію повітів з реформованих у більші одиниці—округи, збудовані за ознакою економічною. Зрозуміла річ, що в таких умовах губерні, не змінивши принципу своєї організації ще з часів Катерини II, становлять пережиток старих часів, цілком непотрібний у сучасних умовах, становлять зайву адміністративну надбудову цілком не звязану з господарством округ і через те не мають вони ніякого господарського значіння.

Секретар ВУЦВК'у тов. А. І. Буценко, який рівночасно головує в Адміністративно-Територіяльній Комісії, так визначає розуміння й значіння майбутньої адміністративної реформи на Україні:

„Свого часу за періоду будівництва центральної влади і за епохи громадянської війни губерські центри мали величезну позитивну ролю, взявши на себе ввесь тягар боротьби з бандитизмом то-що. Але після того, як створено на Україні округи та райони, провідна й організаторська роля губерського апарату в звязку зі зміцненням низового апарату почала поступовно відмирати" (Харківська газета „Коммунист" 19 лютого 1925 р., № 40).

Що правда, тов. Буценко вказує на приклад Франції, яка має трьохступневу систему управління й ділиться на 86 департаментів. Але там переведено це на те, щоб зміцнити централізацію управління, яке ґрунтується на бюрократичних наказах із центру, тимчасом реформа адміністративного поділу на Україні виходить з певної децентралізації державного апарату й системи управління; за радянською конституцією кожна місцева рада й кожен з'їзд рад є найвищий орган влади в межах своєї компетенції і в границях своєї території, виконуючи водночас і загально-радянську волю. Але це ані трохи не зменшує вартости вказівки тов. Буценка, що „основна мета (цеб-то, сказали б ми, одна з основних цілей) реформи є ще більше здешевити, скоротити й поліпшити державний апарат. Реформа ще більше наблизити державний апарат до населення. Так само наблизиться до населення центральна влада, яка керуватиме місцями через окрвиконкоми".

Тут виникає цілком природне питання: чи можливо керувати округами безпосередньо з центру? На це тов. Буценко дає цілком слушну відповідь: „Нема сумніву, що за теперішнього залізничого, телеграфного й телефонного звязку на Україні центральний уряд має повну змогу мати зносини з округами та керувати безпосередньо з Харкова. Щоб налагодити щільніший звязок з місцями, є думка поставити в усіх райвиконкомах радіоприймачі, а в сільрадах—телефони".

Ту саму думку – спрощення державного апарату, як ціль тієї реформи, що її переводиться—висовує й секретар ЦК КП(б)У т. Квірінг: „Спрощення державного апарату є обов'язкова умова переходу до соціялізму. Нам ще дуже далеко до комуністичного суспільства, де апарат державної влади буде зайвий, де його місце займуть органи управління господарством, але завдання поступовно спрощувати державний апарат стоятиме перед нами ввесь час" („Коммунист" те саме число).

Так само й Голова Раднаркому УСРР тов. В. Я. Чубар указує теж там, що основна мета майбутньої реформи це—спростити всю систему державного управління: „Уряд домагається того, щоб робітничо-селянські маси на всі свої запитання, що їх має розвязати центральна влада, яко-мога швидче дістали вичерпну відповідь".

Загальне число округ на Україні, що їх у звязку з реформою збільшується, зведено з колишніх 53 до 40. В звязку з цією реформою, з переходом на трьохступневу систему управління, адміністративні та господарські права округ, районів і сільрад розширились коштом прав скасовуваних губерень, бо функції губерських органів, здійснюваних за допомогою їхніх прав, зовсім не касується, але вони переходять до районів і сільрад. Тому з переведенням цієї реформи роля й значіння так званого низового апарату ще дужче зростає, бо господарські й адміністративні права райвиконкомів і сільрад доводиться розширяти.

Нове районування України на цих засадах закінчено до жовтня 1925 року нова трьохступнева система набула чинности з початку 1925-1926 господарського та фінансового (бюджетового) року.

81. Революційні Комітети (Ревкоми). В процесі революційної боротьби були не раз критичні моменти, коли звичайний апарат цивільного управління ради був не досить пристосований до того, щоб зосередити всі сили на оборону революції, не досить гнучкий як на бойові обставини. Тоді утворювано Революційні

Комітети (Ревкоми), як такий державний апарат, що мав виняткове, тимчасове значіння й там, де це було можливо, тримав безпосередній звязок з нормальними органами влади — радами.

Звязок Ревкомів з радами, як представниками інтересів місцевого трудящого населення та провідниками волі трудящих мас даної місцевости, становив і становить в дусі Радянської Конституції загальне правило.

Положення про революційні комітети, затверджене Всеросійським ЦВК 24 жовтня 1919 року, закріпило законодавчим шляхом те, що фактично запровадило саме життя, сама революція, як Радянська Конституція взагалі закріпила в собі те, що покликала до життя знов таки революція і ті трудящі маси, що творили її.

Цим положенням закріплено три відміни Ревкомів:

1) Ревкоми в місцевостях, звільнених від ворога,
2) Ревкоми прифронтової смузі і
3) Ревкоми тилові.

1. Ревкоми звільнених від ворога місцевостей утворюється в складі від 3 до 5 осіб у міру того, як посувається вперед Червона армія. Їх організовує Реввоєнрада армії, але з участю місцевих органів Радянської Влади, цеб-то революційних радянських організацій, які працювали нелегально за часів ворожої окупації в даній місцевості і через те складаються з робітників, що добре знають усі особливості життя тієї місцевости, усі місцеві умови. Це знаття місцевих умов і прагнення провадити загально-державну політику, пристосовуючись до умов місцевого життя, становить власне характерну особливість радянського ладу.

Отже, ці Ревкоми, як такі, що їх організували і військова і цивільна влада, є й самі органами влади і військової і цивільної, через те й підлягають вони і цій і тій владі: в ділянці військових заходів — Реввоєнраді армії, а в ділянці звичайного управління — центральній Радянській Владі. При Ревкомах утворюється в міру потреби та розгортання роботи відділи, які відразу входять звичайним порядком у зносини з відповідними Наркоматами та дістають від них розпорядження й грошові засоби.

В міру дальшого поступу Червоної армії, коли лінія фронту пересувається вперед, а на тому місці, де утворено Ревкоми, настає можливість перейти до будування нормальних місцевих органів влади, притягуючи до цієї справи широкі трудящі маси місцевого населення, центральна влада видає постанову про переведення в такій місцевості виборів до Рад або на З'їзди

Рад. Тоді на місцях обирається виконкоми, яким Ревкоми й передають свої уповноваження.

Отже, такі Ревкоми мають за своє завдання настановити в даній місцевості революційний лад та створити умови для нормальної Радянської Влади.

II. Ревкоми прифронтової смуги створюється на віддаленні 25 — 50 верстов від лінії фронту, коли Реввоєнрада армії визнає за потрібне видати постанову про тимчасовий розпуск виконкомів і заміну їх Ревкомами, що під їхню оруду тоді переходять усі відділи виконкому.

Ці Ревкоми організує Реввоєнрада армії з участю місцевого губвиконкому; вони складаються з представників Реввоєнради армії та виконкому, як представника місцевого трудящого населення. Отже, будучи органами військової і цивільної влади, ці Ревкоми, як і згадані вище, займають становище подвійної підлеглости: і Реввоєнраді армії і центральній Радянській Владі.

Коли потреба минула, Ревкоми наказом Реввоєнради армії розпускається, а виконкоми знов увіходять у свої права, або переводиться вибори виконкомів звичайним порядком і тим виконкомам передають Ревкоми свої права.

Завдання цих Ревкомів — погоджувати роботи військових і цивільних влад і скеровувати їх цілком на оборону Республіки, зосереджувати всі сили на бойові завдання оборони.

III. Ревкоми тилові можна формувати в місцевостях, яким особливо загрожує ворог або де є небезпека повстання контр-революціонерів і через те виникає потреба, не касуючи цивільного звичайного управління, створити поруч цього органи влади, пристосовані до воєнних умов. Ці Ревкоми створюється на те, щоб „уперто боротися проти ворога та підтримувати революційний лад в тилу".

Їх створюється за постановою Ради Робітничо-Селянської Оборони в формі Губревкомів, підлеглих Реввоєнраді Республіки та Повітових Ревкомів, підлеглих Губревкомам. Вони складаються із 3—5 членів, між якими є: Голова виконкому, один із членів виконкому і місцевий Воєнний Комісар, цеб-то місцеві урядовці; затверджує членів Губревкому Реввійськрада Республіки, а членів повітового Ревкому — Губревком.

Коли створено такий Ревком, то це ще зовсім не спричиняє скасування виконкомів та їхніх президій, які провадять далі свою звичайну роботу, передавши Ревкомові всі справи, що стосуються до оборони й підтримування революційного ладу.

А ще ж Ревкоми роблять не рідше як раз на тиждень інформаційні доповіді (цеб-то не звіти) про свою роботу виконкомові або його президії, але за те мають право вимагати від виконкомів виконання в першу чергу тих завдань, які їм доручають Ревкоми.

Ревкоми тилові не мають свого апарату, а користуються всім радянським апаратом губерні та повіту.

Їхнє завдання — швидко переводити всі заходи, потрібні до зміцнення тилу й до оборони: допомагати військовій владі виконувати оборонні роботи, провадити мобілізацію та розкватировувати військові частини, виконувати воєнно-заготовчі роботи, доставляти харчі Червоній армії та вживати заходів до підтримання революційного ладу та зміцнення політично-агітаційної роботи, особливо в червоноармійських частинах.

Таким чином, виділені з місцевих рад і виконкомів тилові Ревкоми мають за своє завдання зосередити всі сили на оборону тилу та підтримати в тилу революційний лад.

82. Ревком АМСРР. З уваги на те, що молдавське населення висловило своє бажання утворити Автономну Молдавську Соціялістичну Радянську Республіку, яка ввійшла б у склад УСРР, 3 Сесія ВУЦВК VIII скликання ухвалила 12 жовтня 1924 року постанову: „Про утворення Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки“ (Зб. Узак. 1924 року № 47 арт. 280). Цим актом створюється АМСРР в складі УСРР, встановлюється кордони АМСРР, доручається створеній від Президії ВУЦВК мішаній Комісії з представників АМСРР і Губвиконкомів Одеського та Подільського докладно визначити кордони АМСРР і подати їх на остаточне затвердження Президії ВУЦВК. Покладається на Президію ВУЦВК завдання тимчасово визначити основи державного ладу й конституційних взаємин АМСРР та УСРР з тим, щоб Президія ВУЦВК, опрацювавши ці основи, подала їх на затвердження Першому З'їздові Рад АМСРР і, коли їх буде там ухвалено, подала на остаточне затвердження Всеукраїнському З'їздові Рад.

Заразом тим самим актом ухвалено, щоб створити органи влади на території АМСРР і скликати Всемолдавський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів, зорганізувати тимчасовий Революційний Комітет, надавши йому цілковитої повноти влади на території АМСРР до скликання першого З'їзду Рад. Затверджувати особовий склад тимчасового Ревкому доручено цим актом Президії ВУЦВК.

Виконуючи цей акт 3 сесії ВУЦВК VIII скликання, Президія ВУЦВК 29 жовтня 1924 р. постановила: До скликання першого

З'їзду Рад створити Тимчасовий Ревком АМСРР у складі: Голови т. Г. І. Старого і членів т. т. Строєва А. І., Криворуко, Бучушкана, Бабеєва, Катерини Арборе і Андрія Іванова,—та передати цьому Ревкомові всі права влади АМСРР у межах визначених згаданою вище постановою 3 Сесії VIII скликання (Зб. Узак. УСРР 1924 року № 48, арт. 289).

Відціля видно, що тимчасовий Ревком АМСРР, як і кожний Ревком, мав, по-перше, тимчасовий характер, а по-друге, він мав за своє завдання створити потрібні умовини до формування і чинности на території АМСРР звичайних органів Радянської Державної Влади; це своє завдання Ревком АМСРР виконав і після того, як 9 Всеукраїнський З'їзд Рад 10 травня 1925 р. затвердив Конституцію АМСРР, ухвалену на Першому Молдавському З'їзді Рад 23 квітня 1925 року,—він перестав існувати (Зб. Узаконень УСРР 1925 року № 51, арт. 313).

83. Обласне Радянське Управління. „Декларація прав народів Росії", видана Робітничо-Селянським Урядом 2 листопада 1927 року, проголосила принцип: „Рівність і суверенність народів Росії", і, як наслідок цього: „Право народів Росії на вільне самовизначення аж до відділення й утворення самостійної держави.

На цих основах на початку 1919 року утворилася на території колишньої Російської імперії низка самостійних незалежних від РСФРР республік: Литва, Латвія, Естонія, Україна, Білорусь, Грузія, Азербайджан, Вірменія. Перші три республіки: Литва, Латвія та Естонія силою чужоземних багнетів і за допомогою білогвардійців російського походження відірвалися від Росії і стали демократичними республіками, незалежними від Робітничо-Селянського Уряду, але цілком залежними від імперіялістів Заходу. Решта п'ять—стали Республіками Радянськими.

В результаті утворилося 6 незалежних Радянських Республік: 1. Росія, 2. Україна, 3. Білорусь, 4. Грузія, 5. Вірменія, 6. Азербайджан. Та не зважаючи на їхню незалежність і державну самостійність, цеб-то суверенність, усі вони й до утворення Союзу РСР були об'єднані в одну цілість з погляду: 1) військового командування та військової організації, 2) народнього господарства, 3) залізничого управління, 4) поштово-телеграфних зносин, 5) фінансів і 6) праці. Це об'єднання йшло спочатку шляхом вступу республік у договорні зносини, щоб потім набути форми Союзу (СРСР).

Але, ґрунтуючись на згаданих вище принципах рівности й суверенности народів і права народів на самовизначення,

Конституція РСФРР має в собі арт. 11-й: „Ради областей що відрізняються окремим побутом і національним складом, можуть об'єднуватися в автономні та обласні Союзи й на чолі їх, як і на чолі всіх обласних об'єднань, що можуть утворитися, стоять обласні З'їзди Рад і їхні виконавчі органи. Ці автономні обласні союзи входять на засадах федерації в Російську Соціялістичну Федеративну Радянську Республіку".

Ці автономні обласні союзи є власне автономні Радянські Республіки, які утворилися в процесі революції на ґрунті змагання їхніх народностей до визволення з-під національного гніту, який лютував за царату. Таким чином, і тут Радянська конституція лише закріпила те, що було виявом життєвих взаємин, а не результатом кабінетних теорій.

Автономних Радянських Республік маємо тепер в РСФРР 11: 1) Башкирська (Уфа), 2) Казакська (Ак-Мечеть), 3) Бурят-Монгольська (Верхнеудинськ), 4) Дагестанська (Махач-Кала), 5) Карельська (Петрозаводськ), 6) Киргизька (Пишпек) 7) Кримська (Симферопіль), 8) Німців Надволжя (Покровськ), 9) Татарська (Казань), 10. Чувашська (Чебоксари) 11) Якутська (Якутськ).

Кожна з них належить до складу РСФРР, має свій Центральний Виконавчий Комітет, обираний на республіканських З'їздах; ці з'їзди складаються з делегатів, обраних з розрахунку: від міських рад 1 делегат на 5.000 виборців і від решти рад — 1 делегат на 20.000 мешканців.

Крім автономних Республік, у складі РСФРР є шість автономних областей: 1) Вотська (Іжевськ), 2) Комлицька (Астрахань), 3) Комі-Зирянська (Усть-Сисольськ) 4) Марійська (Червонококшайськ), 5) Ойратська (Улала), 6) Кара-Калпакська (Чимбай), що належить до Казакської АСРР.

Є ще в РСФРР новоутворений — Північно-Кавказький Край (Ростов на Дону), який складається з таких шістьох автономних областей; 1) Адигейська (Червонодар), 2) Інгушетія (Владикавказ), 3) Північна Осетія (Владикавказ), 4) Кабардино-Балкарська (Нальчик), 5) Карачаївська (Баталпашинськ) 6) Чеченська (Грозний).

Їхній апарат у центрі, його система й норма обрання такі самі, як у губернях, цеб-то автономна область має свій обласний виконком з його відділами, але не має ні ЦВК, ні РНК, ні Наркомів.

Мимохідь завважимо, що постановою ВЦВК з 7 липня 1924 р. Гірську автономну республіку (м. Владикавказ) розбито на дві автономні області за національною ознакою: а) Північну

Осетію і б) Інгушетію та виділено в самостійні адміністративні одиниці: а) Сунженську Округу (Ст. Сліпцовська) з правами губвиконкому та б) м. Владикавказ на правах губвиконкому („Известия" з 1 серпня 1924 року № 174 і Зб. Узак. РСФРР 1924 р. № 66, арт. 656).

Крім цього, до складу РСФРР належить тепер три крайові області або краї: 1) Північно-Кавказький (Ростов на Дону), 2) Сибірський (Ново-Миколаївськ), 3) Далеко Східній (Хабаровськ). Їхній апарат у центрі крайового управління та його система такі самі, як у губернях: Крайовий з'їзд рад та обираний на ньому крайовий виконком з його відділами, але поділ на губерні й повіти замінено поділом на округи та райони.

В постанові ВЦВК з 25 травня 1925 року „Про утворення Сибірського Краю" сказано: „Утворити Сибірський Край з центром у місті Ново-Миколаївську з губерень: Омської, Ново-Миколаївської, Алтайської, Томської, Єнісейської та Автономної Области Ойратин з переходом від губерського й повітового поділу на окружний і районний, залучивши до складу Сибірського Краю з Уральської Области: басейн ріки Ваха, Олександрівський район, Тобольської округи, передавши їх Томській окрузі, так само сільські ради: Єланську, Пановську та Тюбентинську з Загваздинського району Ішимської округи, передавши х Усть-Ішимському районові Тарської округи". (Зб. Узак. РСФРР 1925 року № 38, арт. 268 і „Положення про Сибірський Край" з 24 жовтня 1925 року: Зб. Узак. РСФРР 1925 року № 89, арт. 651).

В постанові ВЦВК з 26 січня 1925 року „Про надання чинности Положенню про Північно-Кавказький Край", читаємо: 1) Утворити з Донської Области, Кубано-Чорноморської Терської та Ставропільської губерень, міста Грозного і автономних областей Кабардино-Балкарської, Карачаєво-Черкаської, Адигейської (Черкеської) і Чеченської—Північно-Кавказький Край з центром у місті Ростов на-Дону, 2) Автономні області належать до краю, як самостійні адміністративно-господарські одиниці з недоторканістю прав наданих їм постановами про їхнє утворення (Зб. Узак. 1922 року № 6, арт. 63, № 11, арт. 109, № 47, арт. 596 і № 30 арт. 1009) і виданими пізніше на розвиток цих постанов законоположеннями" (Зб. Узак РСФРР 1925 року № 11, арт. 76).

У постанові ВЦВК з 4 січня 1926 року „Про утворення та районування Далеко-Східнього Краю" вказано: „Утворити Далеко-Східній Край з центром у місті Хабаровську

з губерень: Забайкальської, Амурської, Приморської (з Північною частиною острова Сахаліна) і Камчатської, з переходом від губерського й повітового поділу на окружну та районну систему" (Зб. Узаконень Р ФРР 1926 року № 3, арт. 8).

Крім цього, в складі РСФРР є Уральська область; це не є автономна область, збудована за національною ознакою, але адміністративно-територіяльна одиниця, збудована за принципом районування на основі економічного тяжіння. Ця адміністративно-територіяльна область має, як і УСРР, округи та райони, цеб-то її внутрішня будова ґрунтується на трьохступневій системі державного апарату. („Положення про Уральську область" 3 листопаду 1923 р., Зб. Узак. РСФРР 1923 р. № 103-104, арт. 1028).

Із заходів пізніших треба відзначити постанову Раднаркому РСФРР, подану на затвердження ВЦВК прс утворення Північно-Західнього Краю з губерень Ленінградської, Псковської, Новгородської, Череповецької та Вурманської з переходом від поділу на губерні — повіти — волості до поділу на округи та райони.

Маємо ще в складі УСРР новоутворену Автономну Молдавську СРР (м. Балта), що її конституцію ухвалено на І Молдавському З'їзді 23 квітня 1925 року та затверджено на IX Всеукраїнському З'їзді Рад 10 травня 1925 року (Зб. Узак. УСРР 1925 р. № 51, арт. 313).

84. Розмежування Середньої Азії. Поруч утворення в складі УСРР нової автономної республіки — Молдавської, велика подія останніх днів — це утворення в Середній Азії самостійних Союзних Республік — Туркменської та Узбекської і виділення в складі Узбекської Республіки окремої автономної республіки — Таджикської. Створено ці республіки в результаті середньо-азіятського національного розмежування, як змагання радянської влади, цеб-то влади трудящих, забезпечити кожній національності дійсну можливість яко-мога повнішого та всебічного розвитку й піднесення продукційних сил даної місцевости. З цього погляду треба визнати, що середньо-азіятське національне розмежування, яке розпочалося за ініціятивою місцевого трудящого населення, а не з наказу центру, означало для східньої окраїни Союзу РСР цілий переворот, який ґрунтовно змінив національні взаємини в Середній Азії.

Річ у тім, що національності Середньої Азії є на різних ступенях своєї господарської культури. Коли киргизи промишляють скотарством і в своїй масі живуть напівкочовим

життям, з великим трудом осідають на землю,—то у туркменів помітно початки національного торговельного й промислового капіталу й відціля змагання до національного оформлення,— а узбеки становлять напівбуржуазне хліборобське населення. Коли ж до того додати ще постійні сутички цих народностей за розподіл головного добра — води, та взяти на увагу взагалі брак її в середньо-азіятских степах і нагальну потребу штучного зрошення, системи ариків — то буде цілком зрозуміло, що таке сусідство народностей, неодноцільних що до свого господарського розвитку, раз-у-раз спричиняло їхні сутички між собою.

Ці міжнаціональні суперечності підтримував царський уряд, провадячи свою великодержавну і колонізаторську політику в Середній Азії та за загальним гаслом буржуазних клас „діли й пануй“ постійно нацьковуючи одну народність проти одної. Тому царський уряд перевів цілком штучний державний та адміністративний поділ Середньої Азії й позбавив, таким чином, ці народності можливости національно оформитися та культурно розвиватися. Так, приміром, узбеки мусили жити не в межах одної адміністративної одиниці, як одна народність, бо їх було штучно розділено між трьома державними одиницями: вони жили і в межах Бухари і Хіви (Хорезми) і Туркестану, а ще ж Бухара й Хіва перед революцією були васальні держави, залежні від Росії, бо були під її „протекторатом“, а Туркестан просто таки належав до складу колишньої Російської Імперії, як край, завойований збройною силою та прилучений до складу середньо-азіятських „володінь“.

Міжнаціональний антагонізм тих народностей був такий великий, що революція в Середній Азії мала на своїому прапорі чимало національних гасел; цей антагонізм не вгавав і після революції аж до наших днів, маючи під собою суто економічний ґрунт у складних господарських взаєминах та неодноцільному економічному й культурному розвиткові кожної з цих народностей. Ця ріжниця ступенів культурного розвитку й різноманітність мов не давали змоги швидко піднести розвиток продукційних сил у цій країні й усі заходи центральної радянської влади до піднесення господарського й культурного рівня населення в Середній Азії натрапляли на непереможні перешкоди в міжнаціональному антагонізмі.

Тому, коли місцеві населення поставило перед собою питання про те, щоб перевести національно-територіяльне розмежування Середньої Азії й таким чином покласти край штуч-

ному прикріпленню одної до одної тих національностей, таких різноманітних, то центральна радянська влада цілком слушно пішла назустріч цьому природному змаганню національностей до вільного самовизначення аж до відділення та утворення самостійної держави.

За такого розмежування на території за національною ознакою кожна з цих народностей дістає змогу провадити своє господарство так, як вона звикла та як дозволяють її господарські можливості. Поруч цього, кожна народність, об'єднавшись у певну державно-адміністративну одиницю, дістає змогу вільно розвиватися на ґрунті спільної мови й спільного побуту.

У цьому створенні національних республік видно, між иншим, одну з метод радянської влади до піднесення продукційних сил країни та недопущення країни до становища колонії західньо-европейських капіталістичних держав.

За доби формування Союзу РСР, із східніх місцевостей, які були під певним впливом царського уряду, до складу Союзу РСР не ввійшли ані Бухара, ані Хіва. Бухарське населення утворило Бухарську Народню Радянську Республіку, а населення Хіви — Хорезмську Народню Республіку; це були республіки не соціялістичні, а демократичні і, як такі, вони не ввійшли до складу Союзу РСР, але утворили з ним міцний союз.

Потім обидві згадані республіки змінили свої конституції, позбавивши нетрудові елементи виборчих прав і перетворившися таким чином, із республік народніх на республіки радянські, соціялістичні.

Тому вони зараз таки порушили на своїх курултаях (з'їздах рад) питання про вступ до Союзу РСР, а заразом і питання про розмежування Туркестану. Ці питання розвязано на V Всебухарському Курултаї Рад 19 листопада 1924 року, на З'їзді Рад Хорезмської Республіки та на 2 Сесії ЦВК Туркреспубліки.

Друга Сесія Союзного ЦВК II скликання це розмежування згідно з ухвалою зацікавлених народів затвердила постановою з 14 жовтня 1924 року.

У наслідок цього розмежування на території Середньої Азії утворилися Туркменська СРР, Узбекська СРР з Таджикською Автономною Республікою в її складі. Обидві ці самостійні Радянські Соціялістичні Республіки — Туркменська та Узбекська — належать тепер до складу Союзу РСР на рівних правах з РСФРР, УСРР, БСРР і ЗСФРР.

Рівночасно із складу Туркестанської Автономної СРР виділилась Кара-Киргизька Автономна Область, залишившись у складі

РСФРР, та Кара-Калпакська Автономна Область, увійшовши в склад Киргизької Автономної Республіки, яка належить до РСФРР

Туркменська СРР (Туркменістан) утворилася з усієї Туркменської области, вілаєтів і бекств Бухари й Хорезми і межує з Афганістаном і Персією. Вона ділиться на округи: Півторацьку, Мервську, Ташаузьку, Чарджуйську та Керкінську. Центр: м. Півторацьк, тепер перейменований в Ашхабад (Зб. Зак. СРСР 1927 року № 10, арт. 92).

Узбекська СРР (Узбекістан) постала з частин Туркестану й Бухари. Вона ділиться на округи: Заревшянську, Кашка-Дар'їнську, Шурханську, Самаркандську, Ташкентську, Ферганську й Хорезмську. Основні її національні прибутки — це прибутки від сільського господарства — перш за все від рільництва (бавовна), а потім — від скотарства. Центр: Самарканд, а тимчасово Ташкент.

Таджикська АСРР об'єднує частину Східньої Бухари, частину Самаркандського повіту, Ура-Тюбінського повіту та Памір Центр: тимчасово Самарканд, а потім перейде до Дюшамбе. Памір виділяється тепер в автономну область.

Кара-Киргизька Автономна область утворилася з частин Джетисуйської області, Сир-Дар'їнської Ферганської та всієї східньої частини Памірського району. Вона межує з Китаєм та Індією. Основне джерело національних прибутків — скотарство; хліборобство становить лише 36%. Центр: м. Пишпек.

Кара-Калпакська Автономна область, що ввійшла тепер до складу Киргизької, тепер перейменованої в Казакську АСРР, утворилася з частини Туркменської області й частини Хорезми. Переважне в ній населення — кара-калпаки — одна з найчисленніших і найбільше відсталих національностей Середньої Азії. Область лежить на південь від Аральського моря. Центр: м. Туркуле.

„Таким чином, у результаті національно-територіяльного розмежування Середньої Азії, замість колишніх Туркреспубліки, Бухари й Хорезми, постав ряд самостійних державних одиниць, розмежованих за національною ознакою. Національний склад кожної з новоутворених державних одиниць є звичайно досить різноманітний та проте в кожній з них маємо значну національну більшість, яка становить від 60 до 80% усього населення. В таких умовинах є ґрунт для культурного будівництва та для усунення національних незгод". („Власть Советов" 1924 року № 1, стаття Е. М.: „Размежевание Средней Азии").

Це національно-державне розмежування Середньо-Азіятських республік охопило територію щось біля 900.000 кв. верстов з населенням понад 8 мільйонів. Тут сталося не перетворення автономної области на автономну республіку, як це було, приміром, з перетворенням Чувашської Автономної области на Чувашську Автономну СРР, на підставі постанови Президії ВЦВК з 27 квітня 1925 року. Тут бачимо не поділ автономної республіки на автономні області або на автономні частини, які згодом набули форми автономних республік, як це було 1918 року з поділом Татаро-Башкирії на Татарську й Башкирську Автономні СРР. Державне перетворення в Середній Азії являє собою складніший випадок в історії утворення держав.

Правні моменти цієї реформи є ось у чому:

а) Тут відбувся поділ автономної республіки: Туркестанська АСРР розпалася на частини, з яких одна ввійшла в склад Узбекської СРР, друга почала існувати як Кара-Киргизька Автономна область у складі РСФРР, а третя — як Кара-Калпакська Автономна область у складі Киргизької, перейменованої тепер на Казакську, автономної СРР, яка входить в РСФРР;

б) Утворення двох нових незалежних Радянських Соціялістичних Республік, Туркменської та Узбекської, на основі об'єднання національно-одноцільних територій;

в) Залучення до складу цих нових незалежних республік частини колишньої Туркестанської АСРР, цеб-то частини території РСФРР, незалежної республіки;

г) Виділення в складі одної з новоутворених незалежних республік, а саме в складі Узбекської СРР, автономної республіки — Таджикської АСРР;

ґ) Приналежність цих двох нових незалежних республік ТуркСРР і Уз. СРР до Союзу РСР на рівних засадах з усіма иншими союзними республіками, що утворили союзну державу. (Докладніше дивись: И. Ананов: „К преобразованию Средне-Азиатских Республик" — „Советское Право" № 4, 1925 року, стор. 132).

Приналежність Туркменської та Узбекської СРР до складу Союзу РСР затверджено постановою III З'їзду Рад Союзу РСР з 13 травня 1925 року такого змісту:

„III З'їзд Рад Союзу РСР з задоволенням вітає вільний вияв волі народів Туркменської та Узбекської Радянських Соціялістичних Республік про залучення до складу Союзу РСР Туркменської та Узбекської Радянських Соціялістичних Республік.

„III З'їзд Рад Союзу РСР нагадує, що, згідно з „Декларацією про утворення Союзу РСР" доступ до Союзу є вільний усім соціялістичним радянським республікам, як тим, що вже є, так і тим, що мають виникнути в майбутньому.

„Належність згаданих Республік до Союзу РСР є новий доказ того, що Союз РСР становить справді добровільне об'єднання рівноправних народів і тверду підпору гноблених колись народів

„III З'їзд Рад РСР постановляє:

„1. Поширити відповідно до п. „в" арт. I Конституції Союзу РСР чинність договору про утворення Союзу РСР на Туркменську та Узбекську Радянські Соціялістичні Республіки.

2. Доручити Президії III З'їзду Рад Союзу РСР розробити проєкта змін Конституції Союзу РСР, що виникають із факту залучення до складу Союзу РСР двох нових Союзних Республік і подати цей проєкт на затвердження цього З'їзду Рад". (Докладніше дивись: Стенографічний звіт III З'їзду Рад Союзу РСР стор. 5 — 26 і 533 — 536).

Незабаром після утворення Туркм. СРР і Узб. СРР та залучення їх до Союзу РСР виникла потреба зміцнити економічні звязки середньо-азіятських республік між собою та з иншими союзними республіками і спростити їхній економічний звязок із Союзом РСР. Тому вищі органи влади Туркм. СРР і Узб. СРР. подали урядові Союзу РСР прохання про встановлення при РНК Союзу РСР окремої Середньо-Азіятської Економічної Ради. Це прохання середньо-азіятських республік задоволено і 1 жовтня 1926 року ЦВК і РНК Союзу РСР затвердили „Положення про Середньо-Азіятську Економічну Раду", яка працює при Раднаркомі Союзу РСР. До обов'язків цієї ради залічено :

а) розглядати щорічні й перспективні господарські плани середньо-азіятських республік та областей, подавати до відповідних органів висновки з приводу цих планів і складати зведені господарські плани по всій Середній Азії ;

б) керувати переведенням у життя господарських планів Союзу РСР у тій частині, що торкається до Середньої Азії, та стежити за тим, щоб органи середньо-азіятських республік і области переводили в життя відповідні заходи уряду Союзу РСР;

в) встановлювати відповідно до загального напрямку економічної політики Союзу РСР директиви в економічних справах для середньо-азіятських органів;

г) розробляти основні заходи, скеровані на те, щоб піднести та розвинути народне господарство Середньої Азії ;

г) погоджувати економічні інтереси середньо-азіятських республік і областей та розвязувати ті розходження в справах господарського життя, що виникають між ними;

д) керувати діяльністю господарських установ і підприємств, що мають середньо-азіятське значіння, взагалі стежити за господарською діяльністю на території Середньої Азії установ і підприємств Союзу РСР та погоджувати цю діяльність з господарськими інтересами Середньої Азії.

Ця Рада є при Раднаркомі Союзу РСР, але вона має місце свого перебування в Ташкенті; її завдання ув'язати господарське життя Союзу РСР та середньо-азіятських республік (Зб. Зак. СРСР 1926 р. № 68, арт. 519).

85. Закавказька Соціялістична Федеративна Радянська Республіка складається із самостійних республік: 1) Грузія, 2) Вірменія, 3) Азербайджан. Грузія має в своїму складі дві республіки: а) Аджарську (Батум) — автономну та б) Абхазьку (Сухум) договірну і Південно-Осетинську автономну область. Азербайджан має в своїму складі автономну область Нагірного Карабаха та автономну республіку Нахічеванську.

Соціялістична Радянська Республіка Абхазія утворилася волею трудящих мас Абхазії та вступила з Соціялістичною Радянською Республікою Грузії у військовий, політичний і фінансово-економічний союз на основі договірного порозуміння, як цілком рівноправна з Грузією сторона. Союзний договір між Грузією та Абхазією з 16 грудня 1921 року вказує, що за основу цього порозуміння були „глибока спільність національних звязків, що з'єднують трудящі маси Грузії й Абхазії" та свідомість, що „лише повне об'єднання всіх сил обох братніх республік може забезпечити як їхні інтереси, так і інтереси великої пролетарської революції".

Скласти цей договір кожна з договірних сторін призначила свого уповноваженого, які, взаємно подавши один одному свої уповноваження та визнавши їх за складені в належній формі, дійшли такої згоди:

1. СРР Грузії і СРР Абхазії увіходять між собою у військовий, політичний і фінансово-економічний союз.

2. З цією метою обидва уряди об'єднують такі комісаріяти: а) військовий, б) фінансовий, в) народнього господарства, г) пошт і телеграфів, ґ) надзвичайну комісію, д) робітничо-селянську інспекцію, е) нарком'юст, є) мортран; закордонними справами відає цілком СРР Грузії, залізниці переходять безпосередньо під оруду Управління Закавказьких Залізниць, а зовнішня

торговля — під оруду об'єднаного Зовнішторгу республік Грузії, Азербайджану та Вірменії.

3. Порядок і форму управління об'єднаних комісаріятів установлюється окремою угодою обох урядів.

4. В усі крайові об'єднання, зокрема у Федерацію Закавказьких Республік, Абхазія входить через Грузію, яка дає їй одну третину своїх місць.

5. Цей договір набуває чинности з моменту його підписання.

Иншу матимемо картину, коли розглянемо юридичне становище Аджарії; вона постала як Автономна Соціялістична Радянська Республіка Аджарії з волі уряду СРР Грузії, який своїм актом визначив буття цієї автономної республіки та настановив межі компетенції її органів.

16 липня 1921 року Революційний Комітет СРР Грузії видав декрета № 54 „Про Автономну Соціялістичну Радянську Республіку Аджарії". У цім декреті сказано, що Революційний Комітет СРР Грузії постановляє:

1) Утворити АСРР Аджарії, як частину СРР Грузії і залучити до її складу територію, яку тепер займає аджарський нарід у певних цим декретом, визначених, межах.

2) Органи управління АСРР Аджарії є Меджліс, Раднарком і місцеві ради, обирані на основі конституції СРР Грузії.

3) Керувати справами СРР Аджарії настановити народні комісаріяти: а) Внутрішніх Справ, б) Юстиції, в) Освіти, г) Охорони Здоров'я, ґ) Соціяльного Забезпечення, д) Хліборобства, е) Харчових справ, є) Фінансів, ж) Раду Народнього Господарства з відділами: 1) Шляхів сполучення і 2) Пошти й телеграфу, з) Праці, и) Робітничо-Селянської Інспекції. До того кількість комісаріятів Аджарського Раднаркому можна скорочувати, об'єднуючи або зливаючи деякі комісаріяти в один комісаріят, але тільки з відому та за згодою уряду РСР Грузії.

4) Закордонні справи й зовнішня торгівля залишаються цілком під орудою центральних органів РСР Грузії. Військовими справами завідує Військовій Комісаріят, безпосередньо підлеглий Народньому Комісаріятові військових і морських справ Грузії, який його організує за згодою з Раднаркомом Аджарії. Боротьба з контр-революцією належить до компетенції органів Надзвичайної Комісії Грузії, що їх вона організує за згодою з Раднаркомом Аджарії.

5) Фінансова та господарська політика РСР Грузії повинна бути єдина на всій території Республіки, тому наркомати автономної Республіки Аджарії: Харчових Справ, Фінансів, Праці,

Рада Народнього Господарства з відділами Шляхів сполучення, пошт і Телеграфів та Робітничо-Селянської Інспекції залишаються підлеглими відповідним наркоматам СРР Грузії, а всі їхні розпорядження й заходи наркомати АСРР Аджарії переводять у межах Автономної Аджарської Республіки через Раднарком Аджарії.

6) Наркомати АСРР Аджарії: Внутрішніх Справ, Юстиції, Освіти, Охорони Здоров'я, Соціяльного Забезпечення та Хліборобства є автономні в своїх діях і відповідальні перед вищими органами Грузії через Меджліс Аджарії.

7) Чаквінський державний маєток, колишній маєток Попова та ботанічній сад, що мають загально-державне значіння, хоч вони є на території новоутвореної АСРР Аджарії, залишаються під управлінням Наркомзему Грузії, а Наркомземові Аджарії надано права мати своїх представників в органі управління тими маєтками на однакових засадах з Наркомземом Грузії.

8) Усі потрібні фінансові й технічні засоби дістає Аджарія з загальних засобів Грузії.

9) До скликання І з'їзду Рад АСРР Аджарії вся повна влада в межах, указаних у цьому декреті № 54, належить до Меджлісу Аджарії, який діє на правах Революційного Комітету; його завдання є: зорганізувати наркомати Аджарії, зорганізувати місцеві ради та скликати в найближчому часі перший З'їзд Рад АСРР Аджарії.

10) Усе діловодство Меджлісу та Раднаркому Аджарії і місцевих рад провадиться рідною мовою.

11) Докладно межі АСРР Аджарії визначає мішана комісія з представників Аджарії та сумежних з Аджарією повітів; її голову призначує уряд Грузії.

Додамо ще, що цього декрета № 54 підписав голова і секретар Ревкому СРР Грузії та Нарком Юстиції СРР Грузії, цеб-то тільки представники СРР Грузії, отже, маємо тут однобічний акт уряду Грузії, щось подібне до октройованої, наданої згори конституції, акт, який зробив з Аджарії автономну республіку та визначив межі компетенції її найвищих органів. Тимчасом взаємини Грузії та Абхазії ґрунтуються на двобічному акті, на союзному їхньому договорі, який обидві республіки склали на рівних договірних основах. Тому на відміну від Аджарії, як республіки автономної, Абхазія має цілком слушну назву республіки договірної. Коли утворено ЗСФРР, Абхазія ввійшла в це союзне об'єднання Закавказьких Республік не безпосередньо, але через СРР Грузії, бо вона становить так

само як Аджарія, її складовину. Отже, навіть у Союз РСР Абхазія так само, як Аджарія, входить через СРР Грузії.

Азербайджан має в своєму складі автономну Республіку Нахічеванську та автономну область Нагірний Карабах.

Нахічеванська Радянська Соціялістична Республіка НСРР—постала через виділення Нахічеванського повіту з меж Дашнакської Арменії в автономну одиницю під протекторатом (опікою, захистом) Азербайджану. Це виділення закріплено в арт. 5 договору, що його склали уряд ВНЗ (Велик. Нац. Зібр.) Туреччини та Закавказькі республіки в Карсі 13 жовтня 1921 року, і цю автономію Нахічеванської области (краю) зафіксовано в додатку 3 до згаданого мирного договору з визначенням її кордону. Таким чином, за підставу цій автономії правив міжнародній акт. Побіч цього акту незалежність Нахічеванського краю декларував Ревком Вірменії. Трохи згодом, а саме 31 грудня 1923 року, оголошено постанову АзЦВК про перетворення Нахічеванського краю в автономну СРР, затверджену на 2 Закавказькому З'їзді Рад. — НСРР має свій ЦВК, РНК, і 6 наркоматів необ'єднаних, найвищий суд, підлеглий найвищому судові АЗСРР, та прокурора при ньому. Всі кодекси АЗСРР поширюються на Нахічеванську СРР.

Нагірний Карабах, хоч він і автономна область, проте, своєю будовою дуже відрізняється від автономних областей в РСФРР, бо має свій ЦВК, РНК і необ'єднані наркомати. Нагірний Карабах виділено в автономну область постановою Президі АзЦВК і РНК з 21 липня 1923 року. За основу цього акту покладено історичне завдання розвязати національну справу через те й визнано було за конче потрібну річ надати вірменському населенню міста Шуші та його околиць автономію; так воно й сталося 1923 року. Державна мова Нагірного Карабаху є вірменська; але в Курдистанському повіті, що його заселяють курди, в діловодстві вживається місцевої мови. — Нагірний Карабах має за свій найвищий суд Карабахський обласний суд, підлеглий безпосередньо Найвищому судові АзСРР. Його державний лад має ту особливість, що він об'єднує Президію Карабахського ЦВК і РНК, що наркоми належать до складу Президії Карабахського ЦВК, хоч є й такі наркоми, які не належать до складу Президії Карабахського ЦВК, що він об'єднує в одній особі Голову ЦВК і Голову РНК. (Докладн. див.: І. Ананов: „Новейшие преобразования государственного строя Азербайджанской ССР"—„Советское строительство". (Зб. 2—3, 1925 р. стор. 188).

86. Автономні республіки та області. Пролетаріят розвязує національну справу, визначаючи за кожною нацією право на самовизначення аж до відокремлення та утворення самостійної держави. На цьому принципі пролетаріят будує свою національну політику. Та проте пролетаріят не творить ніяких демократичних фікцій, не говорить про свободу національностей за межами часу й простору та прагне не до формальної рівноправности народів, але до реальної їхньої рівности. А реальна рівність національностей в умовах буржуазного суспільства й приватного капіталізму неможлива. Її буде досягнено лише тоді, коли трудящі визволяться з-під класового панування буржуазії. Це означає, що свобода й рівність національностей настануть лише, як результат класової боротьби праці проти капіталу. Отже, національну політику пролетаріяту зумовлено його класовою політикою, і справу про державні форми існування окремих народностей розглядає пролетаріят не як щось ізольоване й самодостатнє, але, з одного боку, з погляду залежности її розвязання від економічних можливостей державного існування тієї або иншої народности, а з другого — з погляду зміцнення позицій пролетаріяту в його класовій боротьбі за знищення поділу людства на класи.

А. Енукідзе: „Ми не будуємо теж фікцій про децентралізовану федерацію, як панацею від поневолення народів; навпаки, ми кажемо, що в інтересах здійснення нашої класової політики, в інтересах пролетаріяту й трудящих усього світу ми визнаємо утворення єдиної класової держави трудящих, яка становить перехідний ступінь до соціялістичного суспільства. Програма ВКП(б) вказує, що партія розглядає федеративні об'єднання держав за радянским типом „за одну з перехідних форм на шляху до повної єдности". Тов. Ленін у своїх тезах про національне й колоніяльне питання (11-й Конгрес Комінтерну, 1920 року) так само вказував, що федерація є переходова форма до повної єдности трудящих різних націй" — та що „визнаючи федерацію за переходову форму до повної єдности, треба прямувати до де-далі міцнішої федеративної спілки". (А. С. Енукідзе: „Конституции Автономных Республик" в журналі „Советское строительство" № 3-4, 1926 р. стор. 20).

Дати поодиноким народностям змогу самостійно влаштувати своє життя політичне, господарське й культурне, а рівночасно завести цю самостійність у певну загальну систему, що її диктують остаточні інтереси класової боротьби пролетаріяту за визволення всього людства, — ось чим керується пролетаріят,

організуючи автономні соціялістичні радянські республіки та автономні області.

Але, з другого боку, радянський законодавець, закріпляючи в конституційних та инших законодавчих актах класову волю пролетаріяту, виходить із реальних передумов до встановлення обсягу самостійности кожної з національностей, що мають право на самовизначення. Якщо принцип самовизначення національностей однаковий для кожної з них, так великої, як і малої, багатої й бідної, хоч культурної, а хоч і відсталої — то обсяг користування з цього права, обсяг здійснення цього права залежить од об'єктивних умовин існування й можливостей дальшого розвитку даної національности, розвитку політичного, економічного й культурного. Тому за одними національностями пролетаріят визнає право на створення державної форми існування в формі незалежної самостійної республіки, яку потім з утворенням Союзу РСР названо Республікою Союзною; для инших національностей пролетаріят встановлює форму державного існування, аналогічну до організації державного типу, яка водночас зберігає ще й особливості місцевої територіяльної одиниці, а саме форму автономної республіки; ще иншим національностям — ми розуміємо під національністю або нацією історично витворену спільність людей на ґрунті єдности мови, території, економічного життя і психічного ладу (Г. Гурвич: „Нація" в „Энциклопедии государства и права" вип. 4, шпальта 1327), — пролетаріят надає форми організації місцевого територіяльного типу, форми автономної области й національної ради. Встановлюючи таку градацію форм державного існування різних національностей, пролетаріят виходить із цього, що далеко не всі національності реально зацікавлені в тому, щоб мати однаковий ступінь самостійности в даних політичних і економічних умовах.

В такому саме тлумаченні розуміти треба правну норму арт. 2 Декларації прав трудящого й експлоатованого народу: „Російську Радянську Республіку установлюється на основі вільної спілки вільних націй, як федерацію Радянських Національних Республік". Це є федерація Радянських республік, що їх організує на національному ґрунті пролетаріят, як класа — геґемон, бо лише він має змогу організувати республіки Радянські, як форму здійснення диктатури пролетаріяту і лише в умовах диктатури пролетаріяту можлива справжня рівноправність національностей. А організуючи радянські національні республіки або допомагаючи їхньому

утворенню, пролетаріят в інтересах класової боротьби за визволення всього людства, отже, й кожної національности, визначає, як класа-геґемон, той обсяг самостійности, що його повинна мати кожна національність за даних політичних і економічних умов її існування. Пролетаріят визнає право націй на самовизначення й на вільне існування не поза межами часу й простору, не як самоціль серед теперішніх історичних умовин, але в інтересах боротьби за визволення всього людства від гніту капіталу, від умовин приватно-капіталістичного існування, а визволення всього людства з-під гніту капіталу є конечна умова й неминуча передумова визволення, розкріпачення, справжньої ролі та реальної рівноправности кожної нації.

Перейдімо тепер до розгляду державно-правної організації автономних республік і автономних областей.

Автономні республіки належать до складу союзної республіки. Вони живуть і діють на засадах і в межах кожна своєї конституції, основного закону. Основні закони (конституції) автономних республік ухвалюють їхні з'їзди рад, подають на затвердження ЦВК відповідної союзної республіки та вносять на остаточне затвердження З'їзду Рад тієї союзної республіки.

Такий акт, що організує автономну республіку та встановлює обсяг її самостійности, визначаючи будову й компетенцію її найвищих і центральних органів та їхні взаємини з органами союзної республіки, такий акт має назву конституції, основного закону; це є результат взаємного погодження двох воль, — щоб не сказати двох інтересів, — трудящих автономної республіки і трудящих республіки союзної, і тут і там під проводом пролетаріату, який до того ж бере на увагу загальний спільний для трудящих усіх національностей інтерес світової революції й боротьби за визволення всього людства, всіх національностей.

Відціля виникає, що, коли піднесення кожної національности з погляду політичного, економічного й культурного є позитивний чинник у боротьбі за визволення людства, то союзна республіка та її найвищі органи не мають права перед очима пролетаріяту й історії, яку він творить, знехтувати організовано виявлене прагнення трудящих автономної республіки організувати дану соціяльно-політичну одиницю у формі саме автономної республіки та відкинути опрацьовану від найвищих органів автономної республіки конституцію, цеб-то акт, який встановлює компетенцію найвищих і центральних органів автономної республіки та їхні взаємини з органами республіки союзної.

Але, з другого боку—автономна республіка виникає теж як соціяльно-політична одиниця лише в той момент, коли найвищий орган союзної республіки дасть свою від імени даної союзної республіки згоду з організовано виявленою волею трудящих новоутворюваної автономної республіки на існування даної соціяльно політичної одиниці власне в формі автономної республіки.

Так чи сяк, останнє й рішуче слово сказати тут має не автономна, але союзна республіка, бо без згоди союзної республіки не може виникнути ані автономна республіка, ані її конституція.

Те саме можна сказати й про автономну область, з тією лише одміною, що органи державної влади в автономних областях утворюються на ґрунті не основного закону, але на основі положень про автономні області; проте, ці положення ухвалюється на з'їздах рад автономних областей, а затверджує їх ЦВК союзної республіки, тимчасом конституції автономних республік подається на затвердження ЦВК союзної республіки й ставиться на остаточне затвердження її з'їзду рад.

Найвищі органи державної влади в межах території кожної автономної радянської соціялістичної республіки це з'їзди рад республіки, а в часі між з'їздами—обраний на них Центральний Виконавчий Комітет, що його права визначає конституція кожної автономної радянської соціялістичної республіки. Проте, коли йде мова про автономні області, треба мати на увазі, що вони за загальним правилом хоч і мають свої з'їзди рад, центральних виконавчих комітетів не мають, а мають лише обласні виконкоми. Однак, центральні виконавчі комітети автономних республік та обласні виконавчі комітети автономних областей мають однакове право обирати з-поміж себе президії, що в часі між сесіями тих комітетів, які їх обрали, правлять за вищі органи влади.

Є ще між автономними республіками й автономними областями та ріжниця, що автономні республіки мають Ради Народніх Комісарів яких нема в автономних областях, де через те виконавчий комітет править областю на засадах однакових з губвиконкомом, маючи на те, щоб завідувати окремими ділянками управління, господарства й контролю, не народніх комісарів, як це бачимо в автономних республіках, але завідателів відділів так само, як губерські або окружні виконкоми.

Центральні виконавчі комітети автономних республік утворюють свої виконавчі органи—ради народніх комісарів, у складі: голови раднаркому та народніх комісарів внутрішних справ,

юстиції, освіти, охорони здоров'я, рільництва й соціяльного забезпечення, так само народніх комісарів об'єднаних народніх комісаріятів союзної республіки: фінансів, праці, торговлі, робітничо-селянської інспекції, Найвищої Ради Народнього Господарства та Центрального Статистичного Управління.

Таким чином, у складі Раднаркому автономної республіки бачимо дві категорії народніх комісаріятів: а) наркоматів об'єднаних і б) наркоматів необ'єднаних, автономних. Наявність необ'єднаних наркоматів в автономних республіках має дуже істотне значіння для правного становища автономної республіки: отут саме є ґрунтовна ріжниця між автономною республікою, з одного боку, та автономною областю, краєм, губернею або округою — з другого. Наркомати об'єднані мають в автономній республіці таке саме становище супроти об'єднаного наркомату союзної республіки, як відділ будь-якого виконкому супроти відповідного наркомату: як відділ виконкому підлягає наркоматові, так і об'єднаний наркомат автономної республіки підлягає об'єднаному — однойменному з ним — наркоматові Союзної республіки. Так, приміром, наркомфін Кримської або Молдавської Автономної Республіки є з Наркомфіном РСФРР або УСРР в таких самих відносинах, як Курський губвиконком або Полтавський окрвиконком; ріжниці що до якости тут нема й навіть може виникнути питання, чи є тут ріжниця що до кількости. Але між необ'єднаними наркоматами автономних республік і відділами виконкомів обласних, крайових, губерських або окружних є принципова ріжниця та ще й якісна: необ'єднані наркомати автономних республік зовсім не підлягають необ'єднаним наркоматам республік союзних; вони є підвладні лише своїм ЦВК, Центральному Виконавчому Комітетові своєї автономної республіки, а через нього Центральному Виконавчому Комітетові союзної республіки. Якщо об'єднані наркомати автономної республіки повинні виконувати відповідні розпорядження об'єднаних наркоматів республіки союзної, — то з необ'єднаним наркоматом автономної республіки необ'єднаний наркомат республіки союзної може увійти лише в згоду загального або навіть конкретного характеру, як він не має якихсь окремих прав силою спеціяльного закону союзної республіки.

З цього факту, закріпленого правом, що автономна республіка має свої необ'єднані наркомати, непідлеглі необ'єднаним наркоматам республіки союзної, виникає правний наслідок: існування законодавства автономних республік. У межах прав, наданих автономним радянським соціялістичним республікам,

центральні комітети цих республік видають законодавчі акти, що мають обов'язкову силу на території відповідної автономної республіки. Автономні республіки мають автономне законода ство в царині діяльности автономних наркоматів. Зрозуміла річ, що в царині діяльности наркоматів об'єднаних мають свою чинність законодавчі акти Союзу СРР і союзної республіки, й у цій ділянці — праці, фінансів, торговлі то що — автономна республіка може видавати лише обов'язкові постанови аналогічно до обласних, ґуберських та инших виконкомів. А обов'язкова постанова, хоч і створює вона деякі загальні правні норми, накладаючи на населення певні обов'язки, проте, вона не є закон з тієї причини, що обов'язкові постанови можна видавати лише в межах певного обсягу справ, заздалегідь окресленого в законі про обов'язкові постанови, та що вони мають терміновий характер — не більше як на один рік, — коли тимчасом закон що до своєї чинности, за загальним правилом, є необмежений.

Але обсяг автономного законодавства, цеб-то законодавчої компетенції автономних республік навіть у тих ділянках, що стосуються до предметів компетенції необ'єднаних наркоматів, є куди вужчий за обсяг законодавства республік союзних. Це пояснюється тим, що навіть у царині компетенції необ'єднаних наркоматів є цілі галузі, вилучені із законодавчої компетенції автономних республік законодавчими актами республік союзних. Тут законодавство союзної республіки не обмежується лише тим, що видає загальні засади, як це маємо в законодавстві Союзу СРР, тому автономним республікам у таких випадках не надано права видавати свої закони на розвиток та на основі цих загальних засад. Роля законодавчих органів союзних республік є куди ширша за ролю законодавчих органів Союзу РСР: союзні республіки мають право видавати і справді видають цілий ряд законодавчих актів з обсягу компетенції необ'єднаних наркоматів і діють цілком правомірно, поширюючи чинність цих актів і на територію автономних республік. Так, усі кодекси: карний, цивільний, процесуальні, земельний, адміністративний то що — є спільні для союзної республіки і для всіх автономних республік, що належать до її складу.

Не треба особливих доказів, що автономні області, не маючи за загальним правилом ані центральних виконавчих комітетів, ані рад народніх комісарів, ані народніх комісаріятів, не мають і права видавати законодавчі акти: автономні області не мають законодавчих органів, не мають автономних наркоматів, ані автономного законодавства.

Підводячи підсумки, треба визнати, що автономні республіки юридично мають двоїсту природу. З одного боку, в них є певна аналогія з організаціями державного типу, що виявляються в наявності ЦВК'ів і Раднаркомів, необ'єднаних та об'єднаних наркоматів і самостійного законодавства. З другого — вони дуже схожі на такі місцеві територіяльні одиниці, як області та губерні, і справді в багатьох законодавчих актах, обіжниках ВЦВК то що, їхні Раднаркоми ставиться поруч обласних і губерських виконкомів. Стосується це особливо ділянки фінансової (приміром, у законі про місцеві фінанси з 29 жовтня 1924 року). Але автономні області цілком треба визнати за організації місцевого, територіяльного типу: вони не мають законодавчих органів, не мають автономних наркоматів, ні автономного законодавства. (С. Котляревский: „Национальное строительство в РСФСР" в журналі „Революционная законность" № 3-4, 1926 року).

Нарешті, вкажемо, що, як до місцевих побутових умов, центральні виконавчі комітети автономних республік мають право скоротити кількість своїх народніх комісаріятів і відповідно змінити склад своєї Ради народніх комісарів. Тепер порушено навіть питання про те, щоб скасувати в автономних республіках Раднаркоми та передати їхні функції ЦВК'ам цих республік.

87. Організація Центральної Радянської Влади. Центральну Радянську Владу організовано на таких чотирьох принципах:

1) незвязаність компетенції центральної влади нормами писаної конституції; 2) відсутність відділення законодавства від управління; 3) відсутність відділення державного управління від безпосереднього завідування господарськими справами; 4) три органи найвищої центральної влади.

1. Незвязаність компетенції центральної влади нормами писаної конституції виявляється в тому, що до компетенції центральної влади належать не тільки всі питання загально-державного значіння, але й усі інші справи, що їх органи центральної влади прийматимуть до свого розгляду. Цей принцип висловлено в Конституції РСФРР 1918 року в артикулі 49: „До компетенції Всеросійського З'їзду Рад і Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету належать усі справи загально-державного значіння, як от..." і в арт. 50: „Крім перелічених справ, до компетенції Всеросійського З'їзду Рад і Всеросійського ЦВК входять усі питання, що їх вони визнають за належні до їхнього розвязання". — В Конституції УСРР 1919 року арт. 6 каже: „До компетенції Центральної

Радянської Влади на Україні належать : 1) усі справи загальнодержавного значіння, зокрема... 2) всі позбавлені загально-державного значіння справи, що їх прийматимуть до розгляду органи Центральної Радянської Влади".

Арт. 18. Конституції РСФРР 1925 року вказує, що, крім справ, перелічених в арт. 17, до компетенції Всеросійського З'їзду Рад і ВЦВК належать ще й інші справи відповідно до Конституції Союзу РСР. Таким чином, обмеження компетенції тих верховних органів РСФРР встановлюється, але тільки в інтересах Союзу РСР і його верховних органів, а не на користь якихсь инших органів РСФРР. Тому й за чинности Конституції РСФРР 1925 року принцип незвязаности компетенції Центральної Влади нормами писаної конституції стосується до верховних органів союзних республік і виявляється в тому, що найвищий орган союзної республіки має право прийняти до свого переведення, розгляду та розвязання яку завгодно справу, що належить до компетенції якогось нижчого органу, чи буде це Раднарком, чи наркомат, чи відділ виконкому, чи сільрада й т. и. Але найвищий орган союзної республіки не має права взяти на себе розвязання такого питання, яке за Конституцією Союзу залічено до компетенції Союзу РСР, згідно з арт. 1 цієї Конституції.

До найвищих органів Союзу РСР — Всесоюзного З'їзду Рад і ЦВК Союзу РСР — цей принцип незвязаности компетенції центральної влади нормами писаної конституції стосується в тому, що найвищі органи Союзу РСР мають право прийняти до свого переведення, розгляду та розвязання яку завгодно справу, що належить до компетенції якогось з підлеглих їм органів Союзу РСР, але не мають права розвязувати тих справ, що їх конституція Союзу РСР не залічила до компетенції Союзу РСР і його найвищих органів, за тим самим арт. 1 цієї Конституції.

Таким чином, коли утворено Союз РСР і передано від союзних республік до компетенції Союзу РСР в особі його верховних органів певний обсяг справ, докладно окреслений в арт. 1 Конституції Союзу РСР, якого ширше тлумачити не належить, принцип незвязаности компетенції Центральної Влади нормами писаної конституції виявляється в незвязаності компетенції центральної влади компетенцією нижчих і підлеглих їй органів, у праві Центральної Влади в особі найвищих її органів взяти на себе розвязання першої кращої справи, заліченої до компетенції органу, їй підлеглого.

У цьому праві Центральної Влади взяти на себе розвязання будь-якої справи, хоча б навіть місцевого чи часткового значіння, аж ніяк не можна завбачити незвязаности органів Центральної Влади законом, бо кожну справу повинно розглянути і кожне питання розвязати на основі чинних у країні законів, а розвязання питання повинно перевести на основі чинного права, як такого ладу суспільних відносин, що відповідає інтересам владущої класи, цеб-то в Радянських республіках інтересам трудящих мас міста й села, як такого порядку тих суспільних відносин, що заради нього трудящі маси створили свою державу та що його вони своєю силою, організованою в державну владу, охороняють і захищають. Таким чином, у своїх діях Центральна Радянська Влада, переводячи й захищаючи інтереси трудящих мас, як соціяльної класи, і настановлений від неї правопорядок, керується не самовільними актами, але принципами соціяльної доцільности, тієї самої доцільности, що становить для західньо-европейських теоретиків ту силу, яка стоїть понад державою та яку вони називають „соціяльне право“ або „соціяльна солідарність“, або „суверенітет права“, і яка по суті є сила класова — взагалі сила, що регулює діяльність вищих державних органів в царині законодавства й управління.

2. Відсутність відділення законодавства від управління. Західньо-европейська наука визнала, що теорія Монтеск'є про відділення влад, яку він вивіз із Англії, навіть на своїй батьківщині не здобула собі повного здійснення. А практика західніх країн показала, що формальне відділення влад, заведене з метою контролю органів законодавчих над органами влад урядової, не лише не встановило бажаного контролю, але, навпаки, призвело до упідлеглення влади законодавчої органам уряду. Кінець-кінцем, західня наука дійшла до висновку, що кожна держава по своєму розвязує проблему належного розподілу верховної влади між найвищими органами.

Радянський лад принципово заперечує відділення влад, завбачаючи у відділенні законодавства від управління основу західньо-европейського парламентаризму, де закони пише не той, хто переводить їх у життя, де над законодавством працюють особи, цілком не знайомі з технікою державного управління, до того ж невідповідальні перед населенням, яке їх обрало.

В Радянських республіках за законодавців є ті самі особи, що знають практику управління країною й переводять у життя закони, які вони видають. А в таких умовинах нема жодних

підстав доручати ділянку законодавчу однім, а ділянку управління иншим. Це означає, що найвищі органи Центральної Радянської Влади є органи, які водночас і видають закони і управляють.

Це зовсім не заперечує зверхности закону в Радянській республіці, цеб-то підзаконности наказів, підзаконности актів управління, де накази, цеб-то акти управління не можуть суперечити законові. В сучасній правній державі, цеб-то в державі, яка здійснює правний режим, або—иншими словами — в державі, де переводиться зверхність закону,—а до таких держав ми маємо всі підстави залічити і Радянську Республіку – „приймається заздалегідь потребу законодавчого порядку, коли створюється правну норму, і нема уповноваження голови держави (цеб-то виконавчої влади, О. М.) на видання актів, які встановлюють обов'язки населення". (С. А. Котляревский: „Власть и право" стор. 239). Це означає, що правну норму, яка встановлює обов'язки населення, а заразом і створює його права, належить у правній державі створювати, давати їй буття, чинність і силу, обов'язково дотримуючи законодавчого порядку, а законодавчий порядок, цеб-то форма видання законодавчих актів може належати не лише органам, що мають здійснювати саму лише законодавчу функцію: такий орган може здійснювати рівночасно і функцію законодавчу, і функцію управління, і функцію контролю над управлінням. Істотну має вагу не те, щоб даний орган працював тільки над законодавством: такого органу на всім світі нема, бо й західньо-европейські парламенти рівночасно видають і закони, і акти управління і вислухують звіти парламентських комісій, що їх призначає парламент ревізувати ті або инші галузі державного управління. Істотну вагу має те, щоб у справі видання законів, цеб-то правних актів, які створюють права та обов'язки населення, було встановлено, щоб існував і чинний був спеціяльний порядок вносити, обмірковувати, ухвалювати та оголошувати законодавчі акти. Такий порядок проходження законів настановлено в кожній із радянських республік. Таким чином, зверхність законів можна забезпечити й тоді, коли законодавчі функції доручається органові, який здійснює не лише законодавчу функцію, але й функцію управління.

З другого боку — зверхність закону вимагає підзаконности актів управління й виходить із загальної презумпції (припущення), незаперечної, що виконавча влада, цеб-то адміністрація не має загального уповноваження видавати акти, які встановлюють обов'язки населення. Це означає, що кожен акт якого

завгодно органу, урядової влади, хай хоч яке високе буде становище цього органу — приміром, міністр на Заході або Народній Комісар у Радянській Республіці — повинен ґрунтуватися на законі та в ніякому разі не повинен законові суперечити, наказ, цеб-то акт управління, який суперечить законові, визнається за недійсний, за такий, що не існує, не підлягає виконанню, не створює ані для населення обов'язку виконувати його, ані для адміністрації права вимагати його виконання, ані для суду права карати за його невиконання. Це положення цілком переводиться і в Радянських республіках.

Таким чином, зверхність закону забезпечується цілком навіть там, де нема відділення законодавства від управління.

3. Відсутність відділення державного управління від завідування справами народнього господарства. Трудящі дивляться на право, не як на абстракне, але як на певну від них встановлену систему суспільних взаємин у виробництві та розподіл, цеб-то як на певний порядок у царині народнього господарства. Тому відділяти справи права від справ господарства країни нема достатніх підстав тим паче, що якраз справи народнього господарства визначають напрямок правотворчої діяльности державних органів. За основу права, як певної ідеологічної надбудови або як сукупности певних норм поведінки окремих осіб, отже й тих законів, що їх видає держава, є народнє господарство.

Справді бо державне управління зовсім не обмежується тією лише державною діяльністю, де держава прагне попередити й паралізувати ті небезпеки, що стоять на шляху громадського розвитку, загрожують правопорядкові, як від окремих осіб, так і від їхніх об'єднань, або стають та перешкоді в досягненні окремих адміністративних завдань. Инакше кажучи, державне управління зовсім не замикається в рамцях того, що називається адміністративна поліція, скерована на усунення перешкод на шляху до здійснення цілей управління фінансового, військового судового то-що, або до виконання спеціяльних завдань внутрішнього управління, як приміром — усунення перешкод там, де треба будувати будинки, мости, постачати населення придатною водою, організувати санітарів в школах, регулювати торговлю і т. и.

Навпаки, предмет державного управління становить уся державна діяльність, діяльність держави, як знаряддя класового панування. А класове панування здійснюється заходами не лише адміністративного примусу, але й економічного впливу, не лише

наказами та розпорядженнями, але й організацією народнього господарства, не лише забороною, але й регулюванням політичного та господарського життя.

Тому органи Центральної Радянської Влади, працюючи над справами законодавства й управління, завідують водночас ще й справами народнього господарства, цеб-то для їхньої компетенції належать і справи господарські. Таким чином, органи Центральної Радянської Влади є апарат, який і видає закони, і управляє, і господарює.

4. Три органи Найвищої Центральної Влади. Органи Центральної Радянської Влади є такі:

1) Загально-Республіканський З'їзд Рад (Союзу Радянських Соціялістичних Республік, Всеросійський, Всеукраїнський), 2) Центральний Виконавчий Комітет, що його обирає З'їзд Рад республіки, 3) його Президія, 4) Рада Народніх Комісарів, яку утворює ЦВК. Усі ці три органи Центральної Радянської Влади збудовано на основі представництва з місць: З'їзди Рад складаються з представників Рад, обраних на губерських з'їздах Рад, і обирають Центральний Виконавчий Комітет, який утворює Раду Народніх Комісарів, що сами складаються з осіб обраних з місць, як делегати на Загально-Республіканський З'їзд Рад, або ж обирає їх З'їзд, який складається з обраних на місцях осіб.

Проте, ці три органи найвищої центральної влади зовсім не є рівнозначні один з одним та й не рівні один одному що до своєї компетенції. З'їзд Рад республіканський як і З'їзд Рад Союзу РСР є верховні органі, що мають установчу владу, цеб-то право затверджувати, зміняти й доповнювати основи конституції, а цієї влади — або функції — не має ніякий инший орган центральної влади. ЦВК Республіки, як і ЦВК Союзу РСР, є теж верховні органи, до яких належать функції законодавча, розпорядча та контрольна. Проте, Президія ЦВК, яку обирає ЦВК та яка здійснює свою діяльність в часі між сесіями ЦВК, не є верховний, але найвищий орган влади, теж законодавчий, розпорядчий і контрольний. Раду Народніх Комісарів, що її утворює ЦВК, тим паче нема підстав зараховувати до верховних органів, бо вона порівняно до ЦВК має функцію характеру обмеженого. Раднарком РСФРР має своє завдання „загальне управління РСФРР" (арт. 30 Конституції РСФРР 1925 року), а Раднарком Союзу РСР є „виконавчий і розпорядчий орган ЦВК СРСР".

Проте, хоч Рада Народніх Комісарів не є верховний орган і має за своє завдання лише взагалі керувати республікою,

як виконавчий і розпорядчий орган відповідного ЦВК, вона здійснює водночас і функцію законодавчу; докладніше про це дивись нижче § 122: Раднарком, як орган законодавчий.

88. З'їзд Рад Незалежної Республіки (приміром: Всеросійський або Всеукраїнський) є орган, що має повну найвищу державну владу в республіці. Він має владу не лише законодавчу, виконавчу та судову; він — і лише він — має владу установчу, цеб-то право затверджувати, змінювати й доповнювати основи конституції, основний закон, що визначає форму державного ладу країни. Так само мав він до утворення Союзу РСР ще право оголошувати війну і мир, хоч конституції передбачали, що в разі нагальної потреби, лише тоді як нема змоги скликати З'їзд Рад, це право може здійснити Центральний Виконавчий Комітет, який взагалі править за той орган, що має всі права З'їзду Рад в часі, між з'їздами, за винятком права затверджувати, змінювати й доповнювати основні засади конституції.

Цей принцип верховности влади З'їзду Рад висловлено в конституції як РСФРР, так і УСРР, АзСРР та инш.

Конституція РСФРР 1918 року в арт. 12 каже: „Верховна влада в Російській Соціялістичній Федеративній Радянській Республіці належить до Всеросійського З'їзду Рад, а в часі між З'їздами до Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету". Далі, в арт. 24 читаємо: „Всеросійській З'їзд Рад є найвища влада Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки", а в арт. 30: „в часі між з'їздами за найвищу владу республіки є Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет".

Конституція УСРР, вказавши в арт. 7: „Органи центральної радянської влади є: а) Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських депутатів; б) Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет; в) Рада Народніх Комісарів"; далі, в арт. 10 об'являє: „З'їзд Рад є найвища влада Української Соціялістичної Радянської Республіки; в часі між двома з'їздами така влада є ВУЦВК.

Є ще виключні права З'їзду Рад, яких він не може передавати ЦВК'ові:

В Конституції РСФРР 1918 року, арт. 51 читаємо: „До виключної компетенції Всеросійського З'їзду Рад належить: а) установлювати, доповнювати й змінювати основні засади Конституції; б) ратифікувати мирні договори", а за арт. 52 право розвязувати питання що до встановлення й зміни кордонів та вивласнення частин території РСФРР або належних до неї прав, так

само підтримувати зносини з чужоземними державами, оголошувати війну й складати мир — надається Всеросійському ЦВК лише тоді, коли неможливо скликати Всеросійський З'їзд Рад.

Конституція РСФРР 1925 року вказує в арт. 3, що за носія Верховної Влади в РСФРР править Всеросійський З'їзд Рад, а в часі між З'їздами — ВЦВК.

Конституція Азербайджанської СРР в арт. 15 вказує, що Азербайджанський З'їзд Рад є найвища влада Аз. СРР, а в арт. 20, що Аз. ЦВК є цілком відповідальний перед Аз. З'їздом Рад.

Заразом Конституція РСФРР 1925 року в арт. 16 визначує що до виключної компетенції Всеросійському З'їзду Рад належить: а) встановлювати, доповнювати та змінювати основні засади конституції (основного закону) РСФРР та остаточно затверджувати часткові зміни в конституції РСФРР, ухвалені на сесіях ВЦВК в часі між Всеросійськими З'їздами Рад; б) остаточно затверджувати конституції автономних радянських соціялістичних республік.

Тотожніми висловами визначує принадлежність функцій установчих, цеб-то функцій верховного органу влади З'їздові Рад Республіки и Конституція Туркменської СРР, вказуючи в арт. 20, що до виключної компетенції Всетуркменського З'їзду Рад належить установлювати, доповнювати й змінювати основні засади Конституції (основного закону) ТуркСРР і остаточно затверджувати часткові зміни Конституції, ухвалені на сесіях ТуркЦВК в часі між З'їздами Рад ТуркСРР.

В Конституції УСРР арт. 10 вказує, що до виключної компетенції Всеукраїнського З'їзду Рад належать справи затвердження, зміни та доповнення Конституції.

Порядок обрання на Всеросійський З'їзд Рад заведено Конституцією РСФРР 1918 року в арт. 25: „Всеросійський З'їзд Рад складається з представників міських рад, з розрахунку і депутат на 25.000 виборців, і представників губерських З'їздів Рад з розрахунку 1 депутат на 125.000 мешканців.

А Конституція РСФРР 1925 року в арт. 20 встановлює, що Всеросійський З'їзд Рад складається з представників рад міст і міських селищ з розрахунку 1 делегат на 25.000 виборців і представників від губерських та окружних з'їздів рад, з розрахунку 1 делегат на 125.000 мешканців.

Тут треба відзначити два принципові положення: а) представництво на З'їзді Рад Республіки не лише від губерських і рівноцінних їм окружних з'їздів рад, але й від „низів": від рад міст і міських селищ; в) представництво від рад міст

і міських еелищ береться з розрахунку на число виборців, а представництво від губерських і окружних рад виходить з розрахунку на число мешканців. Ці принципи маємо й у конституціях решти союзних республік. Арт. 16 Конституції Аз. СРР, арт. 23 Конституції ТуркСРР, арт. 23 Конституції СРР Грузії та инших. Нове в Конституції РСФРР 1925 року, порівняно до конституції РСФРР 1918 року, маємо представництво на Всеросійський З'їзд Рад від окружних з'їздів рад, яких 1918 р. ще не було та які утворилися в звязку з новим районуванням (Уральська область) та з переходом на трьохступневу систему управління там, де заведено крайове управління (Сибір, Північний Кавказ). У своїй доповіді з приводу проєкта конституції РСФРР 1925 року на XII Всеросійському З'їзді Рад (травень 1925 року), тов. Курський вказав: „Далі йде розділ, що регулює лад Радянської влади. Тут насамперед говориться про представництво на Всеросійському З'їзді. Ми вводимо до тексту Конституції 1925 року цілком і без змін ту норму представництва, яка є в Конституції 1918 року, цеб-то до міських рад один депутат на 25.000 виборців і від сільського населення 1 депутат від 125.000 населення. Ми додаємо сюди одну подробицю, на яку, гадаю, треба звернути вашу увагу. Якщо взяти Конституцію Союзу, то видно, що на Союзному З'їзді беруть участь представники від губерських з'їздів рад. Союзна Конституція не визнає представництва від обласних З'їздів Рад. Вона вважає, що представництво повинно належати до низів, до таких з'їздів, як місцеві губерські з'їзди. Тепер, за нового поділу маємо окружні з'їзди, які до певної міри відповідають губерським з'їздам, хоч вони являють собою територіяльні одиниці меншого маштабу. Тому ми в арт. 20 встановлюємо, що представництво на Всеросійському З'їзді повинно бути від губерських і окружних з'їздів рад. Це той принцип, що регулює лад Всеросійському З'їзду Рад". (Стенографічний Звіт XII Всеросійського З'їзду Рад, стор. 147).

Конституція УСРР не визначує порядку обрання на Всеукраїнський З'їзд Рад, але каже в арт. 9: „Порядок обрання на З'їзд встановлює ВУЦВК; виконуючи це й згідно з постановою IV З'їзду Рад, ВУЦВК в травні 1920 року видав постанову про Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських депутатів (Зб. Узак. 1920 року № 11, арт. 206), якою встановлено такі норми представництва на Всеукраїнський З'їзд Рад: 1) від міського робітничого населення — 1 депутат на кожних 10.000 виборців, 2) від сільського населення — 1

депутат на 50.000 мешканців і 3) від військових частин і установ—1 депутат на 1.000 червоноармійців. Делегатів посилають округові з'їзди рад. Вибори безпосередньо від Червоної Армії переводиться в тих випадках, коли частини й установи через військові обставини не беруть участи в виборах на округові з'їзди та до міських рад.

З'їзди рад бувають: а) чергові, що їх скликає ЦВК раз на два роки (постанови XIII Всероссійського й X Всеукраїнського З'їздів Рад у квітні 1927 року та IV Всесоюзного З'їзду Рад в травні 1927 року) й б) надзвичайні, які скликає ЦВК з власної ініціятиви або на вимогу рад тих місцевостей, що мають, не менше, як третину всього населення республіки.

Зміну термінів скликання Всеукраїнських З'їздів Рад з одного разу на рік на 1 раз за два роки декретовано постановою X Всеукраїнського З'їзду Рад з 13 квітня 1927 року „Про роботу рад": „6. Беручи на увагу досвід минулої роботи, що її результатом було чимале зміцнення радянського апарату в цілому й зокрема що раз дужче зміцнення та розширення ділової роботи сесії ВУЦВК, які скликається регулярно, вважати за потрібне з поточного року перейти до скликання Всеукраїнських З'їздів Рад раз на два роки, поставивши перед собою завдання вивчити питання про терміни скликання нижчих з'їздів рад" (Зб. Узак. УСРР 1927 року, № 17, арт. 92).

89. Об'єкти компетенції З'їзду Рад республіки, перелічені, приміром, у Конституції РСФРР 1918 року, арт. 49, або в Конституції УСРР 1919 року, арт. 6, зазнали тепер в звязку з утворенням Союзу РСР деяких змін через те, що кожна із союзних республік, увійшовши в Союз РСР передала з власної своєї ініціятиви й цілком добровільно верховним органам Союзу РСР здійснення певної частини своїх функцій, або, як каже Конституція РСФРР 1925 року в арт. 3, „передає Союзові уповноваження, зачислені відповідно до арт. 1 Конституції Союзу РСР до компетенції органів Союзу РСР".

Тому, порівнюючи предмети компетенції З'їзду Рад Союзної Республіки перед утворенням Союзу РСР і після утворення Союзу РСР та ухвалення Союзної Конституції, приходимо до таких засад:

а) Затверджування, зміна й доповнювання Конституції, цеб-то функції установчої влади. На відміну від західньо-европейських Конституцій Радянська Конституція не потребує ніякої кваліфікованої більшости, ані тим паче референдуму (всенароднього голосування на місцях) на те, щоб переглянути,

затвердити, змінити та доповнити Конституцію. Прийнявши Конституцію Союзу Радянських Соціялістичних Республік, Союзні Республіки вносять зміни в свої Конституції відповідно до Конституції Союзу (арт. 5 Конституції Союзу).

б) Загальний провід у всій зовнішній і внутрішній політиці Республіки. За Конституцією Союзу зовнішню політику передано органам Союзу, а провід у внутрішній політиці ставиться в межі політики, якою керують органи Союзу (арт. 1 Конституції Союзу). Тому тепер до компетенції З'їзду Рад Республіки — а в періодах між з'їздами її до компетенції ЦВК'у — належить загальне керовництво усією політикою й народнім господарством даної Союзної Республіки (арт. 17 Конституції РСФРР 1925 року).

в) Встановлювання й зміна кордонів, так само вивласнення частин території республіки або належних їй прав.—За Конституцією Союзу ці функції що до території та прав Союзу виконують органи Союзу, а на те, щоб змінити територію Союзних Республік, потрібна їхня згода (арт. 1 п. „б" і арт. 6 Конституці Союзу). Тому тепер: встановлювання кордонів автономних радянських соціялістичних республік, що належать до складу союзної республіки, належить до компетенції З'їзду Рад даної Союзної Республіки.

г) Встановлення кордонів і компетенції обласних радянських Союзів, що належать до складу даної Союзної Республіки та розвязування суперечок між ними. Ця функція має значіння як для РСФРР, так і для УСРР в звязку з утворенням АМСРР у складі УСРР, так само й для АЗСРР, УСРР, СРР Грузії, які мають у своїм складі автономні соціялістичні радянські республіки. Тепер: затверджування Конституцій автономних радянських соціялістичних республік, так само розвязування суперечок між автономними радянськими соціялістичними республіками й між ними та иншими частинами даної союзної республіки.

д) Приймання до складу даної Союзної Республіки нових співчленів Радянської Республіки та визнання виходу з даної Федерації окремих її частин. Це стосується тепер і до УСРР в звязку з утворенням АМСРР, і до кожної Союзної Республіки, що має в своєму складі новоутворену автономну соціялістичну радянську республіку. — Конституція Союзу залічила до компетенції його верховних органів складання договорів про прийняття до складу Союзу РСР нових Союзних Республік.

е) Загальний адміністративний поділ території республіки і затверджування крайових і обласних об'єднань.

ж) Настановлювання й зміна системи мір, ваги і грошей на території республіки. — За Конституцією Союзу настановлювання

єдиної грошової системи залічено до компетенції Союзу в особі його верховних органів (арт. 1 п. „м“, „у“).

з) Зносини з чужими державами, оголошування війни та замирення. — Коли ухвалено Конституцію Союзу, ці функції залічено до обов'язків верховних органів Союзу (арт. 1 п. „а“, „г“): репрезентувати Союз у міжнародніх зносинах, провадити всі дипломатичні зносини, складати політичні та інші договори з иншими державами (п. „а“), оголошувати війну й замирення (п. „г“).

і) Складання позик, митних і торговельних договорів та фінансових угод. — За Конституцією Союзу покладено на найвищі органи Союзу (арт. 1 п. „д“, „е“, „ж“) такі обов'язки: складати зовнішні та внутрішні позики Союзу й давати дозвіл на зовнішні і внутрішні позики Союзних Республік (п. „д“), ратифікувати міжнародні договори (п. „е“), — керувати зовнішньою торговлею й настановлювати систему внутрішньої торговлі (п. „ж“). Тому тепер: складати зовнішні і внутрішні позики даної Союзної Республіки, розуміється, в згоді з Конституцією Союзу РСР.

к) Встановлення основ і загального плану всього народнього господарства та окремих його ділянок на території республіки. За Конституцією Союзу до компетенції верховних органів Союзу залічено: встановлювати основи і загальний план усього народнього господарства Союзу, визначати галузі промисловости та окремі промислові підприємства, що мають загальносоюзне значіння, складати концесійні договори, як загальносоюзні так і від імени союзних республік (арт. 1 п. „з“). Тому тепер: встановлювати відповідно до законодавства Союзу РСР план усього народнього господарства та окремих його ділянок на території даної Союзної Республіки.

л) Затверджування бюджету Республіки. За Конституцією Союзу найвищим органам Союзу надано права: затверджувати єдиний державний бюджет Союзу, що до його складу належать бюджети союзних республік (арт. 1 п. „л“). Тому тепер: затверджувати бюджет даної Союзної Республіки, як частину єдиного державного бюджету Союзу РСР. Тут усі державні прибутки й усі видатки кожної Союзної Республіки, зараховуючи сюди прибутки та видатки тих автономних республік, що належать до неї, об'єднується в загально-державному бюджеті. Бюджет союзної республіки входить як складова частина в єдиний державний бюджет Союзу РСР, згідно з Конституцією Союзу РСР і правилами, що їх видається в порядку загальносоюзного законодавства. Подробиці див. в арт. 76 — 86 Конституції РСФРР 1925 р.

м) Встановлювати загально-державні податки й повинності За Конституцією Союзу найвищим органам Союзу надано прав: встановлювати загальносоюзні податки й прибутки, так само одрахунки з них і додатки до них, що йдуть на утворення бюджетів союзних республік, і дозволяти додаткові податки оплати на утворення бюджету союзних республік (арт. 1 п. „л“). Тому тепер: встановлювати згідно з Конституцією і законодавством Союзу РСР державні й місцеві податки, оплати та неподаткові прибутки (неподаткові прибутки називаються прибутки з неподаткових джерел, як-то: прибутки від комунальних підприємств загального користування, приміром, трамвай, водогін, каналізація, електрична енергія то-що, прибутки від безпосередньої експлоатації або від оренди промислових, транспортових, сільсько-господарських та инших подібних підприємств, прибутки від міських земель то що). Так само до компетенції найвищих органів союзної республіки — її З'їзду Рад і ЦВК — належить і тепер верховний контроль над державними прибутками і видатками даної Союзної Республіки.

Установлювати основи організації збройних сил Республіки. Конституція Союзу залічує до компетенції Союзу організацію й керовництво збройними силами Союзу (арт. 1 п. „к“).

н) Загальнодержавне (в маштабі республіки) законодавство, судовий устрій і судочинство, цивільне й карне законодавство то що. Конституція Союзу до компетенції верховних органів Союзу залічує: встановлювання з а г а л ь н и х о с н о в землевпорядкування та землекористування, так само користування з надр лісів і вод по всій території Союзу (арт. 1 п. „н“), — загальносоюзне законодавство про міжреспубліканські переселення та встановлювання переселенського фонду (арт. 1 п. „о“), — встановлювання о с н о в судового устрою й судочинства, так само цивільного й карного законодавства Союзу (арт. 1 п. „п“), встановлювання основних законів про працю (арт. 1 п. „р“). — Тому тепер: затверджування кодексів даної Союзної Республіки відповідно до Конституції Союзу РСР.

о) Призначування й усування, як окремих членів Ради Народніх Комісарів, так і всього Раднаркому взагалі, так само й затверджування Голови Ради Народніх Комісарів.

п) Видання загальних постанов про набуття та втрату прав громадянства Республіки та про права чужинців на території Республіки. Конституція Союзу встановила, що для громадян Союзних Республік встановлюється єдине союзне громадянство (арт. 7), та залічила до компетенції верховних органів Союзу

основне законодавство в царині союзного громадянства що до прав чужинців (арт. 1 п. „х“).

р) Право амнестії загальної й часткової.—Конституція Союзу до компетенції верховних органів Союзу залічила право амнестії, яке поширюється на всю територію Союзу (арт. 1 п. „ц.“ і арт. 69). Тому тепер дано точнішу редакцію: право амнестії, загальної й часткової, на території даної Союзної Республіки.

с) Касування постанов з'їздів рад автономних радянських соціялістичних республік і автономних областей та инших місцевих з'їздів рад, що порушують Конституцію даної Союзної Республіки або постанови верховних її органів.

Крім перелічених справ, до компетенції найвищих органів Союзних Республік — З'їздів Рад республіканських і ЦВК, які на них обирається — належать ще інші справи відповідно до Конституції Союзу РСР, цеб-то всі ті справи, що їх обміркувати та розвязувати Союзні Республіки не передали органам Союзу РСР.

90. Центральний Виконавчий Комітет Незалежної Радянської Республіки. ЦВК є колективний орган, обраний на З'їзді Рад Республіки і підлеглий йому. Його обирається в кількості, яку визначає З'їзд Рад Республіки до найближчого З'їзду.

ЦВК є верховний законодавчий, розпорядчий і контрольний орган Республіки, який має владу законодавчу й виконавчу, так само й право контролю. Він дає загальний напрямок діяльности робітничо-селянського уряду й усіх органів Радянської Влади в країні, визначає обсяг діяльности Президії ЦВК, яку він обирає, і Ради Народніх Комісарів, яку він утворює, об'єднує й погоджує роботи в царині законодавства й управління та стежить за переведенням в життя Радянської Конституції, постанов З'їздів Рад Республіки і найвищих органів Союзу РСР. Він розглядає й затверджує проєкти та інші пропозиції, які подає Рада Народніх Комісарів або окремі урядництва через РНК, так само видає кодекси, декрети й постанови в порядкові власної ініціятиви.

До того ж на розгляд і затвердження ЦВК Союзної Республіки належить подавати обов'язково всі декрети й постанови, що визначують загальні норми політичного й економічного життя даної республіки або запроваджують ґрунтовні зміни в чинну практику державних її органів та в бюджет даної Союзної Республіки. Це не означає обмеження прав З'їзду Рад Союзної Республіки, який має право прийняти до свого розгляду яку завгодно справу та обов'язок розглянути ті справи, що їх

залічено до виключної його компетенції, як-от: установляти, доповнювати й змінювати основні засади Конституції даної Союзної Республіки, остаточно затверджувати часткові зміни в Конституції даної Союзної Республіки, ухвалені сесіями її ЦВК в періоді між її З'їздами Рад, та остаточно затверджувати Конституції автономних республік, що належать до складу даної Союзної республіки. Ця обставина, що ЦВК кожної республіки обов'язково розглядає і затверджує визначені загальні норми політичного й економічного життя республіки або вносить ґрунтовні зміни в заведену практику її державних органів та її бюджету, означає, що всі ці справи не має права розвязувати остаточно Рада Народніх Комісарів даної Союзної республіки.

Він скликає З'їзд Рад Республіки, здає йому звіт про свою діяльність і робить доповіді з загальної політики та з окремих питань, бо він є перед З'їздом Рад Республіки відповідальний.

Він обирає Президію ЦВК даної Союзної Республіки, яка в часі між сесіями даного ЦВК править за найвищий законодавчий, розпорядчий і контрольний орган влади даної республіки, — і формує Раду Народніх Комісарів загально управляти даною Союзною Республікою та Народні Комісаріяти керувати окремими галузями управління.

ЦВК провадить свою роботу в царині законодавства, управління і контролю в своїх засіданнях: а) сесій, б) президії.

На сесіях розглядає ЦВК ті питання, які мають принципове значіння та які, на погляд Президії ЦВК треба поставити на обміркування всіх членів ЦВК, як осіб, що провадять безпосередню роботу на місцях. Час сесійних засідань ЦВК встановлює сам ЦВК (згідно з положенням про ВЦВК з 5 січня 1922 року: Зб. Уз. РСФРР 1922 року № 74, арт. 925 та згідно з Положенням про ВУЦВК 1924 року). Щоб сесія ЦВК була дійсна, встановлено кворум: для ВЦВК—125 членів і для ВУЦВК — не менше як одну третину.

Президія ЦВК розглядає усі инші питання поточної практики державного законодавства й управління. Вона керує засіданнями ЦВК підчас сесій. Вона є робочий апарат ЦВК, що підготовлює матеріяли на засідання сесій ЦВК, подає проекти декретів на розгляд сесії або З'їзду Рад, стежить за виконанням постанов ЦВК, провадить зносини від імени ЦВК та взагалі виконує функції провідного осередку в справі інструктування всієї роботи що в центрі, що й на місцях, та розглядає прохання про помилування, затверджує винагороди орденом трудового прапору (нагороджувати орденом червоного прапору

належить до компетенції ЦВК Союзу РСР) та розвязує всі інші справи в порядку контролю й управління. Вона затверджує постанови Ради Народніх Комісарів і припиняє її постанови. Вона розвязує конфлікти, що виникають із взаємин між наркоматами і центральними органами даної республіки, з одного боку, та місцевими виконкомами з другого.

Завідувати окремими галузями управління країною покладається на окремі відділи ЦВК: Народні Комісаріяти (арт. 35 Конституції РСФРР 1918 року і арт. 14 Конституції УСРР 1919 року), які, таким чином, на відміну від західньоевропейських міністерств, становлять не самодовільні складові частини об'єднаного кабінету міністрів (уряду), але відділи ЦВК, аналогічні до відділів виконкому губерського або окружного, з тією лише ріжницею, що поширюють вони свою компетенцію на всю територію республіки і мають на чолі кожен свого завідателя: Народнього Комісара, якого обирає ЦВК. Число таких відділів, цеб-то Наркоматів, межі урядництва кожного Наркомату та їхню внутрішню організацію встановлює ЦВК, затверджуючи Положення про кожний Народній Комісаріят.

Члени ЦВК працюють у Народніх Комісаріятах або виконують окремі доручення ЦВК. Їх не можна заарештовувати або трусити без згоди Президії або Голови ЦВК, а віддати під суд можна лише за постановою ЦВК. Членів ЦВК, які вибули, заміняється кандидатами. Виступати від імени ЦВК вони можуть лише тоді, коли мають на це уповноваження від Президії ЦВК. Вони мають дорадчий голос на всіх засіданнях місцевих радянських установ, мають право вільного входу до всіх радянських установ, показавши свої мандати (білети) і не є зобов'язані мати спеціяльну перепустку; так само мають вони право діставати всі потрібні довідки (крім секретних з військового урядництва).

91. ВУЦВК. Факт утворення Союзу РСР і видання Союзної Конституції з 6 липня 1923 року став причиною до створення конституційного акту, щоб докладніше окреслити становище й функції ВУЦВК відповідно до нових політичних умовин: утворення Союзних органів. За такий конституційний акт було Положення про Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів (ВУЦВК), затверджене 3 сесією ВУЦВК VIII скликання 12 жовтня 1924 року (Зб. Узак. УСРР 1924 р., № 45, арт. 276).

Згідно з цим Положенням ВУЦВК в часі між Всеукраїнськими З'їздами Рад становить верховний орган влади УСРР (арт. 1),

здійснюючи таким чином усі функції верховної влади: законодавчу, виконавчу і судову, а рівночасно й функції органу господарського та контрольного.

ВУЦВК відповідає перед Всеукраїнським З'їздом Рад, який його обирає на термін до найближчого чергового (не надзвичайного) Всеукраїнського З'їзду Рад; числа його членів закон не фіксує, але вказує, що встановлює його сам з'їзд: „у складі членів і кандидатів до них в кількості на розсуд з'їзду" (арт. 2).

Як початок уповноважень кожного складу ВУЦВК, Положення про нього визначує момент його обрання від Всеукраїнського З'їзду Рад, а як кінець його уповноважень — момент обрання нового складу ВУЦВК (арт. 3). Таким чином, кожний новий склад ВУЦВК розпочинає здійснювати свої функції не в той момент, коли Всеукраїнський З'їзд Рад, який його обрав, закриється, але в той момент, коли з'їзд ухвалив резолюцію про обрання даного складу ВУЦВК. І навпаки, уповноваження даного складу ВУЦВК закінчуються не в той момент, коли Всеукраїнський З'їзд Рад відкрив свої засідання, але аж тоді, коли з'їзд ухвалив резолюцію про обрання нового складу ВУЦВК. Це означає, що кожен член ВУЦВК стає членом ВУЦВК, набуває всіх прав і обов'язків, звязаних з цією посадою, з моменту його обрання в члени ВУЦВК і має їх не до моменту відкриття засідань Всеукраїнського З'їзду Рад, але до моменту обрання нового складу ВУЦВК. Але сам ВУЦВК в його цілому розпочинає фактично свої функції лише в момент закриття Всеукраїнського З'їзду Рад, який його обрав, бо ВУЦВК є верховний орган лише в часі між Всеукраїнськими З'їздами Рад.

ВУЦВК є верховний орган УСРР. Тому об'єкти його компетенції та межі його уповноважень визначає виключно Конституція УСРР (арт. 4), а не вищі органи Союзу РСР та не Союзна Конституція. УСРР, увійшовши в Союз РСР, свого суверенітету не втратила, вона лишилася, як і раніш, самостійною державою, отже, органи її центральної влади здійснюють свою функцію по своєму праву, по праву самостійної держави, а не з уповноваження від вищих органів Союзу РСР. Тому найвищі органи УСРР діють по своєму самостійному праву, незалежному від органів Союзу, будучи органами УСРР, як суверенної держави. Але взаємини ВУЦВК з органами влади Союзу РСР визначує і Конституція УСРР і Конституція Союзу РСР (арт. 5), бо, виступаючи зовні, входячи в зносини з органами союзного об'єднання, кожна союзна республіка, як член Союзу, природна річ, повинна керуватися правилами як свого внутрішнього державного ладу,

цеб-то своєю конституцією, як і правилами, встановленими від Союзного об'єднання, що його частину становить дана Союзна Республіка. Тому такі правні інститути, як переведення в середині даної Союзної Республіки розпоряджень органів Союзу, або опротестування розпоряджень Союзного центру та його органів, нагляд за тим, щоб ці розпорядження відповідали законам даної Союзної Республіки, визнання тих чи инших прав за представниками органів Союзу (прим., надання ухвального голосу Уповнаркомам Союзу в Раднаркомі даної Союзної Республіки) то що — усі ці інститути й справи розвязується на підставі Конституції даної Союзної Республіки та Конституції Союзу РСР.

Як верховний орган Союзної Республіки, ВУЦВК обирає свою Президію та затверджує Раднарком УСРР (арт. 6). Відціля виникає, що як Президія ВУЦВК, так і Раднарком УСРР є органи підзвітні ВУЦВК'ові і здійснюють свої функції від його імени.

ВУЦВК не є орган, який функціонує постійно й без перерви: його засідання відбуваються с е с і я м и; сесії бувають ч е р г о в і, що їх скликає Президія ВУЦВК не рідше як тричі на рік, — і н а д з в и ч а й н і, які скликається екстренно, але в усіх справах залічених до компетенції ВУЦВК (арт. 7, 8, 10).

92. Функції ВУЦВК, як верховного органу влади УСРР, визначує Положення про ВУЦВК в арт. 11 ось як:

ВУЦВК в своїх сесіях (не в Президії):

а) здійснює загальний провід у всій внутрішній політиці УСРР, цеб-то видає закони, управляє й господарює;

б) розглядає питання зовнішньої політики та розвязує їх у межах, встановлених Конституцією, — при чому право зовнішніх зносин з урядами чужоземними Україна надала органам Союзу РСР союзним договором з 30 грудня 1922 року та за Союзною Конституцією з 6 липня 1923 року, яка на ньому опирається;

в) обирає Президію ВУЦВК, — як орган, що править між сесіями ВУЦВК за вищий законодавчий, виконавчий і розпорядчий орган влади УСРР (арт. 15);

г) затверджує Раднарком УСРР — як виконавчий і розпорядчий орган ВУЦВК (арт. 1 Положення про Раднарком УСРР);

д) затверджує бюджет УСРР, цеб-то законодавчий акт, який визначує план надходжень і витрачання державних коштів УСРР, який визначує державне господарство України і встановлює план усього народнього господарства даної Республіки; а що бюджет кожної Союзної Республіки становить складовину загально-союзного бюджету, що його затверджує ЦВК Союзу (арт. 20 договора

про утворення СРСР з 30 грудня 1922 року, то, затверджуючи бюджет даної Союзної Республіки, її ЦВК — в даному разі ВУЦВК — має змогу вплинути на загально-союзний бюджет і таким чином мати вплив на план народнього господарства всього Союзу, бо народнє господарство даної Союзної Республіки є лише частина всього народнього господарства Союзу;

е) затверджує й касує постанови Президії ВУЦВК, як органу, обраного від ВУЦВК та підзвітного йому;

ж) розвязує питання про зміну кордонів УСРР, подаючи свої постанови на наступне затвердження Всеукраїнського З'їзду Рад, бо території кожної з Союзних Республік не можна зміняти без їхньої згоди (арт. 6 Союзної Конституції з 6 липня 1923 року), до того-ж, оцінюючи всю вагу питання про зміну кордонів УСРР, з сесія ВУЦВК VIII скликання обмежила право ВУЦВК з цього погляду: коли Конституція УСРР з 10 — 14 березня 1919 року встановлення й зміни кордонів республіки не залічувала до виключної компетенції Всеукраїнського З'їзду Рад (арт. 10 і 6 п. „б"), — то Положення про ВУЦВК з 12 грудня 1924 року залічує до компетенції ВУЦВК лише розвязування питань про зміну кордонів УСРР, але вимагає, щоб ВУЦВК свої в цій справі постанови подавав на наступне затвердження Всеукраїнського З'їзду Рад;

з) розглядає питання про зміну Конституції УСРР, подаючи їх на затвердження Всеукраїнського З'їзду Рад, — бо розвязувати питання про зміну конституції є функція влади установчої, а установча влада в кожній республіці належить не до ЦВК даної республіки, але до її загально-республіканського З'їзду Рад (арт. арт. 10 і 6 п. „а" Конституції УСРР); до того-ж запроваджувати зміни в Конституцію кожної Союзної Республіки — право даної республіки, а не органів Союзу РСР, як це і вказано в арт. 24 Договору про утворення Союзу РСР з 30 грудня 1922 року й потверджено в арт. 5 Союзної Конституції з 6 липня 1923 року вказівкою, що Союзні Республіки вносять відповідно до цього договору зміни в свої Конституції, цеб-то здійснюють свою суверенність;

і) порушує в порядкові ініціятиви питання про зміну Конституції Союзу РСР, подаючи відповідні пропозиції на розгляд ЦВК Союзу РСР, бо по силі арт. 25 Союзного Договору з 30 грудня 1922 року право вносити зміни в Союзний Договір та доповнювати його належить не до кожної Союзної Республіки, а лише до органу Союзу РСР в особі З'їзду Рад Союзу РСР; отже, зміну Союзної Конституції, як акту, що ґрунтується

на Союзному Договорі й становить акт договірного погодження всіх республік, що ввійшли в Союз, може перевести лише орган Союзу, бо Союзні Республіки визнали, що він висловлює волю всього Союзу;

к) затверджує проєкти кодексів, так само всіх декретів і постанов, що визначують загальні норми політичного й економічного життя УСРР, або запроваджують ґрунтовні зміни в дотеперешній практиці державних органів Республіки, цеб-то здійснює цілком функції законодавства, залишаючи за собою видання лише загальних норм і заходів, а все инше передаючи своєму виконавчому і розпорядчому органові — Раднаркомові УСРР;

л) Розвязує й инші справи, що їх подає на його розвязання Президія ВУЦВК або що їх поставила на свій розгляд сама сесія, — цеб-то як питання загально-державного значіння, як і питання, що загально-державного значіння не мають (арт. 6 п. I і II Конституції УСРР 1919 року). Це означає, що компетенції ВУЦВК ніяким конституційним актом не обмежено: Радянська Конституція і Радянські конституційні акти встановлюють для верховних органів лише їхній склад і форму їхньої діяльности, але не обсяг їхніх функцій, бо будують вони діяльність цих органів не за принципом їхніх прав і уповноважень, але на засадах обов'язку, або скоріш розглядають їхню діяльність, як здійснення їхніх соціяльних функцій, що мають тенденцію не до звуження, але до розширення на шляху до злиття господарства загально-державного з загально-народнім.

Право ініціятиви, цеб-то право ставити питання на обміркування сесії ВУЦВК, мають: а) Президія ВУЦВК, б) Президія ЦВК Союзу РСР, в) Раднарком УСРР, г) раніш губвиконкоми УСРР, а тепер окрвиконкоми УСРР, д) члени ВУЦВК (арт. 12).

Це не є право лише законодавчої ініціятиви, цеб-то право подавати лише законопроєкти або пропозиції що до вироблення та видання закону. Це є право порушувати питання як з обсягу законодавства, так з обсягу управління й господарства, бо ВУЦВК є верховний орган, який і видає закони, і править, і господарює.

Крім згаданих уже установ і осіб, на обговорення сесії ВУЦВК можуть ставити свої питання:

а) ВУРПС — як організація, що об'єднує професійні спілки й має змогу переводити через вищі органи Республіки закони й заходи, що стосуються до регулювання питань праці та взагалі становища робітничої класи;

б) ЦК Комнезамів, як організація, що об'єднує незаможне селянство й має законом встановлену змогу впливати на напрямок політики радянського уряду в інтересах широких мас незаможного селянства;

в) Сільський Господар, — як кооперативна організація, що кооперує сільське населення в виробничі об'єднання;

г) Червоний Хрест, — як організація громадська добровільного характеру.

Але ці організації ставлять лише свої питання, цеб-то ті питання, що торкаються їхніх функцій або стикаються з їхньою діяльністю, до того ж ставлять вони їх не безпосередньо перед сесією ВУЦВК, але через Президію ВУЦВК (примітка до арт. 12), а Президія ВУЦВК ставить ці питання на обміркування сесії ВУЦВК зі своїм висновком.

Усі справи розвязує ВУЦВК відкритим голосуванням, до того ж простою більшістю голосів (арт. 13); Радянське конституційне право не знає, як загальне правило, кваліфікованої більшости ($^2/_3$, $^3/_4$ то-що) на розвязання будь-яких питань, як це маємо на Заході, коли йде мова про развязування питань конституційних та инших, за винятком того випадку, де відкликається члена сільради за постановою членів сільради. В цьому останньому випадку законодавець безпосередньо встановлює кваліфікований кворум, цеб-то участь в ухваленні такої постанови про відкликання даного депутата — члена сільради не менш двох третин загального числа членів сільради. Проте, радянське конституційне право не заперечує пойменного голосування, вказуючи в примітці 2 до арт. 12 Положення про ВУЦВК, що пойменне голосування провадиться на листовну заяву 20 членів ВУЦВК: питання про форму голосування та відкрита форма голосування для радянської правосвідомости не є питання принципу, а лише зручности.

93. Президія ВУЦВК є в часі між сесіями ВУЦВК найвищий, законодавчий, виконавчий і розпорядчий орган влади УСРР (арт. 15). Її обирає ВУЦВК з-поміж себе на сесійному засіданні в складі: голови ВУЦВК, секретаря ВУЦВК (тепер їх два) та членів ВУЦВК в кількості як до вподоби ВУЦВК.

Функції Президії ВУЦВК визначено в арт. 19 Положення про ВУЦВК ось як:

До компетенції Президії ВУЦВК належить:

а) Стежити за переведенням в життя Конституції УСРР та за виконуванням усіх постанов З'їздів Рад Союзу РСР, Всеукраїнських З'їздів Рад, ЦВК Союзу РСР і ВУЦВК, — цеб-то

здійснювати функції контролю над діями усіх державних установ УСРР і службових осіб даної республіки.

б) Розглядати й затверджувати бюджет УСРР, подаючи його потім на остаточне затвердження сесії ВУЦВК, — цеб-то здійснювати законодавчу функцію — обов'язково брати участь у виданні державного бюджету республіки, що його затверджувати згадане Положення про ВУЦВК надає право ВУЦВК'ові (арт. 11 п. „д").

в) Підготовляти всі матеріяли до сесій ВУЦВК, — цеб-то провадити підготовчу роботу в справі розробки питань, які має обмірковувати сесія ВУЦВК.

г) Видавати декрети, постанови та розпорядження, а заразом розглядати й затверджувати проєкти декретів і постанов, що їх подає Раднарком УСРР, — цеб-то виконувати функцію законодавчу, виконавчу і розпорядчу, так само господарську функцію та затверджувати заходи Раднаркому, як виконавчого і розпорядчого органу ВУЦВК—до того ж усі декрети й постанови, що визначують загальні норми політичного й економічного життя УСРР та вносять ґрунтовні зміни в дотеперішню практику державних органів Республіки, так само кодекси законів подається на розгляд і затвердження сесії ВУЦВК; у виняткових випадках питання може розвязувати й президія ВУЦВК, але неодмінно подаючи на наступне затвердження сесії ВУЦВК.

д) Касувати постанови Раднаркому УСРР, як органу підзвітного ВУЦВК та підлеглого йому.

е) Обирати за поданням Раднаркому УСРР та звільняти від обов'язків кожного з Наркомів УСРР — подавати Раднаркомові Союзу своїх кандидатів на посаду Уповнаркомів Союзу РСР при УСРР — подавати свою думку про кандидатури, що їх ставлять Наркомати Союзу РСР, та заявляти проти них одводи, згідно з арт. 11 Загального Положення про Народніх Комісарів Союзу РСР з 12 листопада 1923 року. Цей перелік функцій Президії ВУЦВК підкреслює: 1) Спосіб призначення на посаду Народнього Комісара УСРР: кожного Народнього Комісара Української Республіки обирає на цю посаду особово Президія ВУЦВК, але з кандидатів, яких теж особово подає Раднарком України, так само й звільняє з даної посади Президія ВУЦВК, тимчасом на Заході в умовах парламентського режиму кожного міністра обирає не особово парламент та й не за пропозицію кабінету міністрів, а запрошує до складу кабінету та особа, якій король або президент республіки, як голова виконавчої влади, доручає скласти кабінет міністрів, цеб-то прем'єр-міністр,

а затверджує його на посаді міністра своим наказом король або президент республіки, як голова виконавчої влади. Але не забудьмо, що Раднарком не є кабінет міністрів, тому й порядок складання Раднаркому не є такий самий, як порядок складання кабінету міністрів, — так само не повинні ми випускати з уваги того, що президія ЦВК Союзної Республіки і президія ЦВК Союзу РСР зовсім не є рівноцінні голові західньо-европейської республіки та й не носії королівської влади, бо ЦВК є не лише голова влади виконавчої, але ще й той орган, який і видає закони, і виконує їх, і розпоряджається, і господарює, і контролює. 2) Суверенність Союзної Республіки, яка виявляється тут в тому, що Раднаркомові Союзу РСР подає Союзна республіка кандитатів на посаду уповноважених Народніх Комісарів Союзу РСР, цеб-то видвигає на цю посаду осіб, які на погляд ЦВК даної Республіки найкраще до цього надаються, дає свою оцінку тим кандидатурам, що їх пропонують на цю посаду органи влади Союзу, цеб-то Наркомати Союзу РСР та заявляє особові одводи проти осіб, неприйнятних з погляду інтересів даної Союзної Республіки.

ж) Касувати незаконні та недоцільні постанови і розпорядження народніх комісарів і инших центральних органів влади УСРР, так само місцевих з'їздів Рад, виконкомів і їхніх Президій, а це підкреслює контрольну й провідну ролю Президії ВУЦВК супроти органів влади, яких обирає вища центральна влада,— супроти наркомів та инших центральних органів влади УСРР і органів влади місцевої, що їх обирає на місцях місцеве населення та його місцеві представники, — супроти місцевих з'їздів рад, виконкомів і їхніх президій. Отже, право касувати постанови й розпорядження окрвиконкомів і їхніх Президій, так само окружних з'їздів рад має виключно ВУЦВК в особі його Президії і, звичайно, сесії ВУЦВК та Всеукраїнський З'їзд Рад, тільки не Раднарком УСРР, який керує діяльністю окрвиконкомів і погоджує розходження між окрвиконкомами та Наркоматами УСРР або Уповнаркомами Союзу РСР при УСРР (арт. 7 п. п. „б" і „л" Положення про Раднарком УСРР), але касувати постанови й розпорядження виконкомів права не має: право касувати постанови виконкомів належить як до самого даного виконкому, як і до з'їзду рад, що обрав даний виконком, та до вищого виконкому. Отже, право касувати постанови й розпорядження окрвиконкому має що сам даний окрвиконком, що й окружний З'їзд Рад, так само й ВУЦВК в особі його Президії і, звичайно, сесії ВУЦВК та Всеукраїнський З'їзд Рад. Що має право

Раднарком УСРР зробити з постановами окрвиконкомів, так це — припинити дану постанову й подати її на скасування до ВУЦВК; — лише в дуже нагальних, невідкладних випадках Раднарком може скасувати постанову окрвиконкому, але обов'язково повідомлюючи про це Президію ВУЦВК, яка може з поглядом Раднаркому й не погодитися та припинення або скасування скасувати.

з) Касувати ухвали, присуди та постанови Найвищого суду УСРР в порядкові, вказаному в Положенні про судовий устрій (Зб. Узак. УСРР 1925 року № 92-93, арт. 522);— з цього погляду ВУЦВК і його Президія здійснюють функції влади судової.

і) Розглядати протести й подання Прокурора Республіки;— в цій ділянці ВУЦВК — і його Президія — здійснює: 1) функції влади судової, оскільки протест Прокурора Республіки подається на постанову Пленуму Найвищого Суду Республіки в даній кримінальній або цивільній справі і 2) функції адміністративної юстиції, якщо протест Прокурора Республіки подано на дії, постанови та розпорядження иншого органу влади, як от Раднаркому УСРР, губвиконкому то що.

к) Винагороджувати орденом Трудового Прапору.

л) Розвязувати справи адміністративно-територіяльного поділу УСРР, — де сходяться ділянки: господарська, управлінська та законодавча.

м) Розвязувати решту питань в порядку верховного управління — виправляючи заходи та розпорядження центральних органів влади або даючи відповідне розпорядження органам, підлеглим ВУЦВК'ові, як з ініціятиви самого ВУЦВК'у та його Президій, так і за поданням тих осіб і установ, що мають право ставити питання на обміркування ВУЦВК.

Крім цього, Президія ВУЦВК здійснює право амнестії, цеб-то право видавати загальний закон про прикінчення цілої низки карних справ, про звільнення цілого ряду засуджених, притягнутих або таких, що їх треба притягти, від карної відповідальности та право помилування, цеб-то звільнення від карної відповідальности особово пойменованих осіб. Це право Президія ВУЦВК здійснює згідно з Конституцією УСРР (арт. 20 Положення про ВУЦВК). Союзна Конституція з 6 липня 1923 року в арт. 1 п. „ц" вказує, що до компетенції Союзу РСР в особі його верховних органів належить право амнестії, яке поширюється на всю територію Союзу; отже, президія ВУЦВК має право амнестії та помилування, яке поширюється на територію УСРР.

В ділянці середосоюзних зносин з органами Союзу РСР—Президія ВУЦВК здійснює:

а) право законодавчої ініціятиви в верховних органах Союзу РСР, порушуючи в них питання про видання законів, декретів і постанов відповідно до потреб своєї Союзної Республіки;

б) право опротестовувати постанови Раднаркому Союзу РСР і верховних органів Союзу РСР в тому випадкові, коли ці постанови не відповідають Конституції Союзу РСР або УСРР (принцип законности), або порушують істотні інтереси УСРР (принцип доцільности). До того ж Президія ВУЦВК припиняє розпорядження Наркоматів Союзу РСР, в разі дане розпорядження явно не відповідає нормам Союзної Конституції або законодавству Союзу або законодавству даної Союзної Республіки; про кожний випадок такої постанови ЦВК або Президія ЦВК Союзної Республіки негайно подає до відому Раднаркому Союзу РСР і відповідного Наркому Союзу РСР (арт. 59 Конституції Союзу РСР), від яких залежить або вжити заходів до усунення неправильности, що її зауважив ЦВК Союзної Республіки, або подати ЦВК'ові Союзу свої заперечення на протест ЦВК Союзної Республіки;

в) висновки в справах, що належать до компетенції верховних органів Союзу РСР у тих випадках, коли давати такі висновки не залічено до компетенції Раднаркому УСРР. Таких випадків, де давати висновки залічено до компетенції Раднаркому УСРР, Положення про Раднарком УСРР вказує два: 1) попередній розгляд і висновки з приводу проектів декретів, постанов і кодексів, що йдуть на затвердження верховних органів Союзу РСР, при чому ці висновки, у відповідних випадках, подається на затвердження Президії ВУЦВК,— і 2) попереднє обговорювання концесійних договорів союзного значіння й складання про них висновків для союзних органів (арт. 7 п. п. „ж" і „з" Положення про Раднарком УСРР).

Зносини від імени ВУЦВК з верховними органами Союзу РСР та з Союзними Республіками провадить Голова та Секретар ВУЦВК (арт. 23).

94. Голову ВУЦВК обирає сесія ВУЦВК (арт. 25). Він діє в межах уповноважень, наданих йому від Президії ВУЦВК, і від його імени вживає потрібних заходів розпорядчого характеру, подаючи про них до відому ВУЦВК на найближчому засіданні (арт. 27). Відціля видно, що Голова ВУЦВК є орган підзвітний Президії ВУЦВК, тому порівнювати Голову ВУЦВК з-президентом західньо-европейської республіки, який перед

ніким не відповідає й нікому не є підзвітний, буде цілком неправильно. Голова ВУЦВК, як і Голова Раднаркому, є тільки перший серед рівних йому членів Президії ВУЦВК і членів ВУЦВК; він головує на сесіях ВУЦВК і в засіданнях його Президії (арт. 28), він діє в межах уповноважень, наданих йому від Президії ВУЦВК, він вживає потрібних заходів розпорядчого характеру не від свого імени, а від імени Президії ВУЦВК і подає про них до відому Президії ВУЦВК на найближчому його засіданні, отже, Президія ВУЦВК має право затвердити або скасувати заходи, що їх вжив її голова: принцип колегіяльного управління, а не одноособового, є основний принцип діяльности найвищих органів Центральної Радянської Влади.

Але водночас усі розпорядження Голови ВУЦВК, як органу, що діє від імени Президії ВУЦВК та з його уповноваження, є обов'язкові до виконання всім державним органам—центральним і місцевим, усім службовим і приватним особам; всі розпорядження Голови ВУЦВК мають силу розпоряджень ВУЦВК, як верховного органу влади УСРР, тому ніхто не має права відмовитися від виконання їх, буцім не знаючи, чи відповідає дане розпорядження Голови ВУЦВК межам його уповноважень. Контроль над діями Голови ВУЦВК належить виключно до ВУЦВК та його Президії, але не до підлеглих їм державних органів, службових і приватних осіб. Високе становище Голови ВУЦВК створює незаперечну для підлеглих ВУЦВК'ові державних органів і службових осіб, а тим паче для приватних осіб, презумпцію законности, дійсности й доцільности кожного розпорядження Голови ВУЦВК, поки його не скасує або не змінить сам Голова ВУЦВК або ВУЦВК в його сесії або його Президія та, звичайно, Всеукраїнський З'їзд Рад.

95. Секретаря ВУЦВК'у обирає сесія ВУЦВК (арт. 29). Він керує діяльністю Секретаріяту ВУЦВК'у (арт. 33) і провадить від імени Президії ВУЦВК'у зносини з радянськими установами, громадськими організаціями й приватними особами (арт. 32). Тому всі його пропозиції, як такі, що виходять від імени Президії ВУЦВК, є обов'язкові до виконання всім державним установам. службовим особам, громадським організаціям, так само приватним особам і їхнім об'єднанням.

В разі хороби або відсутности Голови ВУЦВК Секретар ВУЦВК виконує його обов'язки, поки не обере ВУЦВК заступника Голови ВУЦВК.

96. Рада Народніх Комісарів складається з: а) Голови, б) Народніх Комісарів і в) инших осіб, що їх окремо обирає ЦВК

своїм розсудом. Членів РНК коли завгодно може змінити ЦВК (арт. 15 Конституції УСРР).

До Раднаркому належить загальне керування справами Республіки (арт. 37 Конституції РСФРР). Здійснюючи це завдання, РНК видає декрети, розпорядження, інструкції та взагалі вживає заходів, потрібних на те, щоб правильно й швидко відбувалося державне життя (арт. 38 Конституції РСФРР).

Таким чином, Раднарком на відміну від західньо-европейського кабінету міністрів, що має лише виконавчу владу, є орган, який і видає закони, і управляє, і господарює.

Як такий орган, що складається з осіб, яких призначує й змінює ЦВК, Раднарком є підзвітний і ЦВК'ові і З'їздові Рад Республіки.

Раднарком має право приймати до свого розгляду всі питання й усі справи, що стосуються ділянки законодавства й управління країною, але власною владою він може розвязувата ті чи інші питання або справи лише з загального або спеціяльного уповноваження ЦВК. Коли ж нема такого уповноваження, ухвали Раднаркому подається на затвердження ЦВК (арт. 16 Конституції УСРР). ЦВК має право скасувати або припинити кожну постанову та ухвалу Раднаркому.

Але є ще чимало питань, які ЦВК за Конституцією не має права передавати на остаточне розвязання Раднаркому. Це такі питання: а) затвердження зміни та доповнення Конституції, що належать до компетенції влади установчої, а таку владу має виключно З'їзд Рад Республіки, б) оголошення війни й складання миру, що належать до компетенції верховного органу державної влади, цеб-то З'їзду Рад Республіки, та що їх розвязувати передано за Конституцією ЦВК'ові лише в екстрених випадках, коли неможливо швидко перевести вибори та скликати З'їзд Рад Республіки, і в) всі постанови та ухвали Раднаркому, що мають велике загально-політичне значіння й дають загальний напрямок діяльності Робітничо-Селянського Уряду (приміром, заміна продрозкладки продподатком, зміна організації судів і переведення судових справ, зміна форм землевпорядження й землекористування, встановлення нових умов охорони праці й т. и.); всі постанови Раднаркому в справах цієї категорії подається на розгляд і затвердження ЦВК (арт. 41 Конституції РСФРР і арт. 10 Конституції УСРР).

Крім цього, виключно до ЦВК, а не РНК, належать такі справи: а) обирати й усувати Народніх Комісарів і Голову Ради Народніх Комісарів, б) розподіляти державні прибутки й податки

між центральною та місцевою владою, в) термін і порядок обрання місцевих органів радянської влади, норма представництва і загальне положення що до внутрішньої організації цих органів (приміром, видання положення про губерські та окружні з'їзди, губерські та окружні виконкоми, сільради то-що), розмежування об'єктів урядництва й влади між ними, так само розмежування їх між ними та органами Центральної Радянської Влади; ці питання, як суто конституційні, що стосуються організації органів радянської державної влади, розвязує ЦВК (арт. 19 Конституції УСРР і арт. 32 Конституції РСФРР).

Є ще цілий ряд питань, що їх розвязується владою і З'їздом Рад Республіки і ЦВК; це: а) встановлювати і змінювати кордони республіки, б) провадити зносини з чужими державами, зокрема оголошувати війну і складати мир, в) встановлювати основи організації збройних сил, г) встановлювати основи соціялістичного будівництва в ділянці народнього господарства і д) затверджувати річний бюджет (розпис або план державних прибутків і видатків): арт. арт. 11 і 19 Конституції УСРР. Якщо оголошування війни й складання миру, встановлювання й змінювання кордонів республіки, як ми вже вказували вище, залічено до компетенції З'їзду Рад Республіки і якщо розвязує їх остаточно ЦВК лише як виняток: „в разі терміновости, коли неможливо своєчасно скликати З'їзд Рад", то передання решти трьох питань на розвязання З'їзду Рад залежить від позитивного припису З'їзду Рад або від волі ЦВК.

Своєю Конституцією і способом свого утворення, так само обсягом своїх прав Рада Народніх Комісарів не є рівнозначна з кабінетом міністрів Західніх Країн. На Заході, де існує система парламентаризму, кабінет (уряд) утворюється так: король або президент Республіки доручає певній особі, що має найбільший авторитет у даного складу нижньої палати парламенту, стати на чолі уряду, взяти на себе звання прем'єр-міністра й скласти список осіб, яких він запрошує до себе на працю в кабінеті, цеб-то на міністрів. Таким чином, за системи парламентаризму особа прем'єр-міністра є відповідальна за ввесь кабінет міністрів, що він їх сам собі добирає та що їхній добір є для короля або для президента обов'язковий: вони затверджують їх своїми королівськими указами або наказами президента Республіки.

За Радянською Конституцією що Голову Ради Народніх Комісарів, що й Народніх Комісарів обирає Центральний Виконавчий Комітет, і згода Голови Раднаркому на обрання когось

на посаду Наркома ніякого юридичного значіння ані для ЦВК, ані для даного Наркома не має. Та, проте, Рада Народніх Комісарів, як колективний орган, встановлений на те, щоб взагалі керувати справами Республіки та об'єднувати діяльність усіх Народніх Комісарів, є єдиний орган, а не лише сукупність Наркомів: вона видає свої ухвали, постанови та декрети від свого імени, обов'язкові для всіх Наркоматів і становить орган, підзвітний і ЦВК'ові і З'їздові рад Республіки і перед ними, як одна цілість, відповідальний за всю свою політику, за всі свої заходи, за всі хиби в діяльності кожного з Народніх Комісаріятів у центрі й на місцях.

97. Раднарком як орган законодавчий. Хоч Рада Народніх Комісарів не є верховний орган, хоч вона має за своє завдання взагалі керувати республікою й правити за виконавчий і розпорядчий орган відповідного ЦВК, проте здійснює вона водночас і функцію законодавчу. Докази на це маємо не лише в загальних передумовах будови радянської державної системи, не лише в загальному принципі радянської державности, який заперечує відділення влад, доручаючи законодавство й управління тому самому органові та допускаючи доручати видання законів органові, який управляє. Докази на те, що Раді Народніх Комісарів надається функцію законодавчу, маємо навіть у тексті чинного законодавства. Арт. 26 Конституції РСФРР 1925 року встановлює, що на розгляд і затвердження ВЦВК належить обов'язково подавати всі декрети й постанови, що визначають загальні норми політичного й економічного життя республіки та запроваджують ґрунтовні зміни в чинну практику державних органів республіки. Аналогічну постанову маємо в арт. 18 Конституції Союзу СРР. Відціля виникає, що всі інші декрети й постанови нема потреби конче подавати на розгляд і затвердження ВЦВК, отже, розглядати й затверджувати їх маємо наступний — в порядку послідовности зверху вниз — орган, цеб-то Рада Народніх Комісарів. І справді, арт. 34 тієї самої Конституції РСФРР вказує, що Раднарком РСФРР видає декрети й постанови, обов'язкові до виконання на всій території республіки, але здійснює він цю функцію в межах прав, наданих йому від ВЦВК, і на підставі окремого Положення про Раднарком, що його видається на розвиття цього артикулу. Аналогічний зміст має арт. 38 Конституції СРСР.

Це право видавати декрети є якраз здійснювання законодавчої функції, бо радянське законодавство і радянська юридична термінологія цілком ототожнюють слова: закон і декрет

Що правда иноді радянський законодавець дає своїм законодавчим актам, які він вважає за найважніші, назву: закон, як от— Закон про Комітети Незаможних Селян, Закон про ліси і т. ин. Але й інші не менш важливі законодавчі акти мають назву: декрет, як от — Декрет про утворення Робітничого й Селянського Уряду, декрет про 8-мигодинний робочий день, Декрет про суд, Декрет про землю і т. и. Можна цілком певно потверджувати, що за перших після Жовтневої революції часів назва д е к р е т покривала собою поняття і закону і адміністративного розпорядження, що за тих часів терміну з а к о н в значінні законодавчих актів не вживалося, за винятком хіба йменувань: Кодекс Законів про акти цивільного стану. Крім того, з терміном декрет конкурував термін п о л о ж е н н я, приміром — Положення про народній суд, Положення про соціяльне забезпечення трудящих, Положення про єдину трудову школу й т. и. З другого боку, законодавець під декретами саме й розумів те, що становить законодавчий акт, закон. Так у постанові VI Всеросійського Надзвичайного З'їзду Рад про точне дотримування законів з 8 листопада 1918 року читаємо: „За рік революційної боротьби робітнича класа Росії виробила основу законів РСФРР. Виходячи з цього, Всеросійський Надзвичайний VI З'їзд постановляє: 1) закликати всіх громадян Республіки, всі органи й усіх службових осіб радянської влади як-найсуворіше додержувати законів РСФРР, що їх видала і видає центральна влада". Отже, з погляду термінології радянського законодавця д е к р е т і з а к о н — терміни тотожні, тому й право видавати декрети є цілком рівнозначне з правом видавати закони, через те й Раднарком, маючи право видавати декрети, має право видавати закони, цеб-то він здійснює і законодавчу функцію, або, иншими словами, він є орган виконавчий і розпорядчий, а рівночасно й орган закодавчий, цеб-то такий, що рівночасно і управляє, і видає закони. Але функцію законодавчу Раднарком здійснює не як орган верховний, не по праву, властивому верховному органові або найвищому, який заміняє верховний орган, по силі безпосередньої на це вказівки в Конституції, як це маємо що до Президії ЦВК, про яку Конституція позитивно згадує, що вона й в періоді між сесіями ЦВК є найвищий законодавчий, виконавчий і розпорядчий орган: див. арт. 28 Конституції Союзу РСР і арт. 27 Конституції РСФРР 1925 р. Функцію законодавчу Раднарком здійнює не на підставі властивих йому за конституцією прав, не по силі компетенції, яку надав йому саме закон, але в межах прав, наданих йому від ЦВК:

див. арт. 38 Конституції Союзу РСР і арт. 34 Конституції РСФРР 1925 року — в межах прав, наданих йому від ЦВК і на підставі спеціяльного Положення про Раднаркоми, яке видається на розвиток цього принципу, принципу відпорученння (делегації). Раднарком здійснює законодавчу функцію не по власному праву, але на цій підставі, що ЦВК йому це право відпоручив (делегував), по силі того, що ЦВК йому доручив видавати декрети й постанови, обов'язкові до виконання на всій території: для декретів Раднаркому Республіки на всій території відповідної Республіки, а для декретів РНК Союзу РСР на всій території Союзу РСР.

Аналогічні норми про компетенцію РНК маємо так само в конституціях решти радянських республік.

Проте, деякі радянські юристи тої думки, що до Раднаркому не належить право видавати закони, що Раднарком має право видавати лише укази, акти управління, які не повинні суперечити законові. Так уподібнюється Раднарком до західнього европейського кабінету міністрів, цеб-то до органу, який зосереджує в собі всю повновладу виконавчу, але не має права здійснювати функцію законодавчу. Нижче, в параграфі, присвяченному Раді Народніх Комісарів, ми ще спинимось докладніше, щоб установити ріжницю між кабінетом міністрів на Заході та Раднаркомом Радянських Республік, ріжницю функціональну та організаційну. На наш погляд по силі того, що в нас нема відділення влад, як принципу політичного, ототожнювати — а навіть намагатися ототожнювати — наш Раднарком і західній кабінет міністрів нема аж ніяких підстав ні в радянській правосвідомості, ні в тексті радянського законодавства, який ґрунтується на ньому.

Пригадаймо ще, що вчення про взаємовідносини між законом та указом, між актом парламентським, який видано з неодмінною участю народного представництва, та указом, наказом, ордонансом, що його видає король за порадою призначених від нього і незалежних од народнього представництва міністрів,— це вчення зародилося й розвивалося на ґрунті класової боротьби в рямцях державного апарату, на ґрунті прагнення буржуазії, яка, засівши в парламенті, проголосила акти парламенту виявом загальної волі нації, упідлеглити своєму впливові короля та його міністрів, які здійснювали далеко не завжди бажання буржуазії, скрізь і всюди сприяючи поміщикам—феодалам. Тим то буржуазія й проголосила принцип несуперечности королівського указу законам парламенту, як висновок з иншої принципової

засади, що за закон у формальному розумінні визначається лише акт, виданий за згодою народнього представництва. Але в умовах радянської державности, класової боротьби в рямцях державного апарату, нема й совсім неможлива є класова боротьба між органом, який видає закони, та органом, який управляє, бо в системі радянського державного апарату нема й зовсім не може бути органу, який виключно видавав би закони, так само й органу який лише управляв би. ЦВК не є орган виключно законодавчий; це—верховний орган законодавчий, розпорядчий і контрольний (порівн. арт. 24 Конституції РСФРР 1925 року) Президія ЦВК не є такий орган, що тільки видає закони або тільки управляє; це є найвищий законодавчий, виконавчий і розпорядчий орган (порівн. арт. 29 Конституції СРСР), або найвищий законодавчий, розпорядчий і контрольний орган (порівн. арт. 27 Конституції РСФРР 1925 року). Так само й Раднарком не є орган, що тільки управляє в вузькому технічному значінні цього слова; Раднарком утворюється не на те тільки, щоб він управляв, але, щоб він „взагалі керував" республікою, а в обсяг поняття загального керування входить і функція видавати акти, що встановлюють права та обов'язки населення, цеб-то закони в матеріяльному розумінні (визначення Лабанда і Єллінека); як орган ЦВК „виконавчий і розпорядчий" (арт. 37 Конституції СРСР), Раднарком здійснює водночас функцію видавати декрети, цеб-то акти законодавчі (арт. 38 Конституції СРСР і арт. 34 Конституції РСФРР 1925 року).

Нарешті, протиставити ЦВК, як орган законодавчий, Раднаркомові, як органові управління, ще й протиставити на ґрунті боротьби класових інтересів, нема аж ніякої підстави і це є просто абсурд. Що ЦВК, що й РНК—органи тої самої диктатури пролетаріяту, а не речники інтересів кожен иншої класи. Та й по суті тих актів, що вони видають, не можна до них застосувати протиставлення актів ЦВК актам РНК за принципом класової суперечности: в кожному з них здійснюється програму диктатури робітничої класи.

Що ж до того, що акти РНК не повинні суперечити актам ЦВК, то ця вимога цілком природна. Вона виникає з загальної засади, що кожен акт, який виходить від першого-ліпшого органу, не може суперечити актам будь-якого вищого органу державної влади.

Ця засада стосується цілком і до радянського державного ладу, де вона має повну чинність. Але ту саму засаду дається застосувати і до актів Президії ЦВК, які не повинні суперечити

актам ЦВК, і до актів самого ЦВК (сесії), які не повинні суперечити актам З'їзду Рад даної Республіки і Союзу РСР; але ж через це ні ЦВК, ні Президія ЦВК не перестають бути органами законодавчими, що здійснюють законодавчу функцію. Відціля виникає, що акти РНК не можуть порушувати постанов, що їх ухвалили вищі органи, але такі акти не перестають бути законами, якщо вони підпадають під цю категорію актів з погляду матеріяльного, коли вони встановлюють права та обов'язки населення, і з погляду формального, коли вони пройшли шлях, який повинні пройти акти законодавчі.

98. Рада Народніх Комісарів УСРР. У попередньому розділі виклали ми конструкцію й компетенцію РНК на підставі тексту Конституції РСФРР 1918 року і Конституції УСРР 1919 року, як основного стрижня інституту правних норм, що регулюють утворення і діяльність цього органу державної влади. Тепер функціонує РНК взагалі на тих самих засадах, що ми їх виклали вище, лише з деякими змінами, заведеними в його конструкції та в сфері його діяльности, як наслідок того, що утворено СРСР та що УСРР входить у це союзне державне об'єднання.

На Україні має тепер чинність „Положення про РНК УСРР", затверджене 3 сесією ВУЦВК 8 скликання 12 жовтня 1924 року (Зб. Узак. 1924 року, № 45, арт. 277). Згідно з цим Положенням Раду Народніх Комісарів утворює ВУЦВК і вона є „його виконавчий і розпорядчий орган" (арт. 1). Чи означає це, що тепер Раднарком стратив своє право законодавчого органу? На це питання треба відповісти негативно: згідно з цим Положенням до предметів компетенції РНК УСРР належить між иншими функціями ще й розгляд і затвердження декретів і постанов у межах, передбачених Конституцією УСРР, Положенням про ВУЦВК та иншими постановами законодавчих органів, що УСРР, що й СРСР (арт. 7 п. „г"). Це означає, що тепер Раднарком УСРР діє в царині законодавчій з загального або спеціяльного уповноваження від ВУЦВК, так само, як це було передбачено і в арт. 15 Конституції УСРР 1919 року, де вказано, що Раднарком має право приймати до свого розгляду всі питання й справи, що стосуються ділянки законодавства та управління країною, але розвязувати власною владою він має право ті чи инші питання лише з загального або спеціяльного уповноваження від ВУЦВК, а коли такого уповноваження нема, він подає свої ухвали на затвердження ВУЦВК. Порівнявши тексти обох цих артикулів: арт. 7 п. „г" Положення про РНК УСРР 1924 року

та арт. 16 Конституції УСРР 1919 року, бачимо, що Раднарком тепер є такий самий законодавчий орган, як і раніш. Сам принцип відділення функції законодавчої від функції виконавчої є цілком чужий радянській правосвідомості й через те Раднарком, будучи органом ВУЦВК виконавчим і розпорядчим, здійснює і законодавчу функцію з уповноваження від ВУЦВК по силі того, що ВУЦВК відпоручив (делегував) Раднаркомові свої законодавчі права.

В звязку з тим, що Конституція СРСР з 6 липня 1923 року розділила народні комісаріяти на три категорії: а) загальносоюзні, б) об'єднані і в) самостійні (див. арт. 50 Конституції СРСР), змінено згідно з положенням про Раднарком УСРР і склад Раднаркому України в розумінні прав його членів; запроваджено розподіл членів РНК на членів з ухвальним голосом і з голосом дорадчим. Члени РНК з ухвальним голосом: а) Голова РНК, б) його Заступник, в) Наркоми самостійних і однойменних з об'єднаними наркоматами, г) Уповнаркоми загальносоюзних Наркоматів, якщо окремою постановою ВУЦВК надано їм право ухвального голосу, і д) інші особи, що їм право ухвального голосу надано в Раднаркомі УСРР спеціяльною постановою ВУЦВК (арт. 2). З правом д о р а д ч о г о голосу в Раднаркомі УСРР беруть участь: а) Уповнаркоми загально-союзних Наркоматів, якщо окремими постановами ВУЦВК їм не надано права голосу ухвального, б) Голова ДПУ УСРР, в) представники: Підготовчої комісії, Державної Планової комісії та Концесійної комісії, д) Керсправами РНК, е) інші особи, що про них ухвалив спеціяльну постанову сам Раднарком (арт. 3).

Відціля видно, що Уповнаркоми загально-союзних Наркоматів обов'язково беруть участь в РНК УСРР, бо це їхнє право передбачене в Конституції Союзу РСР і вони мають право дорадчого голосу безумовно, а ухвального голосу лише в тім разі, коли за тим чи иншим Уповнаркомом окремою постановою ВУЦВК це право встановлено. В цьому завбачається здійснення принципу суверенности союзних республік, потверджене з цього погляду арт. 18 Договору про утворення СРСР з 30 грудня 1922 року і арт. 67 Конституції СРСР з 6 липня 1923 року.

До речи зауважимо, що Уповнаркоми, передбачені Союзним Робітничо-Селянським Договором між РСФРР і УСРР з 28 грудня 1920 року, по-перше, були за представників сімох об'єднаних наркоматів РСФРР: 1) Військових і Морських Справ, 2) Найвища Рада Народнього Господарства, 3) Зовнішньої Торговлі

4) Фінансів, 5) Праці, 6) Шляхів Сполучення, 7) Пошт і Телеграфів, — а по-друге, мали назви: Уповноважений Народнього Комісаріяту (Фінансів, Праці то-що) РСФРР при Раднаркомі УСРР. А згідно з Союзною Конституцією та Положенням про Раднарком УСРР. Уповнаркоми є представними п'ятьох загальносоюзних Наркоматів СРСР: 1) Закордонних справ, 2) Військових і Морських Справ, 3) Зовнішньої Торговлі, 4) Шляхів Сполучення, 5) Пошт і Телеграфів і мають назву: Уповноважений Народнього Комісаріяту (Шляхів Сполучення, Зовнішньої Торговлі то-що) Союзу РСР при УСРР.

Уповноважені Наркоматів Союзу РСР при УСРР — незалежно від того, чи мають вони в Раднаркомі УСРР голос ухвальний, чи тільки дорадчий — згідно з Положенням про Раднарком УСРР є підзвітні в своїй діяльності Раднаркомові України, який має загальний нагляд за їхньою діяльністю, погоджує їхню діяльність як між ними, як і з наркоматами та иншими урядництвами України, керує їхньою діяльністю в межах передбачених загальносоюзним законодавством (арт. 7 п. „в") та розглядає звіти про їхню діяльність (арт. 7 п. „к"), так само розвязує розходження між Наркомами УСРР і Уповнаркомами Союзу РСР при УСРР, що між собою, що й з губвиконкомами, в справах, що належать до компетенції Раднаркому УСРР (арт. 7 п. „л"), і має право розглядати та розвязувати протести й скарги в дотичних випадках на дії Уповнаркомів Союзу РСР при УСРР (арт. 7 п. „м") Таким чином, компетенція Раднаркому УСРР, як одного з органів центральної верховної влади України, поширюється і на Уповнаркомів, цеб-то уповноважених від Наркоматів Союзу РСР, безпосередньо їм підлеглих (арт. 53 Конституції СРСР. Тут ми знов подибуємо з принципом подвійної підлеглости, що його ми розглядали при огляді компетенції відділів виконкомів. Як виконком є найвищий орган влади в межах своєї території та в межах своєї компетенції й керує діяльністю усіх місцевих органів державної влади, підвладних даному виконкомові, — так і Раднарком є один з найвищих органів влади на всій території України і керує діяльністю всіх органів влади УСРР, йому підвладних, до яких належать і уповноважені Наркоматів Союзу РСР, до того ж кожна Союзна Республіка, зокрема й УСРР має право одводу проти призначення тієї чи иншої особи на посаду уповноваженого того чи иншого загально-союзного Наркомату. Таким чином, навіть тут — у сфері впливу органів центральної влади Союзної Республіки на особовий склад Уповнаркомів і на їхню діяль-

ність — забезпечено Союзною Конституцією суверенність кожної союзної республіки.

Крім згаданих вище осіб, що належать до складу Раднаркому УСРР з ухвальним голосом і беруть участь в ньому з голосом дорадчим, — на засіданнях Раднаркому УСРР мають право бути присутніми і брати участь з дорадчим голосом: а) члени ВУЦВК і ЦКК СРСР, б) голови губ. тепер окрвиконкомів УСРР та їхні заступники, в) заступники Наркомів УСРР (за відсутности своїх Наркомів вони мають у засіданнях РНК ухвальний голос), г) члени Колегії Наркоматів УСРР, д) Голова Всеукраїнської Ради професійних спілок (ВУРПС) та е) інші особи за спеціяльною постановою Раднаркому УСРР (арт. 4).

99. Функції Раднаркому УСРР. Що до своєї компетенції, передбаченої в згаданому положенні про РНК УСРР, Раднарком України є орган, який: а) керує ділянкою управління, б) видає закони, в) контролює.

Як орган влади, що керує діяльністю инших органів влади в ділянці управління, Раднарком УСРР:

а) керує діяльністю Наркоматів і всіх урядництв УСРР (арт. 7 п. „а"), даючи їм відповідні вказівки, директиви, завдання роз'яснення;

б) керує діяльністю окрвиконкомів у межах чинного законодавства (арт. 7 п. „б"), переводячи, таким чином, загально-державні заходи через ці органи місцевого самоврядування;

в) розглядає та здійснює заходи в царині загального управління УСРР (арт. 7 п. „г"), правлячи, таким чином, за орган, який безпосередньо управляє, здійснює те, що називається виконавчою функцією влади;

г) розвязує розходження між Наркоматами УСРР і Уповнаркомами Союзу РСР при УСРР як між собою, так і з окрвиконкомами в справах, що належать до компетенції Раднаркому УСРР (арт. 7 п. „л"), — об'єднуючи, таким чином, діяльність центральних органів влади та органів місцевого самоврядування, які водночас правлять за органи державної влади на місцях;

д) орудує резервовими, дотаційними та иншими фондами Уряду УСРР (арт. 7 п. „с") і через те фактично впливає на переведення в даній Союзній Республіці політики, яка відповідає інтересам її економіки.

Як орган законодавчий, Раднарком УСРР:

а) розглядає та затверджує декрети й постанови в межах, передбачених Конституцією УСРР, Положенням про ВУЦВК та иншими постановами вищих законодавчих органів як УСРР,

так і СРСР (арт. 7 п. „г"), цеб-то здійснює законодавчі функції з припорученння (делегації) від ВУЦВК;

б) провадить попередній разгляд проєктів, декретів і постанов, так само кодексів, які подається на затвердження ВУЦВК і його Президії (арт. 7 п. д."), цеб-то править за орган, який підготовляє видання законів і їх кодексів, але й за той орган, що його участь у цій ділянці є обов'язкова, бо порядок проходження законів є такий, що закони й кодекси подається до ВУЦВК не безпосередньо, а лише через Раднарком УСРР;

в) провадить попередній розгляд і дає свої висновки на проєкти декретів, постанов і кодексів, що їх мають затвердити верховні органи Союзу РСР, подаючи, коли треба, ці висновки на затвердження Президії ВУЦВК (арт. 7 п. „ж"); тут виявляється обов'язкова участь Раднаркому УСРР у законодавстві Союзу, що його верховні органи мають встановлювати загальні для всього Союзу правні норми, але обов'язково беручи на увагу місцеві особливості, так само погляди та висновки вищих органів Союзних Республік;

г) попередньо обговорює концесійні договори союзного значіння й дає про них висновки союзним органам, так само попередньо затверджує концесійні договори від імени УСРР і самостійно затверджує концесійні договори місцевого значіння в випадках, передбачених законодавством Союзу РСР (арт. 7 п. „а"), становлячи таким чином найвищий орган Союзної Республіки, бо його думку в справах концесії так чи сяк мусять брати на увагу вищі органи Союзу РСР, розвязуючи питання про концесії;

д) розглядає й подає на затвердження ВУЦВК бюджет УСРР і провадить попередній розгляд кошторисних проєктів органів Наркоматів Союзу РСР, що діють на території УСРР (арт. 7 п. „і") — цеб-то Раднарком УСРР є той орган, що обов'язково бере участь у проходженні бюджетового законодавства не лише своєї республіки, але й усього Союзу РСР;

е) затверджує штати Наркоматів та инших установ УСРР (арт. 7 п. „н"), цеб-то править за орган, що видає закони в ділянці створення радянського державного апарату Союзної Республіки й у цій ділянці здійснює її суверенність.

Як орган контрольний Раднарком УСРР:

а) стежить за діяльністю Уповнаркомів Союзу РСР і погоджує їхню діяльність як між собою, як і з Наркоматами та иншими урядництвами УСРР, так само керує їхньою діяльністю в межах, передбачених загально-союзним законодавством (арт. 7 п. „в"),—

і цим здійснює суверенність своєї Союзної Республіки супроти органів Союзу РСР;

б) розглядає звіти про діяльність Наркоматів УСРР і уповнаркомів Союзу в УСРР (арт. 7 п. „к"), — контролюючи роботу не лише Наркоматів своєї Республіки, але й місцевих органів Наркоматів Союзу та здійснюючи тут суверенність своєї Союзної Республіки;

в) розглядає та розвязує протести на постанови Української Економічної Наради, яка замінила собою Українську Економічну Раду, та инших комісій при РНК УСРР, так само протести й скарги на дії Наркоматів УСРР і, де треба, Уповнаркомів Союзу РСР при Уряді УСРР (арт. 7 п. „м"), —здійснюючи функції контролю та юрисдикції (розвязування скарг і протестів) не лише супроти своїх комісій, як своїх допоміжних органів, але й супроти Наркоматів своєї республіки, що їхні керовники—Наркоми належать до складу Раднаркому УСРР, так само й супроти Уповнаркомів Союзу РСР при УСРР, цеб-то органів Союзу, і виконуючи в даному випадкові функції найвищого органу суверенної Союзної Республіки;

г) припиняє й подає на скасування до Президії ВУЦВК постанови окрвиконкомів та безпосередньо касує їх в екстрених, невідкладних випадках, звідомляючи про це Президію ВУЦВК (арт. 7 п. „п"),—отже, поширює свій контроль на органи місцевого радянського самоврядування; тут Раднарком, як загальне правило, не має права безпосередньо касувати постанови окрвиконкомів, як органів, що безпосередньо йому не підлягають, будучи до певної міри підзвітними ВУЦВК'ові, а лише має право постанову окрвиконкому припинити по суті й подати Президії ВУЦВК свою думку про потребу скасувати дану постанову окрвиконкому;

д) розглядає звіти й доповіді місцевих виконкомів (арт. 7 п. „р"),—поширюючи, таким чином, свій контроль не лише на окрвиконкоми, але й на всі місцеві виконкоми, нижчі, та погоджуючи діяльність місцевих органів самоврядування з діяльністю центральних органів державної влади.

Треба ще до цього додати, що обсяг компетенції Раднаркому далеко ще не вичерпується тими чи иншими об'єктами, точно вказаними в законі взагалі та в Положенні про Раднарком УСРР зокрема. Радянська Конституція цілком не визнає принципу обмеженості компетенції найвищих органів центральної влади законом: як ЦВК не обмежується обсягом своїх об'єктів, що його суворо і раз на завжди закріплено за ним Конституцією

країни, так і Раднарком не має і не може мати суворо і на завжди замкнутого обсягу своєї компентенції; не дурно ж Раднарком називається органом виконавчим і розпорядчим ЦВК, й тому компетенція РНК цілком залежить від ЦВК та його компетенції. Тому ЦВК має право коли завгодно і звузити межі компетенції РНК, як органу, ЦВК'ові підлеглого, так і розширити їх, передавши йому право розвязувати всілякі питання по праву відпорученння (делегації) від ВУЦВК. Оце й зафіксовано в тому самому Положенні про Раднарком УСРР в арт. 7 п. „е" і „т", де до предметів компетенції РНК УСРР залічено: 1) п. „е": розглядати та розвязувати питання, які ВУЦВК або його Президія визнають за потрібне передати Раднаркомові УСРР і 2) п. „т": розвязувати всі инші питання, залічені до компетенції Раднаркому УСРР чинним законодавством.

Раднарком УСРР як і Раднарком кожної Союзної Республіки є один із центральних органів влади своєї республіки. Тому компетенція його поширюється на всю територію УСРР і через те всі декрети й постанови Раднаркому УСРР, видані в межах його компетенції, є обов'язкові для всіх установ, урядових і приватних осіб на всій території УСРР і їх не може скасувати ані припинити ніхто, крім ВУЦВК або його Президії, так само Раднаркому і ЦВК Союзу РСР (арт. 9). ВУЦВК та його Президія мають право припинити й скасувати декрет або постанову РНК УСРР тому, що РНК УСРР є орган, який діє від імени ВУЦВК і з його уповноваження, цеб-то є виконавчий і розпорядчий орган ВУЦВК і підлягає ВУЦВК'ові. Раднарком СРСР і ЦВК СРСР мають право припинити й скасувати декрет або постанову РНК УСРР тому, що РНК і ЦВК СРСР, як верховні органи Союзу РСР виявляють волю всього Союзу і мають через те обов'язок усувати все, що так чи инакше може порушити єдність господарського плану й політику всього Союзного об'єднання Радянських Соціялістичних Республік.

100. Опротестування постанов Раднаркому. Що до постанов Раднаркому УСРР дуже цікаво одмітити правний інститут який яскраво відрізняє становище Раднаркому від західньоєвропейського кабінету міністрів: право оскаржувати та опротестовувати постанови (не декрети) РНК. Практика Західньої Европи не знає цього права оскарження постанов кабінету міністрів: кабінет міністрів є орган верховної влади, найвищий орган виконавчої влади; за принципом відділення влад постанови кабінету міністрів є остаточні і ніякому оскарженню або опротестуванню не підлягають. Одинока можливість

поставити питання про законність або доцільність постанови кабінету міністрів на обміркування парламенту, до того як нижньої його палати,—це запит міністерству або голові кабінету — прем'єр-міністрові (інтерпеляція). Раднарком за Радянською Конституцією є орган ВУЦВК, його виконавчий і розпорядчий орган, а не орган, що здійснює тільки функції виконавчої влади. Раднарком діє не по своєму праву, закріпленому за ним законом з метою здійснити принцип відділення влади, але кожним своїм актом здійснює волю органу, що стоїть над ним, якому він є підзвітний і підлеглий, — ЦВК своєї Республіки. Раднарком діє не від свого імени, але від імени й волі свого ЦВК. Тому Радянська Конституція й допускає принцип оскарження та протестування постанов Раднаркому перед ЦВК даної Союзної Республіки.

Право опротестовувати та оскаржувати постанови РНК УСРР перед Президією ВУЦВК мають: а) Прокурор Республіки, б) кожний окремий член РНК УСРР, в) кожен Уповнарком СРСР при УСРР і г) кожен окрвиконком (арт. 10). Але само собою подання протесту чи скарги ще не припиняє опротестованої або оскарженої постанови РНК УСРР. Припинити її можна лише за спеціяльною постановою Президії ВУЦВК'а (арт. 19 п. „д" і „і" „Положення про ВУЦВК" з 12 жовтня 1924 року); цей принцип, що протести й скарги не припиняють сами собою постанов РНК, виникає з того становища, що його займає РНК між вищими органами влади, як орган ВУЦВК, який діє від імени й з волі ВУЦВК.

101. Право подавати запитання на розгляд РНК УСРР мають:

а) РНК Союзу РСР і РПО Союзу РСР,

б) Раднаркоми Союзних Республік,

в) Члени РНК УСРР,

г) УЕН (Українська Економічна Нарада),

д) окрвиконком УСРР,

е) Підготовча комісія при РНК УСРР,

ж) Держплан УСРР (Державна Планова Комісія при Раднаркомі УСРР),

з) Концеском УСРР (Концесійна Комісія при Раднаркомі УСРР),

і) інші постійні комісії при РНК УСРР (приміром, Головкооперком),

к) особи, що беруть участь у РНК УСРР з правом дорадчого голосу, згідно з арт. 3 і 4Положення про РНК УСРР (див. вище),

л) інші особи, що їм таке право буде надано окремими постановами РНК УСРР (арт. 8).

Вже сам перелік осіб і установ, що мають право ставити запитання на розгляд РНК, вказує, що під правом ставити запитання не треба розуміти лише так званого права законодавчої ініціятиви, цеб-то права порушувати питання про видання закону або права подавати законопроект. Право ставити запитання є куди ширше за право законодавчої ініціятиви, бо воно обіймає собою питання не лише законодавчого характеру, але й справи управління і народнього господарства: центральні органи Радянської Влади, між ними й РНК, здійснюють свої функції не на основі відділення влад або відокремлення законодавчих функцій від функцій управління, але вони є органи, які здійснюють функції і законодавства, і управління, і господарства водночас. З цього погляду найбільше показовий є факт, що при РНК існує Економічна Нарада: УЕН є комісія при РНК УСРР, утворена від нього й підлегла йому, бо виконує свої функції за його директивами, вказівками та завданнями. Тимчасом основна функція УЕН (як і РПО СРСР), яка становить комісію при РНК УСРР, це — господарське планування, встановлювання єдиного плану народнього господарства УСРР, як РПО СРСР має за своє завдання встановлювати план народнього господарства на всій території Союзу РСР. Раднарком УСРР здійснює господарську функцію за допомогою УЕН, як Раднарком СРСР—за участю РПО СРСР.

Це право ставити запитання включає в себе ще так зване право запитання (інтерпеляція), яке на Заході мають лише члени парламенту та яке править там за один із засобів до того, щоб „повалити" міністерство. В умовах радянської державности запитання, звернене до всього Раднаркому або до одного з Наркомів, має на меті з'ясувати якесь питання державного управління або народнього господарства, щоб можна було вказати на недостатність або невдачу будь-яких заходів та погодити їх з иншими заходами того чи иншого наркомату або центрального урядництва. Тому за Положенням про РНК УСРР це право ставити запитання на розгляд РНК УСРР мають не лише члени нашого „парламенту", цеб-то ВУЦВК і ЦВК Союзу РСР, але й Наркоми, і члени колегій Наркоматів і Раднаркому Союзу РСР і РПО СРСР і Раднаркоми Союзних Республік, як члени союзного об'єднання РСР і т. и.

Отже, ми маємо всі підстави визнати, що право ставити запитання на розгляд РНК УСРР має тенденцію не до обме-

ження його та не до звуження кола осіб, що мають це право, але до розширення, до того ж право цього розширення надано самому Раднаркомові УСРР і, звичайно, має його ВУЦВК, бо обидва ці органи є зацікавлені в плановості всієї справи державного управління й народнього господарства. Це прагнення нашого законодавства не лише не допустити до звуження кола осіб, що мають право ставити запитання на розгляд РНК УСРР, але навіть розширити його категорично, вказано в арт. 8 п. „ж" Положення про РНК УСРР: „інші особи, що їм таке право буде надано окремими постановами РНК УСРР".

102. Голова Раднаркому. Відзначімо ще права Голови Раднаркому УСРР, який:

а) керує засіданням РНК УСРР,

б) репрезентує РНК УСРР у зносинах, як з урядовими особами й установами, як і з представниками населення та в инших відповідних випадках,

в) має право припиняти розпорядження Наркоматів і инших центральних урядництв УСРР, але обов'язково доповідаючи про це на найближчому засіданні РНК УСРР, а відціля виникає, що Голова Раднаркому є тільки перший між Наркомами та иншими членами Раднаркому, зобов'язаний здавати звіт перед усім Раднаркомом УСРР в цілому (арт. арт. 11 і 12).

Це становище підзвітности Голови Раднаркому Раднаркомові потверджується й тим, що обсяг уповноважень Голови Раднаркому УСРР у справі заходів розпорядного характеру від імени Раднаркому УСРР та розподіл обов'язків між Головою Раднаркому і його Заступником — визначується наказом, що його затверджує увесь Раднарком, та иншими постановами Раднаркому УСРР (арт, 13), — так само й порядок внутрішньої діяльности РНК УСРР настановлює не його Голова, але наказ, що його затверджує Раднарком України.

103. Народні Комісаріяти. Як кожний виконком для окремих ділянок управління має при собі відділи, так і ЦВК, цеб-то Виконком Центральний, який діє в маштабі усієї незалежної республіки, має для окремих ділянок управління відділи: Народні Комісаріяти. На кожний Народній Комісаріят покладається відати окремою ділянкою управління країною, а на чолі його ставить ЦВК завідателя: Народнього Комісара. Звання Народнього Комісара належить виключно до членів Ради Народніх Комісарів і ніяким иншим представникам Радянської влади що в центрі, що й на місцях надавати його не можна (арт. 48 Конституції РСФРР і арт. 17 Конституції УСРР); у цьому

положенні є історичний момент — заборона того порядку за перших моментів нашої революції, де майже кожний представник центру на місцях або завідатель відділу виконкому називався Народній Комісар, хоч і не мав він на думці засвоювати собі звання, яке до нього не належало.

Число Народніх Комісарів за Конституцією РСФРР 1918 р. — 18: 1) Закордонних Справ, 2) Військових Справ, 3) Морських Справ, 4) Внутрішніх Справ, 5) Юстиції, 6) Праці, 7) Соціяльного Забезпечення, 8) Освіти, 9) Пошт і Телеграфів, 10) Справ Національних, 11) Фінансових Справ, 12) Шляхів Сполучення, 13) Хліборобства, 14) Торговлі й Промисловости, 15) Харчів, 16) Державного Контролю, 17) Найвища Рада Народнього Господарства, 18) Охорони Здоров'я.

1920 року Наркомат Державного Контролю перейменовано в Народній Комісаріят Робітничо-Селянської Інспекції, а Наркомат Торговлі й Промисловости перетворено в Народній Комісаріят Зовнішньої Торговлі.

На Україні за Конституцією 1919 року маємо 16 Народніх Комісаріятів: із числа перелічених Наркоматів в УСРР нема Наркоматів Морських Справ і Національних Справ (Наркомнац), функції першого об'єднано з Наркоматом Військових Справ, а функції другого покладено на Наркомат Внутрішніх Справ, на його Відділ Національностей. Незалежно від цього, на підставі Союзного Договору УСРР і РСФРР з 28 грудня 1920 року отакі Наркомати було об'єднано для РСФРР і УСРР: 1) Військових і Морських Справ, 2) Найвища Рада Народнього Господарства, 3) Зовнішньої Торговлі, 4) Фінансів, 5) Праці, 6) Шляхів Сполучення, 7) Пошт і Телеграфів, а Завідателів цих Наркоматів на Україні призначувано за згодою ЦВК'ів Всеросійського й Всеукраїнського і надано їм назву: Уповноважений Народнього Комісаріяту таких-о Справ РСФРР при Раднаркомі УСРР (Уповнарком).

104. Наркомати Союзних Республік. Утворення Союзу РСР змінило становище Наркоматів Союзних Республік. Тепер маємо три категорії Наркоматів: а) загально-союзні або злиті — вони є лише в складі уряду Союзу РСР, а в Союзних Республіках мають своїх уповноважених — Уповнаркомів, б) об'єднані або директивні — вони є в складі уряду Союзу РСР, а на місцях — в Союзних Республіках — мають однойменні Наркомати, які є в подвійній підлеглості: об'єднаному Наркоматові Союзу і ЦВК'ові даної Союзної Республіки, і в) самостійні або инакше культурні Наркомати, є лише в складі уряду Союзної Республіки.

Уповнарком є повновладний представник загально-союзного Наркомату на всій території даної Союзної Республіки, отже й для всіх її автономних республік та автономних областей. Тому Уповноважений загально-союзного Наркомату при РСФРР є рівночасно і повновладний представник даного загально-союзного Наркомату при Башкирській, Киргизькій, Татарській, Кримській і т. и. Республіках, що належать до складу РСФРР.

Так само й однойменні Наркомати федеративної республіки є загально-федеративні Наркомати в рямцях даної федеративної Республіки. Тому, приміром, Наркомфін РСФРР є загально-федеративний Наркомат у рямцях усієї РСФРР. Але в автономних республіках, які належать до складу РСФРР, ці Наркомати мають, своєю чергою, однойменні наркомати автономних республік.

Самостійні Наркомати є необ'єднані, автономні або так звані „культурні" Наркомати. Є вони що в Союзній Республіці, що й в автономних республіках, які належать до складу даної Союзної Республіки. Так, приміром, Наркомос є в складі уряду РСФРР, а в складі урядів Татарської, Кримської, Карельської то-що автономних республік є свої Наркомоси.

Загально-союзних Наркоматів у Союзних Республіках нема, їх утворюється лише в Союзі РСР. Так, у Москві є тепер 5 загально-союзних Наркоматів: 1) Військово-Морський, 2) Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі, 3) Закордонних справ, 4) Пошт і Телеграфів і 5) Шляхів Сполучення. Що до Народнього Комісаріяту Зовнішньої і Внутрішньої торговлі, то в ділянці регулювання внутрішньої торговлі він має права об'єднаного Наркомату Союзу. Усі згадані загально- союзні Наркомати мають при союзних Республіках своїх уповноважених.

Об'єднані Наркомати Союзу мають при Союзних Республіках однойменні Наркомати. Об'єднаних Наркоматів Союзу є тепер 5: 1) Найвища Рада Народнього Господарства, 2) Фінансів, 3) Праці, 4) Робітничо-Селянської Інспекції, 5) Центральне Статистичне Управління. При Союзних Республіках утворюється однойменні Наркомати, які діють за директивами об'єднаних Наркоматів Союзу. Крім 5-х згаданих однойменних Наркоматів, при союзних республіках утворюється ще Наркомторг (Народній Комісаріят Торговлі), який є теж однойменний Наркомат: в ділянці регулювання внутрішньої торговлі він діє за директивами Народнього Комісаріяту Внутрішньої й Зовнішньої Торговлі Союзу.

Самостійних, або культурних, Наркоматів є 6: 1) Внутрішніх Справ, 2) Земельних Справ, 3) Юстиції, 4) Освіти, 5) Охорони Здоров'я, 6) Соціяльного Забезпечення.

Наркомати однойменні, знаходячись у складі уряду Союзної Республіки, яка ґрунтується на засадах федеративних (приміром, РСФРР), правлять для тих автономних республік, що входять у склад Союзної Республіки, за Наркомати об'єднані. З другого боку — Наркомати об'єднані належать до складу уряду даної союзної республіки на засадах, рівних з Наркоматами самостійними: їхні Наркоми, яких обирають і відкликають ЦВК Союзних Республік, входять у РНК своєї союзної республіки з ухвальним голосом, мають обов'язок безсуперечно й безапеляційно виконувати директиви РНК і ЦВК даної союзної республіки, перед якими вони здають звіт про свою діяльність то-що. Тому Загальне Положення про Наркомати як РСФРР, так і УСРР цілком слушно й логічно залічує обидві ці категорії Наркоматів — однойменні і самостійні — або инакше об'єднані і необ'єднані — до складу народніх комісаріятів цих союзних республік з загальним їхнім числом — II.

На підставі цих Положень згадані Наркомати обох категорій є не лише органи нагляду й керівництва над підлеглими їм установами даної союзної республіки, але вони стають ще й допоміжними органами для Ради Народніх Комісарів даної Союзної Республіки і для центральних органів влади. Вони розробляють кожен у своїй ділянці ті чи инші основні питання і тут вони виконують дуже корисну й велику роботу, допомагаючи Раднаркомові, Президії ЦВК й Сесії ЦВК даної Союзної Республіки

До того ж Наркомати обох згаданих категорій — об'єднані й не об'єднані — становлять органи центральної влади, тому їхні взаємини з ЦВК даної союзної республіки та з його Президією, так само з Раднаркомом цієї республіки та ЦВК'ами автономних республік що до скасування або припинення постанов окремих Наркоматів автономних республік — є аналогічні до взаємин Наркоматів Союзу РСР.

Що до права касувати — і, звичайно, припиняти — ті чи инші постанови Наркоматів Союзної Республіки, то цікаво відзначити, що таке право касувати або припиняти постанови має як ЦВК даної Союзної Республіки, його Президія і її Раднарком, так і Економ-нарада даної Союзної Республіки, цеб-то ті органи, які замінила собою РПО в РСФРР і Українська Економічна Рада в УСРР; але Економічна Нарада Союзних Республік має це право припиняти або касувати постанови Наркоматів лише в справах компетенції цих Економнарад, цеб-то це право Економнарад існує лише в ділянці господарських розпоряджень

наркоматів. Те саме право припинення має і голова РНК даної Союзної Республіки, але мусить про це ставити до відому даний Раднарком на найближчому його засіданні.

Об'єднані Наркомати Союзної Республіки, звані инакше однойменними, є в подвійній підвладності: своєму об'єднаному Наркоматові Союзу і ЦВК'ові даної Союзної Республіки. Від об'єднаного наркомату Союзу однойменні Наркомати Союзної Республіки отримують директиви і вказівки, для них обов'язкові. Але може бути й так, що ці директиви та вказівки суперечитимуть законам даної Союзної Республіки або її інтересам. Тому постанови й розпорядження об'єднаних Наркоматів Союзу можна за доповіддю однойменного Наркомату даної Союзної Республіки її Раднаркомові подати на розвязання ЦВК даної Республіки. І навпаки — розпорядження однойменних Наркоматів можуть припиняти об'єднані Наркомати Союзу. Але коли розпорядження однойменного Наркомату Союзної Республіки ґрунтується на безпосередній директиві ЦВК, його Президії або Раднаркому даної Союзної Республіки, то відповідний об'єднаний Наркомат Союзу не має права касувати або припиняти такого розпорядження Наркомату Союзної Республіки, бо тоді він порушив би суверенність найвищих органів центральної влади даної Союзної Республіки. Що ж до решти справ, коли розпорядження не давав найвищий орган центральної влади даної Союзної Республіки і коли це розпорядження — на погляд об'єднаного Наркомату Союзу РСР — суперечить директиві даного Наркомату Союзу РСР — не кажучи вже про суперечення постанови ЦВК Союзу РСР, його Президії або РНК Союзу РСР, — то об'єднаний Наркомат Союзу РСР має право припинити або опротестувати дане розпорядження однойменного Наркомату Союзної Республіки.

Отаке в загальних рисах правне становище Наркоматів Союзних Республік, викладене в Положенні про Наркомати УСРР з 12 жовтня 1924 року (Зб. Узак. УСРР 1924 р. № 43, арт. 273), яке ґрунтується на Положенні про Наркомати Союзу РСР з 13 листопаду 1923 року. Див. стенографічний звіт II Сесії ВЦВК XI скликання 7 — 16 жовтня 1924 р. стор. 282 : Доп. т. Енукідзе.

На таких самих засадах випрацьовано „Загальне Положення про Наркомати РСФРР", затверджене ВЦВК'ом 17 серпня 1925 року (див. Зб. Узак. РСФРР 1925 року, № 70, арт. 553 і № 88, арт. 647).

105. Права та обов'язки Народнього Комісара. Одна з основ Радянської Конституції — це принцип : колегіяльно обміркувати, а одноособово виконувати. Спочатку була думка застосувати

цей принцип у діяльності всіх органів радянської влади з верху до низу й через те відділи виконкомів було зорганізовано на засадах колегіяльности: на чолі відділу стояв Завідатель відділу і Колегія, в якій він головував. Але згодом, виходячи з цього, що колегіяльність дуже гальмує розвязування поточних справ управління й загаює виконання, було визнано за річ потрібну обмежити ділянку застосування принципу колегіяльности й через те колегії по відділах виконкомів скасовано. А в органах Центральної Радянської Влади колегіяльний лад додержано цілком. Голова ЦВК і Голова РНК за Радянською Конституцією є лише перший серед рівних, здійснюючи провід на засіданнях ЦВК і РНК, як колективів. Звичайно, своїм авторитетом вони можуть керувати політикою всього уряду в цілому й кожного окремого Наркомату, але юридично вони не мають влади над зборами на засіданнях ЦВК і РНК і їхній обов'язок — коритися постановам цих колегіяльних органів навіть тоді, коли вони особисто з ними не згоджуються.

Середнє становище між колегіяльністю та одновладністю займає організація Народнього Комісаріяту. Народній Комісар править Народнім Комісаріятом, як відділом ЦВК, й отримує своє призначення від ЦВК, що перед ним, як і перед РНК, Народній Комісар цілком відповідає за стан справ у своєму Наркоматі та в підлеглих йому місцевих установах, так само й за політику, що її провадить дане урядництво в центрі й на місцях. Як особисто призначений і особисто відповідальний, Народній Комісар має право, отже й обов'язок вирішати всі Справи даного Наркомату одноособово. Але щоб запобігти помилок у вирішенні тих чи инших справ та щоб розподілити працю з обсягу керування справами, що належать до компетенції даного Наркомату, при кожному Народньому Комісарі під його головуванням утворюється Колегію, що її членів затверджує Рада Народніх Комісарів. Члени Колегії провадять певну галузь роботи в Наркоматі в межах уповноважень, наданих їм від Наркома, але водночас мають вони й право контролю над діяльністю Наркома. Народній Комісар має право одноособово вирішати геть усі справи, але він є зобов'язаний про свої постанови ставити до відому утворену при ньому Колегію. В разі Колегія не згоджується з якоюсь постановою Наркома, вона може, не припиняючи виконання постанови Наркома, оскаржити її перед Раднаркомом або Президією ЦВК. Таке саме право оскарження має й кожний окремий Член Колегії (арт. 41 Конституції РСФРР 1925 року). Нарком відповідає як перед РНК,

так і перед ЦВК (арт. 42 Конституції РСФРР 1925 року). Тому Нарком має обов'язок не лише робити доповіді про свої постанови перед Колегією, яка при ньому знаходиться, але й брати на увагу мотиви постанов Колегії; коли Нарком із цими мотивами не згоджується, він має право вирішити всупереч постанові Колегії, але тоді вже за своєю особистою відповідальністю. Так само Колегія та окремі її члени, не оскаржившн неправильної постанови Наркому, відповідають за це невиконання свого обов'язку перед Раднаркомом и ЦВК'ом. Відціля виникає, що членів Колегії не можна розглядати як товаришів міністрів на Заході, підлеглих своєму міністрові: Член Колегії, як Завідатель Відділу Наркомату, має обов'язок виконати розпорядження Наркома, але водночас він є зобов'язаний оскаржити кожну неправильну постанову Наркома, инакше член Колегії відповідає за цю постанову і, звичайно, за її виконання поруч із Наркомом.

106. Мала Рада Народніх Комісарів (МРНК). При Раді Народніх Комісарів було дві комісії: Малий Раднарком і Рада Праці та Оборони (на Україні—Українська Економічна Рада).

Тепер назву Рада Праці та Оборони (РПО) надано лише комісії при Раднаркомі Союзу РСР, а при Раднаркомах РСФРР і УСРР утворено при кожному Економічну Нараду, яка в УСРР називається по старому УЕН.

Малий Раднарком існує тепер лише в РСФРР і діє на підставі Положення з 31 жовтня 1922 року (див. Зб. Узак. РСФРР 1922 р. № 75, арт. 927). Основна функція Малого Раднаркому в РСФРР є провадити попередній розгляд питань, що їх має розвязувати Раднарком, так само стежити за тим, щоб Наркомати виконували постанови РНК.

В УСРР Малий Раднарком тепер скасовано, його функції свого часу було передано двом комісіям, спеціяльно на це утвореним: комісії в справах розгляду законодавчих проєктів і адміністративно-фінансовій комісії. Перша розробляла законопроєкти, друга—орудувала справами фінансового управління. Тепер обидві ці комісії скасовано і на їхнє місце утворено при Раднаркомі УСРР підготовчу комісію, яка завідує і розробкою законопроєктів і розглядом справ, що стосуються фінансового управління.

Та, проте, гадаємо, не завадить коротенько розглянути конструкцію і компетенцію Малого Раднаркому з уваги на те, що принципи його організації і діяльности лягли за основу організації і діяльности кожної зі згаданих комісій, які його замінили і з нього, так би мовити, виросли.

Мала Рада Народніх Комісарів—Комісія при Раднаркомі, що має перед собою завдання що технічного, що й контрольного характеру. Як апарат технічний, Малий Раднарком мав функцію „підготовляти й детально розробляти питання, що їх має розвязувати РНК", як каже Положення про Малий Раднарком РСФРР з 18 жовтня 1921 року, або „провадити попередній розгляд справ, що їх має розвязати Раднарком", як каже Положення про Малий Раднарком РСФРР з 31 жовтня 1922 року. Як апарат контрольний, Малий Раднарком було настановлено стежити за тим, щоб Народні Комісаріяти виконували постанови Раднаркому (Положення з 31 жовтня 1922 року).

Усі справи поточного законодавства вносять урядництва в Раднарком через Малий Раднарком. Так само розглядає Малий Раднарком прохання Наркоматів про закошторисні асигнування, скарги на дії й розпорядження Наркомату Фінансів у справах виконання кошторису, справи про дисциплінарне покарання урядових осіб і т. и. Таким чином, Малий Раднарком був орган, який брав дуже активну участь у законодавстві та управлінні країни.

На Україні цю участь Малого Раднаркому в законодавстві й управлінні країною висловлено в декреті Раднаркому „Про Малий Раднарком" з 18 грудня 1920 року, згідно з яким: 1) Малий Раднарком має на меті цілком детально підготовити питання, що належать до компетенції Раднаркому й потребують попередньої розробки; 2) Напрямок справам, поданим до Раднаркому, визначує Малий Раднарком і 3) через Малий Раднарком проходять, безумовно, всі справи бюджетові.

Але Малий Раднарком складався не з Народніх Комісарів, а з осіб, спеціяльно призначених від Ради Народніх Комісарів. На чолі його стояв голова і представники урядництв. За членів Малого Раднаркому в РСФРР були представники від Наркомюсту, Наркомфіну, Наркомінспекції, по одному представникові від місцевих Рад і 2 урядові члени, яких призначувано виключно в Малому Раднаркомі; за членів Малого Раднаркому на Україні були представники від Наркомфіну, Наркомпраці, Наркомюсту, Наркомдержконтролю (тепер Наркомінспекції), Наркомвнусправ і Півд. Бюро ВЦРПС. Ці представники від згаданих урядництв стають членами Малого Раднаркому не по силі делегації від їхніх урядництв, не по силі мандатів від Наркомату, але по силі особистого призначення від Ради Народніх Комісарів, а призначується їх переважно із членів Колегії Наркоматів. Тут ухвальний голос на засіданнях Малого Раднаркому

мають лише згадані вище члени Малого Раднаркому, а Наркоми мають в Малому Раднаркомі лише дорадчий голос. І навпаки Члени Малого Раднаркому в Раді Народніх Комісарів (у так званому Великому Раднаркомі) мають лише дорадчий голос, а ухвальний голос у Раднаркомі мають Наркоми, як члени РНК.

Члени Малого Раднаркому, хоч їх і видвигають відповідні Народні Комісаріяти, дістають своє звання членів Малого Раднаркому за спеціяльною особистою постановою Ради Народніх Комісарів і через те, як члени Малого Раднаркому, вони вже не репрезентують у ньому свого урядництва, отже, й не можуть бути звязані, вирішуючи відповідні справи, будь-якими інструкціями або імперативними мандатами своїх Наркоматів, як це позитивно заведено Положенням про Малий Раднарком УСРР і РСФРР.

Постанови Малого Раднаркому, якщо їх ухвалено одноголосно й до того ж погоджено з Наркоматом Юстиції, не потребують спеціяльного обміркування в Раді Народніх Комісарів; їх подається Голові Раднаркому на затвердження його підписом, а потім вони набувають сили закону „так само, як постанови Раднаркому видається й оголошується від імени Раднаркому". Постанови Малого Раднаркому подається на обміркування та розвязання Ради Народніх Комісарів у випадках: а) коли нема згоди членів Малого Раднаркому при ухваленні даної постанови, б) в разі протесту з боку Народнього Комісара Юстиції і в) в разі Голова Раднаркому переносить дану справу на розвязання Раднаркому.

107. Рада Праці та Оборони (РПО) становила комісію при Раді Народніх Комісарів РСФРР. Вона виникла в РСФРР наприкінці 1920 року з Ради Робітничої й Селянської Оборони.

Тепер назву РПО має Комісія при Раднаркомі Союзу РСР; а при Раднаркомі РСФРР так само як і при Раднаркомі СРСР є Економічна Нарада, як Комісія при своєму Раднаркомі. Українська Економічна Нарада при Раднаркомі УСРР має стару скорочену назву УЕР.

На нашу думку треба спинитися на конструкції й компетенції РПО РСФРР і УЕН, бо РПО СРСР і Економнарада Союзних Республік ґрунтуються на однакових принципах.

30 листопада 1918 року, коли Радянська Республіка боролася з ростом контр-революції, коли декретом з 2 вересня 1918 року було її оголошено в стані воєнного табору, ВЦВК потвердив „потребу удесятирити зусилля робітників і селян, салдатів і матросів у справі оборони робітничої й селянської країни" і щоб зміцнити оборону країни, утворив Раду Робітничої й

Селянської Оборони. Цю раду було утворено під головуванням Голови Ради Народніх Комісарів РСФРР тов. Леніна в складі особисто до неї від ВЦВК призначених: а) Голови Реввоєнради Республіки т. Троцького, б) Нарком Шляхів Сполучення т. Невського, в) Заступника Наркома Харчових Справ тов. Брюханова, г) Голови Надзвичайної Комісії в справах постачання т. Красіна і д) Представника ВЦВК т. Сталіна. Рада Робітничої й Селянської Оборони об'єднала роботу Військового Уряднництва та инших Наркоматів у справі мобілізації сил і засобів країни в інтересах її оборони.

На весні 1920 року зусиллями робітників і селян, подвигами й жертвами мужньої Червоної Армії Радянська Республіка перемогла контр-революційні сили, але водночас зародилася думка, що треба яко-мога дужче об'єднати роботи військові з роботою на фронті трудовому. З цією метою Раду Робітничої й Селянської Оборони було перетворено в Раду Праці й Оборони, утворену на підставі затвердженого VIII Всеросійським З'їздом Рад „Положення про Раду Праці та Оборони" з 30 листопада 1921 року.

Згідно з цим положенням РПО діє на правах комісії Раднаркому РСФРР і складається з Голови, що ним є Голова Ради Народніх Комісарів РСФРР і членів—Народніх Комісарів: а) Військових Справ, б) Найвищої Ради Народнього Господарства, в) Праці, г) Шляхів Сполучення, д) Хліборобства, е) Харчових Справ, ж) Робітничо-Селянської Інспекції і з) одного представника від ВЦРПС (Всеросійської Ради Професійних Спілок). Таким чином, основний осередок складу РПО—це так звані Економічні (господарські) Наркомати (Порівн. Ленін: том XVIII ч. I „Наказ РПО").

Завдання, покладене на РПО, є в „погодженні та зміцненні діяльности Радянського Уряду в ділянці забезпечення оборони країни та господарського будівництва". А наказом Раднаркому і РПО місцевим радянським установам з 9 серпня 1921 року встановлено, що в звязку зі зміною економічної політики Радянської влади, з запровадженням нової економічної політики,— РПО є той орган, що на нього покладено „загально керувати економічною політикою".

Отже, РПО мала такі предмети своєї діяльности:

а) видавати в межах своєї компетенції постанови, розпорядження та інструкції;

б) вживати всіх заходів, потрібних до правильного й швидкого виконання її постанов і розпоряджень;

в) направляти роботу Економічних Наркоматів в ділянці переведення нової економічної політики, та збільшення матеріяльних засобів країни в рямцях єдиного державного господарського плану діяльности підприємств, належних до республіки, й постачання їх потрібним реманентом, сировиною та иншими засобами.

Усі постанови Ради Праці та Оборони як загального характеру, так і суто-індивідуальні, як от дотичні якогось окремого підприємства, державного чи місцевого, були безумовно обов'язкові для всіх центральних і місцевих органів Радянської Влади. Касувати або припиняти постанови, ухвали та розпорядження РПО мали право лише ВЦВК і Рада Народніх Комісарів РСФРР як зі своєї ініціятиви, так і за протестом окремих Народніх Комісаріятів.

При Раді Праці та Оборони РСФРР були комісії в справі розробки окремих питань народнього господарства, де треба було об'єднати діяльність різних урядництв, як от:

1. Державна Загально-планова комісія (Держплан), що її завдання було розробляти єдиний загально-державний господарський план і форми та засоби регулювати його; тут Радянська Влада має на меті як-найшвидше піднести продукційні сили країни в умовах державного капіталізму, даючи ініціятиву до рук приватним особам, але з таким розрахунком, щоби в особі приватних підприємців не створити небезпечного конкурента державній промисловості.

2. Концесійний Комітет (Концеском), який розробляв умови здачі в оренду приватним особам і їхнім об'єднанням державних підприємств, умови оренд і концесій на розробку природних багатств то-що, і инші комісії, комітети и наради, що мали на меті піднести продукційні сили країни в умовах нової економічної політики на засадах державного капіталізму за диктатури пролетаріяту.

Коли набула чинности Конституція Союзу Радянських Соціялістичних Республік, при Раднаркомі Союзу настановлено РПО при Раднаркомі СРСР, — а РПО при Раднаркомі РСФРР надано назву Економічної Ради при Раднаркомі РСФРР.

Держплан є тепер комісія при Економнараді РСФРР: Положення про РПО Союзу СРСР з 21 серпня 1923 року (Зб. Узак. РСФРР 1923 року № 95, арт. 946). Окремі самостійні республіки мають свій Держплан при Економнараді Республіки.

Концеском перетворено в Головконцеском при Раднаркомі СРСР (Декрет з 17 липня 1923 року: Зб. Узак. РСФРР № 83, арт. 810).

108. Українська Економічна Рада (УЕР). На Україні завдання РПО РСФРР здійснювала УЕР, яка діяла на підставі Положення про неї з 28 вересня 1921 року, затвердженого ВУЦВК'ом.

Завдання УЕР є за цим законом „об'єднувати, систематично погоджувати, планово керувати, регулювати та контролювати роботу економічних Наркоматів УСРР і Уповнаркоматів РСФРР що в процесі вироблення загального господарського плану, що й його виконання".

УЕР настановлено при Раднаркомі УСРР і вона є комісія; але якщо в РСФРР РПО виросла із Ради Робітничої й Селянської Оборони, то в УСРР УЕР замінила собою Укррадтрудармію і Окремком (Особком), зліквідовані з моменту зформування УЕР.

Як найвищий господарський орган на території СРСР, УЕР є відповідальна в своїй роботі перед Раднаркомом і ЦВК УСРР і перед РПО РСФРР, а тепер перед РПО СРСР — для якого УЕР була тим органом, що виконує всі його директиви і завдання в межах чинних на Україні законоположень. Цим підкреслюється; що як РПО, так і УЕР провадять обидва вкупі єдину економічну політику. Усі постанови й розпорядження УЕР у межах її компетенції є, безумовно, обов'язкові для всіх центральних і місцевих органів Радянської влади і скасувати або припинити їх може тільки РНК і ЦВК УСРР.

До складу УЕР належать тепер: Голова Раднаркому УСРР як Голова УЕР, Народні Комісари: Внутрішньої Торговлі, Хліборобства, Робітничо-Селянської Інспекції, Наркомпраці, Голова ВРНГ УСРР, Наркомфін і Уповнаркоми СРСР на Україні, НКШ Наркомвійськсправ і Голова ВУРПС. Крім цього, в УЕР входять Уповнаркомзовнішторг, Голова ВУНК (тепер ДПУ) і Наркомвнусправ з правом ухвального голоса в справах, що їх торкаються, в решті справ — з правом голосу дорадчого.

Для виконування своїх обліково-планових функцій (з обліку матеріяльних ресурсів країни та розробки загально-господарського плану УСРР) УЕР організує при собі комісію Загально-Планову (Укрдержплан). Цю комісію, під назвою Українська Загально-Планова Господарська Комісія — створено „розробляти загальний господарський план УСРР, відповідно до загально-господарського плану РСФРР та провадити облік наявних умов і результатів його здійснення". Укрдержплан є орган дорадчий і допоміжний для УЕР і подає всі свої міркування й плани на затвердження УЕР.

Крім цього при УЕР організовано ряд комісій і комітетів, аналогічних до комісій і комітетів при РПО, як от Головкооперком та інші.

109. Губерські Економічні Наради (Губекономради) організовано було в РСФРР і в УСРР при губвиконкомах на правах постійної Комісії губвиконкому, як його виконавчий орган, відповідальний перед губвиконкомом за точне виконання його директив і завдань. Водночас Губекономнарада правила за місцевий виконавчий орган РПО через УЕР. Губекономнарада мала за свое завдання „об'єднувати, систематично погоджувати, планово керувати й контролювати роботу всіх губерських економічних органів що відділів губвиконкому, що й органів підлеглих безпосередньо центральним установам, провадити облік і регулювати їхню діяльність в ділянці виконання загального господарського плану та складання відповідно до загальнодержавного плану загального губерського господарського плану".

Відціля видно, що Губекономнарада виконувала в межах своєї губерні ті самі функції, що й УЕР у маштабі Республіки. Тому й становище Губекономнаради в губерні є аналогічне до становища Укрекономнаради в Республіці: „Всі постанови та розпорядження Губекономради в межах її компетенції є обов'язкові для всіх губерських і повітових, волосних і сільських органів радянської влади, а також чинних у межах губерні виконавчих органів Наркоматів і Уповноважених Наркоматів РСФРР, оскільки ці постанови та розпорядження не порушують планів і порядку їхніх робіт, встановлених од відповідних центральних установ". Роспорядження й постанови Губекономнаради могли касувати лише губвиконком і Укрекономрада, а також Раднарком і ВУЦВК.

До складу Губекономнаради належали: 1. Голова Губвиконкому, як Голова Губекономнаради, 2. Голова Губраднаргоспу, 3. Голова Губрадпрофу, 4. Завідатель Губпродкому, 5. Зав. Губвідділу Праці, 6. Зав. Губземвідділу; 7. Зав. Губкомунвідділу, 8. Губвоєнком, 9. Зав. Губ. РСІ. Зав. Губ. Фін. і Зав. Губзовніштоpгу входили в склад Губекономнаради в справах, які до них стосувались, з правом ухвального голосу.

Таким чином, не лише компетенція Губекономнаради є аналогічна до компетенції Укрекономнаради, але й склад Губекономнаради і Укрекономради є однорідний. Так само, як Укрекономнарада, Губекономнарада утворює при собі для виконання обліково-планових функцій відповідні планові Комісії й, крім цього, свої Бюра при відділах губвиконкому.

110. Окружні (повітові), районні (волосні) та фабрично-заводські Економнаради. На те, щоб погодити діяльність повітових (тепер округових) органів економічних Наркоматів, провадити облік, регулювати й стежити за їхньою роботою в ділянці виконання в межах повіту (округи) загального господарського плану — було настановлено при окрвиконкомах окружні Економнаради. Іхній скад: 1. Голова — Голова окрвиконкому, 2. Заступник Голови — Заступник Голови окрвиконкому, 3. Члени: Зав. відділами Наргоспу, Земельного, Харчового, Праці, Комунального, РСІ, і голова Окрпрофради.

В межах волости (тепер району) ці функції покладено на районові Економнаради. Їх заведено при Райвиконкомах для обліку потреб населення волости (району), „для виготування плану розподілу матеріяльного фонду в районі, для переведення в межах району робіт у справі засівних, продовольчих, жнивових, лісозаготовельних кампаній, для роботи над упорядкуванням районів (стан шкіл, лікарень та инших громадських будинків, шляхів, мостів то-що), так само для збирання матеріялів, потрібних Економнарадам вищих ступнів".

Райекономнарадам надано було право входити в Окрекономнаради, а цим останнім — в Губекономнаради з пропозицією що до бажаних господарських заходів, до піднесення сільського господарства й кустарної промисловости, з метою експлоатації місцевих природних сил і піднесення добробуту населення в районі й окрузі.

До складу Райекономнарад належали: Голова—Голова райвиконкому, Заступник Голови — Голова Комнезаму і Члени: Зав. Земвідділу, Голова ЄСТ (Єдиного Споживчого Товариства району), Зав. Комгоспу, Продподатковий Інспектор і Зав. Рай.-РСІ.

Нарешті, по великих фабрично-заводських підприємствах і в великих селищах з розвиненим економічним життям могли бути організовані з затвердженням Окрекономради при відповідних виконкомах фабрично-заводські Економради. Їхній склад: Голова — Начальник або Голова Заводоуправління або його заступник і члени: Голова Фабзавкому і Голова Місцевої Розціночної Комісії.

Постанови і ухвали окружних, районових і фабрично-заводських Економнарад, якщо їх не скасував відповідний виконком або рада, були обов'язкові для всіх установ, підлеглих даному виконкомові або раді.

Отже, бачимо, що для об'єднання й регулювання господарського життя в країні було встановлено спеціяльний апарат,

яким охоплено всю економіку країни що в центрі,—РПО і УЕР, що й на місцях — Економнаради.

Тепер, щоб спростити радянський апарат, губерські і повітові (окружні) Економічні Наради скасовано як в РСФРР, так і в УСРР, і функції їхні покладено на Президії відповідних виконкомів. У звязку з цим Економради окремих самостійних республік зберігають свої права й що до виконкомів у ділянці функцій, які належали раніш до губерських і повітових (окружних) Економнарад, а тепер перейшли до Президій віповідних виконкомів.

В РСФРР питання про ліквідацію Економнарад було принципово розвязано постановою III Сесії ВЦВК XI скликання з 3 квітня 1924 року (Зб. Узак. РСФРР 1924 року № 52, арт. 495).

Згідно з цією постановою Економнаради скасовано в багатьох губернях, перечислених у цьому акті, а питання про скасування Економнарад у решті губерень залишено поки що відкритим.

В УСРР Економнаради при губерських і окружних виконкомах скасовано постановою ВУЦВК з 7 серпня 1924 року (Зб. Узак. УСРР 1924 р. № 20, арт. 173), а їхні права и функції що до об'єднання, погодження, регулювання й загального керування діяльністю всіх окружних госпорганів передано тепер Президіям окрвиконкомів. Усі ж функції Окрекономнаради планового характеру передано Президіям окрвиконкомів. Усі права Укрекономради, які вона мала що до Губ. і Окрекономнарад, збережено за Укрекономрадою що до Президій окрвиконкомів.

III. СОЮЗ РАДЯНСЬКИХ СОЦІЯЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК.

111. Причини виникнення СРСР. Думка про створення Союзу Радянських Соціялістичних Республік виникла в Радянських Республіках Закавказзя. Грузія, Арменія і Азербайджан, об'єднавшись у Закавказьку Соціялістичну Федеративну Радянську Республіку, висловили на своєму федеративному з'їзді думку про те, що бажана й потрібна річ об'єднати всі Радянські Республіки в одну Союзну Республіку.

До їхнього бажання приєдналися Україна й Білорусь і через те було цю справу порушено на X Всеросійському З'їзді Рад в грудні 1922 року. Цей з'їзд, в якому брали участь і представники України по праву, що його мала УСРР силою союзного договору між УСРР і РСФРР з 28 грудня 1920 року, визнав за річ своєчасну й потрібну від об'єднання Радянських Республік на засадах окремих конвенцій перейти до об'єднання тривкішого й постійного в формі Союзу Радянських Соціялістичних Республік, як цілком рівноправних членів цього об'єднання, передавши Союзові цілий ряд загальних функцій державної влади окремих республік.

Причини цього об'єднання в тісний і постійний союз Республік є у внутрішньому стані та в зовнішньому їхньому становищі.

У декларації про утворення Союзу РСР відзначається три найважливіші причини об'єднання окремих радянських республік у щільніше об'єднання „Союз Радянських Соціялістичних Республік".

По-перше—„Незадіяні лани зруйновані заводи та продукційні сили й вичерпані господарські ресурси, як спадщина війни, є за причину тому, що порізнені зусилля поодиноких республік у господарському будівництві—недостатні".

По-друге—„З другого боку, нестале міжнароднє становище й небезпека нових нападів неминуче призводять до утворення єдиного фронту радянських республік проти капіталістичного оточення".

По-третє—„Нарешті, сама будова Радянської влади, інтернаціональної своєю класовою суттю, спонукує трудящі маси радянських республік об'єднатися в одну соціялістичну сем'ю".

Внутрішній господарський стан Радянських Республік виявляється ось у чому:

1. Обмеженість господарських ресурсів Республік, виснажених семирічною війною, спочатку імперіялістичною, потім громадянською, яку мусила провадити країна, переважно хліборобська, з відсталою технікою й тому раніш, ніж інші країни, що воювали, прийшла до стану занепаду і руїни свого господарського життя,—ставить перед нами нагальну потребу як об'єднати наші обмежені ресурси, як і витрачати їх дуже економно й за певним планом. Завдання нашого часу, що є з одного боку в тому, щоб економніше й раціональніше використати убогі матеріяльні ресурси, а з другого—з більшим успіхом розвивати основні галузі народнього господарства,—цього кістяка радянських республік і основи соціялістичного ладу,—покладають на нас обов'язок об'єднати ці ресурси й планово їх використувати за єдиним планом.

2. Господарський поділ праці між окремими районами країни та окремими республіками, коли Північ постачає Південь мануфактурою, а Південь дає Півночі паливо в вигляді кам'яного вугілля, або Схід править за доставника бавовни, склався історично й примушує нас брати його на увагу, як суто реальний факт. Але окреме існування цих районів і республік, необ'єднаних між собою в єдину цілість, є неможливе й не може допомогти їхньому господарському розвиткові. Відціля виникає потреба з'єднати республіки в одну цілість.

3. Те, що окремі республіки володіють частинами такого єдиного основного нерву всього господарського життя країни, який становлять засоби звязку, потребує об'єднання частин і їхньої експлоатації за єдиним планом, що його встановлював би єдиний державний орган і переводив би єдиний державний апарат. А ця потреба єдиного плану і єдиного апарату висуває потребу об'єднати й окремі республіки.

4. Нестаток наших фінансових засобів, що має собі за причину як загальне виснаження матеріяльних ресурсів країни в наслідок років війни, як і брак у бюджеті Радянських

Республік того, що мав у собі бюджет дореволюційної Росії, а саме: до 500 мільйонів карб. від торговлі горілкою, бо Радянські Республіки шинкарювати наміру не мають, брак закордонного кредиту в сотні мільйонів карбованців, що його нам дати закордонний капітал відмовляється,—це все змушує нас скласти наші фінансові засоби в одну цілість і завести єдиний план грошової емісії та взагалі діяльности державного банку. Банковий кредит є один із наймогутніших засобів і форм заохоти й розвитку промисловости в країні і народнього господарства. Потреба часу об'єднати ресурси нашої промисловости й запровадити єдиний план для народнього господарства зобов'язує нас створити одноманітні форми заохоти нашої промисловости та об'єднати кредити, як засіб до розвиття народнього господарства країни, а це веде до об'єднання окремих Республік, щоб створити єдиний фінансовий і банковий апарат.

Зовнішнє становище Радянських Республік має такий вигляд:

1. Громадянська війна за досягнення Жовтневої Революції згубила свою гостроту. Радянські Республіки дістали „перепочинок", проте, вони є в капіталістичному оточенні і епоха перманентної громадянської війни далека ще до свого кінця. Капіталісти борються за свої капітали й за свої класові інтереси. Зрозумівши, що соціялістична революція, завершена у нас в жовтні 1917 року, становить тільки початок міжнароднього наступу пролетаріяту, міжнародня буржуазія поставила собі за завдання задушити Жовтневу Революцію й не дати нашій революційній Червоній армії змоги з'єднатися з пролетаріятом Німеччини, яку буржуазія Антанти заходилась поставити на коліна, щоб звалити на плечі німецького пролетаріяту витрати світової війни. Побоюючись цього об'єднання руського пролетаріяту з пролетаріятом німецьким, буржуазний Захід поставив собі за завдання ізолювати Росію від Німеччини й перейти до наступу на Сході Европи. Наступ на Радянську Республіку у формі десантів, інтервенцій, Колчаківщини, Денікінщини, Врангелівщини то-що відбито. Але ізоляція нас від Німеччини та від її промисловости залишається в вигляді низки буферних держав, що їх створила Антанта зі спеціяльною метою відділити нас стіною від Німеччини. Саме існування цих буржуазних держав—Польщі, Литви, Латвії,

Естонії та протекційне ставлення до Румунії, яка захопила нашу Басарабію, показують, що буржуазний Захід і надалі ставиться явно вороже до Радянських Республік та що нам загрожує небезпека всіляких ускладнень на ґрунті наших досягнень Жовтневої Революції. Безпосередній привід до таких розходжень і ускладнень міжнароднього характеру становить переведена у нас в процесі революції націоналізація промисловости. Для нас це—основа будування соціялізму, як реальної бази диктатури пролетаріяту та встановлення плановости в народньому господарстві, але для буржуазного Заходу це—позбавлення капіталістів їхніх прибутків від присвоєння надвартости, яку створювано руками наших трудящих мас.

Це все вказує, що небезпека нового нападу на Радянські Республіки зовсім ще не минула: вона є цілком можлива і безумовно реальна, особливо тепер, коли ми заходилися над роззброєнням і перевели величезне скорочення складу наших військ. Відціля виникає потреба створити єдиний воєнний фронт через об'єднання всіх військових сил Радянських Республік і так забезпечити нашу зовнішню безпеку від можливого нападу наших класових ворогів, що намагаються зробити нашу країну своєю колонією, а трудящі маси Радянських Республік перетворити в своїх рабів.

2. Поруч воєнної небезпеки Радянським Республікам загрожує ще й небезпека економічного їхнього ізолювання з боку західньо-европейського капіталу. Правда, Европа мусила припинити свій економічний бойкот Радянських Республік і перервати блокаду нашої країни. Правда, буржуазія Заходу визнала, що без нас не можна відновити господарства Европи, підірваного війною. Правда, европейська буржуазія запросила нас, як представників величезного ринку для збуту її продукції й для закупівлі потрібної їй сировини, на свої конференції в Генуї, Гаазі, Лозанні. Але треба нам визнати, що хоч ми й вступаємо в смугу концесій і даємо капіталові можливість знайти собі застосування в нашій країні, проте, великого напливу капіталів до нас із-за кордону не спостерігається. Отже, треба передбачити нам можливість боротьби Заходу з нами через відмовлення закордонного капіталу йти в наше господарство, в нашу промисловість обробну й добувну. Відціля для нас виникає завдання створити єдиний економічний фронт Радянських республік, об'єднавши наші ресурси, щоби власними силами й засобами втриматися, поки па Заході виспіє соціялістична революція.

3. До цього всього приєднується ще й наше дипломатичне становище. Не бажаючи йти в нашу промисловість, західній капітал має проте тенденцію торгувати з нами та зав'язати тривкіші й постійніші торговельні зносини. А це створює потребу об'єднати зносини дипломатичні, що їх з розвитком торговельних зносин повинні провадити не окремі Радянські Республіки, але об'єднання цих Республік. Відціля виникає потреба колишнє погоджування зносин окремих Радянських Республік, що їх вони здійснювали через свої Народні Комісаріяти Зовнішніх Справ, замінити об'єднанням усього апарату дипломатичних зносин і передати цю функцію державної влади єдиному органові єдиного Союзу.

Крім описаного вище внутрішнього й зовнішнього становища Радянських Республік, об'єднати їх в Союз диктує ще й класова природа Радянської Влади. Радянська влада з природи своєї і по своїй суті є інтернаціональна, її природна тенденція є в змаганні до об'єднання трудящих мас усього світу, незалежно від національности. Тому Радянська Влада та й сама її ідея культивує в робітничих масах ідею об'єднання в Союз трудящих усього світу. Коли капітал і приватна власність провадять до роз'єднання суспільства на класи й створюють держави, ворожі одна одній, то трудящі маси прагнуть створити безкласове суспільство, об'єднане в одну цілість на принципах планового організованого світового господарства.

На Заході, де панує система приватного капіталізму, з волі буржуазії виникають нові державні утворення Польща, Югославія, Чехословаччина, Литва, Латвія, Естонія — збудовані на демократичній основі, але повні прихованих непримиренних класових суперечностей, національних незгод, що переходять у національну ворожнечу з убивством Нарутовича, переслідуваннями українців, єврейськими погромами, громадянською війною в Ірландії та иншими подібними явищами національної колотнечі и національного гніту, а причина в тому, що на Заході сама держава и державна влада ґрунтується на приватній власності.

Радянську Державну Владу створено на основі колективізму, на основі колективної власности. Вона має за своє завдання не закріпляти експлоатацію людини від людини, але боротися проти експлоатації, щоб до решти знищити її.

Тому протилежно до наявних на Заході конфліктів на національному ґрунті, що їх спостерігається в Ірландії, Західній Україні, Індії то-що, в Радянській державі спостерігаємо процес зміцнення державного звязку й прагнення трудящих мас до

об'єднання створених їхніми руками незалежних Радянських Республік в одну незалежну державу, в Єдиний Союз Радянських Соціялістичних Республік.

112. Форма й принципи об'єднання СРСР. Суб'кти прав, що входять в державне об'єднання під назвою Союзу Радянських Соціялістичних Республік, становлять: 1) Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, 2) Українська Соціялістична Радянська Республіка, 3) Закавказька Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, 4) Білоруська Соціялістична Радянська Республіка. Таким чином, Республіки Закавказзя: Грузія, Арменія та Азербайджан входять до складу СРСР вже як об'єднана цілість, як Федерація Закавказьких Республік. З другого боку, Республіки Бухарська й Хорезмська (Хіва), хоч і називались вони Радянські, проте, не бувши соціялістичними, але демократичними або народніми, були спочатку поза межами цього об'єднання в СРСР, хоч мали з ним щільний звязок.

Тепер, після перетворення в Радянські Соціялістичні Республіки, вони ввійшли до складу Союзу РСР і в результаті національно-територіяльного розмежування Середньої Азії, перетворилися в нові державно-адміністративні одиниці: в самостійні Союзні Республіки — Туркменістан і Узбекістан з Радянською Автономною РСР (див. § 109 „Розмежування Середньої Азії").

Принципи об'єднання Радянських Соціялістичних Республік в СРСР ухвалено й встановлено на X Всеросійському З'їзді Рад його постановою - резолюцією з приводу доповіди тов. Сталіна — з 27 грудня 1922 року.

За основу об'єднання покладено принцип добровільности і рівноправности Республік. Це означає, що кожна з договірних чотирьох сторін (РСФРР УСРР, ЗСФРР і БСРР) належать до Союзу з своєї доброї волі, без усякого примусу з чиєїсь сторони, до того ж як його члени цілком між собою рівноправні, а не один від одного залежні; ця рівноправність зберігається за кожною з них і на майбутні часи її перебування в Союзі.

З того принципу, що до Союзу належить кожна із договірних чотирьох сторін на основі добровільности й рівноправности виникає й дальший принцип об'єднання — зберігання за кожною з них права вільного виходу із Союзу Республік, коли завгодно.

В результаті об'єднання Республік у Союз утворюються загально-союзні законодавчі й виконавчі органи. В звязку з цим

колишні в окремих Республіках Народні Комісаріяти треба було перетворити: встановлюється три відміни Наркоматів: а) злиті, б) директивні і в) самостійні.

Злиті Наркомати (тепер загально-союзні) існують лише як органи Союзу й нема їх у складі уряду окремих Республік. Це Наркомати: військово-морський, шляхів сполучення, закордонних справ, зовнішньої торговлі та пошт і телеграфів — усього п'ять Наркоматів, де об'єднання сил і засобів та встановлення єдиної політики на всю територію Союзу провадиться найдужче.

Ці Наркомати здійснюють ті функції державної влади, що від безпосереднього їхнього здійснення кожна з окремих союзних Республік відмовилась, передавши їхнє здійснення цілком органам Союзу РСР.

Директивні Наркомати (тепер об'єднані) існують у кожній республіці, але підлягають відповідним Наркоматам Союзу Республік. Це Наркомати: фінансів, харчових справ, народнього господарства, праці і робітничо-селянської інспекції — разом теж п'ять Наркоматів, де об'єднання сил і засобів і переведення єдиної політики союзного центру здійснюється в факті існування цих п'ятьох Наркоматів у складі уряду кожної окремої республіки, але з упідлегленням їхньої діяльности директивам (вказівкам) відповідних Наркоматів, утворених у складі уряду Союзу.

Ці Наркомати здійснюють функції державної влади і Союзу РСР і Союзних Республік рівночасно, отже, в цих ділянках державної діяльности маємо не передачу цих функцій виключно органам Союзу РСР, але спільне здійснювання їх через органи Союзу РСР і органи Союзних Республік під проводом і за вказівками органів Союзу РСР.

Самостійні Наркомати (инакше: культурні або автономні) є лише в кожній Республіці, а в складі уряду Союзу аналогічних до них нема. Це Наркомати: земельних справ, внутрішніх справ, юстиції, народньої освіти, охорони здоров'я й соціяльного забезпечення — всього 6 Наркоматів, не рахуючи Наркомнаца, якого в УСРР нема й не було, а в РСФРР скасовано за постановою II Сесії ВЦВК 10 скликання з 7 липня 1923 р. Ці Наркомати мають безпосереднє відношення до побуту, звичаїв, окремих форм землевпорядкування, до мови й культури народів, що належать до складу Республік, і через те залишаються самостійні під проводом не центральних органів Союзів, але ЦВИК'ів і Раднаркомів договірних Республік.

Коли Республіки досягли згоди ввійти в Союз, то кожній з них договорною згодою за Конституцією Союзу має бути згідно з постановою 10 Всеросійського З'їзду Рад з 27 грудня 1922 року — гарантовано „повне забезпечення інтересів національного розвитку їхніх народів".

113. Загальні засади Конституції Союзу. На основі резолюці X Всеросійського З'їду Рад з 27 грудня 1922 року на 1 Союзному З'їзді у Москві 30 грудня 1922 року було ухвалено „Договір про утворення СРСР". Цим договором встановлено склад і загальні засади організації Союзу Радянських Республік. До складу СРСР увійшли: РСФРР, УСРР, БСРР і ЗСФРР; за кожною із Союзних Республік зберігається право виходу із Союзу. Організацію Союзу встановлюється цим договором у такому вигляді:

I. Верховні органи Союзу становлять два органи: 1. З'їзд Рад СРСР і 2. Центральний Виконавчий Комітет Союзу, який функціонує в періодах часу між з'їздами Союзу.

З'їзд Рад Союзу, що складається з представників від міських рад з розрахунку 1 депутат на 25.000 виборців і від губерських або окружних з'їздів — по одному депутатові на 125.000 мешканців з вибору на губерських або окружних з'їздах Рад, скликається: черговий — раз на два роки,—надзвичайний у міру потреби постановою ЦВК Союзу або за вимогою не менше як двох Союзних Республік.

Центральний Виконавчий Комітет Союзу РСР складається із Союзної Ради і Гади Національностей. Союзну Раду обирається на З'їзді Рад Союзу з представників Союзних Республік пропорційно до населення кожної, в кількості, що її визначують З'їзди Рад Союзу. Раду Національностей утворюється з представників Союзних і Автономних Республік по п'ять представників від кожної і з представників Автономних Областей по одному від кожної. Склад Ради Національностей взагалі затверджується на З'їзді Рад Союзу.

Сесій ЦВК Союзу буває: чергові, що їх скликає Президія ЦВК Союзу тричі на рік, і надзвичайні, що їх скликається за постановою Президії ЦВК Союзу або з вимоги РНК Союзу, або з вимоги ЦВК одної із Союзних Республік.

Предмети компетенції верховних органів Союзу є в здійснюванні функцій з обсягу законодавства і управління СРСР та представництва Союзу перед чужоземними урядами; на них ми вже вказували, розглядаючи предмети компетенції з'їздів Рад окремих Республік (див. § 113). Тут треба відзначити, що вер-

ховним органам Союзу надано право касувати постанови З'їздів Рад і ЦВИК'ів Союзних Республік, якщо ці постанови порушують Союзний договір. Але затверджувати та зміняти основні засади Союзної Конституції належить виключно до компетенції З'їзду Рад Союзу РСР.

За найвищий орган влади Союзу в періодах між сесіями ЦВК Союзу править Президія ЦВК Союзу, яку обирає ЦВК Союзу в складі 27 членів та яка має 6 голів відповідно до числа Союзних Республік.

ЦВК Союзу обирає теж на рік своїх уповноважень Раду Народніх Комісарів Союзу, яку згідно з Конституцією Союзу названо „виконавчим і розпорядним органом Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР". Декрети й постанови Союзного РНК є обов'язкові для всіх Союзних Республік; із цього, що Радянська Конституція взагалі не робить ані формальної, ані принципової ріжниці між декретом і „законом", треба мабуть зробити висновок, що Раднарком Союзу має право видавати закони і робити розпорядження з обсягу Союзного управління, цеб-то він є той орган, що і видає закони і управляє; хоч Раднарком Союзу названо органом „виконавчим", проте, не в західньо-европейському розумінні; це є не лише орган, який має тільки виконавчу владу, не орган уряду в стислому розумінні (кабінет міністрів), але обсяг його діяльности є аналогічний до обсягу діяльности Раднаркому першої-ліпшої із Союзних Республік.

Положення про ЦВК СРСР з 12 листопаду 1923 року встановило за Раднаркомом СРСР право видавати декрети й постанови загально-союзного характеру, обов'язкові на всій території Союзу, але тільки в межах прав, наданих Раднаркомові Союзу від ЦВК СРСР. Відціля можна зробити висновок, що Раднарком СРСР має і право законодавства, але тільки на основі делегації (передачі, відпорученння) йому цього права від ЦВК Союзу.

Декрети й постанови Раднаркому Союзу опротестовують ЦВК Союзних Республік перед Президією ЦВК Союзу. А розпорядження окремих Народніх Комісарів Союзу можуть припинити ЦВК Союзних Республік та й то лише в виняткових випадках, коли дане розпорядження явно не відповідає законодавству Союзу або законодавству Союзної Республіки; тоді вони негайно повідомляють про це Раднарком Союзу і відповідного Наркома Союзу.

Раднаркоми Союзних Республік складаються із Наркомів самостійних і директивних Наркоматів (див. §. 129) і Уповнар-

комів Наркоматів (див. § 129); Уповнаркоми входять у Раднаркоми Союзних Республік з дорадчим голосом або з ухвальним, якщо це право їм надано постановою ЦВК даної Союзної Республіки. Про уповноважених Наркоматів директивних у договорі вказано, що вони, безпосередньо підлягаючи Раднаркомові і ЦВК'ові своєї республіки, керуються водночас у своїй діяльності розпорядженнями відповідних Наркомів Союзу (зміна складу РНК Союзних Республік за конституцією Союзу — див. § 129).

Бюджети кожної союзної республіки входять як складовина в загально-союзний бюджет; встановлює їх у їхніх прибуткових і видаткових частинах ЦВК Союзу.

Кожна Союзна Республіка має право змінити свою конституцію, але тільки в згоді з засадами, викладеними в Конституції Союзу РСР з 6 липня 1923 року.

Союз РСР має свій окремий прапор, герб і державну печатку; столиця Союзу — Москва.

Для громадян Союзних Республік запроваджується єдине Союзне громадянство.

114. Конституція (основний закон) Союзу, ухвалена II Сесією Союзного ЦВК в засіданні 6 липня 1923 року, розвинула, поглибила і точніше виклала положення договору про утворення СРСР з 30 грудня 1922 року. Тут треба одмітити, що ухвалення Конституції Союзу випало на час неспокійного моменту для Радянських Республік, після відомого ультиматуму Англії в Керзоновій ноті; це нагадало нам, що наші вороги зовсім не занехаяли думки про можливість активної боротьби з Радянською державою. Міжнародній стан Радянських Республік покладає на них обов'язок об'єднатися в єдину Союзну державу. Потребу створити Союз диктує єдність оборони інтересів трудящих мас проти можливого наступу світового капіталу.

Конституцію СРСР виробила комісія, обрана на першому Союзному З'їзді; цю конституцію збудовано на отаких принципах, що доповняють і розвивають принципи, покладені за основу договору про Союз РСР з 30 грудня 1922 року:

1. Об'єднання дипломатичних зносин. Один із мотивів організації Союзу РСР — це прагнення об'єднати волю всіх трудящих окремих республік в єдину цілість, щоб у своїх міжнародніх зносинах Союз виступав, як єдина неподільна сила (промова тов. Сапронова в засіданні II Сесії ВЦВК 29 червня 1923 року). Створення єдиної Союзної Радянської Держави веде до того, що ця єдина держава повинна в міжнародніх зносинах виступати як одна цілість. Відціля виникає, що окремі Радянські

Республіки провадитимуть міжнародні зносини навіть у справах, які стосуються інтересів не всього Союзу, а лише одної Союзної Республіки, виключно через органи Союзу. Висловлено це і в артикулі І п. „а“ Конституції-Союзу: „До компетенції СРСР в особі її верховних органів належить: а) репрезентувати Союз у міжнародніх зносинах, провадити всі дипломатичні зносини, складати політичні та інші договори з иншими державами“, і в тому, що в розділі 2 Конституції Союзу, де йде мова „Про суверенні права Союзних Республік“, не згадується про право окремих республік увіходити самостійно в міжнародні зносини в своїх окремих інтересах.

2. Зміна кордонів. У договорі з 30 грудня 1922 року встановлено, що зовнішніми кордонами Союзу відають його верховні органи, але нічого не сказано про кордони Союзних Республік. Отже, треба було встановити, яким порядком можна міняти кордони окремої Республіки взагалі й коштом території сусідньої Республіки зокрема. Встановлено, що міняти кордони Союзних Республік без згоди кожної зацікавленої Республіки органи Союзу не мають права. Це висловлено в арт. 6 Конституції Союзу: „Території Союзних Республік не можна зміняти без їхньої згоди“. Поруч цього розвязано й питання, хто повинен розвязувати суперечки між двома Союзними Республіками в справі кордонів між ними; встановлено, що ці суперечки мають розвязувати верховні органи Союзу; так це й закріплено в арт. 1 п. „б“ Конституції Союзу, де до компетенції найвищих органів Союзу залічено „зміну зовнішніх кордонів Союзу та полагоджування питань про зміну кордонів між Союзними Республіками“.

3. Позики. В договорі з 30 грудня 1922 року не було встановлено, чи мають право окремі Республіки складати зовнішні та внутрішні позики, а якщо мають, то чи можуть вони це робити самостійно, чи може мають право складати позики не инакше, як через найвищі органи Союзу. Розвязуючи це питання, треба мати на увазі, що зовнішні позики здебільшого забезпечуються надрами, тимчасом надри після того, як складено Союз, не становлять уже власности окремої Союзної Республіки, але вони належать до всього Союзу, який у їхній долі та в умовах їхньої експлоатації, безумовно, є зацікавлений. Так, приміром, Урал з його надрами становить основну промислову базу не однієї лише РСФРР, але цілого Союзу; або Донбас — є головне джерело вугілля не лише для України, але й для всього Союзу. Тому зовнішніх позик без дозволу найви-

щих органів Союзу складати не можна, це—прерогатива Союзу. Виходячи з цього, встановлено, що, крім складання позик самими найвищими органами Союзу від імени всього Союзу, в окремих випадках найвищі органи Союзу дозволяють позику тій чи иншій Союзній Республіці. Це зафіксовано в Конституції Союзу, арт. I п. „д", де до компетенції найвищих органів Союзу залічено: „складання зовнішніх і внутрішніх позик Союзу РСР і дозвіл на зовнішні і внутрішні позики Союзних Республік".

4. Торговля. Договором з 30 грудня 1922 року визначено, що найвищі органи Союзу встановлюють основи—цеб-то систему—зовнішньої і внутрішньої торговлі. Це означає, що коли найвищі органи Союзу встановлять державну монополію зовнішньої торговлі, як певну систему боротьби з хижацькою торговлею та з вивозом сировини із Радянських Республік, то ця система буде, безумовно, обов'язкова і для кожної окремої Союзної Республіки. Але, крім цього, настановивши систему зовнішньої торговлі, Союз повинен ще керувати зовнішньою торговлею, бо її провадитиметься на засадах державної монополії, де торговлю з закордоном провадять не окремі приватні особи, але органи держави, бо зовнішня торговля становить для нас одну з чотирьох командних висот, що є цілком і виключно в руках держави, створеної від пролетаріяту і в його класових інтересах, тому визнано за прерогативу найвищих органів Союзу і встановлювати систему зовнішньої торговлі і керувати нею, як це й висловлено в арт. 1 п. „з" Конституції СРСР, де до компетенції найвищих органів Союзу залічено: „провід у зовнішній торговлі та встановлення системи зовнішньої торговлі".

5. Концесії. Визначивши, що до компетенції Союзу залічено „складання концесійних договорів", договір з 30 грудня 1922 року цілком не торкається питання про права окремих Союзних Республік здавати концесії (арт. 1 п. „з"), проте ясно, що надання такого права кожній окремій республіці могло-б виявитися незручним для инших Радянських Республік і для всього Союзу взагалі, і ідею єдиної держави, як Союзу окремих держав було б порушено. Тому треба було встановити як основний принцип, що верховні органи Союзу складають концесійні договори як від імени Союзу, так і від імени Союзних Республік; так і зроблено: арт. 1 п. „з" залічено до компетенції верховних органів Союзу: „складати концесійні договори як загально-союзні, так і від імени Союзних Республік".

6. Транспорт. Договір з 30 грудня 1922 року до компетенції верховних органів Союзу залічив „регулювання транспортової й поштово-телеграфної справи“ (арт. 1 п. „і“). Тимчасом ясно, що треба не лише регулювати ці галузі народнього господарства, але й безпосередньо правити та керувати ними. Виходячи з цього, Конституція Союзу встановила в арт. 1 п. „і“ що до компетенції найвищих органів Союзу належить: „керувати транспортовою й поштово-телеграфною справою“.

7. Червона армія. Договір з 30 грудня 1922 року до компетенції Союзу залічує встановлення основ організації збройних сил Союзу РСР (арт. 1 п. „к“). Але в справі організації збройних сил ми повинні бути з'єднані куди дужче, ніж в инших справах. В цій ділянці ще найбільше потрібне єдине командування Червоною армією, єдине управління, бо в цій єдності є запорука того, що Радянські Республіки будуть спроможні дати потрібну одсіч в разі нападу капіталістичних держав на них. Тому мало сказати, що найвищі органи Союзу мають лише встановлювати самі основи організації Червоної армії, але треба підкреслити, що мова йде про організацію й керовництво нею. Відціля арт. 1 п. „к“ Конституції Союзу встановлює, що об'єкт компетенції Союзу РСР в особі його найвищих органів становить: „організація й керовництво збройними силами Союзу РСР“.

8. Бюджет. Договір з 30 грудня 1922 року обмежився в арт. 1 п. „л“ лише коротенькою вказівкою, що до компетенції Союзу належить „затверджувати єдиний державний бюджет, УСРР“. Відціля виникає, що Союз має єдиний державный бюджет, але не сказано, що бюджети Союзних Республік входять в загально-союзний бюджет, як його складовина. Із цієї недоговорености виникає право кожної Союзної Республіки мати свій бюджет, отже, й встановлювати свою окрему систему податків і зборів; але такий сепаратизм, можливо, порушуватиме єдину систему народнього господарства, промисловости й внутрішньої торговлі, що її основи встановлювати залічено до компетенції Союзу (арт. 1 п. „ж“. Конституції Союзу). Отже, не досить того, що договором залічено до компетенції Союзу лише „затверджування загально-союзних, республіканських і місцевих податків“ (арт. 1 п. „л“). Треба розвязати питання, чи мають окремі республіки право запроваджувати у себе податки додатково до податків загально-державних, а також, чи мають вони право самостійно орудувати цими додатковими податками. Питання ці розвязала конституція Союзу в тому розумінні, що Союз в особі

своїх верховних органів затверджує єдиний загально-державний бюджет Союзу, а бюджети Союзних Республік входять у цей єдиний бюджет Союзу, як його складовини що союз має право встановлювати загально-союзні податки й доходи, обов'язкові до переведення на всій території всіх Союзних Республік; що Союз має право встановлювати і одліч від загально-союзних податків і доходів і додатків до них, що надходять до місцевих бюджетів окремих Республік; що Союз має й право дозволити окремим Республікам запровадити додаткові податки й збори на утворення бюджетів Союзних Республік. Таким чином, кожна Союзна Республіка має право встановлювати у себе додаткові до загально-союзних податки, але не инакше, як з дозволу верховних органів Союзу, як це й закріплено в арт. 1 п. „л" Конституції Союзу.

9. Грошова система. Договір з 30 грудня 1922 року в арт. 1 п. „л" до предметів компетенції Союзу залічує „встановлювання монетної й кредитової грошової системи", але не вказує, щоб ця система була єдина для всього Союзу, для всіх Союзних Республік. Але ж ясно, що в цій справі треба перевести не меншу одностайність і не меншу єдність, ніж у справі про збройні сили або про міжнародні зносини. Отже, треба запровадити єдину грошову систему, як монетну, як і кредитову, бо гроші взагалі становлять регулятор народнього господарства, знаряддя товарового обігу, а гроші кредитові, грошові знаки, забезпечуються певними матеріяльними джерелами держави, тому що до грошової свободи кожної Республіки треба керуватися тим самим принципом, що й у праві Союзних Республік орудувати своїми надрами. Відціля й виникає те положення, що його закріплено в Конституції Союзу арт. 1 п. „м", згідно з яким верховним органам Союзу надається право встановлювати єдину грошову й кредитову систему.

10. Право амнестії в договорі з 30 грудня 1922 року оформульовано досить неясно словами, що верховним органам Союзу надано „право загальної амнестії" (арт. 1 п. „х"). Цим цілком не розвязується питання про те, чи мають Союзні Республіки право оголошувати загальну амнестію на своїй території. Питання це розвязано в розумінні надання цього права кожній Союзній Республіці, бо встановлено таку засаду, що найвищі органи Союзу мають „право амнестії", яке поширюється на всю територію Союзу. (арт. 1 п. „ц"), а це зовсім не виключає права кожної Союзної Республіки на видання амнестії, яка поширюється тільки на територію даної Республіки.

11. Порядок розвязування середсоюзних суперечок. Питання про те, хто повинен розвязувати суперечки конфлікти и непорозуміння між Союзними Республіками, договором з 30 грудня 1922 року цілком не зачеплено, а тимчасом в житті, коли де-далі ширше розвиваются суспільні взаємини, виникнення цих суперечок і конфліктів є цілком можливе і неминуче. Тому треба заздалегідь їх передбачити й установити, яким порядком іх належить ліквідувати. З цією метою в Конституції Союзу заведено цілком новий пункт — арт. 1 п. „ш" — згідно з яким верховні органи Союзу мають право „розвязувати суперечні питання, що виникають між Союзними Республіками". Цим виключається потребу для розвязування таких конфліктів (не говоримо вже про збройну силу, бо трудящі оголосили війну війні) звертатися кожного разу з приводу кожної суперечки до організації третейських судів чи инших органів примирення суперечних інтересів.

12. Суверенітет Союзних Республік. Договір з 30 грудня 1922 року визначив лише, що за кожною з договірних Республік зберігається право вільного виходу із Союзу (арт. 26). Але приналежність до Союзної держави робить кожну з належних до Союзу держав до певної міри підлеглою загальносоюзним органам, а це можна було б розглядати, як зменшення їхньої самостійности та незалежности, як зниження їхнього суверенітету. Відціля виникає потреба більш-менш точно в самій Конституції, як основному законі країни, визначити суть суверенних прав Республік, що належать до Союзу Республік, як єдиної Союзної держави. Цьому об'єктові і присвячено розділ другий Конституції Союзу під заголовком: „Про суверенні права Союзних Республік та про Союзне громадянство".

Арт. 3 Конституції Союзу РСР, з якого починається цей розділ, категорично підкреслює ту засаду, що кожна Республіка, входячи в Союз, зберігає свій суверенітет, цеб-то незалежність і самостійність свою і своїх державних органів. Цей суверенітет кожної із Союзних Республік через її приналежність до Союзу, звичайно, зазнає деякого обмеження, залежного виключно від факту і умов належности до Союзу, що їх вказано в Конституції Союзу, але не більше. Оце й висловлено в арт. 3: „Суверенітет Союзних Республік обмежено лише в межах, вказаних у цій Конституції, і лише в справах, залічених до компетенції Союзу. Поза цими межами кожна Союзна Республіка здійснює свою державну владу самостійно".

Цю засаду, вказану тут, що кожна Союзна Республіка здійснює свою державну владу самостійно, цеб-то за своїм правом, яке до неї — даної Республіки — належить і якого вона ні від Союзу, ні від якогось иншого органу чи держави не набула, якраз підкреслює, по-перше, те, що кожна із договірних Республік зберігає свій суверенітет, а, по-друге, те, що Союз РСР треба визначувати не як „Союз держав" Staatenbund, confédération, але як „Союзну державу" (Bundesstaat, fédération), якщо взагалі до Союзу РСР, як цілком нового в історичному маштабі державного утворення, можна застосувати поняття, що склалося на основі цілком инших історичних і економічних передумов. Тому ми спинимось над цим питанням про ріжницю між „Союзом держав" і „Союзною державою" лише остільки, оскільки це може з'ясувати питання про суверенітет наших Союзних Республік.

115. Союз держав, як історично стара й неповна форма сполучення держав, ставить перед собою безумовне збереження цілковитої недоторканости що до верховности й незалежности держав, які об'єднуються. Утворюючи Союз держав, кожна держава, як і раніш, не визнає над собою ніякої вищої влади, отже, залишається цілком суверенна. В такому стані були УСРР і РСФРР після того, як між ними складено було Союзний договір, ухвалений на V Всеукраїнському З'їзді Рад, підписаний від представників УСРР і РСФРР 28 грудня 1920 року.

Цей договір, званий „Союзний Робітничо-Селянський Договір між РСФРР і УСРР, (Зб. Узак. УСРР 1921 року, № 3, арт. 93), ґрунтується на таких принципах:

1. Визнання незалежности й суверенности кожної із договірних сторін.

2. Мета, з якою його складено, це—встановити союз військовий і господарський (арт. 1) („усвідомлюючи потребу щільно з'єднати свої сили для оборони та в інтересах їхнього господарського будівництва").

3. Можливість для обох договірних держав прийняти на себе спільні обов'язки супроти инших держав, виходячи із спільних інтересів робітників і селян, що населяють обидві республіки. Але завважимо тут самий факт приналежности УСРР до колишньої Російської Імперії не покладає на УСРР ніяких обов'язків супроти нікого, отже, й головним чином супроти чужоземних капіталістів, за переведену в процесі революції націоналізацію промисловости обробної і добувної, приміром, кам'яновугільної промисловости Донбасу (арт. II).

4. Оголошення об'єднаними 7 Народніх Комісаріятів: 1) Військових і Морських справ, 2) Найвищої Ради Народнього Господарства, 3) Зовнішньої Торговлі, 4) Фінансів, 5) Праці, 6) Шляхів Сполучення, 7) Пошт і Телеграфів (арт. III).

5. Належність об'єднаних наркоматів до складу Раднаркому РСФРР та їхнє делегування своїх уповноважених (уповнаркомів) до Раднаркому УСРР (арт. IV).

6. Затверджування й контролювання згаданих уповнаркомів РСФРР при Раднаркомі УСРР — від Українського ЦВК й З'їзду Рад (арт. IV).

7. Настановлювання порядку й форми внутрішнього управління об'єднаних Наркоматів окремими кожного разу угодами між обома урядами (арт. V).

8. Провід і контроль Всеросійського З'їзду Рад і Всеросійського ЦВК над об'єднаними Наркоматами (арт. VI).

9. Делегування УСРР своїх представників на Всеросійські З'їзди Рад і до Всеросійського ЦВК на підставі постанови Всеросійського З'їзду Рад.

10. Ратифікація цього договору від вищих законодавчих установ обох Республік.

Ці принципи, покладені за основу Союзного договору між РСФРР і УСРР, досить яскраво підкреслюють, що тут маємо діло з „Союзом держав": кожна із договірних республік залишається цілком суверенною державою, незалежною як одна від одної, як і від будь-якої иншої влади. Коли навіть допустити деякий вплив Всеросійського З'їзду Рад і Всеросійського ЦВК на хід управління в УСРР в ділянках, підлеглих об'єднаним Наркоматам, то треба мати на увазі, що в „Союзі держав" союзна влада не підпорядковує собі ні одної із об'єднаних держав, але, навпаки, сама є в певній залежності від них, бо опирається вона не на свої окремі й самодовільні права, але на загальну згоду об'єднаних держав. З другого боку, Всеросійський З'їзд Рад і Всеросійський ЦВК мали право й змогу впливати на хід управління справами УСРР в об'єднаних Наркоматах лише тому, що до складу цих органів—Всеросійського З'їзду Рад і ВЦВК—належали і представники від УСРР, які, як члени Всеросійського З'їзду Рад і ВЦВК, цеб-то певних колегіяльних органів, є зобов'язані коритися постановам цих колегіяльних органів, отже, й постанови даних органів зобов'язують і ті держави, чиї представники до цих органів належать. Але треба ще тут мати на увазі, що з принципів суверенности УСРР супроти РСФРР виникало право законодавчих і урядо-

вих органів УСРР прийняти або відкинути, або прийняти в зміненому відповідно до місцевих умов вигляді той чи инший закон, декрет, розпорядження, обіжник і т. и., видані законодавчими або урядовими органами РСФРР навіт по об'єднаних Наркоматах; це право, зване „реєстрація" декретів або розпоряджень, здійснювали органи УСРР що до кожного закону, декрету й постанови Всеросійського З'їзду Рад, Всеросійського ЦВК й Раднаркому, так самой що до розпоряджень об'єднаних наркоматів. Жоден закон РСФРР хоча б і ухвалений від Всеросійського ЦВК або Всеросійського З'їзду Рад, але не „зареєстрований" в УСРР, не міг набути ніякої сили в УСРР. Це означає, що законодавство органу союзної влади—навіть якщо визнати Всеросійський З'їзд Рад і ВЦВК за органи союзної влади—в „Союзі держав" не має самостійного й незалежного існування й своими актами не зобов'язує другої сторони: УСРР мала і має право не коритися постанові, приміром, Всеросійського ЦВК або РНК, а якщо вона й приймає здебільша ці постанови, то не з правного примусу, але з прагнення до встановлення єдиної політики, та й то лише окремим кожного разу законодавчим актом — за формулою: „надати чинности в УСРР такій-о постанові РСФРР" або зміняючи текст такого закону відповідно до місцевих особливостей і умов українського побуту.

116. Союзна держава становить цілком инший вид об'єднання держав. Тут союзна влада діє самостійно, незалежно від волі урядів об'єднаних держав. Хоч у даному разі союзна влада виникає по силі договору й на підставі договірного погодження між державами, які об'єднуються, проте її діяльність надалі та силу її актів визначується не договором об'єднаних держав, але загально-союзним законодавством. Якщо сама будова союзної влади „Союзної держави" спочатку визначується договором держав, які об'єднуються, то дальші зміни форм її будови та умов її діяльности (Союзна Конституція) переводиться не загальним новим погодженням цих держав, але актом самої союзної влади, її органами, а не органами влади об'єднаних держав.

Далі, за відміну від „Союзу держав," де постанови союзної влади здійснюють уряди об'єднаних держав,—постанови „Союзної держави" здійснюють самостійні союзні установи: союзна влада союзної держави має своє військо, свої фінанси, свою адміністрацію, свої суди, своє законодавство. Таким чином, „Союзна держава" є єдина держава, а не проста сума держав, які належать до союзу, до того ж держава, що має

самостійну примусову владу, о к р е м у від органів влади держав, об'єднаних у Союзну державу. Це означає, що „Союзна держава" є самостійний суб'єк прав, одмінний від держав, що входять у дане союзне об'єднання, як окремі суб'єкти прав.

Але тут виникає питання: чи зберігають у „Союзній державі" належні до союзного об'єднання держави свою суверенність, повноту своєї державної незалежности й самостійности, чи, може, вони переходять на становище провінцій або громад, цілком підлеглих союзній владі, або лише до деякої міри зберігають свою автономність.

Що до цього є дві теорії; обидві вони виходять із того, що держави, які входять у склад „союзної держави", зберігають, проте, свій суверенітет. Перша теорія — теорія п о д і л ь н о с т и суверенітету: згідно з нею держава, увіходячи в склад „Союзної держави", передає союзній владі лише певну частину свого суверенітету, потрібну в загальних інтересах союзного об'єднання. Друга теорія (Єллінек) стоїть на тому, що держава, ставши частиною „Союзної держави", зберігає своє самостійне право панування, від нікого не запозичене, а лише о б м е ж е н е союзною владою з волі держави, яка увіходить в союзне об'єднання, в інтересах цього союзного об'єднання, до того ж союзна влада зовсім не має права контролювати, як здійснюють окремі держави, що належать до союзного об'єднання, залишену їм частку союзної їхньої влади. Їхня влада, хай навіть обмежена, належить до них не лише quo ad exercitium, але й quo ad jus, цеб-то не з тією метою, щоб її було використано найкраще, але по праву, властивому цим державам, не з волі або ласки союзної влади, але по самостійному і первісному їхньому праву.

Яку б ми із цих двох теорій не прийняли, чи теорію, за якою окрема держава передає свій суверенітет союзному об'єднанню, чи теорію обмеження союзною владою самостійного права окремої держави,—мусимо визнати, що конституція Союзу РСР встановила „Союзну державу", а не „союз держав" та що Республіки, які належать до цього союзного об'єднання, зберігають свій суверенітет.

Про це переконують нас:

А) Вказівки в арт. 3 Конституції Союзу РСР, що суверенітету Союзних Республік їх не позбавлено, його тільки о б м е ж е н о в інтересах союзного об'єднання та й то л и ш е в м е ж а х, вказаних у цій Конституції, до того ж виключно в с п р а в а х, залічених до компетенції союзного об'єднання, цеб-то союзної влади (верховних органів Союзу).

Б) Вказівка в тому самому арт. 3: „Союз РСР охороняє суверенні права Союзних Республік"; із цього видно, що окремі союзні республіки здійснюють свою владу не як громада або провінція, навіть з дуже широкою автономією, але по власному праву, а не з доручення союзної держави, не через те, що їм передала це право й цю владу союзна держава. Отже протилежно до самоправних громад і автономних провінцій, які в своїй діяльності підлягають державному контролеві, — наші Союзні Республіки, ставши частинами союзної держави, зберігають своє самостійне право панування, і цього їхнього права пильнує ціле союзне об'єднання, увесь Союз РСР, як нове державне утворення. Їхнє панування зберігає свою самостійність, безконтрольність і залишається непідзвітне перед союзною владою.

В) Вказівка арт. 4 Конституції Союзу, що „за кожною із союзних республік зберігається право вільного виходу із Союзу", а такого права виходу із держави не мають ані громади, ані провінції, хоч з якою широкою автономією.

Г) Вказівка арт. 6: „Території Союзних республік не можна змінити без їхньої згоди", тимчасом, як територію першої-ліпшої, навіть автономної, провінції можна збільшити або зменшити з волі не її органів, але влади, що стоїть над нею, цеб-то держави.

Д) Вказівка в арт. 5: „Союзні Республіки, відповідно до цієї Конституції, вносять зміни в свої конституції", коли тимчасом ні громади, ні провінції своїх конституцій не мають і форму своєї будови самостійно, без дозволу й затвердження влади, яка стоїть над ними, міняти не можуть.

Суверенітет, як правне поняття, має в собі три ознаки: а) незалежність влади, що виявляється переважно назовні в зносинах суверенної держави з иншими державами; б) верховність влади, що не знає над собою ніякої вищої влади, як це видно у внутрішніх зносинах; в) необмеженість влади ніякою иншою силою, крім її самої, цеб-то не абсолютна необмеженість сліпої стихії, яка бушує, натрапляючи на перешкоди та обмеження лише в законах фізичних, в умовах природничо-історичних, навпаки, вчення про суверенітет, як обмеженість влади, має на увазі саме те, що тут немає правних обмежень влади, які походили б од чиєїсь иншої волі, крім волі самої цієї влади. Иншими словами, вчення про необмеженість державної влади (яку не треба плутати з необмеженістю влади верховного органу, приміром, необмеженість монарха або парламенту) визнає можливість обмеження державної влади правом, цеб-то правними

актами, які від неї самої виходять. Це означає, що суверенна, державна влада може сама себе обмежити, може здійснення своїх функцій, свободу своєї діяльности звязати тими правними нормами, що їх вона сама створила, що їх вона з власної волі спровадила.

Виходячи із цих загальних ознак поняття суверенітету, бачимо, що незалежна радянська республіка увійшла в союзне об'єднання, в союзну державу, в Союз РСР добровільно, зі своєї доброї волі приєдналася до договору про утворення Союзу РСР, своїм власним добровільним виявом волі погодилась зі змістом Союзної Конституції, з усіма нормами, що їх у собі містить ця Конституція. Иншими словами, Союзна Республіка, увійшовши в Союзне об'єднання, в склад Союзної держави, звязала сама себе, обмежила свою суверенну владу правом, яке виходить від неї самої, якого їй не накинуто зі сторони якоюсь силою або чужою волею. Тому, ні фактом приналежности до Союзу РСР, ні фактом дальшого перебування в його складі, ні фактом вільного підлягання нормам Союзної Конституції, ухваленої Союзними Республіками всіма разом і кожною з них зокрема своїм непримушеним виявом волі, ні одна із Союзних Республік свого суверенітету не втратила, але залишилася і залишається суверенною державою, дарма що зреклася на користь спеціяльно утворених органів Союзу РСР здійснення деяких своїх функцій. Иншими словами, маємо тут те саме самоупідлеглення державної влади і її органі в законові, виданому від неї самої, що з ним ми зустрічалися, визначуючи поняття правної держави, цеб-то такої держави, де державна влада в цілому і кожний її орган, від найнижчого до найвищого, підлягає законові, від даної держави, від її державної влади.

Справді бо, для сучасної держави істотну вагу має те, щоб був якийсь правопорядок, бо цим самим усувається можливість абсолютної необмеженості державної влади. Єллінек: „Кожне право стає правом лише через те, що зобов'язує не тільки підданих, але й державну владу". Єрінг: „Право в цьому повному значінні слова є таким чином двохбічне—обов'язкова сила закону, самоупідлеглення державної влади законові, який виходить від неї самої". Видаючи закон, держава юридично звязує нормами цього закону не лише індивідів, але й свою власну діяльність. Проте, ніхто не стане потверджувати, що, видаючи закон, держава втрачає свій суверенітет через те, що цим законом вона обмежує свою волю. Тому й затверджуючи Союзну Конституцію, чи на власному З'їзді Рад, чи на З'їзді Рад усього Союзу, де вона

має своїх делегатів, Союзна Республіка аж ніяк не тратить свого суверенітету.

Наука прийшла до висновку, що для сучасної держави суверенність є істотна у двох напрямках: з боку негативного й з боку позитивного. „З негативного боку суверенітет означає неможливість бути юридично обмеженим усупереч власній волі будь-якою иншою владою, державного чи недержавного характеру. Фактичні обмеження суверенної державної влади, що правда є можливі, але на ступінь обмежень правних вони можуть піднятися лише по силі її власної волі. А з позитивного боку, суверенітет є у виключній здатності державної влади давати її владущій волі всебічний обов'язковий зміст, в усіх напрямках визначувати власний її правопорядок. Суверенна влада є безмежна лише в тому розумінні, що ніяка инша влада юридично не може перешкодити їй змінити свій власний правопорядок". (Г. Єллінек: „Общее учение о государстве" второе издание, стр. 352): „Суверенітет, таким чином, не є тотожній із всемогутністю держави. Він являє собою правну владу, яка через те є звязана правом". (Там само).

Союзні Республіки як до вступу свого в союзну державу, так і будучи вже в її складі, свого суверенітету не втратили, бо, з одного боку, з негативного, нема на світі такої влади, яка мала б право юридичне, цеб-то правним актом, до того ж актом однобічним, обмежити владу Союзних Республік, а з другого, позитивного боку, Союзні Республіки, навіть коли вони є в складі Союзної держави, сами через своє законодавство визначують свій власний правопорядок, підпорядковуючи його тільки загальним цілям класової боротьби пролетаріяту за визволення всього людства, щось так, як кожен індивід, увійшовши в якийсь колектив (спілку, артіль, товариство то-що), упідлеглює свою діяльність інтересам цього колективу, його цілям і завданням, але від цього зовсім не перетворюється із вільної людини в підневільного раба.

Врешті, Союзні Республіки створили Союз РСР і наділили його правами й уповноваженнями, а не навпаки, не Союз РСР створив РСФРР, Україну, Білорусь, Грузію і т. д. Союзні Республіки мають свої власні права, що ними вони володіють не з волі або ласки Союзу РСР, не з рук Союзу РСР вони ці свої права отримали, а навпаки, Союзні Республіки й перед утворенням Союзу РСР і після його утворення існували й далі існують, як самостійні носії своїх найвищих прав, прав держави, з якими вони виникли із революції, які вони и надалі здійснюють, входячи в склад Союзу РСР.

І справді, хто дає державний лад Союзним Республікам? Хто затверджує їхні конституції, як не вони самі? Ми бачили, що конституції автономних Радянських Республік ухвалюють ці республіки, але затверджують їх Республіки Союзні; тому ніхто навіть не порушує питання про суверенітет Автономних Республік; а ще ж самий факт — правний факт, зафіксований, як правна норма, що конституцію автономної республіки затверджують найвищі органи тієї Союзної Республіки, до якої належить дана автономна республіка,— становить досить поважний аргумент за те, що автономна республіка характеру держави не має, що автономна республіка не є держава. Але Союзні Республіки навіть тоді, як увійшли в Союз РСР,— до того ж увійшли добровільно,— не перестали бути державами і не втратили свого суверенітету, бо вони й надалі можуть самі і цілком самостійно існувати, і діяти, і управлятися за своїми власними конституціями, що ґрунтуються виключно на їхній власній волі і нічийого, крім своїх власних державних органів, затвердження не потрібують.

Не забуваймо, що Єллінек, вивчаючи юридичну природу союзних держав, після утворення Німецької Імперії 1871 року, як союзного об'єднання німецьких союзних держав, прийшов до висновку: „Буття державної влади виявляється передусім в існуванні самостійних органів, що виконують її функції... Якщо суспільство дістає свою будову від якоїсь иншої влади, так, що ця будова залежить не від власної волі суспільства, а від законодавства цього стороннього суспільства, то воно не є держава, а лише член держави. Тому німецькі союзні держави треба визнати за державу, бо вони можуть організуватися за своїми власними, опертими на їхній волі, конституціями, які становлять їхні закони, а не закони імперії. Так само конституції швайцарських кантонів, окремих штатів американського союзу є конституції держав, бо за підставу їм править виключно іхнє власне законодавство, а не воля унії, яка стоїть понад ними.

Союзне законодавство може в певному напрямку передрішати будову окремих держав (приміром, заборонити иншу форму правління, крім республіканської, як це маємо в Швайцарії та Сполучених Штатах); але ця будова залишається виключно законом окремої держави. Навіть тоді, коли якесь суспільство дійшло своєї будови за допомогою инших держав, воно становить державу, якщо цю конституцію на майбутнє належить розглядати виключно, як первинний вольовий акт суспільства

так, що змінити її може воно само без усякого уповноваження. (Єллінек, там само, стор. 359).

Союзні радянські республіки, увійшовши в утворений від них самих Союз РСР та вступивши до створеного вже Союзу РСР, залишаються державами, які управляються своїми власними конституціями; вони можуть ці конституції змінити, не потрібуючи на це нічийого, крім своїх таки найвищих органів, затвердження.

117. З'їзд Рад Союзу РСР. Найвищий орган державної влади СРСР є З'їзд Рад, а в періоди між з'їздами — ЦВК Союзу РСР. З'їзд Рад Союзу утворюється з делегатів, обраних від міст (від міських Рад і Рад міських селищ) із розрахунку один депутат на 25.000 виборців, і від губерень або округ (від губерських або окружних з'їздів) по одному депутатові на 125.000 мешканців.

Треба тут відзначити ухвалений Конституцією Союзу РСР принцип представництва на З'їзд Рад Союзу: не від окремих Республік, що входять у Союз, цеб-то не від їхніх загально-республіканських з'їздів, але від губерень. Коли опрацьовувано конституцію, були голоси за встановлення представництва від З'їздів Рад Союзних Республік; за такого способу представництва делегати на Всесоюзний З'їзд були би представниками кожен від своєї республіки, але не делегатами Всесоюзного З'їзду, а це внесло би поділ єдиної союзної держави на її складовини й було б перекручено саму ідею єдиної Союзної держави, бо вийшла б тут „фракційність по республіках". Тому власне виходячи з цього твердження, що Союз РСР є не „союз держав", але „союзна держава", було ухвалено представництво не від окремих республік у особі їхніх з'їздів рад, але від губерень єдиної союзної держави і від її міст. Через окреме представництво від міст досягається тієї самої мети—певної переваги міського пролетаріяту, яку встановлено, опрацьовуючи будову окружних і губерських з'їздів рад.

На IV Всесоюзному З'їзді Рад — травень 1927 року — ухвалено постанову, що на Всесоюзний З'їзд Рад посилається делегатів і від окружних з'їздів рад. Це має свою причину в тому, що окремі частини Союзних Республік і навіть цілі Союзні Республіки перейшли на трьохступневу систему управління й скасували губерні, замінивши їх округами.

Тов. А. С. Єнукідзе: „Як відомо за Основним Законом, вибори на З'їзд Рад СРСР провадиться у нас від губерських з'їздів рад. І після того, як окремі області нашого Союзу, окремі

частини Союзних Республік, а навіть цілі Союзні Республіки перевели районування, перейшли на иншу трьохступневу систему управління в середині республік, в губерні було замінено округами, було створено крайові органи влади, постала потреба точніше викласти й відповідні артикули конституції, де йде мова про порядок виборів на з'їзди рад, сказати, від кого обирається делегатів на з'їзд рад. Коли ми вже маємо цілі республіки, цілі окремі області в середині республік, приміром в РСФРР, де вже нема губерського поділу, а є поділ на округи, то очевидячки постає питання на З'їзді Рад: чи обласний чи крайовий з'їзд рад районованих місцевостей посилає делегатів на Всесоюзні з'їзди рад. Ми гадаємо, що в районованих областях і республіках представництва на з'їздах рад треба зберегти за одиницями, що їх ми прирівняли до губерень, цеб-то за окружними з'їздами рад. Тому до відповідних артикулів — 9 і 10 Конституції Союзу РСР ми вносимо додатки: після слів „губерських" ми всюди додаємо слово: „або окружних". Таким чином, районований край, як от Північно-Кавказький, посилає делегатів на З'їзд Рад Союзу РСР не від крайового з'їзду рад, але від окружних з'їздів рад і тим самим зберігається звязок верховного органу Союзу РСР з нижчими з'їздами рад. Це цілком відповідає духові і суті нашої конституції, і цю поправку треба внести в 9 і 10 артикулі. Те саме стосується і до республік районованих—Союзних Республік або Автономних Республік. У нас иноді порушувано питання: чи посилають Союзні Республіки своїх делегатів на з'їзди рад від республіканських з'їздів, чи окружних з'їздів рад,—приміром, Україна. І ми давали такі пояснення, виходячи із 10 арт. нашої Конституції, що ця районована республіка, союзна або автономна, посилає своїх делегатів на З'їзд Рад Союзу від окружних з'їздів рад. Але такі республіки, де нема ні губерського, ні окружного поділу, посилають своїх представників уже від республіканського з'їзду рад" (доповідь па IV Всесоюзному З'їзді Рад: „Известия ЦИК и ВЦИК" 4 травня 1927 року, № 99).

118. Центральний Виконавчий Комітет Союзу РСР обирається на З'їзді Рад Союзу. Особливість ЦВК Союзу є в тому, що він складається з двох „палат": із Союзної Ради і Ради Національностей.

Ми ставимо тут слово „палати" в лапках на те, щоб не плутати частин, з яких складається ЦВК Союзу, з палатами західньоевропейських країн з їхнім буржуазним ладом. На заході є дві палати парламенту: нижня та верхня. Нижню, звичайно будується за принципом представництва від населення на основі вибор-

ности, а навіть на загальному й рівному виборчому праві. А верхня палата складається або з осіб, що мають право бути її членами по праву народження (палата лордів в Англії), або поруч прирождених її членів — з королівського призначення (Еспанія, Італія), або ще й з виборів від великої буржуазії (вищий порівняно з виборами до нижньої палати ценз), від владної церкви, університетів то-що. (Франція на початку XIX століття). Верхня палата має за своє завдання „гамувати демократичний запал" нижньої палати, що її члени, як представники широких мас населення, можуть мати тенденцію скоротити права і привілеї великої буржуазії та короля — природного, захисника „вільностей дворянства".

Радянський лад, ґрунтуючись на цілком инших принципах та існуючи в абсолютно инших соціяльних умовах, зовсім не потрібує двохпалатної системи буржуазного Заходу.

В Англії система двох палат з'явилася історично, як результат того, що первісно до складу англійського парламенту поруч із світськими й духовними лордами, які брали в ньому участь по силі іменних запрошень королівськими указами, вже в XIII столітті входять виборні від графств і міст. Спершу всі особи, належні до складу парламенту, засідали вкупі, утворюючи одну загальну королівську раду. Поділ цієї ради на дві палати — верхню і нижню—виник у XIV столітті. Він стався як наслідок, з одного боку, різноманітности самого складу парламенту (світські й духовні лорди — поміщики та обранці від населення графств і міст), а з другого, як наслідок того, що особи, запрошені до парламенту іменними королівськими указами, набули спадкового права на участь у парламенті, в чому, звичайно, виявилося закріплення за лордами — землевласниками їхнього привілейованого класового становища в системі державної влади. Так з'явився поділ англійського парламенту на дві палати: нижню, яка складається з представників від населення, обранців від графств і міст, організацію до певної міри демократичну,— і верхню, що складається з великих землевласників, які вступають як члени, що по силі іменних королівських указів, що й на підставі спадковости свого права, права народження від лорда, цеб-то організацію аристократичну, а з класового погляду організацію з представників владущої класи, яка панує економічно через те, що зосередила в своїх руках великі земельні участки, а політично через те, що без згоди верхньої палати ні одної постанови нижньої палати, ні одного закону, ухваленого від демократичного складу нижньої палати, не можна прийняти

за постанову всього парламенту, ані перевести в життя. Відціля і з цієї прерогативи верхньої палати відмовляти в затвердженні постанов палати нижньої, виникла власне сучасна теорія, що верхня палата править для нижньої палати за елемент, який стримує, помірковує. А що за системи парламентаризму міністерство (уряд) складається з більшости нижньої палати, то верхня палата є дуже чутке і реальне гальмо в справі переведення в життя законопроєктів, що їх загадала б перевести в життя більшість нижньої палати; хоч які ліберальні й демократичні не були б настрої у представників більшости нижньої палати, що засідають на міністерських лавах, їхні проєкти відкине верхня палата, якщо вони суперечать класовим інтересам членів верхньої палати, цеб-то великих землевласників.

На континенті Европи двохпалатна система була інститутом скоріш раціоналістичного, цеб-то кабінетного походження, як і взагалі всі конституції континентальної Европи. На її створення могутній мала вплив політична теорія Монтеск'є, яка цілком відповідала класовим інтересам буржуазії та її ідеології. На думку Монтеск'є, найкраща можлива на світі форма правління—це форма поміркована, цеб-то така, де однакове мають представництво три елементи державної влади — монархічний, аристократичний і народній. За ідеал вважав він „помірну монархію", де монарх-король має владу виконавчу, а влада законодавча має належати до парламенту, який складається з двох палат: одна повинна бути народня, цеб-то складатися із представників, обраних від народу, а друга — повинна бути аристократична, репрезентувати „стан вельмож, який відрізняється від народу шляхетним своїм походженням, почестями, багатством". До того ж, за вченням Монтеск'є, цей стан „спадкових вельмож" на те, щоб інтереси його не стали жертвою демократичним інтересам народньої маси, повинен утворити свою палату, яка діє окремо від палати, де репрезентовано інтереси народу, і має право припиняти постанови народньої палати. Ця двопалатна система, на думку Монтеск'є, наче-б то досягає рівноваги влади. Але для нас ясно, що цією будовою законодавчого органу забезпечується класове привілейоване становище великої буржуазії — власниці землі і засобів виробництва, яка, виділившись в окрему палату, „помірковує" народню палату, цеб-то за допомогою державної влади ставить опір змаганням народніх мас обмежити привілеї владущої класи,—аристократії і плутократії.

Цього погляду, що верхня палата повинна мати характер, який забезпечував би інтереси владущих клас, цеб-то буржуазії — по суті не заперечують і західньо-европейські ідеологи буржуазної науки. Завбачаючи в верхніх палатах ту основу, яка стримує (поміркovує й регулює владу за Монтеск'є),—завбачаючи в них „греблю проти законодавчих захоплень“ або „законодавчої нездержаности“ нижніх палат, буржуазні ідеологи вперто пропонують настановити для виборів до верхньої палати вищий маєтковий або податковий ценз, як засіб, що забезпечує консерватизм верхньої палати, безпосередньо й категорично заявляючи, що верхня палата має за своє призначення ґарантувати владущі класи проти „ексцесів демократії“.

А що радянський лад і його конституція наділяють правами участи в державній владі виключно трудящих, а буржуазію цілком од цієї участи усувають, то про встановлення в радянському ладі двохпалатної системи на західньо-европейський зразок не може бути й мови. Дві „палати“, як і дві частини Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР, що їх встановлюється Конституцією СРСР, мають цілком інші передумови та інші цілі.

Союз РСР створюється на засадах рівности й добровільности робітників і селян окремих республік. Це перша в історії людства спроба пролетаріяту врегулювати міжнародні взаємини незалежних країн на основі справжньої їхньої рівности. Це перший крок до створення прийдешньої всесвітньої Радянської Республіки Праці, що має охопити всіх трудящих, незалежно від їхньої національности. Союз Республік є нова форма співжиття народів, нова форма їхнього співробітництва в єдиній союзній державі. У цій новій в історії людства формі державнаго об'єднання треба збутися в процесі спільної роботи народів старих пережитків: національної нерівности. Союз Республік повинен становити єдину союзну державу, основану на повній і безумовній рівності всіх національностей, що належать до складу союзного об'єднання. Тому, насамперед, найвищі органи Союзу треба збудувати так, щоб вони цілком відбивали не лише спільні потреби всіх національностей Союзу, але й спеціяльні потреби кожної окремої національности. Відціля виходить, що поруч центральних органів Союзу, які є представниками трудящих мас усього Союзу, незалежно від національностей, належить створити спеціяльний орган представництва національностей на засадах їхньої рівности. Така будова центральних органів Союзу дасть повну змогу чуйно прислухатися до потреб

народів, своєчасно дати потрібну їм підмогу, створити обстанову повної взаємної довіри і так цілком безболісно зліквідувати всілякі націоналістичні пережитки й нерівність національностей, що їх нам залишила в спадщину передреволюційна епоха.

Виходячи із цих передумов, стверджених на XII З'їзді РКП в резолюції з приводу національного питання, Конституція СРСР встановлює дві частини Центрального Виконавчого Комітету Союзу, цього найвищого органу Союзу. Ці дві частини, цілком між собою рівноправні, є: Союзна Рада і Рада Національностей. Союзна Рада репрезентує Союзні Республіки; Рада Національностей є представник національностей, що належать до Союзу.

Союзну Раду обирає З'їзд Рад Союзу РСР із представників союзних республік пропорційно до населення кожної з них, у кількості, що її визначують З'їзди Рад Союзу РСР.

Раду Національностей утворюється із представників не лише союзних, але й автономних Радянських Соціялістичних Республік по п'ять представників від кожної і, крім цього, з представників автономних областей, по одному від кожної.

Склад Ради Національностей в цілому затверджується на З'їзді Рад Союзу РСР.

Утворення Ради Національностей у складі ЦВК Союзу РСР є безпосередній наслідок радянської національної політики. Радянська влада, проголосивши право націй на самовизначення, цеб-то право кожної нації самостійно регулювати всі сторони свого економічного, культурного й політичного життя, поставила перед собою завдання здійснити цей принцип на ділі. Одмітну рису політики Радянської влади становить фактичне здійснення тих принципів, що їх вона проголосила. На відміну від буржуазії, яка понад усе ставить рівність формальну, рівноправність юридичну—пролетаріят дає перевагу рівності фактичній, рівноправності економічній, щоб ні одної національності не пригноблювала инша національність через її економічну відсталість. Тому Радянська влада закликає всі нації до дружнього співробітництва в справі будови соціялізму. Організаційно виявляється це, між иншим, в утворенні Ради Національностей на основі притягнення до її складу представників від усіх національностей, організованих в союзні й автономні республіки та автономні області. До того ж Рада Національностей, власне як представництво організованих національностей, є цілком рівноправна Союзній Раді, утвореній не за принципом представництва національностей, але пропорційно до загальної кількости населення Союзних Республік.

При нагоді треба відзначити з промови тов. Сапронова на засіданні II Сесії ЦВК 29 червня 1923 року (див. „Известия ВЦИК'а" з 30 червня 1923 р., № 144), що з уваги на те, що руської республіки немає, а є РСФРР та що руська частина повинна мати своїх представників у Раді Національностей, так чи инакше—в Конституції цього не зафіксовано, але протокольно (в протоколах комісії в справі опрацювання Конституції СРСР) було вирішено,—руські делегати збираються та обирають своїх п'ять представників до Ради Національностей.

Підстава до того, що Раду Національностей в цілому з а т в е р д ж у є З'їзд Рад Союзу РСР, є ось у чому: коли Союзну Раду (представництзо від Союзних Республік) обирає З'їзд Рад СРСР, а Рада Національностей (представництво національностей) є рівноправна Союзній Раді частина ЦВК'у відповідального цілком перед Всесоюзним З'їздом Рад,—то логіка вимагає, щоб Рада Національностей складалася так само, як і Союзна Рада, з осіб, що мають довіру З'їзду Рад СРСР і діють з його уповноваження, а на це треба, щоб Раду Національностей в цілому затверджував З'їзд Рад СРСР.

Внутрішні взаємини Союзної Ради і Ради Національностей виявляються в їхній повній р і в н о п р а в н о с т і. Тому обидві Ради на своєму об'єднаному засіданні обирають Президію ЦВК Союзу і Раднаркому Союзу і, само собою розуміється, мають право на своїх спільних засіданнях обмірковувати й инші справи за спеціяльними своїми постановами.

Як цілком між собою рівноправні, обидві Ради — Союзна Рада і Рада Національностей — розглядають усі декрети, кодекси й постанови, які надходять до них від Президії ЦВК і Раднаркому Союзу або від окремих Наркоматів Союзу, так само й від ЦВК'ів Союзних Республік, а заразом і ті, що виникають з ініціятиви Союзної Ради або Ради Національностей. Всі декрети й постанови, що находять на розгляд обох Рад набувають сили закону з тією лише умовою, що їх ухвалила і Союзна Рада і Рада Національностей. Коли ж якогось проєкту декрету або постанови не ухвалила одна із тих Рад, то він не може набути сили закону. Конституція передбачає можливість розходжень і встановлює, що розходження між згаданими Радами передається до п о г о д ж у в а л ь н о ї к о м і с і ї, яку утворюється на п а р и т е т н и х засадах, цеб-то з однаковим числом представників від кожної Ради. Якщо в цій комісії, а далі й у спільному засіданні обох Рад не буде досягнено згоди, то за вимогою одної з цих рад суперечні питання можна внести на черговий або

надзвичайний З'їзд Рад Союзу. Законопроєкти, ухвалені від обох Рад, оголошується до загального відома від імени ЦВК Союзу РСР. Декрети й постанови ЦВК, його Президії і РНК Союзу друкується мовами, загальновживаними в Союзних Республіках: руською, українською, білоруською, грузинською, вірменською, тюркотатарською.

ЦВК Союзу РСР має всі права законодавства й управління. Він видає кодекси, декрети, постанови й розпорядження. Він об'єднує всю роботу з обсягу законодавства й управління Союзу РСР. Він визначує обсяг діяльности Президії ЦВК і Раднаркому Союзу РСР.

Обов'язково подається на розгляд і затвердження ЦВК Союзу всі декрети й постанови, якими визначується загальні норми політичного й економічного життя Союзу.

ЦВК Союзу є верховний орган Союзу; тому всі його декрети, постанови и розпорядження є обов'язкові до безпосереднього виконання на всій території Союзу. Він має й право припиняти та касувати декрети, постанови та розпорядження Президії ЦВК Союзу, а також З'їздів Рад і ЦВК'ів Союзних Республік та инших органів влади на всій території Союзу.

Свої роботи ЦВК Союзу провадить на своїх Сесіях, які бувають або чергові—тричі на рік, або надзвичайні, що їх скликається за постановою Президії Союзної Ради або Президії Ради Національностей, або з вимоги ЦВК одної із Союзних Республік.

119. Положення про ЦВК СРСР. 12 листопада 1923 року. на III сесії ЦВК СРСР ухвалено Положення про Союзний ЦВК, яке вносить ряд додатків до Конституції 6 липня 1923 року

1. Термін уповноважень. В Конституції 6 липня 1923 р. цілком не зачеплено було питання про термін уповноважень кожного складу ЦВК. Само собою могло виникнути питання про те, чи й надалі виконує ЦВК свої законодавчі та адміністративні функції в періоди засідань З'їзду Рад чи може виконування згаданих функцій переходить безпосередньо до найвищого органу Союзу — Всесоюзного З'їзду Рад? Положення про Союзний ЦВК усуває всілякі сумніви: уповноваження кожного складу Союзного ЦВК починається з моменту обрання на з'їзді Союзної Ради й затвердження Ради Національностей та закінчуються з того моменту, як утворено ЦВК нового складу. Отже, відціля ясно, що і в періоди засідань З'їзду Рад Союзний ЦВК і його члени зберігають свої права.

2. Порядок роботи. Положення про Союзний ЦВК встановлює, що Союзна Рада і Рада Національностей мають право засідати

лише підчас Сесії Союзного ЦВК, отже, не засідають у межичассі між його сесіями, коли вся повнота влади належить до Президії Союзного ЦВК (арт. 29 Конституції). Робота ЦВК за періоду Сесій відбувається двояким способом: а) в засіданнях кожної палати окремо від иншої, як це буває звичайним порядком, і в) в спільних засіданнях обох палат.

3. Право ініціятиви. Далі Положення встановлює, кому саме надається право ініціятиви, цеб-то право порушувати питання в тій чи иншій Раді. Це право по суті є ширше за право законодавчої ініціятиви, бо обіймає собою і право інтерпеляції, цеб-то право запиту відповідному наркомові зокрема або всьому Урядові в цілому, чим Конституція Радянська істотно відрізняється від західніх конституцій, так само порушувати питання з обсягу державного управління й народнього господарства.

Право ініціятиви надається таким органам: Союзній Раді і її Президії, Раді Національностей і її Президії, Президії ЦВК, Раднаркомові СРСР, окремим Наркоматам СРСР.

Крім цього, згадане право мають ЦВК'и автономних республік і обласні Виконкоми автономних областей, яким надано право ставити питання, але тільки перед Радою Національностей. Таким чином згадані автономні організації мають начеб-то трохи звужене право ініціятиви; проте, такий висновок був би помилковий. Ключ до з'ясування цього явища є ось у чому: автономні республіки й автономні області, увіходячи в склад РСФРР і ЗСФРР (Закавказької Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки), мають можливість на загальних засадах ставити запитання перед відповідними органами РСФРР або ЗСФРР по належності, які своєю чергою в порядку наданої їм ініціятиви порушують питання перед Союзною Радою, що правда, від свого імени, але як природні представники автономних республік і автономних областей, що належать до їхнього складу. Таким чином, потреба надати автономним республікам і автономним областям окреме право ініціятиви в справі порушування тих чи инших питань у Союзній Раді, сама собою відпадає. Та проте законодавець вважав за доцільне забезпечити національні інтереси автономних республік і автономних областей і визнав за ними право ініціятиви в Раді Національности, забезпечивши таким чином оборону їхніх національних інтересів.

4. Порядок проходження законопроєктів. Усі справи, які виникли в порядку ініціятиви самих Рад, Союзної і Національностей, раніш, ніж поставити їх перед ними на обмір-

кування й голосування, передається на висновок до Президії ЦВК Союзу і лише з її висновком надсилається до обох Рад, щоб надати законопроєктові законодавчої сили (арт. 31 Положення про Союзний ЦВК). Треба вважати, що законопроєкти, які надходять від ЦВК'ів або Раднаркомів Союзних Республік, не потребують спеціяльного висновку Президії ЦВК Союзу, бо вони надходять уже в готовому і пророблєному вигляді, погодженому з загальною системою законодавства.

Постанови ЦВК Союзу, його Президії, РНК Союзу, і РПО набувають чинности, цеб-то стають обов'язкові для всіх місць і осіб не з того дня, як їх ухвалено, але з того, як одержано число „Збірника Законів і Розпоряджень Робітнично-Селянського Уряду Союзу РСР" або „Известий ЦИК Союза ССР" або „Экономической Жизни" (залежно від того, що раніш отримано), де дану постанову оголосив: а) в столичних містах—ЦВК даної Союзної Республіки, б) в губерських містах і повітах губерських міст — Губвиконком, в) по инших містах і повітах — Повітвиконком.

Але постанови, що в них вказано спеціяльний термін надання їм чинности, набувають сили всюди з того вказаного в них терміну.

Постанови, де вказано, що їм надається чинности телеграфом або по радіо, набувають чинности з того моменту, коли одержано телеграму або радіо-телеграму на місці. (Постанова ЦВК Союзу з 6 лютого 1925 року „Про час надання чинности законам і розпорядженням Уряду Союзу РСР": „Известия" з 11 лютого 1925 р. № 34).

5. Кворум для засідань Рад. Розгляд і затвердження законопроєктів провадять обидві палати Союзного ЦВК, ще й обов'язково треба, щоб на засіданні кожної Ради був відповідний кворум у розмірі не меншому, як одна третина її членів (арт. 14 і 26 Положення про Союзний ЦВК.). Питання в кожній Раді ухвалюється через відкрите голосування простою більшістю голосів.

6. Погоджувальні Комісії. Як відомо, законопроєкт набуває сили закону лише з умовою, що обидві палати розв'язали питання позитивно (арт. 22 Конституції). В разі розходження між Союзною Радою і Радою Національностей суперечні питання передається до Погоджувальної Комісії (арт. 23 Конституції). Положення з 12 листопада 1923 року точно регламентує будову Угодових Комісій. Їх формується на паритетних засадах, цеб-то із рівного числа представників від кожної палати. Голову комісії призначує Президія ЦВК, до того ж, якщо призначено його не

з числа членів Комісії, то він має в цій комісії лише право дорадчого голосу. Погодження в комісії вважається за досягнене, якщо за пропозицію була більшість голосів у представництві кожної Ради зокрема. Цим підкреслюється, що голосування проводиться окремо в кожному представництві палат і таким чином переводиться дійсну рівність обох Рад. Коли досягнено в Комісії згоди в суперечній справі, то її постанови передається на затвердження кожної Ради окремо. Таким чином, законопроєкт набуває законодавчої сили не з моменту досягнення згоди в Комісії, але з моменту затвердження згаданої згоди в обох Радах. Відціля треба зробити такий висновок, що кожний законопроєкт, не зважаючи на розхождення між Радами, ухвалює сам законодавчий орган — ЦВК Союзу в цілому і кожна його палата зокрема, а не Комісія, яка хоч і виконує функцію регулювання суперечних питань, є проте лише комісія в складі законодавчого органу.

7. Спільні засідання Рад. Якщо в Угодовій комісії більшість представників кожної палати не прийде до згоди між собою, то питання переноситься на розгляд спільного Засідання Союзної Ради і Ради Національностей (арт. 24 Конституції). І в цьому випадкові так само, як при виборах Президії ЦВК СРСР і Союзного Раднаркому голусування відбувається хоч і на спільному засіданні, але окремо, цеб-то кожна палата голосує самостійно, дарма що обидві палати засідають спільно (порівн. вище § 114). Для кворуму спільного засідання Союзної Ради і Ради Національностей потрібна наявність кворумів кожної Ради, цеб-то присутність не менше як одної третини членів Союзної Ради і не менше як одної третини членів Ради Національностей (арт. 41 Положення). В разі розходження між постановою більшостей Союзної Ради і постановою більшости Ради Національностей суперечне питання з вимоги одної з Рад передається на розвязання черговому або надзвичайному З'їздові Рад.

8. Права членів ЦВК Союзу. Положення з 12 листопада 1923 року регламентує права Членів Союзного ЦВК. Найважливіші права, крім відомого вже нам права ініціятиви, що їх мають Члени ЦВК, є: а) право судового імунітету: Членів ЦВК не можна арештувати, трусити, віддати під суд або покарати адміністративним порядком без постанови на це Президії Союзного ЦВК. В останніх двох випадках: віддання під суд і накладення адміністративної кари—треба мати постанову або Союзного ЦВК або його Президії; б) право участи в засіданнях Центральних органів Союзу (Президія ЦВК, Раднарком

і Наркомати Союзу) та місцевих органів влади з дорадчим голосом; в) право вільно заходити в усі радянські установи на території Союзу та одержувати в них потрібні довідки, за винятком довідок секретного характеру, що їх дістати можна лише з окремого уповноваження Президії ЦВК Союзу.

9. Комісії ЦВК Союзу. В останньому розділі „Положення про ЦВК Союзу" передбачено, що ЦВК Союзу може утворювати спеціяльні комісії для розгляду питань з обсягу законодавства, так само й з обсягу управління. Ці комісії можна організувати або з ініціятиви ЦВК Союзу або з ініціятиви його Президії. Членами цих комісій можуть бути тільки Члени ЦВК Союзу.

120. Затвердження Конституції СРСР на II Загально-Союзному З'їзді Рад. Ще на I Союзному З'їзді в Москві 30 грудня 1922 року було ухвалено резолюцію про опрацювання і внесення Конституції на затвердження II З'їзду Рад Союзу РСР. На цій підставі 2 Сесія ЦВК СРСР на своєму засіданні з 6 липня 1923 року, ухвалюючи постанову про затвердження Конституції і негайне надання їй чинности, рівночасно постановила подати текст основного закону (Конституції), ухваленого Сесією, на остаточне затвердження II Союзного З'їзду.

На II З'їзді Рад Союзу РСР у засіданні 31 січня 1924 року після того, як було вислухано доповідь тов. Єнукідзе, присвячену історії складання Конституції, ухвалено постанову про затвердження Конституції Союзу Радянських Соціялістичних Республік („Известия ЦИК СРСР и ВЦИК" з 1/II — 1924 р. № 26). Текст затвердженої Конституції точнісінько відтворює собою текст Конституції, ухваленої 6 липня 1923 року на 2 Сесії ЦВК, з такими двома змінами:

1. У примітці до арт. 15 Конституції поруч Південної Осетії додано: Автономна область Нагірній Карабах і Автономна Республіка Нахічеваньска, які посилають до Ради Національности по одному представнику. (Тепер цю поправку усунено, бо постановою з Всесоюзного З'їзду Рад з 20 травня 1925 р. (Збірн. Законів СРСР 1925 року, № 35, арт. 245) всі автономні області, як ті, що належать до складу РСФРР, так і ті, що належать до инших союзних республік, посилають до Ради Національностей по одному представникові; через те окремо про це згадувати в цій примітці — річ зайва).

2. Внесено доповнення до арт. 26 Конституції, яким установлюється спільні засідання обох „палат" ЦВК Союзу — Союзної Ради і Ради Національностей — та принцип окремого

голосування обох згаданих палат Союзного ЦВК підчас виборів на спільному їхньому засіданні Президії ЦВК СРСР і Раднаркому СРСР (Збірник Узаконень РСФРР з 15 квітня 1924 року № 29—30, арт. 274).

Проте, треба мати на увазі, що на спільному засіданн обох палат обирається не всю Президію ЦВК в складі 27 членів, а лише одну третину її, цеб-то 9 осіб: згідно з текстом Конституції до складу Президії ЦВК Союзу, крім згаданих 9 осіб, входять Президії Союзної Рэди і Ради Національностей; цих останніх обирається не на спільному засіданні з застосуванням принципу окремого голосування, але від кожної Ради окремо (арт. 25 Конституції). Кожна Рада окремо від иншої обмірковує бажані кандидатури, обираючи свою Президію, а потім ставить кандидатури на голосування.

Цілком инакше стоїть справа, коли обирається 9 членів до Президії ЦВК, або, коли обирається Раднарком Союзу. У згаданих випадках обидві палати ЦВК Союзу, цеб-то і Союзна Рада і Рада Національностей збираються на об'єднане (спільне) засідання й гуртом обмірковують питання про кандидатів до Президії Союзного ЦВК і Союзного Раднаркому. Коли обирається кандидатів до Президії Союзного ЦВК, обговорюється, як ми вже згадували вище, лише 9 кандидатур. Опісля кожна палата голосує на тому ж таки об'єднаному засіданні окремо одна від одної.

Таким робом, за обраного вважається того, хто дістав більшість голосів не цілих зборів ЦВК Союзу загалом, але по кожній його палаті окремо. Такий принцип окремого голосування кожної Ради на спільному їхньому засіданні має величезне значіння. Припустимо, що на об'єднане засідання обох палат Союзного ЦВК з'явилося: членів Союзної Ради—371 особа і членів Ради Національностей—110 осіб, усіх 481 особа. Коли б голосування відбувалося не по кожній палаті окремо, то на те, щоб бути обраним, кожен кандидат мусив би дістати половину голосів усіх присутніх плюс 1, цеб-то 242 голоси. Отже, тоді міг би пройти кандидат голосами лише членів самої Союзної Ради, хоча б Рада Національностей, цеб-то всі 110 осіб, голосували одноголосно проти даного кандидата. Щоб уникнути придушення думки Ради Національностей голосами Союзної Ради, встановлено, що членом Президії Союзного ЦВК із 9 кандидатів та членом Союзного Раднаркому може бути лише той кандидат, який дістав більшість голосів, як при голосуванні Союзної Ради, так і Ради Національностей. Це дає ще одну ґарантію справ-

жньої рівноправности обох Рад між собою й створює певність, що буде взято на увагу інтереси окремих республік і областей.

Варт відзначити, що багатьох засад про союзні органи влади,—про ЦВК і наркомати, ухвалених на 3 сесії ЦВК СРСР в листопаді 1923 року, які мають без сумніву конституційне значіння, не було включено в самий текст Конституції. Це пояснюється тим, що, коли опрацьовувано й складено текст основного закону (конституції), малося на меті створити Конституцію, яка вже дає підсумки життьових реальних відносин, а не включати суто програмових вимог. Цим і відрізняється наша конституція від конституції буржуазного типу. Перша-ліпша із сучасних західньо-европейських конституцій в значній своїй частині викладає засади, що мають суто-декларативний характер; такі засади, як-от оголошення всіляких прав, не мають жодного конкретного змісту. Те, що такі артикули включається в конституцію, легко можна пояснити прагненням буржуазії, навмисне замаскувати під виглядом програмових гасел, позбавлених реального змісту й належної ґарантії що до переведення їх в життя, справжню класову природу Конституції. А безпосередній відціля наслідок є такий, що Конституції Заходу вже з моменту свого виходу в світ мають у собі мертвороджені параграфи й артикули, що їх порушується або просто нехтується вже на другий день після того, як набула чинности Конституція (Яскраву ілюстрацію до того, що ми оце сказали, дає сучасна найновіша Німецька Конституція 1919 року). Складачі нашої Конституції були цілком протилежного погляду. За основу було прийнято засади, що наша Конституція повинна цілком відбивати лише реальні відносини. Через те у нас не було підстав уникати життьової перевірки. Попередня перевірка на досвіді найкраще може виявити, чи треба вносити в текст Конституції ті або инші зміни і саме в такому розумінні висловився на 2 Союзному З'їзді в Москві на засіданні 31 січня 1924 року тов. Єнукідзе:„Ми не наважились на цьому З'їзді запропонувати Вам включити ці засади (мова йде про засади, ухвалені на 3 Сесії ЦВК) в Конституцію. Ми зачекаємо, ми випробуємо на ділі чи придатні вони для нашого Союзу і те, що буде життєздатне і справді виявлятиме інтереси всіх союзних республік, ми встигнемо ще внести в нашу Конституцію на найближчому З'їзді".

121. Президія ЦВК Союзу складається із Президій Союзної Ради і Ради Національностей, де в кожній є по 9 членів, та з 9 членів, яких обирається на спільному засіданні обох Рад:

Союзної Ради і Ради Національностей, а всього із 27 членів (арт. 26 Союзної Конституції в редакції постанови 3 Союзного З'їзду). В попередній редакції Конституції Союзу (6 липня 1923 року) була вказівка, що крім Президій обох Рад у складі по 7 осіб (тепер 9) кожна, обирається ще 7 осіб (тепер 9) на пленарних зборах ЦВК. Це положення про обрання 7 членів Президії на пленарних зборах ЦВК незабаром змінено: на 2 Загальносоюзному З'їзді Рад у Москві в засіданні з 31 січня 1924 року ухвалено було нову редакцію арт. 26 Конституції, де ясно вказано, що Президію ЦВК Союзу і Раднарком Союзу обирається не на пленарному, але на спільному засіданні обох Рад: Союзної Ради і Ради Національности.

Ми вже відзначили ріжницю між засіданнями пленарним і спільним. Ця ріжниця є в тому, що на спільному засіданні голосування в тій чи иншій справі проводиться окремо: члени Союзної Ради голосують окремо від членів Ради Національностей і на те, щоб ухвалити ту або иншу постанову або законопроєкт, потрібна більшість і в цій і в тій частині ЦВК Союзу. Що до пленарних засідань, то тут голосування відбувається спільно і справи розвязується простою більшістю голосів усіх присутніх. Оце й підкреслено в згаданому законі з 31 січня 1924 року словами: „Голосування на спільному засіданні Союзної Ради і Ради Національностей провадять окремо Союзна Рада і Рада Національностей".

В часі між сесіями ЦВК його Президія править за найвищий орган влади, законодавчий, виконавчий і розпорядний.

Крім загальних функцій з обсягу законодавства і управління, до обов'язків Президії ЦВК належить стежити за переведенням в життя Конституції Союзу, а також стежити за тим, щоб органи влади виконували всі постанови Загальносоюзного З'їзду Рад і ЦВК СРСР.

До найголовніших прав Президії ЦВК Союзу належить право припиняти й касувати постанови Раднаркому Союзу й окремих наркоматів Союзу, так само ЦВК'ів і Раднаркомів Союзних Республик. Але скасувати постанови З'їздів Рад Союзних Республік Президія ЦВК Союзу сама не має права, вона може ці постанови припинити, але тоді вона має обов'язок опісля цю свою постанову про припинення подати на розгляд і затвердження ЦВК Союзу. Цим підкреслюється принцип підзвітности Президії ЦВК всьому ЦВК'ові Союзу та забезпечується незалежне становище Союзних Республік і їхніх З'їздів Рад, як найвищих органів Союзних Республік.

Крім згаданого, до сфери безпосередньої компетенції Президії ЦВК Союзу належить розвязувати питання про взаємини між Раднаркомами Союзу і Наркоматами Союзу з одного боку і ЦВК Союзних Республік та їхніми Президіями—з другого (арт. 35 Конституції).

Ухвалене на 3 Сесії ЦВК Положення про ЦВК Союзу з 12 листопада 1923 року встановлює право опротестування перед Сесією ЦВК Союзу постанов його Президії. Це право опротестування надається що Президії Союзної Ради, що и Президії Ради Національностей, так само ЦВК'ам Союзних Республік. Але опротестування від згаданих органів постанов Президії ЦВК перед Сесією ЦВК не припиняє їхнього виконання: опротестовані постанови Президії ЦВК зберігають свою силу аж поки їх скасує ЦВК, бо тільки він має право скасувати постанову Президії ЦВК. Це цілком відповідає становищу Президії Союзного ЦВК, як найвищого органу центральної влади Союзу, як органу, що має в періоді між сесіями ЦВК Союзу всю повноту верховної влади всього Союзу, коли тимчасом Президії Ради Союзної і Ради Національностей стоять на чолі лише частки ЦВК Союзу, а ЦВК'а Союзної Республіки є орган хоч і найвищий, але тільки одної з Республік, що належать до Союзу РСР. Тому опротестування від Президій Рад Союзної або Національностей або ЦВК Союзної Республіки не може само собою припинити постанови Президії Союзного ЦВК, цеб-то позбавити цю постанову активної сили.

ЦВК Союзу, отже и його Президія має шість голів — за числом Союзних Республік; кожен голова виконує свої обов'язки по два місяці, так об'єднується діяльність кожної із шости сторін, що вступили в Союзне об'єднання.

122. Рада Народніх Комісарів Союзу РСР є виконавчий і розпорядний орган ЦВК Союзу РСР. Її утворює ЦВК Союзу в складі: голови, заступника і 10 Народніх Комісарів Союзу РСР: 1) закордонних справ, 2) військових і морських справ, 3) зовнішньої й внутрішньої торговлі, 4) шляхів сполучення, 5) пошт і телеграфів, 6) робітничо-селянської інспекції, 7) голова найвищої ради народнього господарства, 8) праці, 9) управитель центрального статистичного управління і 10) фінансів.

Таким робом, до складу Раднаркому СРСР входять Наркоми Наркоматів як загальносоюзних, як і об'єднаних.

Коли скасовано об'єднаний Наркомат Харчових Справ, число Народніх Комісарів не зменшилося, бо замість Наркомпрода (об'єднаний наркомат) утворено новий об'єднаний Наркомат

внутрішньої тороговлі — Наркомвнуторг (постанова ЦВК СРСР з 9 травня 1924 року—„Известия“ з 11 травня 1921 року № 106). А тепер Наркомат внутрішньої торговлі перетворено в Наркомат Зовнішньої і Внутрішньої торговлі й злито його з Наркомзовнішторгом.

Раднарком СРСР не є орган, який має лише виконавчу владу: він має право розглядати декрети й постанови, що їх вносять як окремі Наркомати Союзу РСР, так і ЦВК'и Союзних Республік і їхні Президії (арт. 39).— Його постанови і розпорядження можуть припиняти й касувати ЦВК Союзу та його Президія. А ЦВК'и Союзних Республік і їхні Президії мають право опротестовувати декрети и постанови Раднаркому СРСР перед Президією ЦВК Союзу, але не припиняючи їхнього виконання.

Далі, він має право видавати в межах наданих йому від ЦВК Союзу прав декрети й постанови загальносоюзного характеру, обов'язкові до виконання на всій території Союзу (арт. 38 Конституції).

В положенні про Союзний Раднарком, ухваленому на 3 Сесії ЦВК (12 листопада 1923 року), маємо докладний перелік справ, що належать безпосередньо до компетенції Раднаркому Союзу:

а) Адміністративні функції. Найголовніші справи, що належать до адміністративних функцій Раднаркому, згідно з положенням є: 1) керувати діяльністю загальносоюзних і об'єднаних наркоматів, 2) розглядати та здійснювати заходи з обсягу загального управління Союзом, 3) розвязувати розходження між Раднаркомами Союзних Республік, між Наркоматами Союзу так само й ті розхождення, що виникають між Наркоматами Союзу з одного боку та Раднаркомами Союзних Республік—з другого, 4) призначувати урядових осіб, залічених до компетенції Раднаркому Союзу.

б) Контрольні функції. До контрольних функцій Раднаркому Союзу належить: 1) розглядати звіти про діяльність загальносоюзних і об'єднаних наркоматів, 2) розглядати протести и скарги на постанови РПО, комісій при Раднаркомі та на дії Наркоматів Союзу.

Кворум, потрібний на те, щоб засідання Раднаркому Союзу були дійсні, встановлено в розмірі не меншому, як половина його членів, які мають право ухвального голосу. Під поняттям членів Раднаркому треба розуміти Голову, Заступника і 10 Народніх Комісарів, що входять у Раднарком Союзу. Таким чином засідання Раднаркому вважається за законне, коли на ньому є не менше як 7 членів Раднаркому.

Поруч членів Раднаркому Союзу, що мають право ухвального голосу, на його засіданнях можуть бути присутні з правом дорадчого голосу: 1) представники Союзних Республік, 2) Члени ЦВК СРСР, 3) Голови ДПУ (Державних Політичних Управлінь Союзних Республік), 4) Голови Раднаркомів Союзних Республік і 5) інші особи за окремою постановою Раднаркому Союзу.

Інститут представників Союзних Республік при Раднаркомі Союзу встановлено з метою „виявити політичні, економічні, культурні і побутові особливості та потреби Союзних Республік". Основні завдання постійного представника (Постпреда) є: а) здійснювати через законодавчі органи Союзу законодавчі завдання уряду своєї Республіки, б) захищати окремі потреби й побажання уряду Союзної Республіки в установах комісіях, що при Раднаркомі Союзу, б) виконувати окремі доручення та завдання уряду Союзної Республіки, коли розглядатиметься питання в Раднаркомі Союзу, так само вносити поправки і зміни в проєкти загально-союзних декретів на підставі директиви уряду Союзної Республіки.— З цією метою Постпред бере участь з дорадчим голосом у засіданнях не лише Раднаркому Союзу, але РПО, так само й комісій, що їх утворюють ці органи, подає в них проєкти постанов, дає висновки на проєкти постанов, що їх розглядають найвищі органи Союзу, та ознайомлює уряд своєї республіки про всі найважливіші законодавчі проєкти, що виникають в органах Союзу, як їх обмірковується та які заходи переводиться в цих органах Союзу. Постпреда призначає й відкликає ЦВК Союзної Республіки за пропозицією її Раднаркому (див. примітку до п. „в" арт. 2 „Положення про Раднарком Союзу РСР: Збірн. Узаконень РСФРР 1923 р. № 107, арт. 1032,— і Положення ВУЦВК і Раднаркому РСФРР про постійного представника РСФРР при РНК Союзу РСР з 11 серпня 1924 року; „Известия" з 19 серпня 1924 року, № 187).

Право ставити запитання на розгляд Раднаркому Союзу надано: 1) Союзному ЦВК'ові, 2) Президії ЦВК Союзу 3) Голові Раднаркому Союзу, його Заступникам і Членам Раднаркому Союзу, 4) Всім установам, що при Раднаркомі Союзу 5) ЦВК'ам Союзних Республік і їхнім Президіям та Раднаркомам цих Республік, 6) Особам, що беруть участь з правом дорадчого голосу на засіданнях Раднаркому.

Про всі свої постанови й ухвали Раднарком Союзу звідомляє Президію Союзного ЦВК не пізніше, як за три дні

після ухвалення їх. Постанови та розпорядження Раднаркому Союзу може припиняти й касувати ЦВК Союзу і його Президія; а ЦВК'и Союзних Республік і їхні Президії мають право опротестовувати декрети й постанови Раднаркому Союзу перед Президією ЦВК Союзу, але без права припиняти їхнє виконання. Таке саме право опротестовувати перед Президією ЦВК Союзу постанови та розпорядження Раднаркому Союзу без права припиняти їхнє виконання мають члени Раднаркому Союзу.

123. Комісії при Раднаркомі Союзу. При Союзному Раднаркомі є цілий ряд комісій. Із них на першому плані стояла Комісія Законодавчих Проєктів (декрет РНК Союзу з 11 вересня 1923 року—Збірник Узаконень РСФРР 1923 року № 99, арт. 986). Далі Адміністративно-Фінансова Комісія (декрет РНК Союзу—перший з 9 жовтня 1923 року—Зб. Узаконень РСФРР 1924 року № 9, арт. 59, другий—виданий на скасування першого з 22 квітня 1924 року „Известия ЦИК'а Союза й ВЦИК'а" з 25 квітня 1924 року № 96).

а) Комісію Законодавчих Проєктів (КЗП) настановлено при Раднаркомі Союзу РСР у складі 5 членів: Голови і 4 членів. Членів Комісії призначає особово Раднарком Союзу. Ця Комісія є постійна. Вона розробляє законопроєкти, редагує їх, систематизує чинне законодавство. Згідно з наказом про порядок робіт Комісії Законодавчих Проєктів (декрет Раднаркому з 11 вересня 1923 року: Зб. Узаконень РСФРР № 99, арт. 987) вона орудує виключно справами, що мають законодавчий характер, отже, жодна справа адміністративного характеру, що стосується до сфери управління, не належить до компетенції цієї Комісії.

б) Адміністративно-Фінансову Комісію (АФК) настановлено при Раднаркомі Союзу на правах постійної його Комісії в складі 8 осіб: Голови і 7 членів. Членів Адміністративно-Фінансової Комісії, як і членів Комісії Законодавчих Проєктів призначає особово Раднарком Союзу. До компетенції Адміністративно-Фінансової Комісії належить: по-перше, справи фінансового характеру, звязані зі складанням загальносоюзного бюджету, справи податкового законодавства, справи про позакошторисні асигнування; а по-друге, справа адміністративного характеру, як от накладання дисциплінарних кар на службових осіб, розглядання штатів по наркоматах і установах Союзу, призначування службових осіб. Постанову, ухвалену від Адміністративно-Фінансової Комісії, подається обов'язково на затвердження Голові Раднаркому або РПО й аж тоді оголошується як відповідну Постанову Раднаркому

Союзу або РПО. В разі Голова Раднаркому або РПО не згоджується з постановою Адміністративно-Фінансової Комісії, справу переноситься на розгляд Раднаркому або РПО. Проте, в новій редакції „Положення про Адміністративно-Фінансову Комісію“ з 22 квітня 1924 року, виданого на скасування „Положення“ про ту саму Комісію з 9 жовтня 1923 року, передбачено, що постанови розпорядного характеру (приміром — про вимагання відомостей або матеріялів від якогось наркомату) — не потрібують затвердження Голови Раднаркому або РПО і набувають чинности негайно з того моменту, як протокола підписав Голова і Члени Адміністративно-Фінансової Комісії.

Обидві ці Комісії тепер скасовано і функції їхні передано Підготовчій Комісії (постанова РНК Союзу РСР з 29 червня 1926 р., Зб. Законів СРСР 1926 року № 47, арт. 340). Таким чином, Підготовча Комісія при Раднаркомі Союзу завідує і розробкою законопроєктів і попереднім розглядом фінансових питань. Розглянуті в Підготовчій Комісії законопроєкти, так само як її висновки що до тих або инших фінансових заходів, подається на розгляд і розвязання Раді Народніх Комісарів.

124. РПО СРСР. Із установ, що є при Раднаркомі Союзу, треба окремо виділити РПО, яка і своїми завданнями і функціями, що їх вона виконує, займає цілком виключне становище. Раднарком Союзу декретом своїм з 21 серпня 1923 року (Зб. Узак. РСФРР 1923 року, № 95, арт. 946) оголосив „Положення про Раду Праці та Оборони СРСР“ при РНК Союзу. Згідно з цим Положенням на РПО покладено дуже важливі функції: а) розглядати й переводити в життя господарський і фінансовий план Союзу, б) підносити обороноздатність Союзу, в) керувати Наркоматами Союзу в ділянці державного господарства, г) безпосередньо керувати Економічними Нарадами Союзних Республік, Держпланом, Арбітражною Комісією при РПО (АК РПО), д) затверджувати статути трестів загальносоюзного характеру та акційних товариств, е) розвязувати питання про розподіл майна між окремими державними органами та республіками, що належать до Союзу.

Головує в РПО Голова Раднаркому Союзу.

Членів РПО призначує особово Раднарком Союзу, цим відрізняється РПО Союзу від Економічних Нарад Союзних Республік, де за членів тих Економнарад (приміром УЕР) є по своїй посаді Наркоми господарських Наркоматів (див. § 133 про УЕР), коли тимчасом усіх членів РПО особово призначує Раднарком Союзу.

При РПО є державна Планова Комісія (Держплан) і найвища Арбітражна Комісія (АКРПО).

В межах одмічених вище завдань постанови й розпорядження РПО є обов'язкові для всіх центральних і місцевих органів влади. Про постанови та розпорядження РПО належить негайно подавати до відому Раднаркомові Союзу, який має право припиняти й касувати зі своєї ініціятиви постанову РПО як своєї комісії.

125. Найвищий Суд Союзу РСР настановлюється при ЦВК Союзу з „метою запровадити революційну законність на території Союзу РСР". До його компетенції належить:

а) Об'єднувати діяльність усіх судових установ Союзних Республік у ділянці правильного переведення загальносоюзного законодавства. Цю функцію здійснюється тим, що Найвищий Суд Союзу: 1) дає Найвищим Судам Республік провідні роз'яснення в усіх справах загальносоюзного законодавства і 2) розглядає та опротестовує перед ЦВК Союзу постанови, ухвали й вироки Найвищих Судів Союзних Республік, якщо вони суперечать загальносоюзному законодавству або займають інтереси инших республік (Положення про Найвищий Суд СРСР" з 23 листопада 1923 року, арт. 2 п. „а" розділ „Б").

Таким чином, Найвищий Суд Союзу дає Найвищим Судам Республік лише роз'яснення на прийдешнє і сам не має права касувати або зміняти ухвал, вироків і постанов ні Найвищих Судів Республік, ні инших судових установ Республік. Якщо Найвищий Суд Союзу вважає, що та чи инша в конкретній справі ухвала або вирок Найвищого Суду будь-якої Республіки суперечить союзному законодавству або займає інтереси инших Республік, то він не має права сам дану ухвалу або вирок скасувати чи змінити, але може тільки опротестувати їх перед ЦВК Союзу. Цим Положенням забезпечується суверенність окремих республік і незалежність їхніх судів.

б) Наглядати за конституційністю постанов, що їх видають з одного боку ЦВК'и і Раднаркоми Союзних Республік, а з другого — Раднаркоми Союзу РСР. Це здійснюється двома способами: по-перше, дається висновки на вимогу Президії ЦВК Союзу про законність тих постанов з погляду Конституції; а по-друге — порушується справу в Президії Союзного ЦВК про припинення й скасування постанов центральних органів Союзу,— Раднаркому, РПО, Наркоматів Союзу,— коли згадані постанови не згоджуються з Конституцією.

Таким чином, за мотив до порушення від імени Найвищого Суду Союзу питання про припинення або скасування постанов центральних органів Союзу може бути незгода розпорядження згаданих вище органів Союзу з Конституцією. Треба одмітити, що нагляд за законністю постанов ЦВК Союзу і його Президія вилучено із сфери компетенції Найвищого Суду Союзу, і це цілком зрозуміло, бо ЦВК Союзу та його Президія є органи Найвищої влади Союзу і Найвищий Суд Союзу своїм становищем зовсім не є рівнозначний з ЦВК'ом Союзу і нерівноправний з Президією ЦВК Союзу (арт. 2, розд. „А" п. „в" „Положення про Найвищий Суд".

в) Наглядати за закономірністю розпоряджень і постанов об'єднаного Державного Політичного Управління Союзу (ОДПУ) Цей нагляд здійснює Прокурор Найвищого Суду Союзу (див. Положення про ОДПУ з 15 листопада 1923 року, арт. 12). Якщо є незакономірна постанова ОДПУ, Найвищий Суд подає відповідний протест Президії ЦВК Союзу, щоб було скасовано згадану незакономірну постанову.

г) Наглядати за діяльністю військових судових установ Союзу і керувати ними. На це в складі Найвищого Суду зорганізовано Військову Колегію.

д) Творити суд між Союзними Республіками, розвязувати суперечки, що виникають між ними.

е) Судити найвищих урядових осіб Союзу, обвинувачених у службових злочинах.

Усі постанови й ухвали Найвищого Суду Союзу є обов'язкові для всіх судів і установ на всій території Союзу. Постанови й ухвали Найвищого Суду можна опротестувати перед Президією ЦВК Союзу, при чому це право опротестування має виключно Прокурор Найвищого Суду Союзу Раднарком Союзу і ЦВК'и Союзних Республік. Найвищий Суд СРСР діє в складі: а) пленарного засідання, б) цивільної судової колегії, в) карної судової колегії і г) військової колегії.

Військово-транспортову колегію Найвищого Суду Союзу РСР скасовано, а розгляд справ надзвичайної ваги, особливо небезпечних для стану транспорту Союзу РСР, так само справ про службові злочини вищих службовців НКШ зосереджено в карно-судовій колегії Найвищого Суду Союзу РСР постановою про це ЦВК Союзу РСР з 3 грудня 1926 року (Зб. Законів СРСР 1927 року, № 20. арт. 221).

При Найвищому Суді СРСР є Прокурор Найвищого Суду СРСР і його Заступник, що їх призначає Президія ЦВК Союзу.

126. Народні Комісаріяти Союзу РСР діляться на дві категорії:

1. Загальносоюзні — єдині для всього Союзу РСР; це ті, що їх договором з 30 грудня 1922 року названо злитими; їх є 5: 1) закордонних справ, 2) військових і морських справ, 3) зовнішньої і внутрішньої торговлі, 4) шляхі сполучення, 5) пошт і телеграфів. Народній Комісаріят Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі в ділянці внутрішньої торговлі має права об'єднаного Наркомату. Ці наркомати мають при Союзних Республіках своїх уповноважених, які їм безпосередньо підлягають (Уповнаркомів).

2. Об'єднані—це ті, що їх договором 30 грудня 1922 року передбачено, як директивні; їх є теж 5: 1) Найвища Рада Народнього Господарства, 2) Народній Комісаріят Праці, 3) НК Фінансів, 4) НК РСІ, 5) Центральне Статистичне Управління. Їхніми органами, які виконують на територіях Союзних Республік їхні завдання, є однойменні Наркомати цих Республік; таким чином, на Україні, наприклад, колишній Уповноважений Наркомфіну дістає силою Конституції Союзу звання Наркомфіну. Наркоми цієї категорії в Союзних Республіках підлягають ЦВК'ам і Раднаркомам своїх Союзних Республик, але водночас здійснюють у своїй діяльності й директиви відповідних однойменних з ними Наркоматів Союзу РСР. Вони входять до складу РНК своєї Союзної Республіки з ухвальним голосом; поруч них до складу РНК Союзних Республік входять звичайно теж з ухвальним голосом самостійні Наркоми: 1) внутрішніх справ, 2) юстиції, 3) освіти, 4) земельних справ, 5) охорони здоров'я, 6) соціяльного забезпечення. Але уповноважені загальносоюзних наркоматів входять у Раднарком Союзних Республік з голосом ухвальним або дорадчим, як вирішать ЦВК'и Союзних Республік.

Організація Наркоматів Союзу і їхніх Колегій є аналогічна з організацією Наркоматів, про яку ми вже говорили; лише Наркомат військових і морських справ не має колегії: його збудовано за принципом одноособового управління.

Загальне положення про Наркомати Союзу, ухвалене на 3 Сесії Союзного ЦВК (12 листопада 1923 року), дає повний перелік ознак, що ними відрізняються Наркомати загальносоюзні від об'єднаних.

Загальносоюзні Наркомати мають такі характерні риси:

1) При Союзних Республиках вони мають своїх уповноважених, які безпосередньо їм підлягають (Уповнаркоми).

2) Цих уповноважених видвигається або з ініціятиви даного загальносоюзного наркомату, або з пропозиції ЦВК Союзної Республіки, але в обох випадках затверджує уповноваженого обов'язково Раднарком Союзу. ЦВК'ам Союзних Республік надається право персонального одводу тієї чи иншої особи.

3) Уповноважені загальносоюзних наркоматів входять у Раднарком Союзної Республіки з правом дорадчого або ухвального голосу, як вирішить ЦВК Союзної Республіки або його Президія. Це означає, що ЦВК Союзної Республіки або його Президія можуть у випадках, де вони це вважають за потрібне, надати Уповноваженому загальносоюзного наркомату ухвального голосу; инакше вводять його в Раднарком Союзної Республіки з правом лише дорадчого голосу.

4) Загально-Союзний Наркомат має право давати розпорядження безпосередньо місцевим своїм органам, обминаючи свого уповноваженого, але рівночасно обов'язково повідомляючи даного уповноваженого про зроблене розпорядження.

5) Розпорядження загальносоюзного наркомату є обов'язкове до виконання на всій території Союзу; але в випадках, коли воно суперечить загальносоюзному законодавству або законодавству Союзної Республіки, Уповнарком має обов'язок про це повідомити Наркомат Союзу, а рівночасно подати це до відома Раднаркомові Союзної Республіки. Але цим ще не припиняється виконання розпорядження загальносоюзного наркомату. Право припиняти розпорядження загальносоюзного наркомату може виходити в таких випадках від ЦВК Союзної Республіки або від його Президії.

6) Постанова центральних органів влади Союзних Республік (ЦВК, його Президії, Раднаркому й Економічної Ради Союзної Республіки) є обов'язкова для Уповноважених загальносоюзних наркоматів лише остільки, оскільки це розпорядження не суперечить загальносоюзному законодавству.

Об'єднані Наркомати відрізняються від загальносоюзних такими ознаками:

1) Об'єднані наркомати замість уповноважених при Союзних Республіках мають однойменні наркомати.

2) Наркомів цих однойменних наркоматів призначують і відкликають ЦВК'и Союзних Республік.

3) Наркоми однойменних наркоматів увіходять в Раднарком Союзної Республіки, як повноправні його члени, цеб-то з правом ухвального голосу.

4) Об'єднані наркомати переводять свої директиви лише через однойменні наркомати, отже, вони не мають права провадити зносини з місцевими органами, які через те підлягають однойменному наркоматові даної Союзної Республіки.

5) Розпорядження об'єднаного наркомату Союзу РСР є обов'язкові для однойменного наркомату Союзної Республіки з умовою, що це розпорядження не суперечить законодавству даної союзної Республіки (див. арт. 15 „Положення про наркомати Союзу" з 12 листопада 1923 року). Керуючись у своїй діяльності директивами й вказівками об'єднаного наркомату Союзу, однойменний наркомат має водночас обов'язок коритися і центральним органам—ЦВК'ові і Раднаркомові—даної союзної республіки.

6) Особливо треба відзначити ще одно обмеження прав об'єднаного наркомату, встановлене „Загальним Положенням про Наркомати Союзу". Об'єднаний наркомат не має права припинити або скасувати постанову однойменного наркомату в тім випадку, коли ця постанова, хоч і суперечить директивам об'єднаного наркомату або загальносоюзному законодавству, але ґрунтується на точному наказі Раднаркому Союзної Республіки (див. примітку до п. „б" арт. 18 „Положення про Наркомати Союзу" з 12 листопада 1923 року). Це пояснюється тим, що наркоми однойменних наркоматів входять у Раднарком Союзної Республіки з призначення ЦВК Союзної Республіки й через те мають обов'язок коритися всім постановам ЦВК даної Союзної Республіки і Раднаркому, що його призначає даний ЦВК. Об'єднаним наркомам Союзу надається в таких випадках лише право внести протест до Раднаркому Союзу.

Порівнюючи між собою обидва види наркоматів, приходимо до висновку, що загальносоюзні наркомати збудовано за принципом суворої централізації та що вони відають дорученою їм ділянкою управління на всій території Союзу. По силі цього при Союзних Республіках відповідних до них наркоматів не організується. Кожен централізований наркомат має свого уповноваженого, безпосередньо йому підлеглого.

Об'єднані наркомати збудовано за мішаним типом: з одного боку, вони мають характер централізований, з другого—децентралізований, до того ж мають нахил у бік децентралізації.

Принцип централізації в об'єднаних наркоматах виявляється в тім, що союзний центр встановлює основні принципи й дає директиви, а однойменний наркомат на місці провадить свою роботу в рямцях цих директив. Проте, принципу централізації тут не дотримується суворо, бо „Положення" передба-

чає випадки, коли однойменні Наркомати Союзної Республіки можуть не виконувати директив об'єднаного Наркомату. Це буває в тих випадках, коли подані директиви суперечать законодавству даної Союзної Республіки. Тут стає вже помітний принцип децентралізації.

Принцип централізації виявляється ще в двох моментах: у тім, що центр, цеб-то об'єднаний Наркомат, встановлює для однойменних Наркоматів порядок і форми звітности та запроваджує єдиний план господарської їхньої діяльности.

Принцип децентралізації виявляється:

а) в порядкові, яким призначується наркомів однойменних наркоматів; їх призначує і відкликає ЦВК Союзної Республіки; далі б) у вилученні низки справ із сфери безпосередньої компетенції й підлеглости об'єднаних Наркоматів; це ті справи з даної об'єднаної ділянки державного життя, що виходять поза межі встановлення основних принципів самої діяльности; ці справи належать до безпосередньої компетенції однойменного Наркомату Союзної Республіки (див. арт. 18 Положення). Нарешті, в) однойменні Наркомати, будучи не лише органами Союзу, але й органами Союзної Республіки, підлягають ЦВК'ові і Раднаркомові даної Союзної Республіки.

Розпорядження Наркоматів як загальносоюзних, як і об'єднаних можуть припинити або скасувати: ЦВК Союзу, його Президія, Раднарком Союзу, так само Голова Союзного Раднаркому (або його заступник); в останньому випадкові Голова Раднаркому (або його заступник) подають Раднаркомові Союзу опісля звідомлення про скасування розпорядження того чи иншого Наркомату.

Так само в випадках, коли розпорядження Наркоматів як загальносоюзних, як і об'єднаних явно не відповідають Конституції Союзу або Союзному законодавству або законодавству Союзної Республіки, такі розпорядження можуть припиняти ЦВК'и Союзних Республік або їхні Президії. Про припинення розпорядження Наркомату Союзу з вищезгаданих мотивів ЦВК Союзної Республіки або його Президія негайно звідомляє Раднарком Союзу або відповідного Наркома Союзу.

Усі Наркомати Союзу збудовано за принципом колегіяльного управління; на чолі Наркомату стоїть Нарком і при ньому колегія.

127. Народній Комісаріят Внутрішньої Торговлі СРСР виник шляхом перетворення комісії в справах внутрішньої торговлі при РПО в об'єднаний народній комісаріят внутрішньої

торговлі (декрет ЦВК Союзу з 9 травня 1924 року: Вісник ЦВК Союзу—1924 року, № 5, арт. 164). Тодішні комісії внутрішньої торговлі при Економнарадах відповідно перетворено було в однойменні Наркомати Союзних Республік. Рівночасно з утворенням Народнього Комісаріяту Внутрішньої Торговлі було оголошено декрета про ліквідацію Наркомпроду та про перехід певної частини його функцій до Наркомфіну й новоутвореного Наркомвнуторговлі. Апарат Наркомпроду частково в центрі було передано Наркомвнуторговлі Союзу, а на місцях Наркомвнуторгам Союзних Республік (декрет Союзного ЦВК про ліквідацію Наркомпроду з 2 травня 1924 року; Вісник ЦВК Союзу 1924 року № 5 арт. 163).

Створення Наркомату Внутрішньої Торговлі відповідало важливій і своєчасній потребі зосередити в ру ах держави всю справу внутрішньої торговлі. Диктували це дві причини: а) потреба внести в нашу торговлю плановий принцип і б) потреба підкорити приватний ринок і приватний капітал інтересам держави.

Запровадження в торговлю країни планового принципу виникає з того загального положення, що соціялістичне господарство є господарство планове, тому соціялістична республіка, намагаючись завести систему народнього господарства на засадах плановости виробництва, не може не переводити того самого принципу плановости й у торговлі, як в одній із ділянок народнього господарства. А упідлеглення приватного капіталу інтересам держави виникає із самої сути диктатури пролетаріяту—цеб-то упідлеглення пролетаріятові інтересів буржуазії, отже, пролетаріят, як класа владуща, має перед собою історичне завдання підкорити своїм класовим інтересам „вільну стихію гри приватних інтересів“ і взяти під свій вплив що приватний капітал, що й приватний ринок, як поле діяльности приватного капіталу.

Брак, з одного боку, певного й твердо дотримуваного плану, брак єдности і викликана цим різноманітність торговельних політик окремих республік, а з другого—що раз більший вплив приватного капіталу, який загрожував перекрутити результати нової економічної політики, а навіть підірвати саму основу нашого соціялістичного будівництва,—ось ті основні причини, що спонукали нашу державну владу створити новий державний орган регулювати й направляти всю внутрішню торговлю Союзу.

Тимчасове положення про Наркомвнуторг, затверджене на 2 сесії Союзного ЦВК (2 скликання), дає перелік справ, залічених до компетенції нового комісаріяту.

Найголовніші з них є:

а) опрацьовувати план внутрішньої торговельної політики й переводити його в життя;

б) керувати взагалі внутрішньою торговельною політикою;

в) регулювати, контролювати й стежити на внутрішньому ринку за торговельною діяльністю державних підприємств загальносоюзного значіння, так само кооперативних і приватних підприємств;

г) погоджувати торговельну діяльність державних і кооперативних підприємств загальносоюзного значіння, регулювати ринок, встановлюючи для згаданих підприємств обов'язковий випуск або обмеження випуску товарів на ринок;

д) розробляти заходи, що допомагають розвиткові й організації внутрішнього ринку, так само розробляти загальносоюзне законодавство в царині внутрішньої торговлі;

е) встановлювати й регулювати гуртові та роздрібні ціни на товари, що їх перелік затверджує РПО СРСР.

На таких засадах видано положення про Наркомат Внутрішньої торговлі: в РСФРР з 26 січня 1925 року: „Известия" з 12 лютого 1925 р. № 35—і в УСРР з 3 листопада 1924 року: Зб. Узак. 1924 р. № 31-32, арт. 228.

Нині Народній Комісаріят Внутрішньої Торговлі об'єднано з Народнім Комісаріятом Зовнішньої Торговлі й утворено єдиний Комісаріят Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі (див. постанови IV Всесоюзного З'їзду Рад, Збірн. Законів СРСР 1927 року, № 21, арт. 242). Народній Комісаріят Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі залічено до загальносоюзних комісаріятів і лише в ділянці регулювання внутрішньої торговлі становить він Наркомат об'єднаний.

Тов. А. С. Єнукідзе: „Друга група поправок має звязок з утворенням Народнього Комісаріяту Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі. Як вам, товариші, відомо, у нас зовнішню торговлю було виділено в самостійний народній комісаріят, у загальносоюзний, а внутрішню—в об'єднаний Наркомат. В розумінні нашої Конституції зовнішня торговля належить цілком до компетенції Союзу РСР і його верховних органів, що ж до внутрішньої торговлі, то верховні органи СРСР встановлюють лише систему внутрішньої торговлі. Але життя показало нам, що керовництво нашою зовнішньою торговлею без щільного звязку з внутрішньою не може відбуватися нормально,— потрібне загальне керування нашою всією торговлею взагалі. Адже, звязок між обома сторонами торговлі є величезний.

Візьмімо хоча б експорт, який становить дуже істотну частину нашої зовнішньої торговлі, — чи можна його регулювати, оминаючи цілий ряд питань, дуже істотних питань внутрішньої торговлі нашого Союзу? Питання заготівель, розподілу об'єктів експорту по різних районах Союзних Республік то-що, звичайно, без як-найщільнішого звязку, без єдиного керовництва, без зосередження в одних руках системи так внутрішньої торговлі, як і зовнішньої і без близьких взаємин між цими двома галузями зовнішньої і внутрішньої торговлі немисленно налагодити ні зовнішньої торговлі, ні експортової частини цієї зовнішньої торговлі. — Або візьмімо наш імпорт, цеб-то наш ввіз із-за кордону. Хто становить об'єкт обслуговування імпортом? Промисловість, сільське господарство та місцевий ринок. Адже, імпорт не може бути абстрактний, він не може не пристосовуватися, не брати на увагу всіх потреб і всіх деталів стану внутрішньої торговлі. Я не згадую вже про таку кардинальну справу, що має величезне значіння і для зовнішньої торговлі і для внутрішньої торговлі, як справа політики цін. Усе це вимагало й вимагатиме, щоб ці дві галузі нашого народнього господарства — зовнішню та внутрішню торговлю — наблизити й зосередити провід над ними в одному союзному наркоматі — зовнішньої і внутрішньої торговлі. Оце й було переведено в життя, хоч внутрішня торговля в головних своїх частинах, як і раніш, залишається в компетенції Союзних Республік. Але питання, звязане з зовнішньою торговлею, питання системи внутрішньої торговлі згідно з конституцією Союзу РСР, розвязується і переводиться в Союзних Республіках в життя за директивами загальносоюзного Наркомату зовнішньої і внутрішньої торговлі. Об'єднання керовництва не змінило встановленого Конституцією Союзу РСР розмежування компетенції між Союзом РСР і Союзними Республіками в ділянці зовнішньої і внутрішньої торговлі. Тому Народній Комісаріят Зовнішньої Торговлі, який був у нас загально союзним Наркоматом, залишається ним і тепер що до зовнішньої торговлі, а що до внутрішньої торговлі стає наркоматом директивним або об'єднаним, як ми називаємо такі комісаріяти; до того ж у Союзних Республіках, на наш погляд, народні комісаріяти внутрішньої торговлі будуть уповноваженими Народнього Комісаріяту Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі РСР по лінії зовнішньої торговлі але взагалі питання, що до зовнішньої торговлі, і загальні питання, звязані з загальною нашою політикою у внутрішній торговлі, переводитиметься за директивами лише союзного Наркомату. Проте, в тих

поправках до нашої Конституції, що їх пропонується, нічого не згадується про порядок призначення цих уповноважених та про порядок взаємин між Наркомторгом Союзу РСР і наркомторгами Союзних Республік, бо на ці питання знайдеться місце в положеннях про відповідні Наркомати. Вноситься лише зміни, які виникають із факту створення єдиного Наркомату Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі". (Доповідь на IV Всесоюзному З'їзді Рад: „Известия ЦИК'а і ВЦИК'а" з 4 травня 1927 року, № 99).

Постановою ВУЦВК і РНК УСРР з 15 червня 1927 року Народній Комісаріят Зовнішньої і Внутрішньої Торговлі УСРР перейменовано в Народній Комісаріят Торговлі УСРР (Зб. Узак. УСРР 1927 року, № 28, арт. 137).

128. Центральне Статистичне Управління. Поруч реорганізації Наркоматів зовнішньої і внутрішньої торговлі в один Наркомат, на IV Всесоюзному З'їзді Рад відбулася ще реорганізація Центрального Статистичного Управління: йому надано права об'єднаного Наркомату.

Підстави для цієї реформи: „Центральне Статистичне Управління набуває у нас величезного значіння через те, що нашого соціялістичного господарства без суворого плану, без планування господарства здійснити не можна; а план ґрунтується на точних цифрових даних розвитку нашого господарства в цілому та розвитку окремих ділянок цього господарства. Отже, на те, щоб ув'язати соціялістичні роботи в загальносоюзному маштабі, Статистичному Управлінню надано права Наркомату об'єднаного. Адже, є такі проблеми статистики, що мають безперечно загальносоюзний характер: наприклад, промисловий перепис Союзу, переписи окремих ділянок господарства Союзу, сільського господарства, демографічні переписи та розробка даних таких переписів по всіх Союзних Республіках і по цілому Союзу взагалі треба переводити, безумовно, за якоюсь одною системою. Инакше ми тих загальних висновків, потрібних для керовництва нашим господарством, не дістанемо. Можуть бути такі питання, як, наприклад, розробка перепису 1926 року, що їх можна розвязувати в інтересах усього Союзу і лише суворо централізованим порядком. І в таких справах будуть, як і були вже, окремі постанови Уряду, якими Центральному Статистичному Управлінню Союзу надаватиметься для виконання спеціяльних завдань права загальносоюзного Наркомату. Инакше, якщо ми не братимемо на увагу цього всього та якщо ми в своїй роботі й у ділянці нашого господарства або навіть у переведенні нашої національної політики додержуватимемо суворої формальности,

не будемо відповідно до вимог нашого соціялістичного будівництва посуватися далі вперед, не будемо ламати того, що треба зламати й змінити, то ми, звичайно, загальмуємо всю нашу роботу. Тому наша Конституція, — мы не раз мали нагоду доповідати про це З'їздам Рад, — зі зміною темпу нашого розвитку, з дальшим розвитком усього нашого народнього господарства, зі зміною міжнароднього стану нашого Союзу, зазнаватиме відповідних змін, що їх ми вноситимемо, звичайно, на ваше затвердження й на ваш розгляд". (А. С. Єнукідзе: Доповідь на IV Всесоюзному З'їзді: „Известия ЦИК'а і ВЦИК'а" з 4 травня 1927 року № 99).

Відповідно до цього постановою IV Всесоюзного З'їзду Рад з 26 квітня 1927 року, арт. 52 Конституції Союзу РСР змінено й викладено в такій редакції: „52. Об'єднані народні Комісаріяти Союзу РСР становлять народні комісаріяти: Найвища Рада Народнього Господарства; Праці; Фінансів; Робітничо-Селянської Інспекції і Центральне Статистичне Управління".

Слова тов. Єнукідзе, що ЦСУ Союзу надано буде для виконування спеціяльних завдань права загальносоюзного наркомату, здійснено в положенні про Центральне Статистичне Управління Союзу РСР з 11 травня 1927 року, арт. 3: „Центральному Статистичному Управлінню Союзу РСР надається права загальносоюзного народнього комісаріяту, а керовникам Центральних Статистичних Управлінь Союзних Республік — права уповноважених загальносоюзного народнього комісаріяту: а) що до переведення й розробки всесоюзних переписів; б) що до виконання спеціяльних завдань ЦВК Союзу РСР в тих випадках, коли постановами ЦВК Союзу РСР передбачено виконування відповідних завдань в порядкові цього артикула (Зб. Законів СРСР 1927 року, № 33, арт. 340).

129. Об'єднане Державне Політичне Управління (ОДПУ) організується „з метою об'єднати революційні зусилля Союзних Республік у справі боротьби з політичною й економічною контр-революцією, шпигунством і бандитизмом". Його встановлюється при Раднаркомі СРСР. Його Голова входить у Раднарком СРСР з правом дорадчого голосу.

До компетенції ОДПУ Союзу РСР належить: 1) керувати роботою ДПУ Союзних Республік і їхніх місцевих відділів через своїх уповноважених при Раднаркомах Союзних Республік, 2) безпосередньо керувати й управляти окремими відділами фронтів і армій, 3) організувати охорону кордонів Союзу РСР, 4) провадити безпосередню оперативну роботу в загальносоюзному

маштабі. Нагляд за закономірністю дій ОДПУ здійснює Прокурор Найвищого Суду Союзу РСР (арт. 61—63 Конституції Союзу РСР).

Надзвичайні Комісії в справі боротьби з контр-революцією, спекуляцією та службовими злочинами і їхні місцеві органи скасовано 1922 року і на їхнє місце утворено в кожній Союзній Республіці Державне Політичне Управління. Лише в Республіках Закавказзя сталося це, через особливі умови закавказької дійсности, аж 1926 року.

За підставу до скасування Надзвичайної Комісії та утворення Державного Політичного Управління було те, що Радвлада зміцніла і зовні і всередині, а це дало привід до реорганізації ВНК і її органів у напрямку звуження їхньої компетенції, передачі боротьби з порушеннями законів судовим органам та зміцнення засад революційної законности. Юридичним актом початку цієї реорганізації була постанова IX Всеросійського З'їзду Рад: Резолюція про Всеросійську Надзвичайну Комісію: „З'їзд Рад відзначає геройську роботу, що її виконали органи ВНК за найскрутніших моментів громадянської війни і ті величезні заслуги, що їх вона має в справі зміцнення й охорони здобутків Жовтневої Революції від внутрішніх і зовнішніх замахів. З'їзд вважає, що нині зміцнення Радянської влади зовні і всередині дозволяє звузити обсяг діяльности ВНК і її органів, поклавши боротьбу з порушенням законів Радянських Республік на судові органи. Виходячи з цього, З'їзд Рад доручає Президії ВЦВК в найкоротший строк переглянути Положення про ВНК і її органи в напрямку їхньої реорганізації, звуження їхньої компетенції та зміцнення засад революційної законности" („Известия ВЦИК'а" з 30 грудня 1921 року, № 295 і Зб. Уз. РСФРР 1922 року, № 4, арт. 42).

Виконуючи цю постанову, ВЦВК ухвалив 6 лютого 1922 року „Декрет про скасування ВНК та про правила переведення трусів, виймань і арештів". Цим декретом ВЦВК постановив: ВНК і її місцеві органи скасувати й покласти на Народній Комісаріят Внутрішніх Справ поруч инших покладених на нього завдань, виконувати на всій території РСФРР такі завдання: а) придушувати явні контр-революційні виступи, між ними й бандитизм; б) вживати заходів до оборони й боротьби з шпигунством, в) охороняти залізничі й водяні шляхи сполучення, г) провадити політичну охорону кордонів РСФРР, д) боротися з контрабандою і переходом кордонів республіки без відповідних дозволів, е) виконувати спеціяльні доручення Президії ВЦВК або РНК в ділянці охорони революційного ладу.

Щоб ці завдання було переведено в життя, декрет приписує утворити при НКВС РСФРР Державне Політичне Управління під особистим головуванням Наркома Внутрішніх Справ або призначеного від РНК його заступника, на місцях політичні відділи в автономних республіках і областях при Центральних Виконавчих Комітетах, а в губернях при Губвиконкомах. Політвідділи при ЦВК автономних республік і областей залишаються безпосередньо підлеглими Наркомові Внутрішніх Справ по лінії Державного Політичного Управління на тих самих засадах, що й інші об'єднані Наркомати й управління республік та областей. А політвідділи Губвиконкомів діють на підставі окремого положення про них, затвердженого Президією ВЦВК.

У безпосередньому розпорядженні Держполітуправління є окремі частини військ, що їхню кількість визначує РПО: з утворення ОДПУ СРСР це перейшло до нього.

З уваги на потребу вжити припиняльних заходів супроти осіб, причетних до контр-революційних злочинів, бандитизму, шпигунства, крадіжки на залізничих і водяних шляхах сполучення, до контрабанди й переходу кордонів без дозволу, Державне Політичне Управління, Політвідділи та їхні уповноважені в повітах мають право переводити труси, виймання й арешти на таких підставах:

а) супроти осіб, захоплених на місці злочину можуть агенти ДПУ і Політвідділів переводити арешти. труси та виймання без спеціяльної постанови ДПУ або Політвідділу й без окремого ордеру, але мають опісля дістати санкцію від Голови ДПУ або Політвідділу протягом 48 годин на застосовані припиняльні заходи, в усих инших випадках арешт, труси та виймання допускається не инакше, як за спеціяльною постановою ДПУ або Політвідділів за підписом їхних голів, по окремих ордерах, що порядок їхньої видачі визначує інструкція, яку опрацьовує ДПУ та затверджує НКЮ;

б) не пізніш, як за два тижні з дня арешту має бути об'явлено заарештованому обвинувачення;

в) не пізніш, як за два місяці з дня арешту ДПУ або звільняє заарештованого або запитує президію ВЦВК про дозвіл на дальшу ізоляцію, якщо цього вимагають особливі обставини діла, на термін, який визначає Президія ВЦВК, або направляє справу до суду, зараховуючи заарештованого за ним.

Усі загально-карні справи про спекуляцію, службові та инші злочини, що їх переводила ВНК і її органи, приписано цим декретом передати протягом двох тижнів до Ревтрибуналу

і Нарсудів, кому належить, і надалі всі справи про злочини скеровані проти Радянського ладу або проти законів РСФРР визнано за такі, що їх належить розвязувати виключно судовим порядком Ревтрибуналам, або Народнім Судам по належності (Зб. Узак. РСФРР 1922 року, № 16, арт. 160).

На Україні ДПУ УСРР утворено постановою ВУЦВК з 22 березня 1922 року „Про скасування ВУНК і про організацію ДПУ“ на таких засадах:

ДПУ УСРР утворено при Народньому Комісаріяті Внутрішніх Справ під особистим головуванням Народнього Комісара або призначеного від Раднаркому УСРР його Заступника. Його утворено на те, щоб воно виконувало на всій території УСРР такі завдання: а) придушувало явні контр-революційні виступи, між ними й бандитизм, та вживало потрібних заходів, щоб своєчасно їх запобігти; б) вживало заходів до оборони й боротьби зі шпигунством; в) охороняло залізничі і водяні шляхи сполучення; г) провадило політичну охорону кордонів Республік; д) боролося з контрабандою та переходом кордонів Республіки без відповідних дозволів; е) виконувало спеціяльні доручення Президії ВУЦВК або РНК в справах охорони революційного ладу.

За місцеві органи ДПУ УСРР правлять його губерські відділи, утворювані при Губвиконкомах; вони діють на підставі окремого положення, що його затверджує Президія ВУЦВК.

Голова ДПУ УСРР по згоді з ДПУ РСФРР є повновладний його представник на Україні, а щоб об'єднати керовництво діяльністю всіх органів ДПУ на Україні, йому упідлеглюється окремі й транспортові відділи та війська ДПУ на Україні, які провадять боротьбу зі злочинами в армії й на транспорті на території УСРР.

Діяльність ДПУ УСРР відбувається на таких засадах. ДПУ надається законом право провадити труси, виймання речових доказів і потрібних документів та арешти. ДПУ має право переводити ці труси, виймання й арешти, якщо треба вжити припиняльних заходів супроти осіб, причетних до контр-революційних виступів, бандитизму, шпигунства, крадіжки на залізничих і водяних шляхах сполучення, контрабанди й переходу кордонів без дозволу. До того ж супроти осіб, захоплених на місці злочину, агенти ДПУ або його відділів можуть застосовувати арешти, труси та виймання без спеціяльної постанови і окремого ордеру ДПУ або його відділів, але з наступною санкцією Голови ДПУ або Голови Губвідділу протягом 48 годин

після того, як вжито припиняльних заходів. В усіх инших випадках арешт, так само трус і виймання, допускається не инакше як за спеціяльною постановою ДПУ або Губвідділу ДПУ за підписом їхніх голів, за окремими ордерами, що порядок їхньої видачі визначує інструкція, яку опрацьовує ДПУ і затверджує Наркомюст.—Не пізніше, як за два тижні зі дня арешту, заарештованому має бути об'явлено обвинувачення.—Не пізніш, як за два місяці зі дня арешту, ДПУ або звільняє заарештованого, або запитує дозволу у Президії ВУЦВК на дальшу ізоляцію, якщо цього вимагають особливі обставини справи, при чому термін на це визначає Президія ВУЦВК, або ДПУ направляє справу до суду, зараховуючи за ним і заарештованого.—До того ж згаданим законом УСРР встановлено, що всі ще не закінчені в переведенні ВУНК і її органів справи підлягають передачі в двохтижневий термін на розгляд судових органів (Ревтрибуналів і Народніх Судів, кому належить) і надалі всі справи про злочини, скеровані проти радянського ладу або проти законів УСРР, належить розвязувати виключно судовим порядком (Зб. Узак. УСРР 1922 року № 13, арт. 228).

15 листопада 1923 року ЦВК Союзу РСР ухвалив Положення про ОДПУ Союзу РСР. Мету, з якою встановлено ОДПУ, в цьому законі визначено як „об'єднання революційних зусиль Республік в справі боротьби з політичною й економічною контр-революцією, шпигунством і бандитизмом. ОДПУ встановлюється при РНК Союзу РСР. Голову ОДПУ та його заступника призначує Президія ЦВК Союзу РСР; вони входять у склад РНК Союзу РСР з правом дорадчого голосу. При голові ОДПУ утворюється колегію, що її членів затверджує Раднарком Союзу РСР; вони мають усі права членів колегії наркоматів Союзу РСР.

ОДПУ Союзу РСР відає: а) керовництвом у роботі Держполітуправлінь Союзних Республік і підлеглих їм окремих відділів військових округ, так само транспортових органів Держполітуправлінь на залізницях і водяних шляхах сполучення на території відповідних Союзних Республік; б) безпосереднім керовництвом і управлінням окремими відділами фронтів і армій; в) організацією охорони кордонів Союзу РСР; г) безпосередньою оперативною роботою в загальносоюзному маштабі.

Що до користування з залізниць, водяних і повітряних шляхів сполучення, з державних засобів звязку (телефон, пошта, телеграф то-що) ОДПУ і його місцеві органи мають права дійових частин Червоної армії. А що до постачання окремих

відділів, пограничних чот, пограничної охорони та військ ДПУ харчами, обмундируванням—ОДПУ має права, надані частинам Червоної армії.

Треба ще відзначити, що співробітників ОДПУ і його місцевих органів що до їхніх прав і обов'язків, так само з инших поглядів, прирівнюється до осіб, що перебувають на дійсній військовій службі.

У безпосередньому розпорядженні ОДПУ є окремі війська, в кількості, що її встановлює Рада Праці та Оборони СРСР, підлеглі в усьому Голові ОДПУ або його заступникові.

Керовництво в роботі місцевих органів Держполітуправлінь ОДПУ здійснює через своїх уповноважених при Раднаркомах Союзних Республік; ці уповноважені діють на підставі спеціяльного положення, затвердженого законодавчим порядком.

ОДПУ має свого представника у Верховному Суді Союзу РСР, що його затверджує Президія ЦВК СРСР на підставі арт. 45 Конституції Союзу РСР.

Нагляд за законністю дій ОДПУ Союзу РСР здійснює Прокурор Найвищого Суду Союзу РСР в порядкові й у межах, вказаних у положенні про Найвищий Суд Союзу РСР, затвердженому з Сесією ЦВК Союзу РСР, та в спеціяльних постановах президії ЦВК Союзу РСР („Вісник Уряду СРСР № 8").

ДОДАТКИ

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ НАРОДІВ РОСІЇ

(„Газета Временного Рабочего и Крестьянского Правительства" № 4 від 3 Листопада 1917 року. — Збірник Узаконень і Розпоряджень Роб.-Сель. Уряду РСФРР 1917 р. № 2, арт. 18).

Жовтнева Революція робітників та селян почалась під загальним прапором розкрепачення.

Розкрепачується селян від влади дідичів, бо немає більше дідицької власности на землю—її скасовано. Розкрепачується салдатів та матросів від влади самодержавних генералів, бо генерали віднині будуть виборні та змінювані. Розкріпачується робітників від примх та сваволі капіталістів, бо віднині буде встановлено контроль робітників над заводами та фабриками. Усе живе та життездатне розкрепачується від ненависних кайданів.

Залишаються лише народи Росії, що терпіли й терплять гніт і сваволю, за розкрепачення яких треба взятися негайно, звільнення яких слід провести рішуче й безповоротно.

За часів царату народи Росії систематично нацьковували один на одного. Наслідки такої політики відомі: різня й погроми, з одного боку, неволя народів—з другого.

Цій ганебній політиці нема й не повинно бути вороття. Віднині її мусить замінити політика добровільного та чесного союзу народів Росії.

За часи імперіялізму, після Жовтневої Революції, коли влада перейшла до рук кадетської буржуазії, неприкрита політика нацьковування уступила місце політиці полохливого недовір'я до народів Росії, політиці причіпок і провокації, що прикривається словесними заявами про «волю» та «рівність народів». Наслідки такої політики відомі, —зміцнення національної ворожнечі, підрив взаємного довір'я.

Цій негідній політиці брехні й недовір'я, причіпок і провокації треба покласти край. Віднині її мусить замінити відкрита й чесна політика, що веде до цілковитого взаємного довір'я народів Росії.

Лише в наслідок такого довір'я може постати чесний й міцний союз народів Росії.

Лише в наслідок такого союзу можна злютувати робітників та селян народів Росії в одну революційну силу, здатну протистояти всяким замахам з боку імперіялістично-анексіоністичної буржуазії.

З'їзд Рад у липні цього року проголосив право народів Росії на вільне самовизначення.

Другий З'їзд Рад у Жовтні ц. р. підтвердив це невід'ємне право народів Росії рішучіше й певніше.

Виконуючи волю цих З'їздів, Рада Народніх Комісарів вирішила покласти в основу своєї діяльности в справі про національності Росії такі засади:

1. Рівність й суверенність народів Росії.

2. Право народів Росії на вільне самовизначення аж до відокремлення й утворення самостійної держави.

3. Скасування всіх і всіляких національних та національно-релігійних привілеїв і обмежень.

4. Вільний розвиток національних меншостей та етнографічних груп, що заселюють територію Росії.

Конкретні декрети, що постають звідсіля, буде вироблено негайно після сконструювання комісії в справі національностей.

Іменем Республіки Російської Голова Ради Народніх Комісарів
В. Ульянов (Ленін)

Народній Комісар в справах національностей
Йосип Джугашвілі-Сталін

2-го листопада 1917 року.

Додаток II

ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ТРУДЯЩЕГО ТА ЕКСПЛОАТОВАНОГО ЛЮДУ

(Затверджено III Всеросійським З'їздом Рад у січні 1918 р.)

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

1. Росію оголошується Республікою Рад Робітничих, Салдатських та Селянських Депутатів. Уся влада в центрі й на місцях належить цим Радам.

2. Російську Радянську Республіку встановлюється на основі вільного союзу вільних націй, як федерацію Радянських національних республік.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

3. Ставлячи своїм основним завданням знищення всякої експлоатації людини людиною, цілковите усунення поділу суспільства на класи, безщадне придушення експлоататорів, установлення соціялістичної організації суспільства й перемоги соціялізму по всіх країнах, III-й Всеросійський З'їзд Рад Робітничих, Салдатських та Селянських Депутатів постановляє надалі:

а) щоби здійснити соціялізацію землі, приватну власність на землю скасовується і ввесь земельний фонд оголошується всенароднім скарбом і передається трудящим без усякого викупу, на засадах урівняльного землекористування;

б) усі ліси, надра й води загально-державного значіння, а так само й увесь живий і мертвий інвентар, зразкові маєтності й сільсько-господарські підприємства оголошується національним майном;

в) як перший крок до повного переходу фабрик і заводів, копалень, залізниць, инших засобів виробництва й транспорту у власність Радянської Робітничо-

Селянської Республіки, стверджується Радянський закон про робітничий контроль та про Вищу Раду Народнього Господарства з метою забезпечення влади трудящим над експлоататорами;

г) III-й Всеросійський З'їзд Рад розглядає Радянський закон про анулювання (знищення) позик, укладених урядом царя, дідичів та буржуазії, як перший удар міжнародньому банковому, фінансовому капіталу, сподіваючись, що Радянська влада піде твердо цим шляхом аж до повної перемоги міжнародного робітничого повстання проти ярма капіталу;

д) стверджується перехід усіх банків у власність Робітничо-Селянської держави, як одну з умов звільнення трудящих мас із під ярма капіталу;

е) з метою знищення паразитичних верств суспільности та організації господарства встановлюється загальну трудову повинність;

ж) в інтересах забезпечення усієї повноти влади за трудящими масами та усунення всілякої можливости відновлення влади експлоататорів, декретується озброєння трудящих, утворення соціялістичної Червоної армії робітників та селян та цілковите роззброєння заможних клас.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

4. Висловлюючи непохитну рішучість вирвати людство з пазурів фінансового капіталу та імперіялізму, що залили землю кров'ю в цій найзлочиннішій зо всіх війн, III-й Всеросійський З'їзд Рад цілком приєднується до провадженої Радянською владою політики скасування таємних договорів, організації найширшого братання з робітниками та селянами армій, що воюють тепер між собою і досягнення чого б то не коштувало, революційними засобами демократичного миру трудящих без анексій і контрибуцій, на основі вільного самовизначення націй.

5. З тією самою метою III-й Всеросійський З'їзд Рад настоює на цілковитому розриві з варварською політикою буржуазної цивілізації, що будувала добробут експлоататорів в небагатьох обраних націях на зневолюванні сотень мільйонів трудящого населення в Азії, в колоніях взагалі та в невеликих країнах.

6. III-й Всеросійський З'їзд Рад вітає політику Ради Народніх Комісарів, що проголосила цілковиту незалежність Фінляндії та почала виводити військо з Персії, оголосила волю самовизначення Вірменії.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

7. III-й Всеросійський З'їзд Рад Робітничих, Салдатських та Селянських Депутатів гадає, що тепер підчас рішучої боротьби пролетаріяту з його експлоататорами, експлоататорам не може бути місця ані в жодному з органів влади. Влада мусить належати цілком і виключно трудящим масам та їхньому повноважному представництву—Радам Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів.

8. Разом з тим, намагаючись утворити дійсно вільний та доброхітний, а значить тим повніший та міцніший союз трудящих клас усіх націй Росії, III-й Всеросійський З'їзд Рад обмежується встановленням корінних основ федерації Радянських республік в Росії, дозволяючи робітникам та селянам кожної нації самостійно вирішити на своєму власному повноважному Радянському З'їзді: чи бажають вони та на яких основах брати участь у федеральному уряді та в инших федеральних Радянських установах.

КОНСТИТУЦІЯ

РОСІЙСЬКОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ ФЕДЕРАТИВНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

(Затверджено XII Всерос. З'їздом Рад 11 травня 1925 р. зі змінами XIII Всерос. З'їзду Рад від 15 квітня 1927 р.: Зб. У. РСФРР 1927 р. № 40, арт. 252).

ПОДІЛ І.

Загальні засади

Розділ І

1. Ця Конституція (Основний Закон) Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки виходить із основних засад декларації прав трудящого та експлоатованого люду, прийнятої III Всеросійським З'їздом Рад та основних засад Конституції (Основного Закону) Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, прийнятої V-м Всеросійським З'їздом Рад, і має своїм завданням гарантувати диктатуру пролетаріяту з метою придушення буржуазії, знищення експлоатації людини людиною та здійснення комунізму, за якого не буде ні поділу на класи, ні державної влади.

2. Російська Республіка є соціялістична держава робітників та селян, що будується на основі федерації національних радянських республік. Уся влада в межах Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки належить Радам Робітничих, Селянських, Козачих та Червоноармійських Депутатів.

3. Носій Найвищої влади в Російській Соціялістичній Федеративній Радянській Республіці є Всеросійський З'їзд Рад, а в період між З'їздами— Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад.

Згідно з волею народів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, що вирішили на X Всеросійському З'їзді Рад утворити Союз Радянських Соціялістичних Республік, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, входячи до складу Союзу Радянських Соціялістичних Республік, передає Союзу повноваження, які віднесено відповідно з арт. 1 Конституції Союзу Радянських Соціялістичних Республік, до відання органів Союзу Радянських Соціялістичних Республік.

4. З метою забезпечення за трудящими дійсної волі сумління, церкву відокремлюється від держави і школу від церкви, а волю релігійної та антирелігійної пропаганди визнається за всіма громадянами.

5. З метою забезпечення за трудящими дійсної волі вислову своїх думок, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка знищує залежність друку від капіталу й передає до рук робітничої класи й селянства всі технічні та матеріяльні засоби до видання газет, брошур, книг та всіляких инших творів друку й забезпечує їхне вільне розповсюдження по всій країні.

6. З метою забезпечення за трудящими дійсної волі зібрань, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, визнаючи право громадян Радянської Республіки вільно влаштовувати збірання, мітинги, походи й т. п., дає в розпорядження робітничої класи і селянства всі придатні для влаштовування народніх зібрань помешкання.

7. З метою забезпечення за трудящими дійсної волі спілок, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, зламавши економічну та політичну владу заможних клас і цим усунувши всі перешкоди, що до цього часу заважали в буржуазному суспільстві робітникам та селянам користуватися волею організації та дії, допомагає робітникам та селянам для їхнього об'єднання й організації.

8. З метою забезпечення за трудящими дійсного приступу до знання, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка ставить своїм завданням дати їм повну, всебічну та беззаплатну освіту.

9. Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка визнає працю за обов'язок усіх громадян Республіки.

10. З метою всебічної охорони здобутків Великої Робітничо-Селянської Революції, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка визнає за обов'язок усіх громадян Республіки захист соціялістичної батьківщини та встановлює загальну військову повинність. Почесне право захищати революцію зі зброєю в руках надається лише трудящим; на нетрудові елементи покладається виконання инших військових обов'язків.

11. Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка надає всі права, встановлювані Конституцією та законодавством Республіки для громадян Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, також і всім, що перебувають на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки громадянам инших союзних радянських республік.

Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, виходячи із солідарности трудящих усіх націй, надає всі політичні права чужоземцям, що перебувають на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки для трудових занять та що належать до робітничої класи, а так само селянству, яке не користується чужою працею, на підставі постанов найвищих органів Союзу Радянських Соціялістичних Республік.

12. Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка надає право притулку всім чужоземцям, що підпадають під переслідування за політичну діяльність або за релігійні переконання.

13. Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка, виходячи із рівноправности громадян, незалежно від їхньої расової та національної приналежности, оголошує зовсім несумісним з Основними Законами Республіки будь-яке пригноблення національних меншостей або обмеження їхньої рівноправности і тим паче установлення або припущення будь-яких (прямих чи побічних) переваг для окремих національностей і визнає право за окремими національностями на відокремлення, за постановою їхніх З'їздів Рад, затвердження найвищих органів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, в автономні радянські соціялістичні республіки й області.

За громадянами Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки визнається право вільного користування рідною мовою на З'їздах, у суді, управлінні та громадському житті. За національними меншостями забезпечується право навчання рідною мовою в школі.

14. Керуючись інтересами трудящих, Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка позбавлює окремих осіб та окремі групи прав, якими вони користуються на шкоду інтересам соціялістичної революції.

15. Уся земля, ліси, надри, води, а так само фабрики й заводи, залізничий, водяний та повітровий транспорт і засоби звязку становлять власність робітничо-

селянської держави на основах, визначуваних окремими законами Союзу Радянських Соціялістичних Республік і найвищими органами Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

ПОДІЛ II

Розділ 2

Про відання Всеросійського З'їзду Рад та Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету

16. До виключного відання Всеросійського З'їзду Рад належить:

а) установлення, доповнення та зміна основних засад Конституції (Основного Закону) Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки та остаточне затвердження часткових змін в Конституції РСФРР, прийнятих сесіями Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету в період між Всеросійськими З'їздами Рад;

б) остаточне затвердження Конституцій автономних радянських соціялістичних республік.

17. До відання Всеросійського З'їзду Рад та Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету Рад належать усі справи загально-державного значіння, а саме:

а) загальне керовництво всією політикою та народнім господарством Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки;

б) установлення кордонів автономних радянських соціялістичних республік, що входять до складу Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, затвердження їхніх Конституцій, а також розвязання суперечок між автономними радянськими соціялістичними республіками та між ними й иншими частинами Федерації;

в) загальний адміністративний поділ території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки та затвердження краєвих і обласних об'єднань;

г) установлення відповідно з законодавством Союзу РСР плану всього народнього господарства й окремих галузей його на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки;

д) затвердження бюджету Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, як частини єдиного державного бюджету Союзу Радянських Соціялістичних Республік;

е) установлення відповідно з Конституцією та законодавством Союзу РСР державних та місцевих податків, зборів та неподаткових прибутків, а також укладання зовнішніх та внутрішніх позик Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки;

ж) найвищий контроль над державними прибутками й видатками Російської Соціялістичної Федеративної Республіки;

з) затвердження кодексів законів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки відповідно з Конституцією Союзу Радянських Соціялістичних Республік;

и) право амнестії, загальної й часткової, на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки;

к) скасування постанов З'їздів Рад автономних радянських соціялістичних республік та автономних областей, а також инших місцевих З'їздів Рад, що порушують цю Конституцію або постанови найвищих органів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

18. Поверх перерахованих справ, до відання Всеросійського З'їзду Рад та Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету належать і инші справи відповідно з Конституцією Союзу Радянських Соціялістичних Республік.

19. У межах, зазначених в Основному Законі (Конституції) Союзу Радянських Соціялістичних Республік і по предметах, віднесених до компетенції Союзу, на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки мають обов'язкову силу постанови найвищих органів Союзу РСР. За ним винятком жодні органи, крім Всеросійського З'їзду Рад, Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, його Президії та Ради Народніх Комісарів, не мають права видавати законодавчих актів загально-державного значіння на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

ПОДІЛ III

Про будову Радянської влади

Розділ 3

Про центральну владу

А. Про Всеросійський З'їзд Рад

20. Всеросійський З'їзд Рад складається на основах, установлених арт. 25 Конституції (Основного Закону) Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, прийнятої V-м Всеросійським З'їздом Рад, із представників Рад міст та міських селищ, з розрахунку один делегат на 25.000 виборців та представників від губерніяльних та окружних З'їздів Рад з розрахунку один делегат на 125.000 чоловіка населення.

Примітка: У разі, коли губерніяльний З'їзд Рад не відбувається раніше Всеросійського З'їзду, делегатів на останній надсилається безпосередньо повітовим З'їздом Рад.

21. Всеросійський З'їзд Рад обирає Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад у кількості членів, що визначає З'їзд Рад.

22. Всеросійський З'їзд Рад скликається Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом один раз на рік.

23. Надзвичайний Всеросійський З'їзд Рад скликається Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом так з власної ініціятиви, як і за вимогою Рад та З'їздів Рад місцевостей, що нараховують не менш $^1/_3$ всього населення Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

Б. Про Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад.

24. Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад у межах, зазначених в арт. арт. 3, 17 і 18 цієї Конституції, є найвищий законодавчий, розпорядчий та контрольний орган Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

25. Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет видає кодекси, декрети та постанови порядком власної ініціативи, а також розглядає й затверджує законопроекти, внесені Радою Народніх Комісарів.

26. Усі декрети та постанови, що визначають загальні норми політичного та економічного життя Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, а також, що вносять корінні зміни в теперішню практику державних органів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, а так само бюджет Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, обов'язково мусять зіходити на розгляд та затвердження Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету Рад.

27. У період між сесіями Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету вищий законодавчий, розпорядчий та контрольний орган влади Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки є Президія Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, що обирає Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет.

28. Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад дає загальний напрямок діяльності робітничо-селянского уряду та всіх органів Радянської влади Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, об'єднує роботу в справі законодавства та управління, визначає обсяг діяльности Президії Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народніх Комісарів і стежить за переведенням в життя Конституції Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, виконанням усіх постанов Всеросійських З'їздів Рад та найвищих органів Союзу Радянських Соціялістичних Республік.

29. Президія Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету скликає Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет на сесії. Надзвичайні сесії скликається з ініціятиви Президії Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, за пропозицією Ради Народніх Комісарів, за вимогою $^1/_3$ членів Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету або за вимогою центральних виконавчих комітетів не менше 6 автономних радянських соціялістичних Республік.

30. Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет утворює Раду Народніх Комісарів для загального управління Російською Соціялістичною Федеративною Радянською Республікою та народні комісаріяти для керовництва окремими галузями управління.

31. Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет відповідає перед Всеросійським З'їздом Рад, якому подає відчит про свою діяльність та доповідь в справі загальної політики та окремих питань.

В. Про Раду Народніх Комісарів

32. До складу Ради Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки входять на правах його членів: Голова Ради Народніх Комісарів, його замісники та народні комісари, зазначені в арт. 37 Конституції Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, а також уповноважені загальносоюзних Наркоматів, яких призначається порядком загальносоюзного законодавства та що мають право дорадчого або ухвального голосу згідно з постановою Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету або його Президії.

33. Раді Народніх Комісарів належить загальне управління Російською Соціялістичною Федеративною Радянською Республікою.

34. Рада Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки в межах, наданих їй Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом Рад, на підставі Положення про Раду Народніх Комісарів, що видається у розвиток цього артикулу, видає декрети й постанови, обов'язкові до виконання на всій території Російської Соціялістичної Радянської Республіки.

35. Рада Народніх Комісарів відповідає перед Всеросійським З'їздом Рад та Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом.

36. Усяку постанову Ради Народніх Комісарів може бути скасовано або припинено Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом Рад або його Президією.

Г. Про Народні Комісаріяти Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки

37. Для безпосереднього керовництва окремими галузями державного управління, що входять до обсягу відання Ради Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, утворюється 12 Народніх Комісаріятів:

Вищу Раду Народнього Господарства,
Торговлі,
Праці,
Фінансів,
Робітничо-Селянської Інспекції,
Центральне Статистичне Управління,
Внутрішніх Справ,
Юстиції,
Освіти,
Земельних Справ,
Соціяльного Забезпечення.

38. Вища Рада Народнього Господарства та Народні Комісаріяти Внутрішньої Торговлі, Фінансів, Праці, Робітничо-Селянської Інспекції, а також Центральне Статистичне Управління Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, підлягаючи Всеросійському Центральному Виконавчому Комітетові, його Президії та Раді Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, здійснюють у своїй діяльності директиви відповідних Народніх Комісаріятів Союзу Радянських Соціялістичних Республік.

39. На чолі окремих Народніх Комісаріятів стоять члени Ради Народніх Комісарів—народні комісари.

40. При кожному народньому комісарі під його головуванням утворюється Колегія, члени якої затверджуються Радою Народніх Комісарів.

41. Народній Комісар вправі одноособово розвязувати всі питання, що належать до відання відповідного Народнього Комісаріяту. У разі незгоди Колегії з тією або иншою постановою Народнього Комісару, Колегія, не припиняючи постанови, може оскаржити її в Раду Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки або в Президію Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету Рад. Те саме право оскарження належить окремим членам колегії.

42. Народні Комісари в своїй роботі відповідають перед Радою Народніх Комісарів і перед Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом та його Президією.

43. Розпорядження Народніх Комісаріятів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки може бути скасовано Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом, його Президією, Радою Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки та що до розпоряджень об'єднаних Народніх Комісаріятів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки—однойменими Народніми Комісаріятами Союзу Радянських Соціялістичних Республік, в останньому випадкові, коли їх не базовано на точних приписах Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, його Президії або Ради Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

Розділ 4

Про Автономні Радянські Соціялістичні Республіки й області

44. Органи державної влади в автономних радянських соціялістичних республіках та автономних областях утворюється на підставі Конституції Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки із місцевих Рад, їхніх З'їздів, Виконавчих Комітетів, обласних та Центральних Виконавчих Комітетів.

Основні Закони (Конституції) автономних радянських соціялістичних республік приймається їхніми З'їздами Рад, подається на затвердження Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету та вноситься на остаточне затвердження Всеросійського З'їзду Рад.

Примітка. Положення про автономні області приймається їхніми З'їздами Рад та затверджується Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом.

45. Вищий орган державної влади в межах території кожної автономної радянської соціялістичної республіки є З'їзди Рад Республіки, а в період між З'їздами Центральний Виконавчий Комітет, що вони його обирають, права якого визначається Конституцією кожної автономної радянської соціялістичної республіки.

46. Центральні Виконавчі Комітети автономних радянських соціялістичних республік та обласні виконавчі комітети автономних областей обирають поміж себе Президії, що в період між сесіями Центральних або Обласних Виконавчих Комітетів є на території даної республіки або області вищий орган влади.

47. Центральні Виконавчі Комітети автономних радянських соціялістичних республік утворюють свої виконавчі органи—Ради Народніх Комісарів, у складі: Голови Ради Народніх Комісарів та Народніх Комісарів Внутрішніх Справ, Юстиції, Освіти, Охорони Здоров'я, Земельних Справ та Соціяльного Забезпечення, а також народніх комісарів об'єднаних Народніх Комісаріятів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки: Фінансів, Праці, Торговлі, Робітничо-Селянської Інспекції, Вищої Ради Народнього Господарства та Центрального Статистичного Управління.

В залежності від місцевих побутових умов, Центральні Виконавчі Комітети автономних Радянських соціялістичних Республік мають право скоротити кількість Народніх Комісаріятів та відповідно змінити склад Ради Народніх Комісарів.

48. У межах прав, наданих автономним радянським соціялістичним республікам, Центральні Виконавчі Комітети цих Республік видають законодавчі акти, що мають обов'язкову силу на території відповідної автономної радянської соціялістичної Республіки.

Розділ 5

Про місцеву владу

А. Про З'їзди Рад

49. Вища в межах даної території—краю, области, губерні, округи, повіту, району та волости—влада в межах свого відання є З'їзд Рад.

50. У З'їздах Рад крайових, обласних, губерніяльних, окружних, повітових, районних та волосних беруть участь представники всіх Рад, що перебувають на території даної адміністративної одиниці.

51. З'їзди Рад складається відповідно з Конституцією (Основним Законом) Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки 1918 року та постановами VII Всеросійського З'їзду Рад таким чином:

а) крайові та обласні—з представників Рад міст та міських селищ, фабрик і заводів, розташованих поза міськими селищами, і окружних Рад із розрахунку: від Рад міст—один делегат на 5.000 виборців та від окружних з'їздів—один делегат на 25.000 населення;

б) губерніяльні із представників Рад міст та міських селищ, фабрик та заводів, розташованих поза міськими селищами та повітових З'їздів Рад з розрахунку від Рад міст—один делегат на 2.000 виборців та від повітових З'їздів—один делегат на 10.000 чолов. населення;

в) окружні—з представників Рад міст та міських селищ, фабрік і заводів, розташованих поза міськими селищами та сільських рад з розрахунку: від Рад міст—один делегат на 1.000 виборців і від районних З'їздів Рад—один делегат на 5.000 чолов. населення;

г) повітові—із представників Рад міст та міських селищ, фабрик та заводів, розташованих на території повіту та сільських Рад з розрахунку: від Рад міст—один делегат на 200 виборців і від волосних з'їздів рад—один делегат на 1.000 чоловіка населення, але не більше 300 делегатів на повіт;

д) районові та волосні—із представників усіх Рад, що перебувають на території району або волости з розрахунку: один делегат на 300 чолов. населення, але не більше 150 делегатів на район або волость.

Примітка. У виняткових випадках Всеросійському Центральному Виконавчому Комітетові надається право зміняти встановлені цим артикулом норми представництва для окремих місцевостей в залежності від місцевих умов.

52. З'їзди Рад бувають чергові й позачергові. Чергові З'їзди Рад скликається один раз на рік; позачергові З'їзди Рад скликається:

а) за пропозицією вищепоставлених З'їздів Рад або їхніх Виконавчих Комітетів;

б) відповідними на їхній території виконавчими органами Радянської влади (Виконавчими Комітетами) так з ініціятиви останніх, як і за вимогою Рад, що нараховують не менше $^1/_3$ населення даного району.

53. З'їзди Рад обирають свої виконавчі органи — Виконавчі Комітети — число членів яких для З'їздів Рад кожної адміністративної територіяльної одиниці визначається постановами Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету або його Президії.

Б. Про Виконавчі Комітети

54. Виконавчі Комітети обираються З'їздами Рад, і в період між З'їздами вони є вищий орган Радянської влади на відповідній території, відповідають перед З'їздами, що обрали їх, та підлягають вищепоставленому Виконавчому Комітетові, Всеросійському Центральному Виконавчому Комітетові і Раді Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

55. Для керовництва всією поточною роботою що до управління відповідною територією та переведення в життя постанов і декретів центральної влади, Виконавчі Комітети обирають Президії, число членів яких визначається для кожної адміністративної територіяльної одиниці Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

56. У період між засіданнями Виконавчих Комітетів Президії Виконавчих Комітетів користуються правами останніх і відповідають перед Виконавчими Комітетами.

57. Для виконання всієї роботи, що підлягає віданню місцевої влади та для переведення в життя постанов вищепоставлених Виконавчих Комітетів і Центральної влади, Виконавчі Комітети, крайові, обласні, губерніяльні, окружні, повітові утворюють відділи на основах, визначуваних Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

Скасування або злиття теперішніх відділів Виконавчих Комітетів, а так само утворення нових відділів переводиться постановою Ради Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки й затверджується Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

Примітка. При районних і волосних Виконавчих Комітетах може бути утворено відділи або відділки з дозволу губерніяльного Виконавчого Комітету або його Президії.

58. Відділи Виконавчих Комітетів підлягають Виконавчим Комітетам та їхнім Президіям і зобов'язані виконувати всі приписи й завдання Виконавчого Комітету та його Президії, а також відповідного Відділу вищепоставленого Виконавчого Комітету, а відділи крайових, обласних та губерніяльних Виконавчих Комітетів—також приписи й завдання відповідних Народніх Комісаріятів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

В. Про Ради Депутатів

59. Ради депутатів утворюється: а) у містах—з розрахунку один депутат на кожну 1.000 чоловіка населення, але в числі не менше 50 і не більше 1.000 членів; б) у селищах (слободах, селах, станицях, містечках, містах з населенням менше 10.000 чоловіка населення, аулах, хуторах й т. инш.)—з розрахунку один депутат на кожні 100 чоловіка населення, але в числі не менше 3 і не більше 50 депутатів на кожну сільську раду.

Примітка. Зміна норми представництва, встановленої цим артикулом, переводиться постановами Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету.

60. Для поточної роботи Ради депутатів в містах обирають поміж себе Виконавчий орган на основах, установлених Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

61. При сільській раді може бути утворено Виконавчий Комітет на основах, установлюваних Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

62. Ради депутатів скликається Виконавчим Комітетом або Головою Ради так з власної ініціятиви, як і за вимогою не менше половини членів Ради.

63. Члени Рад депутатів зобов'язані регулярно давати відчити своїм виборцям.

Г. Про предмети відання місцевих органів влади

64. Крайові, обласні, губерніяльні, окружні, повітові, районові та волосні органи Радянської влади—Виконавчі Комітети та їхні Президії, а також Ради депутатів—мають своїм завданням:

а) вжиття заходів до підняття даної території в культурному та господарчому відношеннях;

б) складання та затвердження місцевих бюджетів;

в) переведення в життя постанов відповідних вищих органів Радянської влади;

г) розвязання питань, що мають місцеве для даної території значіння;

д) об'єднання Радянської діяльности в межах даної території;

е) забезпечення в межах даної території революційної законности та охорона державного ладу й громадської безпеки;

ж) обговорення питань загально-державного значіння так з власної ініціятиви, як і за пропозицією вищепоставлених Виконавчих Комітетів.

65. З'їзди Рад та їхні Виконавчі Комітети здійснюють контроль над діяльністю нижчепоставлених місцевих Рад та їхніх виконавчих органів.

Постанови місцевих з'їздів може бути скасовано лише вищепоставленими з'їздами та їхніми Виконавчими Комітетами, Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

Постанови Виконавчих Комітетів та їхніх Президій може бути скасовано З'їздами, що їх обрали, а також вищепоставленими З'їздами, Виконавчими Комітетами, їхніми Президіями, Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом, його Президією та Радою Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

66. Крайові та обласні Виконавчі Комітети, або їхні Президії, а також губерніяльні Виконавчі Комітети в праві припиняти за своєю відповідальністю переведення в життя розпоряджень Народніх Комісаріятів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки лише у виняткових випадках порядком, визначуваним Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом.

67. Окружні та повітові Виконавчі Комітети можуть припиняти переведення в життя розпоряджень відділів або відповідних їм органів крайового, обласного або губерніяльного Виконавчого Комітету лише у виняткових випадках за наявною невідповідністю даного розпорядження постановам Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету, його Президії, Ради Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки або крайового, обласного чи губерніяльного Виконавчого Комітету та з негайним повідомленням про це в крайовий, обласний або губерніяльний Виконавчий Комітет і завідателя відповідного відділу.

ПОДІЛ IV

Розділ 6

Про вибори до Рад

А. Про активне та пасивне виборче право

68. Правом обирати та бути обраним до Рад користуються незалежно від полу, віри, раси, національности, осілости й т. п. такі громадяни Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, яким до дня виборів минуло 18 років:

а) усі, що добувають кошти до життя продукційною та громадсько-корисною працею, а також особи, що ведуть хатнє господарство, яке забезпечує для перших можливість продукційної праці;

б) червоноармійці та червонофлотці робітничо-селянських Червоних армії та флоти;

в) громадяни, що належать до категорій, перерахованих в арт. арт. «а» і «б» цього артикулу, та що втратили в будь-якій мірі працездатність.

Примітка. Із осіб, що не вступили в число громадян Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, користуються активним та пасивним виборчим правом особи, що зазначені в арт. 11 цієї Конституції.

69. Не обирають і не можуть бути обраними, хоча б вони й належали до однієї з перерахованих категорій:

а) особи, що користуються найманою працею з метою одержання прибутку,

б) особи, що живуть на нетрудовий прибуток, а саме: відсотків з капіталу, прибутків з підприємств, майна й т. п.

в) приватні крамарі, торговельні та комерційні посередники;

г) ченці й попівство релігійних культів усіх вірувань та толків, для яких це заняття є професія;

д) службовці та агенти бувшої поліції, окремого корпусу жандарів та відділу охорони, члени царської в Росії родини, а також особи, що керували діяльністю поліції, жандармерії та каральних органів;

е) особи, визнані встановленим порядком душевно-хворими або божевільними;

ж) особи, засуджені за користовні та ганебні злочини на встановлений законом або судовим вироком строк.

Б. Про переведення виборів

70. Вибори переводяться в дні встановлювані місцевими радами або їхніми виконавчими комітетами.

71. Про хід та наслідок виборів складається протокола за підписами членів виборчої комісії.

72. Порядок переведення виборів, а так само й участь в них професійних спілок та инших робітничих організацій, визначається Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом або його Президією.

В. Про перевірку й скасування виборів та відкликання депутатів

73. Перевірку правильности виборів до Рад переводиться виборчими комісіями, а перевірку правильности повноважень делегатів, що обирають на З'їзди Рад,—мандатними комісіями.

74. У разі неправильности виборів у цілому питання про скасування виборів розвязується вищим по порядку органом Радянської влади. Вищий орган що до касації Радянських виборів є Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет та його Президія.

75. Виборці, що надіслали до Рад депутата, мають право повсякчас відкликати його та перевести нові вибори.

ПОДІЛ V

Розділ 7

Про бюджетове право

76. Усі державні прибутки та всі видатки Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, включаючи сюди прибутки й видатки автономних республік, що входять до неї, об'єднується в загально-державному бюджеті.

77. Бюджет Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки входить, як складова частина, в єдиний державний бюджет Союзу Соціялістичних Радянських Республік, відповідно з Конституцією Союзу Радянських Соціялістичних Республік та видаваними порядком загально-союзного законодавства правилами.

78. Розподіл видатків, а також прибутків, що стягаються на території Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, на видатки й прибутки, що вносять в загально-союзний розпис та в розпис Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, встановлюється також порядком загально-союзного законодавства.

79. Бюджет Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки розглядає Рада Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, затверджує Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет та направляється в законодавчі органи Союзу Радянських Соціялістичних Республік для включення порядком Конституції Союзу Радянських Соціялістичних Республік в єдиний державний бюджет Союзу Радянських Соціялістичних Республік.

80. Державні прибутки й видатки автономних соціялістичних радянських республік, що входять до складу Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки після приняття їх Радами Народніх Комісарів та Центральними Виконавчими Комітетами цих республік і розгляду Радою Народніх Комісарів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, затверджується Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом, як складові частини бюджету Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

81. Жодного видатку з коштів державної скарбниці не може бути переведено без установлення на нього кредиту в розпису державних прибутків та видатків

або без видання окремої постанови законодавчих органів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

82. Усі видатки за розписом Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки витрачуються в межах кошторисних підрозділів за їхнім прямим призначенням.

83. Усі місцеві прибутки та всі місцеві видатки об'єднуються в місцевих бюджетах порядком загально-союзного та республіканського законодавства.

84. Місцеві бюджети розглядаються та затверджуються відповідними З'їздами Рад або в належних випадках Виконавчими Комітетами під загальним контролем відповідних центральних органів Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки.

85. Звіт, що до виконання бюджету Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки затверджується Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом.

86. Порядком законодавства Союзу Радянських Соціялістичних Республік та Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки для покриття видатків, віднесених цим законодавством на місцеві кошти, місцевим бюджетам дається прибуткові джерела: податкові й неподаткові.

ПОДІЛ VI

Розділ 8

Про герб, прапор та столицю Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки

87. Державний герб Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки складається з образу на червоному полі в променях сонця золотих серпа та молота, вміщених навхрест держаками вниз, оточених вінцем із колосків з написом:

а) РСФСР та

б) «Пролетарии всех стран, соединяйтесь!»

88. Державний прапор Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки складається із полотна червоного (рожево-червоного) кольору, в лівому кутку якого коло древка зверху вміщено золоті літери «РСФСР».

89. Місцеперебування Уряду Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки є м. Москва.

11 травня 1925 р.

Москва.

КОНСТИТУЦІЯ
УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

(Затверджена III Всеукраїнським З'їздом Рад 10/14 березня 1919 р. зі змінами IX Всеукраїнського З'їзду Рад від 10 травня 1925 року: Зб. Уз. УСРР 1925 р. № 47, арт. 302.

(Артикули в редакції 10-V 1925 р. помічено зіркою)

I. Основні засади

1. Українська Соціялістична Радянська Республіка є організація диктатури трудящих і експлоатованих мас пролетаріяту та найбіднішого селянства над її віковічними гнобителями й експлоататорами—капіталістами та дідичами.

2. Завданням цієї диктатури є здійснення переходу від буржуазного ладу до соціялізму шляхом переведення соціялістичних реформ та систематичного придушення всіх контр-революційних замірів з боку заможних клас; зразу ж після виконання цих завдань диктатура зникне, а слідом за нею, після остаточного зформування майбутнього комуністичного ладу, зникне й держава, давши місце вільним формам співжиття, збудованого на основах організації загальної праці на загальну користь і братерської солідарности людей.

3. З метою здійснення свого основного завдання Українська Соціялістична Радянська Республіка:

а) переводить в життя заходи безпосередньо скеровані на знищення наявного економічного ладу шляхом скасування приватної власности на землю й на всі инші засоби продукції;

б) в галузі будівництва державного життя закріплює владу за робітничою класою, встановлюючи право участи в здійсненні державної влади виключно для трудових мас і цілком усуваючи владні класи від такої участи;

в) утворює для трудящих мас виключно можливість користуватися політичними правами (волею усного й друкованого слова, зборів і спілок), усуваючи від користування цими правами владні класи та прилучені до них своєю політичною позицією громадські групи;

г) налагоджує озброєний захист здобутків соціялістичної Революції, притягаючи до цього захисту всі трудові елементи країни.

4* Рішуче порываючи з поміщицько-буржуазним минулим, прагнучи до знищення, разом з поділом суспільства на класи, також національного гніту та національного розбрату, Українська Соціялістична Радянська Республіка заявляє про свою цілковиту солідарність зо всіма наявними радянськими республіками та утворює з ними на основі цілковитої доброхітности та рівноправности Союз Радянських Соціялістичних Республік, що є підвалиною мирного будівництва та братерського співробітництва народів, непохитним муром проти світового капіталізму та новим рішучим кроком по шляху об'єднання трудящих усіх країн у Всесвітню Соціялістичну Радянську Республіку.

Разом з тим, прагнучи до утворення вільної й доброхітної, а тим самим найповнішої та найміцнішої єдности трудящих усіх національностей, що заселюють Українську Соціялістичну Радянську Республіку, і визнаючи цілковите право всіх націй на самовизначення аж до відокремлення, Українська Соціялістична Радянська Республіка, вволюючи непохитно виявлену волю мол-

давського народу до оформлення свого державного буття в складі УСРР, об'єднується з ним на засадах утворення в складі УСРР Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, що управляється на підставі осібної Конституції, що її остаточно затверджує, після ухвали її Всемолдавським З'їздом Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів, Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів.

5. Владу трудящих мас на терені Української Соціялістичної Радянської Республіки здійснюють Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів та інші органи влади після обрання Радами.

II. Конституція радянської влади

А. Організація Центральної Влади

6*. Українська Соціялістична Радянська Республіка входить до складу Союзу РСР як незалежна договірна Республіка. Суверенітет її обмежено лише в межах, зазначених в Конституції СРСР, і лише в справах, що їх віднесено до компетенції Союзу РСР. Поза цими межами УСРР здійснює свою державну владу самостійно.

Входячи до складу Союзу РСР, УСРР разом з тим залишає собі право вільного виходу із Союзу РСР.

Відповідно до цього до відання Української Соціялістичної Радянської Республіки в особі її найвищих органів належить:

А. Усі питання, що стосуються до царини необ'єднаного в Союзі РСР управління і що їх самостійно розвязують, відповідно до Конституції Союзу РСР, Союзні республіки, зокрема:

а) затвердження, зміна і доповнення Конституції Української Соціялістичної Радянської Республіки, а також затвердження Конституції Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки та її змін і доповнень;

б) розгляд у порядкові п. «б» арт. 1 і арт. 6 Конституції Союзу РСР питань про зміну зовнішніх кордонів УСРР, а також розвязання, відповідно до Конституції Союзу РСР, питань про зміну кордонів УСРР з иншими Союзними Республіками, що належать до Союзу РСР;

в) розвязання питань про кордони АМСРР і розвязання суперечок поміж АМСРР та иншими частинами УСРР;

г) керовництво усією внутрішньою політикою УСРР;

д) адміністративно-територіяльний поділ Республіки;

е) організація центральних та місцевих органів влади УСРР та загальне керування їхньою діяльністю;

ж) цивільне та кримінальне матеріяльне і процесуальне законодавство на підвалинах, встановлюваних Союзом РСР;

з) законодавство про землевпорядження та землекористування, а також про користування надрами, лісами та водами на території УСРР, відповідно до загальних засад, установлюваних Союзом РСР, і керовництво сільським та лісовим господарством УСРР;

і) законодавство про народню освіту в УСРР відповідно до загальних засад народньої освіти, встановлюваних Союзом РСР;

к) законодавство в царині охорони народнього здоров'я та соціяльного забезпечення;

л) законодавство про українське громадянство та натуралізацію відповідно до основного законодавства Союзу РСР про союзне громадянство;

м) право амнестії, загальної і часткової на території УСРР;

н) скасування постанов з'їздів рад АМСРР, а також окружних та инших місцевих З'їздів Рад;

о) обрання представників УСРР до Ради Національностей ЦВК Союзу РСР.

Б. Усі питання в царині об'єднаного в Союзі РСР управління, відповідно до законодавства Союзу РСР і директив та вказівок належних центральних органів СРСР, зокрема:

а) встановлення плану народнього господарства в цілому і окремих його галузей на території УСРР, відповідно до передбачених у п. «з» арт. 1 Конституції Союзу РСР основ і загального плану всього народнього господарства Союзу РСР;

б) затвердження бюджету УСРР, що становить складову частину єдиного державного бюджету Союзу РСР;

в) встановлення відповідно до Конституції та законодавства Союзу РСР державних і місцевих податків, зборів та неподаткових прибутків;

г) укладання в порядкові, встановленому п. «д» арт. 1 Конституції Союзу РСР зовнішніх та внутрішніх позик УСРР;

д) розгляд та участь в укладанні, в порядкові, встановленому Конституцією та законодавством Союзу РСР, концесійних договорів, передбачених п. «з» арт. 1 Конституції Союзу РСР;

е) завідування грошовою системою, а також організація і керовництво фінансовим господарством УСРР;

ж) організація й керовництво промисловим господарством УСРР.

з) організація й регулювання внутрішньої торговлі УСРР;

і) регулювання праці;

к) верховний контроль за державними прибутками та видатками УСРР. а також організація й керовництво робітничо-селянським контролем і інспекційним доглядом за діяльністю всіх органів Радянської Влади на території УСРР;

л) законодавство в наведених вище питаннях під літерою «Б» цього артикулу відповідно до Конституції та законодавства Союзу РСР.

В. Розгляд та участь у розвязанні, в установленому Конституцією та законодавством Союзу РСР порядкові, питань, що їх згідно з Конституцією Союзу РСР віднесено до безпосереднього відання Союзу РСР, зокрема:

а) розгляд питань про участь УСРР у представництві Союзу РСР у міжнародніх зносинах;

б) участь у розгляді Союзом РСР питань про укладання політичних та инших договорів з чужоземними державами, їхню ратифікацію та инших питань з обсягу дипломатичних зносин;

в) розгляд питань зовнішньої торговлі Союзу РСР, а також участь у зовнішній торговлі Союзу РСР в межах і в порядкові, установлених законодавством Союзу РСР;

г) участь у розгляді питань про укладання договорів про прийняття до складу Союзу РСР нових Радянських Республік;

д) участь у межах, установлених законодавством Союзу РСР, в організації збройних сил, а також у керовництві справою транспорту та звязку.

7*. Найвищим органом влади УСРР є Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів, а в часи поміж З'їздами—Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет. В період між Сесіями Всеук-

раїнського Центрального Виконавчого Комітету вищим законодавчим, виконавчим та розпорядчим органом УСРР є Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, що її обирає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

До виключного відання З'їзду Рад належить: затвердження, зміна та доповнення Конституції УСРР та Конституції АМРСР, затвердження та зміна кордонів УСРР в порядкові, встановленому в п. «б» арт. 1 і арт. 6 Конституції Союзу РСР, розв'язання питань про вихід УСРР із Союзу РСР, обрання членів Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і обрання членів Ради Національностей ЦВК Союзу РСР.

8*. Взаємовідносини поміж найвищими органами влади УСРР і Союзу РСР, а також взаємовідносини поміж центральними органами УСРР і центральними органами Союзу РСР встановлюється Конституцією Союзу РСР.

Примітка. УСРР має свого Постійного Представника при уряді Союзу РСР.

9*. У межах, зазначених в Основному законі (Конституції) Союзу РСР і в справах, віднесених до компетенції Союзу, на території УСРР мають обов'язкову силу постанови Найвищих Органів Союзу РСР. За цим винятком жадні органи влади, крім Всеукраїнського З'їзду Рад, Центрального Виконавчого Комітету, його Президії і Раднаркому, не мають право видавати законодавчі акти, декрети та інші постанови загально-державного значіння на території УСРР.

10*. Чергові Всеукраїнські З'їзди Рад скликає ВУЦВК один раз на рік, надзвичайні З'їзди Рад можна скликати на підставі особливої постанови ВУЦВК.

Порядок обрання на З'їзди Рад встановлює ВУЦВК.

Постанова X Всеукраїнського З'їзду Рад від 13 квітня 1927 р.: «Вважати за потрібне з поточного року перейти до скликання Всеукраїнських З'їздів Рад один раз на два роки». З. У. УСРР 1927 р. № 17, арт. 92, п. 6.

11*. Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів і ВУЦВК дають загальний напрямок діяльности робітничо-селянського уряду і всіх органів Радянської Влади в УСРР відповідно до Конституції УСРР і Союзу РСР.

До відання ВУЦВК належить зокрема: затвердження бюджету УСРР, видання законів, обрання та відклик Голови Ради Народніх Комісарів, його Заступників і Народніх Комісарів та утворення Ради Народніх Комісарів УСРР.

12*. ВУЦВК є відповідальним перед Всеукраїнським З'їздом Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів, який його обирає в кількості членів і кандидатів до них, встановлюваній З'їздом на реченець до наступного З'їзду.

13*. Рада Народніх Комісарів УСРР є розпорядчий та виконавчий орган Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і в межах, наданих їй Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом прав та на підставі положення про Раду Народніх Комісарів УСРР, видає декрети й постанови, обов'язкові до виконання на всій території УСРР. Рада Народніх Комісарів відповідає перед Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом і перед Всеукраїнським З'їздом Рад Робітничих, Селянських та Червоноармійських Депутатів.

14*. Раду Народніх Комісарів УСРР утворюється в складі:

Голови Ради Народніх Комісарів і Заступників Голови в числі, що встановлює Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет,

Голови Найвищої Ради Народнього Господарства.

Народнього Комісара Земельних Справ,

Народнього Комісара Фінансів,

Народнього Комісара Внутрішньої Торговлі,
Народнього Комісара Праці,
Народнього Комісара Внутрішніх Справ,
Народнього Комісара Юстиції й Генерального Прокурора Республіки,
Народнього Комісара Робітничо-Селянської Інспекції,
Народнього Комісара Освіти,
Народнього Комісара Охорони Здоров'я,
Народнього Комісара Соціяльного Забезпечення.

Уповноважені Народніх Комісаріятів СРСР при Уряді УСРР увіходять до складу Ради Народніх Комісарів УСРР з правом ухвального або дорадчого голосу, відповідно до рішення Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету. Так само до складу Ради Народніх Комісарів можуть увіходити инші особи на підставі постанови Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

15*. Безпосереднє керовництво окремими галузями управління УСРР покладається на Народні Комісаріяти УСРР, на чолі яких стоять Народні Комісари, що їх обирає і відкликає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

Безпосереднє керовництво державною статистикою УСРР покладається на Центральне Статистичне Управління УСРР.

Керовництво боротьбою проти політичної та економічної контр-революції покладається на Державне Політичне Управління УСРР, на чолі якого стоїть уповноважений ОДПУ Союзу РСР.

Обсяг компетенції і організація Народніх Комісаріятів і Центральних Установ УСРР визначається спеціяльними Положеннями, затверджуваними Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом.

Керовництво військовими й морськими справами, закордонними справами, зовнішньою торговлею, шляхами сполучення та народнього звязку на території УСРР здійснюється через уповноважених Народніх Комісаріятів Союзу РСР при Уряді УСРР.

16*. Найвища Рада Народнього Господарства і Народні Комісаріяти Внутрішньої Торговлі, Фінансів, Праці і Робітничо-Селянської Інспекції УСРР підлягають Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітетові і Раді Народніх Комісарів УСРР та рівночасно в своїй діяльності здійснюють директиви відповідних об'єднаних Народніх Комісаріятів Союзу РСР.

17*. АМСРР має при Уряді УСРР свого Постійного Представника, з дорадчим голосом у всіх центральних органах УСРР.

Б. Організація Радянської Влади на місцях.

18*. Органи Радянської Влади на місцях є:

а) Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів (міські і сільські);

б) З'їзди Рад (окружні й районні) і обрані ними Виконавчі Комітети (Виконкоми).

19. Термін і порядок обрання місцевих органів Радянської Влади, норма представництва та загальне Положення що до внутрішньої організації цих органів, розмежування об'єктів відання й влади поміж ними так само, як розмежування таких поміж ними й органами Центральної Радянської Влади, встановлює ВУЦВК.

20. Правом обирати й бути обраним до Рад користуються незалежно від віри, національности, осілости і т. инш. такі обого полу громадяни УСРР, що їм до дня виборів минуло 18 років:

а) Всі, хто здобуває засоби до життя продукційною й громадсько-корисною працею, а також особи, що ведуть хатнє господарство, забезпечуючи для перших можливість продукційної праці, а саме: робітники й службовці всіх видів та категорій, заняті в промисловості, торговлі, сільському господарстві і инш., селяни, козаки-хлібороби;

б) Салдати Червоної армії і матроси Червоної флоти;

в) Громадяни, що не належать до категорії, зазначених в п. п. «а» і «б», через втрату працездатности, належним чином засвідчену.

Примітка 1: Місцеві Ради можуть з затвердження Центральної Влади знижувати встановлену в цьому арт. норму віку.

Примітка 2: Чужоземці, що належать до робітничої класи і трудового селянства, також користуються виборчим правом.

21. Не обирають і не можуть бути обраними такі особи, хоч би вони й належали до одної з вищезазначених категорій:

а) особи, що вживають найману працю з метою одержання прибутку;

б) особи, що живуть з нетрудового зиску, а саме: відсотками з капіталу, прибутку з підприємств, одержання з майна і инш.

в) приватні крамарі, торговельні й комерційні посередники;

г) ченці й попівство церков та релігійних культів;

д) службовці й агенти бувш. поліції, особливого корпусу жандарів і відділів охорони, а також царської в Росії родини;

е) особи, визнані в установленим лад душевно-хворими або божевільними та так само й підопічні особи;

ж) особи, засуджені за зиколюбні й порочні злочини, на строк, усталений законом або судовим органом.

III. Декларація прав та обов'язків трудящого й експлоатованого народу України.

22. З метою всебічного переведення основ диктатури пролетаріяту й найбіднішого селянства, УСРР надає трудящим масам усю повноту прав і можливостей в галузі громадського й політичного життя.

23. Відповідно до цих загальних засад з метою забезпечення за трудящими дійсної волі сумління, а також припинення можливости використати релігію й церкву в інтересах захования класового ладу, церкву відокремлюється від держави, і за всіма громадянами визнається право пропаганди релігійних учень, що не ставлять за своє завдання досягти якої соціяльної чи політичної мети, також антирелігійних учень по духу своєму несуперечних комуністичному світоглядові.

24. З метою забезпечення за трудящими дійсної волі виявлення своїх переконань, УСРР знищує залежність друку від капіталу і дає до рук робітничої класи та селянської бідноти всі технічні й матеріяльні засоби до видання газет, брошур, книг і всіляких инших творів друку та забезпечує по всій країні вільне поширення їх.

25. З метою забезпечення трудящим дійсної волі зібрань, УСРР, визнаючи права трудящих Радянської Республіки вільно влаштовувати зібрання, мітинги, походи і т. п., віддає в розпорядження робітничої класи і селянської бідноти всі придатні для влаштування народніх зібрань помешкання з обстановою, освітленням і опаленням.

26. З метою забезпечення для трудящих дійсної волі спілок, УСРР, зломивши економічну й політичну владу заможних клас, і тим самим усунувши всі перешкоди, що й досі заважали в буржуазному суспільстві робітникам та селянам користуватися волею організації й акції, сприяє робітникам і найбіднішим селянам всіма засобами матеріяльними та иншими для об'єднання їх та організації.

27. З метою забезпечення для трудящих дійсного приступу до знання, УСРР ставить своїм завданням дати робітникам і найбіднішим селянам всебічну й беззаплатну освіту.

28. УСРР визнає працю обов'язком для всіх громадян Республіки і виголошує гасло: «Хто не працює, той не їсть».

29. З метою охорони всіма засобами здобутків великої Робітничо-Селянської Революції УСРР визнає обов'язком всіх трудящих Республіки захист соціялістичної батьківщини і заводить загальну військову повинність. Почесне право захищати революцію зі зброєю в руках надається лише трудящим; на нетрудові ж елементи покладається виконання инших військових обов'язків.

30. Виходячи з солідарности всіх націй, УСРР надає всі політичні права українських трудящих громадян чужоземцям, що перебувають на території Української Республіки для трудових занять і належних до робітничої клаcи, або до селянства, що не визискує чужої праці.

31. УСРР дає право притулку всім чужоземцям, що підпадають під переслідування за релігійні порушення, а також за злочинства, скеровані проти урядів, що захищають інтереси буржуазних клас.

32. УСРР, визнаючи рівні права за трудящими, незалежно від їх расової й національної належности, оголошує суперечним основним законам республіки усталення або припущення будь-яких привілеїв або переваг на цій підставі, а також будь-який утиск національних меншостей або обмеження їхньої рівноправности.

33. Керуючись інтересами робітничої класи в цілому, УСРР позбавляє політичних прав окремих осіб та окремих груп, що використовують ці права на шкоду комуністичної Революції.

IV. Про герб та прапор УСРР.

34. Герб УСРР складається з образу на червоному полі в промінні сонця золотих серпа та молота, оточених вінком з колосків і написом російською та українською мовами:

1. УСРР

2. Пролетарі усіх країн, єднайтеся.

35. Торговельний, морський та військовий прапор УСРР складається з полотна червоного (червоно-рожевого) кольору, в лівому кутку якого, коло держальця зверху, вміщено літери «УСРР» або напис: «Українська Соціялістична Радянська Республіка».

м. Харків 10-14 березня 1919 р.

Президія Всеукраїнського З'їзду Рад: *Х. Раковський, Г. П'ятаков, А. Бубнов, Е. Квірінг.*

Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету Рад: *В. Затонський, А. Хмельницький.*

КОНСТИТУЦІЯ
АВТОНОМНОЇ МОЛДАВСЬКОЇ СОЦІЯЛІСТИЧНОЇ РАДЯНСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

(Затверджена І Молдавським З'їздом Рад 23-IV 1925 р. Остаточно затверджена IX Всеукраїнським З'їздом Рад 10-V 1925 р., Зб. Уз. УСРР 1925 р. ч. 51, арт. 313).

Здійснюючи волю трудящих усієї Молдавії про встановлення вільних форм їхнього національного державного об'єднання в складі Української Соціялістичної Радянської Республіки на основі доброхітного і дружного з нею союзу і через його посередництво з усіма трудящими, об'єднаними в Союз РСР, будучи свідомим спільности великих історичних завдань, що стоять під теперішній відповідальний момент перед пролетаріятом,—Перший Молдавський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів постановив ухвалити нижченодану Конституцію Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки.

І. Загальні засади.

1. Автономна Молдавська Соціялістична Радянська Республіка (АМСРР), увіходячи до складу Української Соціялістичної Радянської Республіки, здійснює на своїй території державну владу трудящих Молдавії на підставах, цією Конституцією визначених.

2. Владу трудящих Молдавії здійснюється на території Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки через Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів, їхні З'їзди й органи, що їх вони утворюють.

3. Автономна Молдавська Соціялістична Радянська Республіка бере участь в утворенні верховних органів влади УСРР через своїх делегатів на З'їздах Рад УСРР, а також в Раді Національностей Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР через своїх представників.

4. Законодавчі акти й постанови центральних органів влади Союзу РСР і Української Соціялістичної Радянської Республіки: З'їздів Рад, Центральних Виконавчих Комітетів (їхніх Президій), Рад Народніх Комісарів СРСР і УСРР, а також Ради Праці та Оборони й Української Економічної Наради поширюється на Автономну Молдавську Соціялістичну Радянську Республіку, за винятком випадків:

а) якщо в них є вказівка, що їх не поширюється на територію Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, і

б) що до законодавства Української Соціялістичної Радянської Республіки, якщо верховні органи Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки в межах прав, цією Конституцією наданих, свої самостійні закони видадуть.

5. Верховні органи Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки мають право:

А. Видавати самостійні законодавчі акти в таких справах:

а) що до організації необ'єднаних народніх комісаріятів Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, а також місцевих виконавчих комітетів і їхніх відділів, відповідно до загальних принципів організації тих самих органів в Українській Соціялістичній Радянській Республіці;

б) що до встановлення штатів і мережі місцевих установ необ'єднаних наркоматів так на державному, як і на місцевому бюджетові утримуваних;

в) що до справи про мову, відповідно до цієї Конституції;

г) в справах народньої освіти, відповідно до основних засад Кодексу Законів про Народню Освіту УСРР.

Примітка 1: Відступати від законодавства Української Соціялістичної Радянської Республіки в усіх инших випадках, окрім зазначених у цьому артикулі, можна тільки з дозволу Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

Примітка 2: Будову органів юстиції Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, в тому числі Головного Суду АМСРР, а також організацію Прокуратури, визначається особливими законами, що їх видає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет відповідно до розділу V цієї Конституції.

Б. Видавати додаткові до законодавства УСРР декрети й постанови в усіх галузях управління необ'єднаних народніх комісаріятів Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки (Внутрішніх Справ, Охорони Здоровля, Народньої Освіти, Соціяльного Забезпечення, Юстиції і Земельних Справ).

6. Верховна влада Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки здійснює право часткової амнестії (помилування) в справах, які вирішили судові й адміністраційні установи АМСРР відповідно до законів, що їх видає в цій справі Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

7. Незалежно від вищеперелічених найвищих повноважень, вищі центральні органи Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки в царині місцевого управління і місцевих фінансів мають усі права, що їх надало законодавство Союзу РСР і УСРР губерніяльним з'їздам рад і губерніяльним виконавчим комітетам.

8. Автономна Молдавська Соціялістична Радянська Республіка має при Уряді УСРР свого постійного представника, що має право дорадчого голосу в усіх центральних органах УСРР.

9. За найрозповсюдженіші мови в Автономній Молдавській Соціялістичній Радянській Республіці визнається мови: молдавську, українську й російську.

10. Мови всіх національностей, що заселюють територію Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, рівноправні. Кожному громадянинові в Автономній Молдавській Соціялістичній Радянській Республіці забезпечується змогу в його зносинах із державними органами й у зносинах державних органів з ним користатися рідною мовою, також як і користатися нею на засіданнях з'їздів рад, на всіх инших з'їздах, засіданнях і різних прилюдних виступах.

II. Про верховні органи влади АМСРР.

11. За верховні органи влади Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки є:

а) Молдавський З'їзд Рад Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів;

б) Молдавський Центральний Виконавчий Комітет Рад і його Президія.

12. Молдавський З'їзд Рад є найвища влада Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки і постанови його можуть скасувати тільки Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет або Всеукраїнський З'їзд Рад.

13. Молдавські З'їзди Рад бувають чергові й надзвичайні.

Чергові З'їзди Рад скликає Молдавський Центральний Виконавчий Комітет один раз на рік.

Надзвичайні З'їзди скликаються на пропозицію Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, Президії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету з власного почину або на вимогу рад місцевостей, що об'єднують не менш одної третини всієї людности Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки.

14. Норми представництва й порядок обрання на З'їзди Рад установлює Молдавський Центральний Виконавчий Комітет і затверджує Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

15. Молдавський З'їзд Рад дає загальний напрямок діяльності Робітничо-Селянського Уряду й усіх органів влади Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки з тим, що зміну й доповнення Конституції Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, зміну її території, затвердження рокового бюджету АМСРР і звіти про його виконання обов'язково належить подавати на розгляд Молдавському З'їздові Рад.

Примітка: Якщо не можна вчасно провести бюджет АМСРР через Молдавський З'їзд Рад, Молдавський Центральний Виконавчий Комітет подає його безпосередньо до належних органів Української Соціялістичної Радянської Республіки, наступно доповідаючи найближчому Молдавському З'їздові Рад.

16. Молдавського Центрального Виконавчого Комітета обирає черговий Молдавський З'їзд Рад в числі членів, що його визначає Молдавський З'їзд Рад, на строк до дальшого чергового Молдавського З'їзду Рад.

17. У періоді між Молдавськими З'їздами Рад Молдавський Центральний Виконавчий Комітет є вища влада Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки.

18. Молдавський Центральний Виконавчий Комітет розглядає належні до його компетенції справи на сесійних засіданнях або в складі Президії.

19. Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету бувають чергові й надзвичайні.

Чергові Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету скликає Президія Молдавського Центрального Виконавчого Комітету не рідше, як тричі на рік.

Надзвичайні Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету скликаються на пропозиції президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, з власної ініціятиви Президії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету і на вимоги Ради Народніх Комісарів АМСРР.

20. На розгляд і затвердження Сесій Молдавського Центрального Виконавчого Комітету його Президія обов'язково подає:

а) справу про зміну й доповнення Конституції АМСРР;

б) про зміну кордонів АМСРР;

в) проекти кодексів, а також усіх постанов, що визначають загальні норми політичного й економічного життя АМСРР або впроваджують корінні зміни в наявну практику державних органів Республіки;

г) роковий бюджет АМСРР і звіти про його виконання;

д) усі справи місцевих фінансів, що належать, в силу загального законодавства про місцеві фінанси, до розгляду й затвердження губерніяльних з'їздів

рад, а в Автономній Молдавській Соціялістичній Радянській Республіці розглядувані й затверджувані Молдавським З'їздом Рад.

Примітка: У виняткових випадках справи, зазначені в п. «в» цього артикулу, може розвязувати Президія Молдавського Центрального Виконавчого Комітету, наступно подаючи на затвердження Сесії Молдавського Центрального Виконавчого Комітету.

21. Молдавський Центральний Виконавчий Комітет відповідає за свою діяльність так перед Молдавським З'їздом Рад як і перед Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом. Його постанови може скасувати виключно Молдавський З'їзд Рад і Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

22. Молдавський Центральний Виконавчий Комітет обирає зі свого складу Президію в числі, що його встановлює З'їзд Рад АМСРР.

У періоді між Сесіями Молдавського Центрального Виконавчого Комітету його Президія є вищий орган влади АМСРР і діє від імени Молдавського Центрального Виконавчого Комітету.

III. Про Раду Народніх Комісарів і Народні Комісаріяти АМСРР.

23. Раду Народніх Комісарів Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки утворює Центральний Виконавчий Комітет АМСРР у складі:

Голови Ради Народніх Комісарів і Народніх Комісарів, що стоять на чолі окремих Народніх Комісаріятів АМСРР:

Народнього Комісара Внутрішніх Справ,
Народнього Комісара Юстиції,
Народнього Комісара Освіти,
Народнього Комісара Соціяльного Забезпечення,
Народнього Комісара Охорони Здоровля,
Народнього Комісара Земельних Справ,
Народнього Комісара Фінансів,
Народнього Комісара Внутрішньої Торговлі,
Народнього Комісара Робітничо-Селянської Інспекції,
Народнього Комісара Праці й
Голови Ради Народнього Господарства.

Примітка: Ті чи инші з перечислених у цьому артикулі Наркоматів можуть бути об'єднані в одному апараті на підставі постанови Молдавського Центрального Виконавчого Комітету, що її затвердив Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

24. Уповноважені загальносоюзних Народніх Комісаріятів при УСРР мають при АМСРР своїх представників, безпосередньо їм підпорядкованих. Зазначені представники увіходять до Ради Народніх Комісарів АМСРР з дорадчим голосом.

25. При Раді Народніх Комісарів АМСРР організується на правах об'єднаних народніх комісаріятів Статистичне Управління й Державне Політичне Управління; особи, що стоять на чолі їх, увіходять з правом дорадчого голосу до Ради Народніх Комісарів АМСРР.

26. У склад Ради Народніх Комісарів АМСРР Молдавський Центральний Виконавчий Комітет може вводити з правом ухвального або дорадчого голосу й инших осіб.

27. Рада Народніх Комісарів АМСРР відповідає за свою діяльність так перед Молдавським Центральним Виконавчим Комітетом, як і перед Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом, і здійснює свою діяльність так під

керовництвом Центрального Виконавчого Комітету Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, як і Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету, Ради Народніх Комісарів УСРР і Української Економічної Наради.

28. Постанови Ради Народніх Комісарів АМСРР може касувати так Молдавський Центральний Виконавчий Комітет, як і Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

Примітка: Раді Народніх Комісарів УСРР належить право зупиняти постанови Ради Народніх Комісарів АМСРР, подаючи про скасування цих постанов до Президії Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету.

29. Народні Комісаріяти АМСРР розподіляються на:

а) необ'єднані, що до числа їх належать народні комісаріяти: Внутрішніх Справ, Охорони Здоровля, Земельних Справ, Народньої Освіти, Соціяльного Забезпечення і Юстиції;

б) об'єднані з однойменними народніми комісаріятами УСРР, що до числа цих наркоматів належать народні комісаріяти:

Внутрішньої Торговлі, Праці, Робітничо-Селянської Інспекції, Фінансів, Рада Народнього Господарства й на правах народніх комісаріятів—Статистичне Управління й Державне Політичне Управління.

30. Народніх комісарів, що стоять на чолі необ'єднаних народніх комісаріятів АМСРР: Внутрішніх Справ, Охорони Здоровля, Земельних Справ, Народньої Освіти, Соціяльного Забезпечення й Юстиції обирає Молдавський Центральний Виконавчий Комітет, з тим що Народнього Комісара Юстиції й Прокурора АМСРР—за згодою з Народнім Комісаріятом Юстиції УСРР.

31. Необ'єднані народні комісаріяти Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки підпорядковані безпосередньо Центральному Виконавчому Комітетові й Раді Народніх Комісарів АМСРР і здійснюють свою діяльність під їхнім керовництвом.

Необ'єднані народні комісаріяти Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки відповідним однойменним необ'єднаним народнім комісаріятам УСРР не підпорядковані, але повинні виконувати окремі завдання останніх, що не ламають внутрішньої автономії АМСРР, а також подавати їм всі жадані відомості й звіти.

Примітка: Межі й порядок підлеглости Прокурора Республіки АМСРР Прокуророві Республіки УСРР установлюється особливим законом, що його видає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

32. Обіжники, що їх видають необ'єднані народні комісаріяти УСРР на тлумачення законів УСРР, які чинні також на території АМСРР (арт. 4-й цієї Конституції), обов'язкові для необ'єднаних народніх комісаріятів АМСРР, але їх може зупинити Молдавський Центральний Виконавчий Комітет (і його Президія) у разі явної невідповідности законові. Про таке зупинення Молдавський Центральний Виконавчий Комітет негайно оповіщає Раді Народніх Комісарів УСРР і відповідним народнім комісаріятам УСРР.

33. Народніх Комісарів Внутрішньої Тортівлі, Праці, Робітничо-Селянської Інспекції, Фінансів, Голову Ради Народнього Господарства, Керовничого Статистичного Управління й Голову Державного Політичного Управління, що стоять на чолі об'єднаних народніх комісаріятів і центральних установ АМСРР, обирає Молдавський Центральний Виконавчий Комітет за погодженням з відповідними однойменними об'єднаними народніми комісаріятами УСРР.

34. Об'єднані народні комісаріяти АМСРР, підлягаючи Молдавському Центральному Виконавчому Комітетові й Раді Народніх Комісарів АМСРР, здійснюють у своїй діяльності директиви й завдання відповідних об'єднаних народніх комісаріятів УСРР і підконтрольні їм.

35. Обіжники, постанови й розпорядження об'єднаних народніх комісаріятів УСРР є обов'язкові для об'єднаних народніх комісаріятів АМСРР.

Зазначені обіжники, постанови й розпорядження може зупинити Молдавський Центральний Виконавчий Комітет (і його Президія) у разі, якщо вони явно не відповідають законам Союзу РСР або УСРР. Про таке зупинення Молдавський Центральний Виконавчий Комітет негайно оповіщає Раду Народніх Комісарів УСРР і відповідні народні комісаріяти УСРР.

Примітка: Усі розпорядження й завдання об'єднаних народніх комісаріятів УСРР належить провадити через відповідні об'єднані народні комісаріяти АМСРР.

36. Звання Народнього Комісара АМСРР належить виключно членам Ради Народніх Комісарів АМСРР, перечисленим у арт. 23 цієї Конституції, й ніяким иншим представникам влади в АМСРР надалі бути не може.

IV. Організація влади на місцях у АМСРР.

37. За органи влади на місцях у Автономній Молдавській Соціялістичній Республіці є:

а) Ради Робітничих, Селянських і Червоноармійських Депутатів (міські й сільські);

б) З'їзди Рад (районові) і Виконавчі Комітети (виконкоми), що їх вони обирають.

38. Вибори до місцевих органів влади провадиться на підставі загального виборчого закону УСРР.

39. Адміністраційно-територіяльний поділ Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки встановлює Молдавський Центральний Виконавчий Комітет і затверджує Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

V. Про організацію органів Юстиції АМСРР.

40. Судові органи Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки засновується й вони діють на підставах, законами Союзу РСР і УСРР і правилами цієї Конституції установлених.

41. На території Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки засновується Головний Суд, що діє на підставі особливого про нього положення, затвердженого Всеукраїнським Центральним Виконавчим Комітетом.

42. На Головний Суд Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки покладається:

а) загально тлумачити (пленумом) місцеві закони у справах судової практики;

б) розвязувати прохання про перегляд справ, що їх розвязали народні суди АМСРР, на підставі знову виявлених обставин;

в) касувати, порядком догляду, присуди й вироки народніх судів АМСРР;

г) розглядати касаційно-ревізійним порядком, присуди й вироки народніх судів АМСРР з правом їх касувати і виправляти в межах і випадках. Положенням про Головний Суд АМСРР передбачених;

д) розвязувати, як судові першої інстанції, справи особливої важливости, а також що до звинувачення вищих урядових осіб АМСРР у злочинах по посаді,

з винятком тих випадків, коли такі справи спеціяльною постановою Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету передано на розгляд Найвищому Судові УСРР;

е) розвязувати инші справи, згідно з Положенням про Головний Суд АМСРР.

43. З касаційно-ревізійного погляду Головний Суд АМСРР підлягає контролеві Найвищого Суду УСРР.

44. Адміністраційно-організаційні функції що до судових установ на території АМСРР покладається на Народній Комісаріят Юстиції АМСРР.

VI. Про бюджет АМСРР.

45. Державні прибутки й видатки Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки об'єднуються в її державному бюджетові, що виходить до складу бюджету Української Соціялістичної Радянської Республіки.

46. Державний бюджет Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, після того, як його розгляне й затвердить Молдавський З'їзд Рад, або у випадках, у примітці до артикулу 15 цієї Конституції зазначених, Молдавський Центральний Виконавчий Комітет подає встановленим порядком на затвердження Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітетові й його включається в склад державного бюджету Української Соціялістичної Радянської Республіки.

Примітка: Докладно бюджетові права Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки, а також порядок складання, затвердження й виконання її бюджету визначається особливим законом, що його видає Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

47. Місцевий бюджет Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки регулюється Тимчасовим Положенням про місцеві фінанси.

VII. Про герб і прапор АМСРР.

48. Молдавська Соціялістична Радянська Республіка має свій державний герб і прапор, що їх установлює Молдавський Центральний Виконавчий Комітет і затверджує Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет.

Додаток VI

ДЕКРЕТ ВСЕРОСІЙСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО ВИКОНАВЧОГО КОМІТЕТУ

про об'єднання Радянських Республік: Росії, України, Латвії, Литви, Білоруси для боротьби з світовим імперіялізмом.

(Вісти ВЦВК № 118 від 3 червня 1919 р. Збір. Узаконень та Розпоряджень від 6 червня 1919 р. № 22 арт. 264).

Радянські Соціялістичні Республіки, утворені трудящими масами на території Росії, України, Латвії, Литви та Білоруси, неодноразово та голосно заявляли про свою готовість почати мирні переговори з метою скінчити нав'язану їм війну. Сили міжнароднього імперіялізму, що охоплені божевільною надією покорити собі ввесь світ, намагаються до нічим необмеженої експлоатації багатств цих країн, об'єдналися проти світового руху трудящих, пройшли повз мирних пропозицій трудящих мас Росії, України, Латвії, Литви та Білоруси й напру-

жують нині всі свої зусилля, щоби придушити Радянську владу всюди, де її утворено масовим революційним рухом робітників та селян. Мобілізувавши проти Радянської влади всі сили монархічної та капіталістичної контр-революції, світовий капітал намагається загальним наступом по всіх фронтах придушити владу робітників та селян. Відсіч цій спробі знову вкинути в неволю десятки мільйонів російських, українських, латишських, литовських, білоруських та кримських робітників та селян вимагає від них найміцнішого об'єднання бойових сил, централізації й керовництва в тяжкій боротьбі на життя та смерть. Військовий Союз усіх зазначених Радянських Соціялістичних Республік повинен бути першою відповіддю на наступ спільних ворогів. Тому, стоячи цілком на ґрунті визнання незалежности, волі та самовизначення трудящих мас України, Латвії, Литви, Білоруси та Криму й виходячи так із резолюції Українського Центрального Виконавчого Комітету, прийнятої на засіданні 18 травня 1919 р., як і пропозиції Радянських Урядів Латвії, Литви та Білоруси,—Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет Рад визнає за потрібне провести міцне об'єднання: 1) військової організації й військового командування, 2) Рад Народнього Господарства, 3) Залізничого Управління й Господарства, 4) Фінансів і 5) Комісаріятів Праці Радянських Соціялістичних Республік Росії, України, Латвії, Литви, Білоруси та Криму з тим, щоби керовництво зазначеними галузями народнього життя було зосереджено в руках єдиних колегій.

Об'єднання повинно бути переведено шляхом погодження з Центральними Комітетами та Радами Народніх Комісарів зазначених Радянських Республік.

Для здійснення зазначених кроків, Всеросійський Центральний Виконавчий Комітет обирає комісію, якій доручає негайно почати переговори з представниками відповідних Центральних Виконавчих Комітетів та разом з ними виробити конкретні норми об'єднання, а до вироблення остаточного об'єднання утворити форму діяльности.

1 червня 1919 р.

Голова Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету *М. Калінін*

Секретар *Л. Серебряков*

Додаток VII

РЕЗОЛЮЦІЯ 5-го ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ РАД.

Про союзний договір поміж УСРР і РСФРР.

Рахуючи союзний робітничо-селянський договір, ухвалений поміж урядами РСФРР і УСРР, новим кроком до зміцнення єдиного революційного радянського фронту між робітниками та селянами Росії і України, 5 Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів затверджує цей договір і пропонує Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітетові приступити негайно в згоді з Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом до розвитку та конкретизації тих пунктів договору, які стосуються відносин між Українським й Російським ЦВК й осібного пункту про внутрішній порядок об'єднаних Комісаріятів та їх відносин до обох урядів, на передбаченій договором підставі повної рівности поміж обома Республіками.

З'їзд доручає знову обраному ЦВК розглянути доклад Комісії в справі вироблення конституції.

СОЮЗНИЙ РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКИЙ ДОГОВІР

між Російською Соціялістичною Федеративною Радянською Республікою й Українською Соціялістичною Радянською Республікою.

Уряд Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки, з одної сторони, й уряд Української Соціялістичної Радянської Республіки, з другої сторони, виходячи з оголошення Великою Пролетарською Революцією права народів на самоозначення, визнаючи суверенність кожної з сторін, що складають договір, й визнаючи неодмінність скріпити свої сили, в цілях оборони, а також в інтересах їх господарського будівництва, вирішили заключити цей союзний Робітниче-Селянський договір, для чого призначили своїми упозноваженими Радянський Російський Уряд—Голову Ради Народніх Комісарів Володимира **Ульянова-Леніна** та Народнього Комісара Закордоних Справ Георгія Васильовича **Чічеріна,** а Радянський Український Уряд—Голову Ради Народніх Комісарів та Народнього Комісара Закордонних Справ Христіяна Георгієвича **Раковського.** Вищезазначені уповноважені, переговоривши подані ним уповноваження й знаходячи їх достатніми, прийшли до таких вирішень:

1. Російська Соціялістична Федеративна Радянська Республіка й Українська Соціялістична Радянська Республіка вступають поміж собою в військовий та господарський союз.

2. Обидві держави вважають за потрібне оголосити, що всі загальні зобов'язання, які вони в майбутньому будуть брати на себе що до других держав, можуть умовно залежати від загальних інтересів робітників та селян Республік, що заключили цей договір, і що з самого факту старої приналежности УСРР до бувшої Російської Імперії для УСРР не випливає ніяких зобов'язань до кого б то не було.

3. Для кращого здійснення зазначеної в п. 1 мети обидва уряди оголошують об'єднаними такі Комісаріяти: 1) Військових та Морських Справ, 2) Вища Рада Народнього Господарства, 3) Зовнішнього торгу, 4) Фінансів, 5) Праці, 6) Шляхів та 7) Пошт і телеграфів.

4. Об'єднані Народні Комісаріяти обох Республік увіходять до складу Раднаркому РСФРР й мають в Раді Народніх Комісарів УСРР своїх уповноважених, затверджуваних Українськими ЦВК та З'їздом Рад.

5. Порядок і форма внутрішнього керування об'єднаних Комісаріятів встановлюються особливими угодами поміж обома Урядами.

6. Керування й контроль об'єднаних Комісаріятів здійснюється через Всеросійські З'їзди Рад депутатів робітників, селян та червоноармійців, а також Всеросійським Центральним Виконавчим Комітетом, до яких УСРР надсилає своїх представників, на підставі постанови Всеросійського З'їзду Рад.

7. Цей договір підлягає ратифікації відповідних вищих законодавчих установ обох Республік.

Оригінал складений в двох примірниках на руській і українській мовах в м. Москві, грудень 28 дня 1920 року.

В. Ленін, Г. Чічерін, Х. Раковський.

Голова 5 Всеукраїнського З'їзду Рад *Петровський.*

РЕЗОЛЮЦІЯ І ВСЕУКРАЇНСЬКОГО З'ЇЗДУ РАД ПРО ВЛАДУ НА УКРАЇНІ

(*Прийнята 12 грудня 1917 року*)

«Центральна Рада нинішнього складу не може бути визнаною за уряд робітників і найбідніших селян України. Політика Ради в земельному питанні, в питаннях про робітничу контролю над виробництвом, про демократизацію армії, про відношення до Робітничо-Селянського Уряду Російської федерації, утвореного й затвердженого організованими робітниками, салдатами й найбідніщими селянами всієї Росії, в тім числі й України, позиція, зайнята Радою в боротьбі робітників і селян з буржуазною контр-революцією на Дону, роздмухування Радою націоналістичного чаду серед народніх мас України, нарешті, провокаційний зрив роботи Всеукраїнського з'їзду Рад у Київі політиканами, що керують діяльністю Ради,—все це поставило революційну демократію України перед завданням рішучої боротьби проти Ради за утворення робітничої і селянської влади на Україні. Всеукраїнський З'їзд робітничих, салдатських з участю селянських депутатів ухвалює: влада на території Української республіки віднині належить виключно радам робітничих, салдатських і селянських депутатів: на місцях—повітовим, міським, губерським і краєвим Радам, а в центрі—Всеукраїнському З'їздові Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів, його Центральному Виконавчому Комітетові і тим органам, що він утворить.

Україну оголошується Республікою Рад. Тимчасовому Центральному Виконавчому Комітетові, вилученому зі складу нинішнього з'їзду, доручається негайно поширити на територію Української Республіки всі декрети й розпорядження Робітничо-Селянського Уряду федерації, що мають загальне для всієї федерації значіння—про землю, про робітничу контролю над виробництвом, про повну демократизацію армії; оголосити недійсними всі розпорядження Ради й Секретаріяту, що їх вона видаватиме після опублікування цієї постанови з'їзду, а також скасувати всі попередні розпорядження Ради й Секретаріяту, скеровані проти інтересів робітників і найбідніших селян українських; встановити між робітничо-селянським урядом Російської федерації, а також урядами окремих частин Росії і Робітничо-Селянським Урядом України повну погодженість у цілях і вчинках, потрібну в інтересах робітничих і селянських народів Російської Федерації, виходячи з принципу, що правильними й нормальними ці взаємовідносини можуть бути лише в тому разі, коли уряди всіх частин Росії будуть органами влади робітничих, салдатських і селянських депутатів; найближчим часом скликати 2 Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів для дальшого поширення і зміцнення робітничо-селянської влади на Україні».

МАНІФЕСТ ДО ВСІХ РОБІТНИКІВ, СЕЛЯН І САЛДАТ УКРАЇНИ.

Дружним натиском робітників, салдат і селян усієї Росії було скинуто уряд ошуканства народу, уряд Керенського. Всеросійські з'їзди робітничих, салдатських і селянських депутатів, де брали участь і Ради України, утворили нову владу—уряд народніх низів, в особі Ради Народніх Комісарів, що є робітничо-селянським урядом Російської Федеративної Республіки.

Лише після цього можна було здійснити всі вимоги робітників і найбідніших селян. Негайно було видано декрета про передачу селянам усієї землі без викупу і з усім реманентом, не чекаючи скликання Установчих Зборів, про робітничу контролю над виробництвом і 8-годинний робочий день та декрет про мир. Лише народня влада виявилася здібною повести країну до миру, гідного революційного народу, лише вона встановила в армії виборний принцип і зробила її чисто народньою.

Ці вчинки радянського уряду зустріли гаряче співчуття трудящих по всій країні, серед усіх народів, що входять у склад Російської Федеративної Республіки. Ради Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів скрізь допомагають Раді Народніх Комісарів.

Зате капіталісти, поміщики й инші дармоїди повстали на шалену боротьбу з робітничою й селянською революцією, обравши для себе підпорою спочатку деякі частини фронту, а потім Дін і нашу Україну. Від імени фронту заговорила ставка, від імени Дону—Каледін, від імени України—Генеральний Секретаріят Центральної Ради.

Українська Центральна Рада, де на виборах не брали участи Ради Робітничих і Салдатських Депутатів, де керовники—такі соціялісти, як Керенський і його товариші в Тимчасовому Уряді, Центральна Рада, на одну третину поповнена російськими меншовиками й соц.-революц. (правими)—ця Центральна Рада задумала обернути Україну в буржуазну республіку і під приводом національного самовизначення оборонити інтереси капіталістів і урядовців як українських, так і російських, кому робітничо-селянська революція несе остаточну загибіль і знищення.

Центральна Рада відмовилася поширити на територію Української Республіки декрет про землю, виданий Всеросійським З'їздом Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів за участю представників од Рад Українських. Центральна Рада, замість робітничої контролі над виробництвом, намагалася встановити державну контролю, вона провадила боротьбу з Радами і намагалася протилежно їм усю владу на місцях передати міським думам і земствам.

Генеральний Секретаріят, чинивши опір розпорядженням найвищого командування всеросійською армією, руйнував фронт і тим перешкоджав успішному веденню мирних переговорів, бажаючи, як це тепер виявилося, зловмисно затягти війну до весни в інтересах франко-англійських капіталістів. Але буржуазні керовники ради не тільки намагалися охоронити українську й неукраїнську буржуазію від натиску трудящих клас, вони вчинили безпосередній злочин проти робітників і селян, вступивши в союз з прислужниками буржуазії, з другом кадетів, з генералом Каледіном, що розганяє робітничі

організації в Харківській та Катеринославській губерніях і чиє військо, сформоване з ударників, юнкерів і одурених козаків, б'є робітників і гвалтує їхніх жінок та дочок; для піддержки Каледіна вони заборонили пропускати через Україну революційне радянське військо, по-зрадницькому роззброївши його в Київі, і лагодилися втягти українську демократію в братовбивчу війну з рештою Росії, нацьковуючи українських робітників, салдат і селян на російських брехливими запевненнями, що Рада Народніх Комісарів загрожує свободі України.

За таких обставин 3 грудня в Київі повинен був відкритися 1 Всеукраїнський З'їзд Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів, що його скликав Південно-Західний Краєвий Комітет Рад. Керовники буржуазної Центральної Ради, за допомогою безпосереднього насильства й ошуканства, стали на перешкоді праці цього з'їзду. Тоді більшість делегатів од Рад Робітничих і Салдатських Депутатів, а також частина селянських делегатів переїхали до Харкова, де з'єдналися з делегатами від Рад Донецького та Криворізького Басейну і довели свої роботи до кінця.

Щоб у корені припинити злочинну політику Української Центральної Ради, що мала сміливість чинити від імени трудящих мас України, З'їзд Рад визнав за потрібне взяти на себе всю повноту державної влади в Українській Народній Республіці. Обраному на З'їзді Центральному Виконавчому Комітетові Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів доручено утворити нову владу—владу робітничо-селянську. Постановою З'їзду Центральну Раду позбавлено тих прав, що їх вона собі захопила; одночасно з цим Генеральний Секретаріят Української Центральної Ради втрачає свої повноваження. Відтині урядом України є Народній Секретаріят, що його призначає Центральний Виконавчий Комітет Всеукраїнської Ради Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів.

З утворенням Робітничо-Селянського Уряду України зникло марево тієї кривавої боротьби, що її хотів викликати попередній Генеральний Секретаріят між демократією українською і демократією решти Росії. Бо перше, що визнав за свій обов'язок зробити Центральний Виконавчий Комітет—це звернутися до Ради Народніх Комісарів з заявою, що війни між Україною і всією Росією бути не може, що цієї війни бажала лише буржуазна Центральна Рада, а не українські трудящі маси.

Товариші робітники, салдати й селяни українські! Пам'ятайте завжди, що нова влада, утворена вашими Радами, буде дужа лише вашою піддержкою.

Товариші робітники й селяни! Зміцнюйте владу своїх радянських організацій у містах і провадьте найрішучу боротьбу проти всіх, хто ставатиме на перешкоді цій владі.

Товариші селяни! Коли Ви хочете, щоб земля на Україні, як і в решті Росії, з усім реманентом належала тільки Вам, і земельними справами відали лише Вами обрані Комітети, якщо Ви змагаєтесь до того, щоб землю було Вам передано негайно, а не тоді, коли на це згодяться поміщики, кого так старанно обороняла Центральна Рада від самочинних захоплень, якщо Вам набридло одержувати від влади лише обіцянки, і Вам потрібна чесна й безпосередня оборона Ваших інтересів, вступайте в найтіснішій звязок з Радами Робітничих, і Салдатських Депутатів і разом з ними допомагайте новій радянській владі виконувати завдання. Пам'ятайте, що лише в дружному союзі робітників, салдат і селян перемога над заможними класами. Центральна Рада допильнувала на з'їзді Рад розбити цей союз, і завдяки їй представництво селянства в Харкові

було недостатнє. Центральний Виконавчий Комітет самим найближчим часом скличе 2 З'їзд і вживе всіх заходів, щоб Селянські Ради було представлено на цьому з'їзді як-найповніше.

Товариші робітники, салдати і селяни! Ваші представники покликали нас до влади. За Вашою піддержкою в тісному єднанні з братами робітниками, салдатами і селянами всієї решти Росії ми не боїмося ніякого тятара, ми не кинемо свого поста, ми не підемо з нього, поки не виконаємо покладених на нас З'їздом завдань, або поки новий З'їзд не замінить нас иншими.

Хай живе Українська Робітничо-Селянська Республіка! Хай живе влада Рад Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів!

Хай живе Соціялізм!

Центральний Виконавчий Комітет Ради Робітничих, Салдатських і Селянських Депутатів України.

«Донецький Пролетарий» № 39, за 19 грудня 1917 р. (1 січня 1918 р.) м. Харків.

Додаток X

ІНСТРУКЦІЯ ПРО ВИБОРИ ДО РАД

(Постанова ЦВК Союзу РСР з 28 вересня 1926 року)

Вибори до рад 1926 року, що з'явилися першою, після скінчення громадянської війни і зміцнення пролетарської диктатури, широкою і відкритою виборчою кампанією й що виявили зростову активність виборців, поставили, з одного боку, завдання ще більше втягнути до рад широкі трудящі маси, а з другого—завдання дальшої охорони рад од проходження до них експлоататорських елементів.

З цією метою, на підставі арт. арт. 9 і 10 Конституції Союзу РСР, Президія Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР, на зміну нині чинних інструкцій про вибори до рад, пропонує центральним виконавчим комітетам союзних республік, на майбутні вибори представників рад на З'їзд Рад Союзу РСР, до керування нижчеподану інструкцію про вибори до міських і сільських рад і про скликання краєвих, обласних, губерніяльних, окружних, повітових і волосних з'їздів рад.

I

Про виборчі комісії.

1. За-для загального керування виборчою кампанією в союзних республіках при центральних виконавчих комітетах останніх, постановами їхніх президій, утворюються центральні виборчі комісії.

Число членів центральних виборчих комісій, а також їхній склад визначають центральні виконавчі комітети союзних республік, при чому до складу цих комісій повинно включити представників робітників і селян, безпосередньо звязаних з підприємством або сільським господарством, а також представників національних меншостей.

2. Окрім загального керування виборчою кампанією в союзних республіках, на центральні виборчі комісії покладається також і розгляд скарг на вчинки краєвих, обласних, губерніяльних виборчих комісій автономних республік і областей.

3. З метою планового й вчасного переведення виборів до сільських і міських рад і на з'їзди рад утворюється виборчі комісії республіканські, обласні, краєві, губерніяльні, окружні, повітові, волосні, районові, сільські й міські.

4. Виборчі комісії автономних республік та областей, а також обласні, краєві, губерніяльні (і відповідні їм) утворюють належні виконавчі комітети в складі 11 осіб: голови, двох представників од відповідного виконавчого комітету, по одному представникові від відповідних: об'єднання професійних спілок, Всесоюзного Ленінського Комуністичного Союзу Молоди, відділу робітниць ВКП(б), міської ради, національних меншостей, Червоної армії, двох представників—делегатів селянських організацій (товариства взаємодопомоги, комітету незаможних селян, союзу кошчі).

Голови перелічених комісій затверджує президія центрального виконавчого комітету відповідної союзної республіки на подання центральної виборчої комісії.

5. Повітові (й відповідні їм) виборчі комісії утворюється в складі 9 осіб: голови, що його затверджує губерніяльний (або відповідний йому) виконавчий комітет, по одному представникові відповідного виконавчого комітету, від місцевої міської ради, бюра професійних спілок, Всесоюзного Ленінського Комуністичного Союзу Молоди, відділу робітниць ВКП(б) і національних меншостей; двох селян-делегатів повітових селянських організацій (товариства взаємодопомоги, комітету незаможних селян, союзу кошчі).

6. Волосні (і відповідні їм) виборчі комісії утворюється в складі 7 осіб: голови, що його призначає повітовий (або відповідний йому) виконавчий комітет, двох представників од волосного (або відповідного йому) виконавчого комітету, по одному представникові від професійних спілок, Всесоюзного Ленінського Комуністичного Союзу Молоди, делегатських зібрань селянок і селянських організацій (товариства взаємодопомоги, комітету незаможних селян, союзу кошчі).

7. Сільські виборчі комісії утворюється в складі 7 осіб: голови, що його призначає волосний (або відповідний йому) виконавчий комітет, двох представників од сільської ради, по одному представникові: від професійних спілок, Всесоюзного Ленінського Комуністичного Союзу Молоди, делегатських зібрань селянок, місцевих селянських організацій (товариства взаємодопомоги, комітету незаможних селян, союзу кошчі).

8. Міські виборчі комісії утворюється в усіх містах, робітничих селитьбах і селитьбах міського типу в складі 7 осіб: голови, що його затверджує відповідний вищепоставлений виконавчий комітет, двох представників од відповідної міської ради, по одному представникові від: професійних спілок, Червоної армії, Всесоюзного Ленінського Комуністичного Союзу Молоди і представника робітниць, що його обирається на загальноміських делегатських зборах жінок-робітниць.

Увага. Міські виборчі комісії для обліку так званих неорганізованих виборців можуть утворювати особливі підсобні комісії для районів, кварталів і окремих великих домовласництв.

9. До прав і обов'язків виборчих комісій стосується:

а) доглядати за законністю і вчасністю переведення виборів на відповідній території;

б) керувати роботою нижчепоставлених виборчих комісій та їхніх уповноважених у виборах;

в) подавати відомості про хід виборів та всі матеріяли, що є в цьому питанні, в належний виконавчий комітет;

т) робити виконавчим комітетам подання про розпущення нижчепоставлених виборчих комісій, про відвод окремих членів їх, а також про скасування їхніх постанов;

д) вимагати від нижчепоставлених виборчих комісій звітів про переведену роботу;

е) розглядати протести та скарги на чинення нижчепоставлених виборчих комісій;

ж) призначити уповноважених для голосування на виборчих зборах;

з) розсилати виборчі повістки;

и) складати списки виборців там, де постановами центральних виконавчих комітетів союзних республік це буде визнано за неодмінне;

к) складати списки осіб, позбавлених виборчих прав.

II

Визначення кола виборців і кола осіб, позбавлених виборчих прав.

10. При складанні й перевірці списків так виборців, як і осіб, позбавлених виборчих прав, виборчі комісії повинні мати на увазі, що конституції радянських республік позбавляють окремих осіб і окремі групи населення виборчих прав, а саме:

а) осіб, що зверталися або звертаються зараз до найманої праці з метою отримання зиску;

б) осіб, що жили або живуть зараз на нетрудові прибутки, а також, що займалися або займаються зараз торговлею;

в) осіб, що їх відноситься на момент виборів за їхнім класовим становищем або за їхньою минулою діяльністю до категорії позбавлених виборчих прав, згідно з відповідними артикулами конституцій союзних республік.

11. З окремих категорій громадян не можуть користуватися виборчими правами:

а) хлібороби, що вживають найманої праці, сезонової або постійної в такім обсягу, що поширює їхнє господарство за межі трудового;

Увага. Основною ознакою трудового господарства в даному випадку є підсобний характер найманої праці і обов'язкова участь у повсякчасній роботі в господарстві наявних працездатних членів його.

б) хлібороби, що мають поруч з хліборобським господарством промислові заклади і підприємства (млин, шеретовку то-що), які працюють з ужитком постійної або сезонової найманої праці;

в) особи, що зневолюють навколишнє населення, систематично подаючи йому в користування свої сільсько-господарські машини, робочу худобу і т. ин. або постійно позичають населенню товари чи гроші на скрутних умовах;

г) кустарі й ремесники, що користуються з найму постійної робочої сили;

д) володільці підприємств промислового типу, що експлоатують населення шляхом здання тих чи инших робіт на дім;

е) приватні торговці та перекупники;

ж) приватні тортові й комерційні посередники;

з) орендарі й володільці підприємств фабрично-заводського типу;

и) колишні офіцери й урядовці білих армій, а також керовники контр-революційних банд;

к) всі службовці й агенти колишньої поліції, особливого корпусу жандарів та охоронних філій, члени колишнього царського дому, а також усі особи, що прямо чи вбічно керували діяльністю поліції, жандармерії та карних загонів так за царського ладу, як також і за білих контр-революційних урядів, як от: колишні міністри, їхні товариші, директори департаментів міністерств, генерал-губернатори, головні начальники при надзвичайній охороні, військові й цивільні губернатори, віце-губернатори, губерніяльні та повітові привідці дворянства, урядовці для особливих доручень, старші голови і члени кримінальних департаментів, а також прокурори й товариші прокурорів судових палат і слідчі для найважніших справ; голови і члени військових судів усіх назв: членч губерніяльних правлінь, земські, селянські й повітові начальники, чини міністерства внутрішніх справ і всі службовці в'язничного урядництва;

л) колишні й теперішні службовці всіх релігійних культів;

м) особи, адміністративно заслані, а також особи, дотично яких відбулись судові вироки, що позбавляють їх, з огляду на звязки зі злочинницьким оточенням, права проживання на місці свого попереднього проживання; позбавлені в правах вироками судів; ті, що перебувають у місцях позбавлення волі.

12. За змістом основних норм конституцій союзних республік не може бутя позбавлено виборчих прав:

а) селян-хліборобів, що вживають у своєму господарстві найманої праці одного постійного робітника при особливих обставинах як от: хвороба, мобілізація, вибрання на громадську посаду, що вимагає відриву від господи й т. ин. на ввесь час даного стану господарства;

б) хліборобів, що наймають підчас жнив на короткий реченець не більше від 2 чоловіка для збору хліба й трави;

в) кустарів і ремесників, що ведуть трудове господарство без уживання найманої сили, а також що користуються за умовчнами виробництва з найманої праці одного дорослого робітника або двох учнів;

г) притягнених у свій час до лав білих армій шляхом мобілізації робітників і трудових селян, козаків, кустарів і ремесників.

Увага. З колишніх офіцерів і урядовців білих армій, а також керовників контр-революційних банд можуть користуватися з виборчих прав тільки ті, відносно яких видано відповідні акти урядів Союзу РСР і союзних республік;

д) осіб, що отримують відсотки з трудових вкладів і з облігацій державних, комунальних і кооперативних позичок, при умові, якщо ці прибутки не є основним джерелом їхнього існування, або якщо цих осіб не позбавлено виборчих прав з инших підстав;

е) осіб, що з особливих причин займаються дрібною торговлею, як от: інваліди праці й війни, що торгують за безплатними патентами народніх комісаріятів соціяльного забезпечення, безробітні робітники та службовці, що вибирають патенти I розряду, якщо це заняття для них є тимчасове:

ж) осіб, що за наймом або за вибором релігійних громад займаються адміністративно-господарчим і технічним обслугуванням будинків релігійних культів і релігійних обрядів, як от: сторожі, прибиральники, дзвонарі, співаки й т. ин., а також члени парафіяльних рад, якщо цих не позбавлено виборчого права за иншими артикулами конституцій союзних республік;

з) осіб вільних професій, що займаються загальнокорисною працею і що їх не позбавлено виборчих прав за иншими артикулами конституцій радянських республік;

и) членів родин позбавлених виборчих прав на підставі конституцій союзних республік і цієї інструкції не позбавляється виборчих прав у тих випадках, якщо вони матеріяльно не залежать од осіб, позбавлених виборчих прав, і джерелом свого існування мають самостійну громадсько-корисну працю.

III

Про порядок відновлення в виборчих правах і про порядок розгляду скарг громадян, позбавлених виборчих прав.

13. Особи, позбавлені виборчих прав, згідно з конституціями союзних республік, як колишніх службовців поліції, в'язничного урядництва, корпусу жандарів і т. ин. (п. «к» арт. 11), в окремих випадках можуть бути відновлені в виборчих правах особливими постановами президій центральних виконавчих комітетів союзних республік при умові, якщо ці особи в теперішній час займаються продукційною і громадсько-корисною працею і довели лояльність у відношенні радянської влади.

14. Осіб, позбавлених виборчих прав через те, що вони належали до класи експлоататорів (поміщики, буржуазія, особи, що належали до служників релігійних культів), може бути відновлено в виборчих правах з умовою, якщо вони на протязі не менш од пяти років займаються продукційною і громадсько-корисною працею і довели свою лояльність до радянської влади,—за постановами губерніяльної (або відповідної їй), обласної і краєвої виборчої комісії, з затвердження відповідного виконавчого комітету.

15. Особи, за постановами виборчих комісій запроваджені в списки позбавлених прав, можуть оскаржувати ці постанови в тижневий реченець з дня оголошення або вивішення списку.

16. Скарги подають громадяни в зазначений у попереднім артикулі реченець у виборчу комісію, що складала список.

17. Виборча комісія, отримавши скаргу, повинна в трьохденний реченець по отриманні переслати її зі своїм висновком до вищепоставленої виборчої комісії.

18. Скарги на постанови сільських виборчих комісій, що надійшли до волосної (або відповідної) виборчої комісії, розглядається в трьохденний реченець. Волосна (або відповідна) виборча комісія, якщо задовольняє скаргу, то відсилає її зі своїм вирішенням до сільської виборчої комісії для оголошення скаржникові. Якщо волосна (або відповідна) виборча комісія відмовляє скаржникові, то скаргу пересилається повітовій виборчій комісії, яка в той самий реченець, що й волосна, повинна розглянути скаргу й винести вирішення або про затвердження постанови нижчепоставленої комісії, або про задоволення скарги. Постанову повітової виборчої комісії оголошується відповідній виборчій комісії й скаржникові.

19. Скарги громадян не губерніяльних міст подається в міські виборчі комісії, які повинні розглянути скаргу в трьохденний реченець, і якщо не задовольняють її, то пересилають до повітових виборчих комісій. Постанови повітової виборчої комісії надсилається міській виборчій комісії й оголошується скаржникові.

20. Скарги громадян губерніяльних міст на позбавлення виборчих прав міськими виборчими комісіями розглядають у тижневий реченець губерніяльні виборчі комісії.

21. Порядком найвищого врядування питання про позбавлення виборчих прав у союзних республіках розвязує президія центрального виконавчого комітету відповідної союзної республіки.

22. Після скінчення робіт виборчих комісій, розвязання питань у скаргах осіб, позбавлених виборчих прав, переводять відповідні ради й виконавчі комітети.

IV.

Про виборчі збори.

23. Вибори членів рад відбуваються на виборчих зборах.

24. Виборчі збори скликає виборча комісія або її вповноважений з повідомленням населення про день і місце скликання зборів і виборів не пізніше чим за 5 днів.

25. У містах, селитьбах міського типу і фабрично-заводських селитьбах виборчі збори влаштовуються по виробничих або професійних одиницях (підприємствах, установах і професійних спілках).

Громадяни, що не входять до підприємств і не організовані в професійні спілки, як от: кустарі, домашні господині, візники й т. ин., беруть участь у виборах або разом з иншими виборцями на виробничих чи професійних зборах, або по територіяльних одиницях (районах, участках то-що).

У сільських місцевостях великі села для виборів до рад можна розбивати на виборчі участки; вибори в сільську раду, що об'єднує скілька селищ, переводиться окремо по селищах, у випадку віддалености селищ одно від одного й числа населення, достатнього для вибору депутата в сільську раду, й на об'єднаних зборах для кількох селищ, в разі нечисленности їхнього населення й незначности віддалення між ними. Виборців хуторян і відрубників для виборів прилучається до найближчого селища, що входить у склад вибираної сільради.

Увага. При переведенні виборів у великих промислових підприємствах, виборчі збори можуть відбуватися по окремих частинах підприємства, при чому дозволяється подавати окремі кандидатські списки.

26. На виборчі збори допускається тільки осіб, що мають виборче право.

27. Виборчі збори відкриває вповноважена на те виборчою комісією особа й провадить вибрана в складі трьох осіб президія за головуванням уповноваженого виборчою комісією.

По відкритті виборчих зборів, голова повинен: а) зазнайомити зібраних з порядком виборів, б) оголосити число виборців і число прибулих на вибори, в) оголосити списки й імена й прізвища окремих кандидатів, що надійшли до виборчих зборів, зазначивши, від кого надійшли ці списки.

28. Голосування на виборах переводиться або за списками або за окремими кандидатурами з вирішення самих виборчих зборів.

Увага 1. Виборчі комісії та їхні вповноважені не мають права від себе висувати й пропонувати виборцям ні окремих кандидатур, ні кандидатських списків.

Увага 2. Кандидатські списки або окремі кандидатури можуть пропонувати так громадські, партійні й професійні організації, як і окремі громадяни, так на самих виборчих зборах, як і шляхом оголошення до виборчих зборів через друк або шляхом вивішування. Голосування за списками не усуває можливости відводу окремих кандидатів, занесених до списків.

29. Вибори переводиться відкритим голосуванням.

30. Вибраними в члени рад вважаються особи, що дістали за голосуванням більшість голосів виборців, що брали участь у голосуванні.

31. Кожні виборчі збори, крім депутатів, вибирають окремо кандидатів до них у числі й межах, що їх визначають виборчі комісії.

32. Про хід виборчих зборів президія виборчих зборів складає й підписує протокол.

33. Всі заяви й скарги на переведення виборів подаються в 7-денний реченець з моменту скінчення виборів, у листовній або словесній формі, у відповідну виборчу комісію, яка повинна їх зі своїми поясненнями перепровадити в 3-денний реченець у вищепоставлену виборчу комісію.

Вищепоставлена виборча комісія повинна розглянути ці скарги й заяви в тижневий реченець з дня отримання.

34. По скінченні роботи виборчі комісії здають усі матеріяли дотично виборів відповідній раді або виконавчому комітетові.

35. В разі скасування виборів, нові вибори переводиться порядком, установленим цією інструкцією.

36. За-для переведення нових виборів призначається новий склад відповідної виборчої комісії.

37. Приводом для скасування виборів є зламання конституцій Союзу РСР і союзних республік, а також цієї инструкції і інструкції союзних республік, при чому про скасування виборів оголошується до загального відома або через публікацію в місцевій пресі, або на зборах виборців.

38. Касування виборів переводиться цілком що до всього складу членів ради або частково що до окремих членів ради по окремих виборчих участках.

V

Про скликання з'їздів рад.

39. З'їзди рад скликають відповідні виконавчі комітети порядком, встановленим законодавством Союзу РСР і союзних республік.

40. За-для перевірки правильности виборів на з'їзди та їхніх повноваг з'їзди рад вибирають мандатні комісії.

41. З'їзди рад по доповіді мандатних комісій виносять постанови про правильність переведених виборів на з'їзди та про правоможність делегатів.

VI

Про інструкції про вибори до рад, що їх видають союзні та автономні республіки й області.

42. Центральні виконавчі комітети союзних республік можуть видавати на розвиток цієї інструкції, дотримуючи даних у ній директив, свої інструкції про вибори до рад, запроваджуючи ті чи инші доповнення та зміни з обліком місцевих побутових умов, як от: кочового характеру трудового господарства, скотарського то-що.

Виборчі інструкції, що їх видають центральні виконавчі комітети союзних республік, надсилається Президії Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР.

43. Центральні виконавчі комітети автономних республік і виконавчі комітети автономних областей, а також краєві й обласні виконавчі комітети можуть запроваджувати доповнення в інструкції про вибори до рад центральних виконавчих комітетів союзних республік у звязку з побутовими особливостями й иншими місцевими умовами тільки з попереднього затвердження цих доповнень президіями центральних виконавчих комітетів відповідних союзних республік і з одночасним повідомленням про такі доповнення Президії Центрального Виконавчого Комітету Союзу РСР.

Голова ЦВК Союзу РСР *М. Калінін*

В. о. Секретаря ЦВК Союзу РСР *Андрій Іванов*

Москва—Кремль.
28 вересня 1926 р.

Оголошено в № 226 «Известий ЦИК Союза ССР и ВЦИК» з 1 жовтня 1926 р. і в Зіб. Зак. СРСР 1926 р. ч. 66, арт. 500-501.

Цей типовий статут Сільських Комітетів Незаможних Селян затверджено в Центральній Міжустановчій Комісії в справах Товариств та спілок при НКВС 19-го листопада 1925 р.
(протокол Ч. 15).

Заст. НКВС—Голова Центр. МЕКОСО
Черлюнчаке

Секретар *Іделіович.*

СТАТУТ

КОМІТЕТУ НЕЗАМОЖНИХ СЕЛЯН.

Жовтнева Революція пролетаріяту визволила незаможне селянство України від царсько-поміщицького поневолення. Довга боротьба пролетаріяту та трудового селянства, що ними керувала комуністична партія (більшовиків) України, знищила в українському селі економічну та політичну владу куркулів. У наслідку революції незаможне селянство одержало відібрану від поміщиків та куркулів нетрудову землю та почало, за допомогою робітничо-селянської влади, будувати та зміцняти своє трудове господарство.

Стоячи на обороні інтересів Радянської влади та всебічно сприяючи всім її заходам у господарчому, політичному та культурному будівництві, поєднуючи роботу в справі підвищення та зміцнення свого господарства з загальною роботою Робітничо-Селянської держави що до відновлення та перебудови всього народнього господарства на соціялістичних підвалинах, незаможне селянство села...*) об'єднується в Комітет Незаможних Селян.

Розділ I

Мета та завдання КНС.

§ 1. Комітет Незаможних Селян має на меті:

а) сприяти зміцненню та розвиткові господарства своїх членів;

б) притягти своїх членів задля того, щоб поліпшити їхній добробут та перейти до більш досконалих форм господарства, у сільсько-господарські комуни, артілі та товариства, у товариства громадського обробітку землі, сільсько-господарську, кустарно-промислову кооперацію, сільсько-господарські кредитові товариства, артілі вирощування племінної худоби, меліоративні товариства та інші види кооперативних організацій на селі;

в) організувати на кооперативних підставах групи із членів КНС для експлоатації підприємств, що належать їм, а також і безпосередньо експлоатувати ці підприємства, прибутки від яких ідуть на організаційне та культурне обслуговування незаможників;

*) Пишеться назву села.

г) притягти незаможне селянство до активної роботи державних та громадських установ і організацій (Сільрада, КВД, Сельбудинок і т. инш.).

д) бути представником та організовано обороняти інтереси незаможного селянства так перед державними органами, як і по всіх громадських організаціях та у всіх випадках життя села, коли така оборона може стати потрібна;

е) разом із середняками організовано провадити роботу, скеровану проти намірів куркульства встановити для бідняків і середняків економічну від нього залежність;

ж) сприяти культурному розвиткові своїх членів та всього села, зокрема сприяти політичному розвиткові трудового селянства;

з) всебічно сприяти зміцненню Радянської влади та тому, щоб здійснювалося всі її заходи.

§ 2. За-для здійснення зазначених завдань організація незаможних селян села... активно бере участь у всьому громадському житті села, обмірковує всі важливі для села справи на своїх зібраннях та бере на себе ініціятиву що до здійснення різних заходів в інтересах трудового селянства.

Примітка: Свої пропозиції КНС провадить так через своїх членів, що працюють у сільраді та громадських організаціях села, як і безпосередньо подає їх від свого імени до відповідних організацій та установ.

§ 3. За-для встановлення дружних відносин з трудовим середнім селянством, для спільної боротьби проти спільного ворога куркуля-експлоататора, організація незаможних селян йде до того щоб усі свої заходи провадити разом з середняками, зокрема підчас виборів до сільради та різних громадських організацій села провадить кандидатів з незаможників і середняків, що на ділі виявили себе на роботі в інтересах трудового селянства та що доказали свою відданність Радянській владі.

§ 4. За-для того, щоб досягти переходу дрібних та технічно відсталих селянських господарств до поліпшення способів господарювання, КНС дбає про те, щоб притягти своїх членів до колективів та кооперативів, що вже існують, та до справи організації, в разі потреби, нових, а також сприяє своїм членам, організованим у колективи та кооперативи, одержати державну позичкову допомогу.

Члени КНС, що увіходять до кооперативних організацій, дбають щоб їхня робота найбільше забезпечувала незаможне та середнє селянство, зокрема дбають про організацію та поширення кооперативного виробництва та кооперативних підприємств, що обслуговують найширші кола трудового селянства.

Так само за для того, щоб підвищити селянське господарства, КНС виявляють ініціятиву в справі переходу села до поліпшення способів землекористування та до заведення всіляких поліпшень у техніці сільського господарства.

§ 5. Щоб сприяти культурному та громадському розвиткові своїх членів та всього трудового селянства села, організація незаможних селян бере активну участь у житті всіх культурно-освітніх організацій села (сельбудинків, хат-читалень, сільсько-господарських гуртків і таке инше). Коли ж таких нема то сприяє тому, щоб їх організувати.

§ 6. Щоб подавати матеріяльну допомогу неспроможним селянським господарствам, члени КНС беруть активну участь у роботі КВД, намагаючись скеровати роботу КВД на розвиток широкої (в першу чергу трудової) взаємодопомоги незаможного та середнього селянства, допомагають КВД зібрати кошти необхідні, щоб подавати допомогу тим господарствам, що її потрібують, та організовують

для незаможних селян, що їм потрібні заробітки, усякі виробничі артілі (сільсько-господарські, кустарно-промислові та инше).

§ 7. Організації незаможних селян надається право користуватися печаткою із зазначенням своєї назви.

Розділ II

Склад організації.

§ 8. КНС с..... може бути організований, коли в його складі є не менш 10 членів.

§ 9. Членом КНС може бути, незалежно від полу та національности, кожний неспроможний селянин або селянка, що мають 18 літ, визнають цей статут, живуть у районі діяльности комітету, провадять господарство власними силами, не мають ніяких нетрудових прибутків, не визискують чужої праці та користуються виборчими правами в силу конституції УСРР та особливої постанови ВУЦВК'у й Ради Народніх Комісарів про виборчі права громадян.

§ 10. До складу КНС не можна приймати осіб:

а) що живуть з лихварства, торговлі (крім продажу на ринок продуктів свого господарства);

б) що вживають в своїому господарстві найманої праці (крім випадків, коли цього вимагає відсутність у господарстві робітника або знесилення господарства з незалежних од нього причин);

в) службовці релігійних культів усіх релігій;

г) невиправдані судом або виключені з громадських організацій за незаконні вчинки;

д) колишні поліцаї,

е) жандарі;

ж) учасники банд;

з) особи, що активно боролися проти Радянської влади.

§ 11. Всі, хто вступає до КНС, повинні подати про те заяву. Вони вважаються за прийнятих, відколи буде про це постанова загальних зборів.

§ 12. Всі, хто вступає до організації КНС, зобов'язуються виконувати так цей статут, як і постанови загальних зборів і з'їздів КНС.

§ 13. Всі члени організації незаможних селян, вступаючи до організації, платять вступний внесок у розмірі 10 коп., а також вносять членський внесок у розмірі, встановленому загальними зборами (але не більше 10 коп. на місяць).

§ 14. Члени організації незаможних селян вважаються, що вибули, коли:

а) добровільно про те заявили;

б) їх виключено за постановою загальних зборів;

в) не заплатили членського внеску протягом 6-ти місяців без поважних причин;

г) їх позбавлено виборчих прав і

д) вчинили злочин або вчинок проти Радянської влади й організації КНС.

Розділ III

Органи керування.

§ 15. Незаможне селянство с..... на загальних зборах вибирає для постійної роботи Президію в складі..... душ. (Голова, секретар і..... членів), що відає всіма

справами організації. В своїй діяльності Президія керується цим статутом і постановами загальних зборів, відчитуючись перед ними в своїй діяльності.

Примітка: Справу про платність чи безплатність членів Президії, що працюють постійно, а також справу про розмір їхньої оплати встановлюють загальні збори.

§ 16. Для ревізії справ Президії вибирається за постановою загальних зборів ревізійну комісію.

§ 17. Загальні збори КНС мають збиратися не менше одного разу на місяць, за постановою Президії або за вимогою не менше ¼ загального числа членів організації.

§ 18. Щоб обмінятися досвідом у місцевій роботі, обміркувати потреби незаможного селянства й заходи Радянської влади, що мають відношення до незаможних селян, і щоб порушити перед відповідними органами влади та громадськими організаціями справи про переведення потрібних незаможному селянству заходів, КНС с... ...посилає своїх представників на Районні та Окружні з'їзди та Наради незаможних селян і бере через своїх представників участь у районних та окружних з'їздах і виборах постійних органів, що є представниками інтересів незаможного селянства, і делегатів на Всеукраїнський з'їзд КНС.

Розділ IV

Про кошти організації

§ 19. Кошти організації незаможних селян села... ...складаються з:

а) вступних внесків;

б) членських внесків;

в) субсидій од державних і громадських організацій;

г) різних надходжень і добровільних внесків.

Примітка: Вступний внесок не повертається ані при добровільному виході з організації, ані при виході з неї з яких инших причин.

§ 20. Кошторис прибутків та видатків складає президія та його затверджують загальні збори.

§ 21. З своїх прибутків КНС села... ...робить відрахування на утримання та витрати постійних представницьких органів незаможного селянства. Розмір цих відрахувань встановлюють відповідні з'їзди незаможного селянства.

§ 22. Комітет Незаможних Селян села... ...користується правами юридичної особи з часу реєстрації його статуту та йому надається права:

а) провадити від свого імени зносини з урядовими, громадськими та приватними особами та установами;

б) укладати з державними та громадськими установами та підприємствами, а також кооперативними організаціями та приватними особами всілякі, що не суперечать радянському законодавству, угоди та зобов'язання, в тому числі робити позики, набувати та орендувати майно і

в) позивати й відповідати на суді.

§ 23. За свої зобов'язання організація відповідає всім своїм майном, що невилучене є з цивільного обігу.

Розділ V

Припинення діяльности та ліквідація майна КНС села...

§ 24. Діяльність КНС с... ...припиняється в разі:

а) постанови про те загальних зборів;

б) постанови про ліквідацію КНС, ухваленої Всеукраїнським З'їздом незаможного селянства;

в) якщо в складі організації лишиться менше 10 членів;

г) по постанові суду або законодавчих органів Радянської влади.

§ 25. Як використовувати всі справи, майно та кошти грошові КНС с... в разі його ліквідації встановлює постанова загальних зборів.

ЗМІСТ

Передмова 3

І. ПРИНЦИПИ РАДЯНСЬКОЇ КОНСТИТУЦІЇ.

1. Право та правні норми 5
2. Конституційні норми 5
3. Конституційне право 7
4. Держава 8
5. Конституція 9
6. Зміст конституції 11
7. Форма державного ладу 11
8. Республіка демократична 12
9. Демократія 13
10. Правні передумови демократії 14
11. Суверенітет народу 15
12. Загальне виборче право 16
13. Свобода 20
14. Республіка Радянська 23
15. Ради, як державний апарат 25
16. Правні передумови Радянської Республіки 31
17. Диктатура пролетаріяту 32
18. Скасування приватної власности 36
19. Федерація трудящих клас усіх націй 39
20. Форма діяльности державних органів 43
21. Парламентаризм 44
22. Парламентаризм як парламентський режим 45
23. Поділ влад 47
24. Поділ влад у Радянській Республіці 50
25. Звязок депутата з виборцями 51
26. Звязок виборців з депутатами за Радянською Конституцією . 55
27. Правна держава та становище громадян. 60
28. Радянська Республіка як держава правна 61
29. Правне становище громадян у Радянській Республіці . . . 63
30. Правний і поліційний режим. 65
31. Управління та самоврядування 67
32. Місцеве радянське самоврядування 70
33. Походження Радянського ладу 73
34. Комітети бідноти 77
35. Комітети Незаможних Селян 79
36. Склад і організація Комітетів Незаможних Селян 85

37. Права та обов'язки незаможних селян 92
38. Селянські комітети взаємодопомоги 96
39. Організація селянських комітетів 100
40. Органи Управління Селянських Товариств взаємодопомоги . 102

II. РАДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЛАД.

41. Радянське виборче право 105
42. Класово-Трудовий принцип 108
43. Сумісність активного і пасивного виборчого права 110
44. Безпосередні вибори 111
45. Явне (відкрите) голосування 112
46. Радянський виборчий корпус 114
47. Визначення куркуля 119
48. Чи змінилося Радянське виборче право 121
49. Виборчі комісії (виборкоми) 124
50. Виборчі одиниці 128
51. Реєстри виборців 129
52. Перевиборчі збори 131
53. Особисті виборчі листки 134
54. Виборчі збори 136
55. Переведення виборів 140
56. Оскарження та скасування виборів 142
57. Міська та селищна рада 145
58. Міськвиконком 150
59. Виконавчі органи міських рад 151
60. Причини злиття губвиконкому з міськвиконкомом 153
61. Права та обов'язки члена міськради 155
62. Секції міської ради 160
63. Сільські ради 164
64. Компетенція сільради 172
65. Комісії при сільраді 174
66. Уповноважені сільради 175
67. Збори виборців 176
68. Розширення прав сільрад 177
69. Волосний (районний) з'їзд рад 178
70. Районні (волосні) виконкоми 185
71. Комісії (секції) при районних і волосних виконкомах та сільрадах — 194
72. Повітові (окружні) з'їзди рад 197
73. Повітовий (окружний) виконком 202
74. Президія повітвиконкому (окрвиконком) 207
75. Заміна відділів інспектурами 208
76. Відділи та інспектури окрвиконкомів 213
77. Права та обов'язки членів окрвиконкому 215
78. Розширення прав окружних і районних виконкомів . . . 215
79. Подвійна підлеглість відділів виконкомів 218
80. Скасування губвиконкомів 221
81. Революційні комітети (Ревкоми) 224
82. Ревком АМСРР 227

83. Обласне Радянське Управління 228
84. Розмежування Середньої Азії 231
85. Закавказька Соціялістична Федеративна Радянська Республіка 237
86. Автономні республіки та області 241
87. Організація Центральної Радянської влади 247
88. З'їзд рад незалежної Республіки 253
89. Об'єкти компетенції З'їзду рад Республіки 256
90. Центральний Виконавчий Комітет незалежної Радянської Республіки 260
91. ВУЦВК 262
92. Функції ВУЦВК 264
93. Президія ВУЦВК 267
94. Голова ВУЦВК 271
95. Секретар ВУЦВК 272
96. Рада Народніх Комісарів 272
97. Раднарком як орган законодавчий 275
98. Рада Наредніх Комісарів УСРР 279
99. Функції Раднаркому УСРР 282
100. Опротестування постанов Раднаркому 285
101. Право подавати запитання 286
102. Голова Раднаркому 288
103. Народні Комісаріяти 288
104. Наркомати Союзних Республік 289
105. Права та обов'язки Народнього Комісара 292
106. Мала Рада Народніх Комісарів (МРНК) 294
107. Рада Праці ті Оборони (РПО) 296
108. Українська Економічна Рада (УЕР) 299
109. Губерські Економічні Наради 300
110. Окружні (повітові) районні (волосні) та фабрично-заводські економнаради 301

III. СОЮЗ РАДЯНСЬКИХ СОЦІЯЛІСТИЧНИХ РЕСПУБЛІК.

111. Причини виникнення СРСР 303
112. Форма і принципи об'єднання СРСР 308
113. Загальні засади Конституції Союзу 310
114. Конституція (основний закон) Союзу 312
115. Союз держав 318
116. Союзна держава 320
117. З'їзд рад Союзу РСР 326
118. Центральний Виконавчий Комітет Союзу РСР 327
119. Положення про ЦВК СРСР 333
120. Затвердження Конституції СРСР на II загально-Союзному З'їзді рад 337
121. Президія ЦВК Союзу РСР 339
122. Рада Народніх Комісарів Союзу РСР 341
123. Комісії при Раднаркомі Союзу 344
124. РПО СРСР 345
125. Найвищий Суд Союзу РСР 346
126. Народні Комісаріяти Союзу РСР 348

127. Народній Комісаріят Внутрішньої Торгівлі СРСР 351
128. Центральне Статистичне Управління 355
129. Об'єднане Державне Політичне Управління (ОДПУ) . . . 356

ДОДАТКИ.

I. Декларація прав народів Росії 365
II. Декларація прав трудящого та експлоатованого люду . . 366
III. Конституція Російської Соціялістичної Федеративної Радянської Республіки 368
IV. Конституція Української Соціялістичної Радянської Республіки 381
V. Конституція Автономної Молдавської Соціялістичної Радянської Республіки 388
VI. Декрет ВЦВК про об'єднання Радянських Республік: Росії, України, Латвії, Литви, Білоруси для боротьби з світовим імперіялізмом 394
VII. Резолюція 5 Всеукраїнського З'їзду Рад про Союзний договір поміж УСРР і РСФРР 395
VIII. Резолюція I Всеукраїнського З'їзду Рад про владу на Україні 397
IX. Маніфест до всіх робітників, селян і салдат України . . . 398
X. Інструкція про вибори до рад 400
XI. Статут незаможних селян 408

БІБЛІОТЕКА НАУКОВ. Т-ВА ім. ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ

Ціна 4 крб. 75 к

12,48 (1986)
3839 А

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ПО ВСІХ ФІЛІЯХ ТА КНИГАРНЯХ ДЕРЖВИДАВУ
Є ТАКА ЛІТЕРАТУРА З УКРАЇНОЗНАВСТВА

Гуревич З.—„Молода Україна". 116 стор. 1.75
Дубровський В.—Селянські рухи на Україні після 1861 року. Том перший. 215 стор. 2.90
Ейдеман Р. і Какурін Н.—Громадянська війна на Україні. 71 стор. —.30
Коряк В.—Нарис історії української літератури. Література передбуржуазна. Видання друге, змінене. 426 стор. . . . 2.75
УАН—Чернігів і північне лівобережжя. Огляди, розвідки, матеріяли. Під редакцією голови секції академика Михайла Грушевського. 531 стор. 7.50
Шимонович І. проф.—Галичина. Економічно-статистична розвідка 176 стор. 2.75

Є В ПРОДАЖУ

(Російською мовою)

УГОЛОВНЫЙ КОДЕКС СОВЕТСКИХ РЕСПУБЛИК

Текст и комментарий под редакцией С. Канарского
Третье издание
Составлено по новым редакциям С. К.
с изменениями до 20 февраля 1928 г.
588 стор. Ц. 5 карб. 80 коп.

Поштові Відділи Держвидаву надсилають накладною платнею кожну книжку, як власного, так і всіх видавництв С. Р. С. Р.

Пересилка й пакування на всі замовлення коштом Держвидаву, коли замовлення більше ніж на 1 карб. і наперед сплачується готівкою

Замовлення надсилати на такі адреси:

Харків, вул. 1-го Травня, № 17. Поштовий Відділ ДВУ
Київ, вул. К. Маркса, № 2. Поштовий Відділ ДВУ
Одеса, вул. Лассаля, № 33. (Пасаж). Поштовий Відділ ДВУ
Дніпропетровське, просп. К. Маркса, № 49. Поштовий Відділ ДВУ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КНИГОТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ
Харків, 2-й Радянський пров., № 2.

ФІЛІЇ ТА КНИГАРНІ ПО ВСІХ ОКРУГОВИХ І ЗНАЧНІШИХ МІСТАХ УСРР

Ол. Малицький—Радянська конституція

36151.

Ол. МАЛИЦЬКИЙ

РАДЯНСЬКА КОНСТИТУЦІЯ

Львів. Бібліотека АН. УРСР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ